arkzin ®
ISSN 1330-4011
IZLAZI SVAKOG DRUGOG PETKA
MEGAZIN ZA POLITIKU I KULTURU CIVILNOG DRUŠTVA, br.35, 24.3.'95. god.V, cijena 8 kn, 150 SIT, 4 DEM

MIR!

Ekskluzivno iz Haaga: Kome zvono zvoni

Interview: Dr. Zlatko KRAMARIĆ: Ja sam umoran čovjek

Razgovor: David BECKER: Nacije na psihoanalitičkom kauču

Knin Pics: Izvještaj o stanju ljudskih prava u Krajini

Poslije UNPROFOR-a: Umire Osijek, Županja, Slavonski Brod

Reportaža: Rijeka: Ovdje je rock'n'roll način života

Sevdah bosanskog nadrealizma u Novoj Gradišci!

Interview: Dragan Živadinov: Ljubav i država

Šibenik: Jovanovići - život na smetlištu

Polemike: Klapčić, Sokolić

Ekologija - Film - Strip -

Recenzije - Infobahn -

TECHNO & CYBER fanzin

SADRŽAJ

TURBO!!!

Impressum

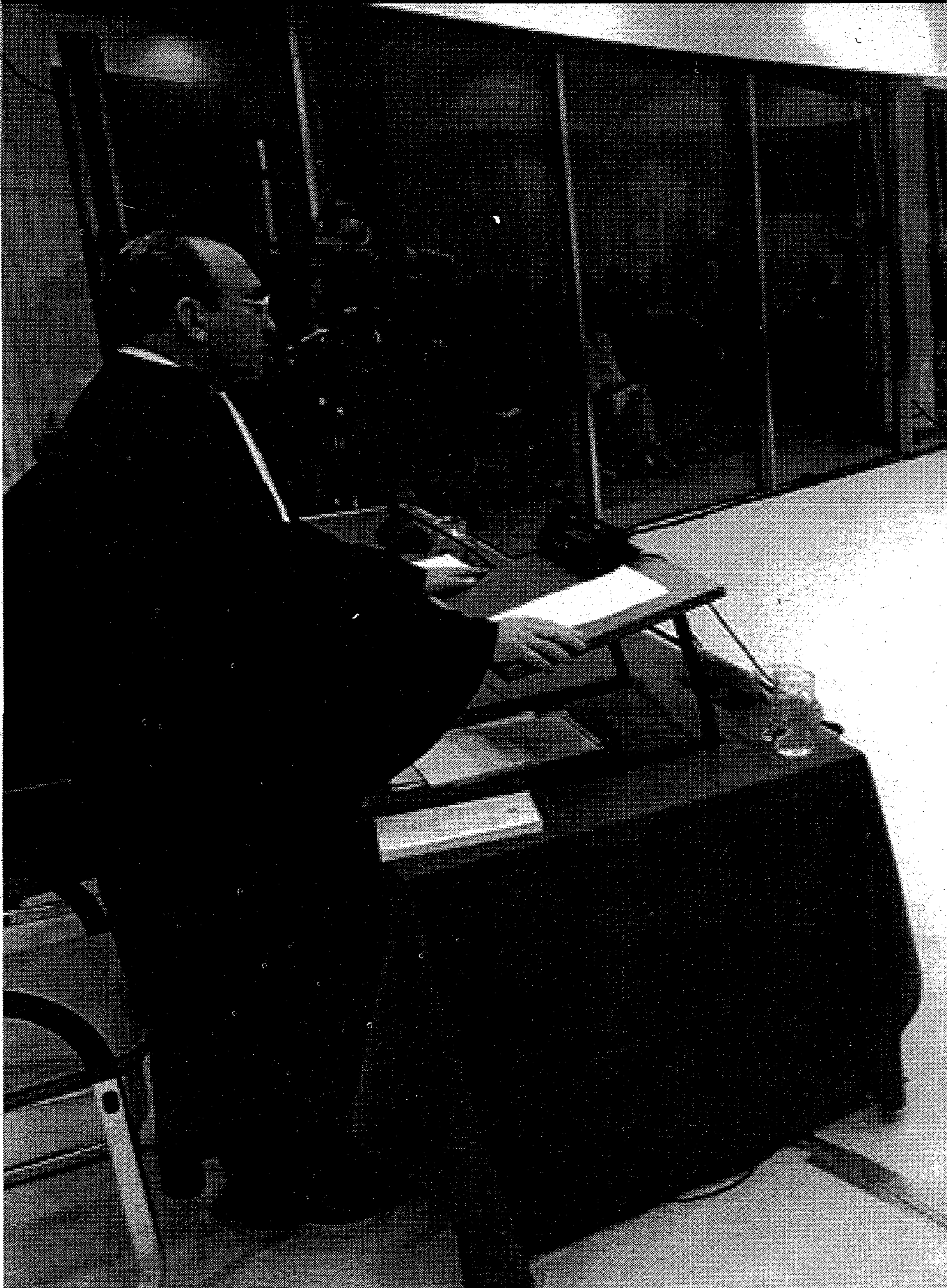
arkzin

arkzin d.o.o. Republike Austrije 23/I, Zagreb

Broj 35
Zagreb, 24. ožujka 1995.
Ciena: 8 kn
Izdavač: Arkzin d.o.o. Republike Austrije 23/I, Zagreb, tel/Fax (041) 57 19 11
E-mail: arkzin_zg@zamir-zg.ztn.zer.de

Glavna i odgovorna: Vesna Janković
Njen zamienik: Boris Rašeta
Slikooprema: Dejan Kršić & Rutta d.d.
Svietlopis: **ark**photo, Nino Šolić, Miran Krčadinac
Ilustratori: Veljko Danilović & Karo
Redakcija: Boris Buden, Aidan Fenten, Toni Gabrić, Petar Jurišin(Životok), Dejan Kršić, Igor Marković, Božo Matić(potresne ispoviesti), Jo van der Spek, Tatjana Tagirov(krv & zločinidbe), Boris Trupčević(Vrtuljak Ljubavi)
Tajnica: Jasna Kokot
Prodaja & promičbena pitanja: Nenadić Rosana
Scanz photoshipping by Mak [SmGraf]!!!
Tisak: Hrvatska tiskara, Slavonska avenija 4
Glavni distributer: Tisak, Zagreb
Mišljenjem Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, Arkzin je oslobođen plaćanja poreza na promet.

POLUGODIŠNJA PRETPLATA (13 brojeva): 20 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 50 DM, Australiju i SAD 50 US$. GODIŠNJA PRETPLATA (25 brojeva): 36 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 90 DM, Australiju i SAD 90 US$. Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437 [s naznakom polugodišnja / godišnja pretplata]
Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, ARKZIN d.o.o. 2500-71-0816396. NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICE SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!
Prošle brojeve možete nabaviti u redakciji ili na šalteru male prodaje u Vjesniku, Slavonska avenija 4. Kupi, kupi, kupi me ti to radiš najbolje!!!

Koliko je strpljenje onih koji čekaju kažnjavanje ratnih zločinaca? Preživjeli iz njemačkih konc-logora (a i nekih drugih) još pamte. Dobar dio zločinaca ni do danas nije osuđen, većina nikad i neće biti - pobjegli su još davno u raznorazne južno i sjeverno-američke zemlje gdje ih još malo tko traži. Nedavno je u Kanadi pokrenuta inicijativa za istragu negonjenja ratnih zločinaca iz Drugog svjetskog rata koji tamo žive. Istraga, po svoj prilici, neće daleko stići.

To je dodatna razlika između Nürnberga i Tokya, i Haaga. Zločinci iz Drugog svjetskog rata imali su vremena pobjeći - ovima na terenu bivše Jugoslavije ostalo je malo vremena.

Ako ovaj sud ne osudi, već samo optuži odgovorne na svim nivoima, bar će ideja biti održana i princip donekle učvršćen, i možda stvoriti preduvjete za stvaranje suda koji će suditi onima koji misle da je etničko čišćenje odnosno genocid legitiman i prihvatljivo

Zatočenici vlastitih zemalja

Većini bijeg ne pada na pamet - poruka im očito nije jasna, a nema ni potrebe da bježe sve dok ih štiti režim. **Željko Ražnatović Arkan** požurio je izjaviti, iako još nije ni optužen, da će "otići na sud za ratne zločine tek nakon što se Amerikancima bude sudilo za Hirošimu, Nagasaki, Vijetnam, Kambodžu, Panamu!"

Koncept Haškog suda očito zahtijeva strpljenje koje, kako se tamo nadaju, neće morati premašiti prosječni životni vijek žrtve, nego prosječni životni vijek režima. Kako stvari stoje, ni jedna od novih i starih država i državica na prostoru bivše Jugoslavije neće požuriti s izručenjem odgovornih za ratne zločine, jer takvi su dobrim dijelom još u strukturama vlasti. Ipak, jednom optuženi, zahvaljujući Pravilu 61 i Interpolovim potjernicama, neće lako otputovati do Južne Amerike, osim ako se specijalno za njih ne uvedu direktni letovi s Balkana. "Oni će postati zatvorenici u vlastitoj zemlji i vrlo ranjivi na bilo kakve političke promjene", predviđa tužitelj **Richard Goldstone**. U međuvremenu, sudit će se onima koji su nadohvat ruke.

Kamo će, dakle, dospjeti **Dušan Tadić** prvi, a zasad i jedini, kojemu bi suđenje trebalo početi sredinom travnja? Ako njemački parlament promijeni zakone koji trenutno onemogućuju izručenje njemačkih državljana, ili onih koji su pod nadležnošću njemačkih sudova, specijalnim transportom bit će prevezen u haaški zatvor, posebno preuređen za Međunarodni sud za ratne zločine.

Zločinci u žutom

U dvorištu, dakle već postojećeg državnog zatvora, napravljene su od nečeg vrlo sličnog kontejnerima-kućicama kakve koriste građevinari, dvadeset i četiri ćelije. Svaka ćelija ima tuš, toalet i umivaonik i osigurava potpunu izolaciju od ostalih zatvorenika. Izvana zatvor nalikuje na veliki bijeli kontejner, s "prostorom za rekreaciju" odvojenim žičanom ogradom. Uz to, tamo je i prostor za posjete odvjetnika i drugih kojima je do toga stalo te prostor za čuvare.

Naravno, sve se doima potpuno monotono, sve osim narančastih sokni i žutih majica namijenjenih zatvorenicima.

U zatvor se još ne može - sve opisano vidjela sam na fotografijama napravljenim "idiotom" u malenom žutom

Kome

Piše: Vanessa VASIĆ-JANEKOVIĆ

ZVONO ZVONI

plastičnom foto-albumu, koji u uredu **Christiana Chartriera**, šefa press-ureda, stoji na stolu pored velike staklene zdjele sa šarenim bombonima. Chartrier me uvjeravao da su, usprkos tome što "ne zna od čega su napravljene ćelije", one "vrlo sigurne" i potpuno odvojene od ostatka državnog zatvora.

Zasad će Tadiću, ako bude izručen, društvo praviti samo čuvari, prevodioci i obrana. Naravno, uvijek postoji mogućnost da države koje su potvrdile svoju spremnost na suradnju, odluče izručiti (žrtvovati) pokojeg osumnjičenog za ratne zločine. Riječ je o Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini ili tzv. Federaciji, koja će biti upitana prva nakon Srbije i ostalih "srpskih zemalja", budući da su neki pojedinci iz Herceg-Bosne koje se smatra odgovornima za ratne zločine visoko na popisu. Od koga će se tražiti izručenje, primjerice nekoga iz Herceg-Bosne - od Bosne i Hercegovine, ili Federacije Hrvata i Muslimana, ili pak Hrvatske, zasad je nejasno. Tko će snositi posljedice neodazivanja na zahtjev za izručenjem još je apstraktnije pitanje, što uveliko koristi Srbija koja uz to uopće ne priznaje Haaški sud. Naravno, bosanski su Srbi građani druge države koja, uzgred, još nije ni odgovorila na zahtjev za izručenje 22 već optuženih ljudi.

Dokazi

Sama zgrada suda, secesijska građevina, vlasništvo osiguravajuće tvrtke

Međunarodni što?! Aaaa, yes, yes,- ona zgrada gdje su sve već uredili, i sudnicu, samo nemaju kome suditi! - taksist iz Haaga

Aegon, nalazi se na drugom kraju Haaga. Osim dvije zastave tvrtke Aegon i jedne zastave UN-a, na propisanom (velikom) odstojanju, zgrada je potpuno neobilježena. Sud čeka da Aegon isprazni ostatak zgrade, bit će postavljena i ploča s imenom suda i oznakama UN-a.

Mjere sigurnosti još nisu na nivou koji zahtijeva početak suđenja, ali su već impresivne. Bez personalnih magnetskih kartica ne može se ni s kata na kat. Čuvari, uglavnom američka i vojna policija, postaju nervozni čak i na zadržavanje u predvorju, neophodnom da telefonom pozovete nekoga kome je dozvoljeno da vas provede. Ta je osoba zadužena za svog posjetitelja - ako netko šeta hodnicima bez pratnje, osiguranju će učas biti prijavljena "ta čudna i nepoznata osoba. U međuvremenu, team ureda tužitelja narastao je na osamdeset i troje ljudi i uskoro će biti spreman dokazni materijal za do stotinu novih optužnica. Trenutno se vodi 14 zasebnih istraga. Na raspolaganju su stručnjaci iz velikog broja zemalja - policijsko, vojno, pravno osoblje i prevodioci. Istražitelji rade vrlo predano, zatrpani gomilama dokumenata - već sad je to 65 tisuća stranica i 300 sati video materijala. Postoji i dokumentacija o oko 150 masovnih grobnica s između pet i 350 leševa u svakoj; o oko 900 zatvoreničkih logora i oko 90 zločinačkih paravojnih grupa. Brojni su i spiskovi svjedoka, razbacanih po cijelom svijetu. No, dokazi nisu najveći problem. Veći su problem stručnjaci za međunarodno pravo, kojih je mnogo manje nego onih za krivično pravo. Ti stručnjaci nemaju dovoljno iskustva s procedurama i uopće zakonskim mogućnostim za gonjenje po međunarodnom pravu, koje će biti od neizmjerne važnosti u uspostavljanju optužnica protiv glavešina.

"Naš je prioritet ići što višlje - jer tamo je najviše krivice", kaže Goldstone. **Miloševića** i **Karadžića** je State Departement imenovao kao moguće ratne zločince. To nipošto ne znači da su oni jedini, a ne znači ni da će sjediti na optuženičkoj klupi sudnice u Haagu.

Mir nije tek odsustvo rata

Sudnica je malena dvorana na prvom katu, odvojena od ostalih ureda i zaštićena neprobojnim staklom. S galerije će pedesetak novinara i promatrača moći pratiti suđenje. Optuženi će biti smješteni s lijeve strane, u ćeliji od neprobojnog stakla i s pogledom na suce, ali ne direktno i na svjedoke. Sudska klupa okrenuta je prema galeriji, od koje je dijeli klupa arhivara i klupa za svjedoke. Obrana je s lijeve a tužitelji i promatrači s desne strane. Fotografiranje i snimanje unutar galerije nije dozvoljeno, pa će tv stanice i fotografi morati koristiti snimke pet kamera postavljenih unutar sudnice, koje će snimati cijeli tok suđenja. Naravno, materijal će biti cenzuriran prije nego što ga vidi itko iz medija, najviše zbog zaštite svjedoka.

Time će se posebno baviti Jedinica za zaštitu svjedoka i žrtava, a njen zadatak nije jednostavan. Neće biti odgovorna samo za sigurnost, već će i brinuti o udobnosti i psihičkom stanju štićenika, o hrani i organizaciji svih ostalih dnevnih potreba. Sredstva su naravno, potpuno neodređena - ne zna se ni otprilike o koliko će ljudi trebati voditi brigu. Ono što se zna jest da sud ne može svakom garantirati sigurnost, već će se morati uglavnom ograničiti na svjedoke i eventualno njihovu najužu obitelj. Relokacija pod novim identitetom je mogućnost, ali to će se koristiti samo u slučaju iznimne potrebe. "Za svjedočenje je potrebna doza integriteta i hrabrosti", kaže arhivistica **de Sampayo**. "Mi smo svjesni toga da se na terenu odmah sazna što se događa među izbjeglicama po Evropi, i da su mnoge obitelji pod pritiskom, ali to je nešto protiv čega se ne možemo boriti".

"Naš rad bi mogao ugroziti mirovni proces, jer ako optužimo vođe, bit će

Ni jedna od država na prostoru bivše Jugoslavije neće požuriti s izručenjem odgovornih za ratne zločine jer takvi su dobrim dijelom još u strukturama vlasti

im vrlo teško sjesti za pregovarački stol", tvrdi predsjednik Suda **Antiono Cassese**. Toliko uživana karijera bjelosvjetskih političara koju su si balkanski vođe osigurali ratom mogla bi lako prestati. S druge strane, uspjeh Suda mjerit će se "stupnjem do kojega su najviše krivi adekvatno kažnjeni", kaže Goldstone.

"Mi ćemo raditi dok Savjet sigurnosti ne ukine naš mandat", nastavlja Cassese. Zaista, budući da sud jest nezavisan od Savjeta sigurnosti, ako ne drukčije, a ono bar profesionalno i politički, samo dvije stvari mogu spriječiti njegov rad: zakidanje na budžetu ili prekid mandata. Takvo što bi potpuno diskreditiralo UN i uništilo već klimave izglede za primjenu normi o ljudskim pravima.

Veliki fiasco, ili...?

Svjestan da bi cijela stvar mogla "biti veliki fiasco", Cassese ipak misli da će uspjeti: "Mi radimo danju i noću u nadi da ovo neće ostati u povijesti kao još jedan prekinut pokušaj međunarodne zajednice da primijeni međunarodno pravo. (...) Pravi mir nije samo odsustvo rata. Mi želimo stvoriti društvene, psihološke i političke uvjete koji će voditi krajnjem pomirenju", kaže Cassese.

Arhivistici suda de Sampayo, zaduženoj za administraciju, odnose s javnošću, za svjedoke, žrtve, obranu..., stalo je do istoga, ali napominje da "neće biti moguće suditi svima. Žrtve očekuju da njihovi mučitelji budu kažnjeni, no brojni su oni kojima je nemoguće suditi. Naš cilj je suditi što većem broju, u mjeri u kojoj je to moguće". I naravno, suditi za zločine koji su u nekoj mjeri primjer - ne po opscenosti, već po učestalosti.

Instrumentalizacija žrtava nešto je protiv čega se Sud u Haagu nastoji boriti, kao i protiv daljnje viktimizacije, koja je najčešća kod žrtava seksualnog nasilja - žena ili muškaraca. **Patricia Sellers**, američka pravnica zadužena za pitanja spolnog nasilja (gender issues) pri uredu tužitelja, posebno ističe da je "u svjetskoj javnosti stvorena čudna podjela na *veće* i *manje*, skoro *zanemarive žrtve* što potiče tu viktimizaciju". Žene koje su, osim što su protjerane, bile i žrtve seksualnog nasilja, postaju obilježene kao *žrtve silovanja* i time "zanimljive" zbog senzacionalizma kojim je to praćeno. Istodobno, njihove šanse za povratak u normalan život se smanjuju, čak ih se na određen način održava u ulozi žrtve. To nije samo njihov problem, niti samo problem žrtava seksualnog nasilja - među kojima ima i dosta muškaraca - već prilično rasprostranjeno ponašanje, koje šteti kako "zanimljivim" tako i "manje zanimljivim" ljudima-žrtvama. Bez komunikacije s njima "sud neće ispuniti važan dio svoje zadaće".

Ljudi kojih se to najviše tiče uglavnom najmanje znaju o tome što se događa u Haagu, a još manje očekuju da će itko biti osuđen. U poštivanje ljudskih prava rijetko tko još vjeruje. Ali ako ništa drugo, ako ovaj sud i ne osudi, već samo optuži odgovorne, na svim nivoima, barem će ideja biti održana i princip donekle učvršćen, i možda stvoriti preduvjete za stvaranje suda koji će suditi onima koji misle da je *etničko čišćenje* odnosno genocid legitimno i prihvatljivo.

INTERVIEW

Optužbe da sam udbaš? Ništa nova! Doveden sam u tipično staljinističku poziciju da dokazujem svoju nevinost. Kako sadašnjica nije sjajna, javnost treba zabaviti pikantnim pričicama. A budući da naši ljudi, kao što smo već rekli, boluju od bolesti zvane zaborav, onda posao može cvjetati!

Dr Zlatko Kramarić saborski je zastupnik, gradonačelnik Osijeka i potpredsjednik Hrvatske socijalno-liberalne stranke. Studirao je slavistiku i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a 1985. doktorirao je filologiju na Filološkom fakultetu u Novom Sadu. Potom je radio na Pedagoškom fakultetu u Osijeku. Autor je više knjiga i zbornika ("Romanite na Slavko Janevski", "Novi experimentum macedonicum", "Uvod u naratologiju", "Jezik, pravo, retorika", "Makedonske teme i dileme", "Diskurs razlike" i, naposlijetku, "Gradonačelniče, vrijeme je...").

Bez konzultacije sa Saborom i nasuprot njegovom višekratno izraženom stavu, Predsjednik Republike odlučio je produžiti boravak međunarodnih snaga u Hrvatskoj. Kako komentirate tu njegovu odluku?

Svaki je komentar, zapravo, suvišan. Da je kojim slučajem drugačije, bili bismo iznenađeni. Doduše, ja i dalje pripadam "naivnom" dijelu populacije kojem ne ide u glavu da neki ne shvaćaju da se oko bitnih stvari treba konzultirati, a ne bi bilo loše da taj s kojim se konzultira bude Sabor. Ako ništa drugo, respektirajući nužnost političkih konzultacija s najvažnijim političkim institucijama doprinosi se dojmu ozbiljnosti države, otvara se toliko nužni politički prostor za dodatne manevre, a ujedno se na taj način i odterećuje funkcija predsjednika. No umjesto da povećavamo broj mogućnosti za (najbolju i najmudriju) političku odluku, mi ih i dalje sustavno sužavamo. Rezultat: očito je da nismo u stanju othrvati se pritiscima međunarodnih čimbenika. A mislim da nije potrebno po tko zna koji put spominjati više nego sramni odnos prema elementarnoj proceduri.

Što za osječko područje, i istočnu Slavoniju općenito, znače takvi zaokreti u strategiji reintegracije UNPA?

Imam dojam da ovi "nagli" zaokreti na naše općinstvo uopće, ne samo na građane osječkog područja, još ni sad ne djeluju otrežnjujuće. Mnogi od njih i dalje žive u iluziji skorog povratka i brzog rješenja problema. Ne znam tko će prvi od nas političara imati (političke i građanske) hrabrosti da tim ljudima otvoreno i jasno kaže da će proces povratka biti dugotrajan i nimalo jednostavan, tim više što u svojoj posljednjoj izjavi ni sam predsjednik Tuđman ne spominje ni razoružanje paravojnih formacija na okupiranom području, ni povratak prognanika, a ni bilo kakve rokove.

Ima li uopće službena hrvatska politika razvijenu strategiju reintegracije teritorija pod srpskom kontrolom? Kako bi takva strategija trebala izgledati?

Nisam siguran. Iskreno, volio bih da se varam i da postoji ozbiljna strategija, koja bi sadržavala čitav niz alternativa, i to od onih najpovoljnijih, ali treba nam već sad biti jasno da moramo stvarati programe i za manje povoljne situacije. Čini mi se da ne bi trebalo bježati i od mogućnosti otvaranja pregovora na lokalnoj razini, jer oni bi mogli doprinijeti određenim vrstama živosti na samoj liniji razgraničenja. Isto tako, naš odnos prema građanima koji žive na okupiranim područjima mora biti kudikamo selektivniji.

U knjizi "Gradonačelniče, vrijeme je..." pisali ste (i) o hrvatskoj odgovornosti za eskalaciju neprijateljstava 1991. godine. Možete li danas, četiri godine kasnije, dati zaokruženi odgovor na pitanje: kakva je bila odgovornost i krivica srpske, a kakva hrvatske strane?

Nisam od onih koji su skloni stavljati znak jednakosti između krivica. Tako je, naizgled, najjednostavnije. Dapače, bio sam jedan od prvih koji su ovaj rat definirali kao klasičan imperijalni rat koji se vodi za tuđe (hrvatske, a kasnije i bosansko-hercegovačke) teritorije. Srbija je, po drugi puta u ovom stoljeću, uspjela rat izmjestiti sa svoga teritorija i tako sačuvati svoju biološku supstancu i infrastrukturu. "Uspješno" su izmanipulirali dobar dio hrvatskih i bosanskohercegovačkih Srba, a u svemu tome sudjelovala je i JNA. Neki dečki s naše strane naivno su mislili da će samo "jakom" retorikom i retuširanom ikonografijom/simbolikom uspjeti sve te probleme riješiti. Mnogima od njih neki temeljni postulati demokracije uopće nisu ni jasni, ni bliski, već su mislili da će se starim i dobro poznatim modelom vladanja/upravljanja (s time da su ispred zagrade promijenili predznak) moći ovladati novonastalom situacijom. No, novonastalu situaciju (legitimno postojanje više stranaka, oslobođena artikulacija, u prvom redu nacionalnih osjećaja, gotovo do euforije) nije bilo moguće riješiti starom boljševičkom paradigmom.

Jedan od presudnih događaja ljeta 1991. bilo je ubojstvo načelnika osječke PU Josipa Reihl-Kira. Istraga nikad nije dala rezultate. U intervjuu objavljenom u naknadno povučenoj knjizi "Slavonska krv", Branimir Glavaš gotovo da optužuje Kira za protudržavnu djelatnost. Smatrate li da je njegovo ubojstvo bilo naručeno? Kako tumačite potpuni neuspjeh istrage?

Ubojstvo Josipa Reihl-Kira najvjerojatnije je bilo splet čitavoga niza nesretnih okolnosti od kojih su neke i namjerno proizvedene. Poznata mi je ta izjava, i sam sam ju preveo kao neukusno plaženje jezika nad mrtvim čovjekom. Kir nije sudjelovao ni u kakvim protudržavnim aktivnostima. Dapače, sva njegova energija bila je usmjerena očuvanju mira i cjelovitosti Republike Hrvatske. Danas bi ga mnogi, čak i oni koji mu uopće nisu bili naklonjeni, itekako željeli oponašati, no čitav niz grozomornih događaja koji se u međuvremenu dogodio, to onemogućava. To se uvijek događa kad amateri uzimaju stvari u svoje ruke i kad politiku vode logikom srca (suzdržavam se da ne kažem neku kudikamo grublju riječ), a ne logikom uma. Politika "usta puna strpljenja", "malih koraka", koju smo Kir i, dopustite mi da budem malo neskroman, moja malenkost vodili prvih šest mjeseci 1991. davala je rezultate: na našem području nije bilo nijednog balvana! To ne znači da problema nije bilo, ali mi smo s jedne strane kupovali vrijeme da se naši što bolje pripreme, a s druge strane neprestanim razgovorima, uvjeravanjima, odlaskom u hrvatska sela sa srpskim življem držali smo, koliko-toliko stvari pod nadzorom. A to, priznat ćete, nije bilo malo. Mnogi bi to sada rado ponovili, ali zbog "minulog rada" nisu vjerodostojni. Što se istrage tiče, doista je nevjerojatno da se ona fiksirala isključivo na događaj koji se zbio 1. srpnja 1991. godine. Ja i pored svega vjerujem u snagu i odlučnost hrvatskog pravosuđa da i taj strašan zločin rasvijetli sa svih njegovih aspekata. Nijedan akter, bio on posredno ili neposredno involviran u ta kompleksna zbivanja, ne smije biti ostavljen po strani. Posebno njihovi međusobni odnosi!

Posljednjih godina stalan je pritisak na pravosuđe, uz smjenjivanje sudaca i javnih tužitelja. Da li je jedan od ciljeva takvog odnosa prema sudskoj vlasti i u prikrivanju i zataškavanju takvih zločina?

Sveto je pravilo da se nitko ne smije miješati u tehnologiju i metodologiju sudbene vlasti. Ipak, imate dobar dojam da se taj slučaj pokušava prepustiti zaboravu. Zločin koji se dogodio nastoji se osvijetliti džepnom baterijom, a ne reflektorskim svjetlom, uz smještanje tog zločina u pravi kontekst. Isuviše se insistiralo na događajima 1. srpnja, a nije se pokušalo rasvijetliti prethodne događaje koji su doveli do ubojstva. Teško je reći je li riječ o neznanju, zataškavanju ili nečemu trećem. Takve stvari ne zastarijevaju, a postoje i ljudi koji su vrlo zainteresirani da se skine sedam velova s tog slučaja. Vjerujem da će pravda u tome pobijediti, a na kraju, mislim da sam o tome i ja nešto mogao biti pitan. Involviran sam u cijeli događaj, i nije bilo dana da s Kirom nisam kontaktirao, na službenoj ili privatnoj razini. Sud je izbjegao da me to pita, nekoliko ročišta je prošlo a da nisam niti znao za njih. Javnost o njima nije bila na pravi način informirana. Ubojstvo Reihl-Kira slučaj je kojega hrvatsko sudstvo mora uspješno skinuti sa svog dnevnog reda.

Mislite li da je ono u stanju izvršiti tu zadaću?

Ako doista želi djelovati u duhu postulata koji pripadaju modernom, neovisnom sudstvu, ono to mora napraviti.

U nedavno podnesenoj ostavci, ministar pravosuđa Ivica Crnić upozorava na totalitarne tendencije u pravosuđu i u društvu općenito. Smatrate li njegove procjene realnima?

Ako to tvrdi donedavni prvi čovjek hrvatskog pravosuđa, onda je nemoguće ne povjerovat mu. Konačno, i veliki broj najnovijih događaja, koji su vezani uz funkcioniranje hrvatskog sudstva, na žalost potvrđuju njegovu nimalo optimističku procjenu.

Nedavno ste u Saboru, nakon odluke o otkazu mandata UNPROFOR-a, rekli da nakon "rješavanja" jednog protivnika hrvatske vlasti ubrzano traže druge, unutarnje neprijatelje. Izgleda da nakon predsjednikovog novog zaokreta "transfer frustracija" gotovo više i nije moguć?

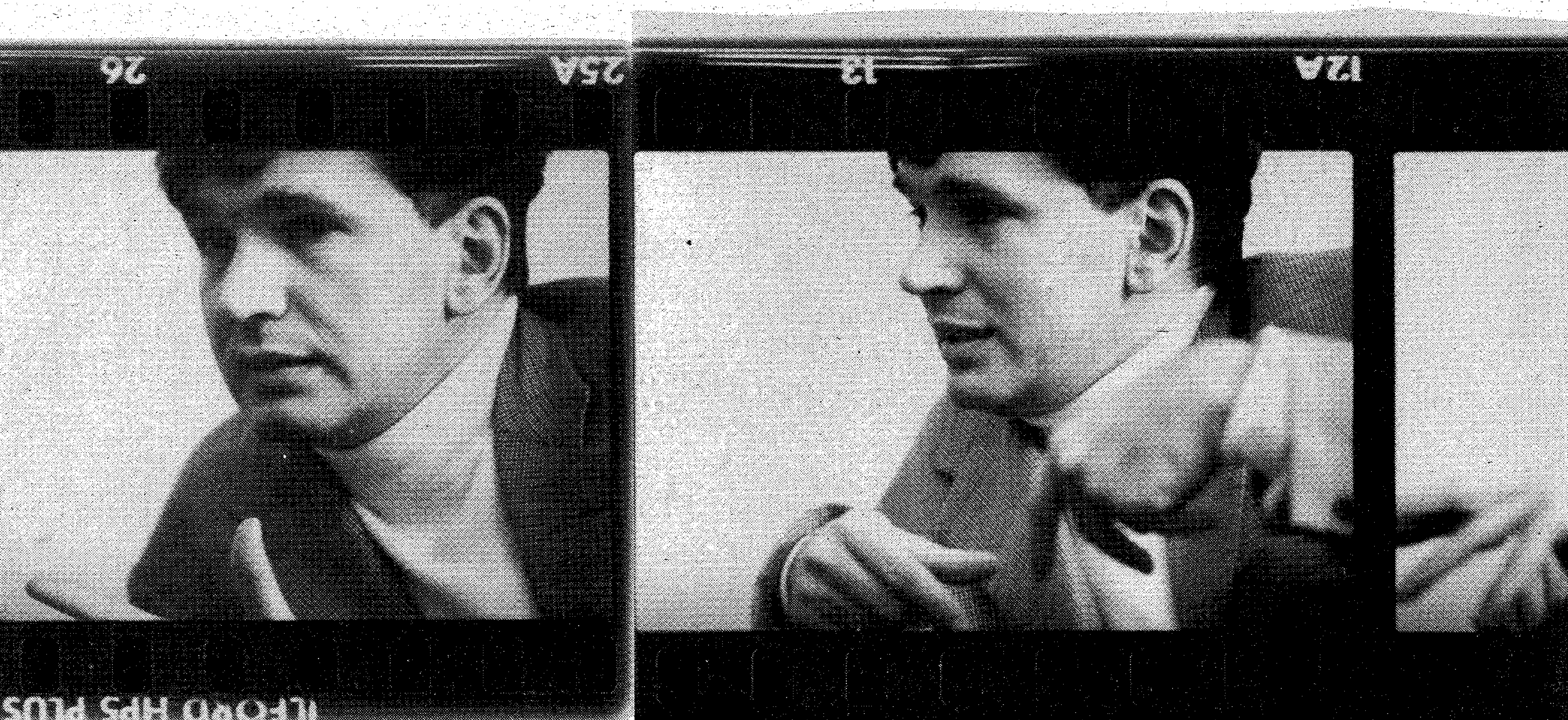
Grdno se varate: u ovakvim (ne)prilikama u kojima mi živimo transferirati frustracije, što će reći proizvoditi neprijatelje i pronalaziti nove krivce za novonastale situacije uvijek je najlakše. Naime, naši ljudi u pravilu boluju od zaborava: ili se ne mogu točno sjetiti što se sve događalo prije nekog vremena ili se ne žele sjetiti - ne bih mogao točno reći. Molim vas, recite mi danas i jednog običnog čovjeka u Hrvatskoj koji se točno sjeća zbog čega je opozicija izašla iz Sabora prošle godine!

U kojoj mjeri je opozicija danas doista marginalizirana? Smatrate li realnima tvrdnje pojedinih komentatora, da HDZ namjerava poduzeti sve kako bi se održala na vlasti? Nedavno je objavljena tvrdnja oko navodnog falsificiranja izbora u Osijeku, a o tome ste i Vi svojedobno pisali?

Ma tko se uopće u Hrvatskoj previše uzbudio što su tamo u nekoj izbornoj jedinici izborni rezultati bili falsificirani i što jedna osoba javno priznaje da je u tome sudjelovala? A koliko takvih neotkrivenih slučajeva tek ima? I što uopće vrijedi o tome pisati kad one institucije i pojedinci koji bi trebale reagirati jednostavno šute - i još naivno misle da su jako mudri. Na djelu je nevjerojatna lakoća arogancije. Vlast je slatka, i svaka vlast kvari, a apsolutna vlast kvari apsolutno. Postoje indikatori da će HDZ poduzimati ama baš sve (sjećate li se one "čuvene" rečenice nekog tamo političara iz susjedne zemlje: i ovako, i onako...) samo da bi zadržao taj slatki osjećaj vlasti koji im omogućava da i nitko bude netko. Treba biti iskren i priznati da ni naša opozicija nije do kraja položila svoj povijesni ispit. Često se taština pojedinaca (i njihova niska točka tališta) stavljaju ispred državnih interesa. Hrvatskoj treba koaliciona vlada, Hrvatskoj treba izbalansirani parlament u kojem pobjeđuje sila argumenata, a ne argument sile, tj. matematičke demokracije kako to često izvoljeva reći jedan moj kolega.

Bliže se novi parlamentarni izbori. Kakva će biti strategija HSLS-a? Hoće li ići na formiranje predizborne koalicije? Na koji dio populacije računa?

Konačni koncept naše stranke još ne postoji. Mislim da bismo bili vrlo sretni kad bismo zadržali sadašnjih dvadesetak posto glasačkog tijela. Predmnijevamo da je riječ o mlađem, intelektualnom i poduzetničkom dijelu hrvatskog društva. Pokušat ćemo sačuvati svoj utjecaj u prvom redu na te tri grupacije. Borimo se za prevagu u političkom centru, ali "S" u imenu naše stranke, koje često izaziva zablude, pokazuje da smo svjesni tragičnog backgrounda u kojemu se našla većina stanovnika. Socijalna pitanja ne namjeravamo prepustiti isključivo ljevici. Ona imaju i svoju kršćansku konotaciju, jer treba se boriti za državu socijalne pravde. Ne možemo se zalagati za "stereotipni" liberalizam koji ljude uzima kao surove, egoistične i častohlepne individue koje uništavaju sve oko sebe. Otvoreni smo za dobar dio "valencija", koalicija s drugim strankama. Dobrodošle su prije svega stranke koje se "muvaju" oko političkog centra. Ako bude pameti, manje taštine i više svijesti o tome da Hrvatskoj treba koaliciona vlada i izbalansirani parlament, i da je

DR ZLATKO KRAMARIĆ GRADONAČELNIK OSIJEKA

Ja sam umoran čovjek

Razgovarao: Toni GABRIĆ
Snimio: Nino ŠOLIĆ

u tome spas za našu zemlju, moglo bi se dogoditi da na slijedećim izborima dođe do promjene.

Očekujete li novi izborni zakon i nova pravila igre?

Sve opcije su otvorene. Osobno očekujem proporcionalni izborni model, pri čemu bi cijela Hrvatska sačinjavala jednu izbornu jedinicu. Prohibicioni prag vjerojatno će biti visok.

Kako se osjećate kao novootkriveni udbaš? Nije li indikativno da ljude optužuju za veze s Udbom istovremeno dok se u proceduri nalazi prijedlog Zakona o Uredu za nacionalnu sigurnost, po ocjeni mnogih neustavnog?

Ništa nova! U onome režimu bio sam ustaša i nepopravljivi nacionalist. Došla su neka nova vremena, a budući da se ja nisam promijenio, trebalo je promijeniti kvalifikacije. Moram biti iskren i reći da me nova kvalifikacija ne čini nimalo sretnim. Čovjek je ipak i neko društveno biće: okrenuti smo prema drugim ljudima, kojima sad nešto trebm objašnjavati. Doveden sam u tipično staljinističku poziciju da dokazujem svoju nevinost i tumačim kako se "dokumenti iz dosjea" ponašaju sukladno borghesovskoj poetici, u kojoj su legitimni postupci slobodnog montiranja, dopisivanja i pripisivanja svega onoga što ste nekada negdje nekome (prijateljski) rekli, mislili, napisali... No, kako sadašnjica nije sjajna (i nema izgleda da se u skoro vrijeme popravi), onda ribarima ljudskih duša preostaje da se s nekim ljudima i na ovako "suptilan" način poigraju. Javnost treba zabaviti nekim pikantnim pričicama, a strogo kontrolirani i naručeni mediji to rade i više nego savršeno. A budući da naši ljudi, kao što smo već rekli, boluju od bolesti zvane *zaborav*, onda posao može cvjetati. I kada još tome pridodate potrebu da sve lijepo i uspješno (ovdje opet neskromno podsjećam na moje velike "ratne zasluge" za koje još nisam dobio ništa osim užasne ljudske zavisti) valja poniziti i svesti na našu opću mjeru, onda je sve jasno. A samo vrijeme pojavljivanja, puka je koincidencija u ovim mutnim i vunenim vremenima! Ipak ima stvari koje me i raduju: tako su u međuvremenu **Mikelić**, **Babić** & Co. postali relevantni pregovarači, a samim time i *gospoda*.

Kako ocjenjujete dosadašnji rad novog ministra kulture Zlatka Viteza? Povlačenje TV-prijenosa iz Sabora on je prokomentirao kao kulturno-ekološki dobar potez, a sam parlament nazvao je kokošinjcem?

Moram biti iskren - nije mi jasno kako je to **Zlatko Vitez**, inače moj dobar prijatelj, mogao izjaviti. Mislim da je i on upao u žrvanj politike, koji u nama drobi i ništi sve ono plemenito i mudro. Možda su te izjave novootkriveni način da se iz svega ovoga što prije pobjegne. Umorni ljudi govore svašta. No činjenica da su možda umorni i da im je svega dosta uopće ih ne ispričava. Jednostavno, i meni je svega preko glave, i županije, i nekih lokalnih moćnika, kao i onih čija je moć nešto šira, i starih filmova u kojima smo već svi sudjelovali i "uživali", i loših nes(p)retnih zakona, i činjenice da smo neke prave šanse olako prokockali i da se ne zna da li će nam se takve šanse još koji puta uopće ukazati... Tako da postoji vjerojatnost da i ja nešto bubnem pa da se lakše iz svega ovoga izvučem. Naime, i ja sam umoran čovjek.

Nakon propasti jednopartijskog sistema i raspada Jugoslavije, u Hrvatskoj dolazi do etabliranja novih kulturnih i ideoloških vrijednosti. Koje su glavne karakteristike tog procesa?

To je teško pitanje. U najkraćim crtama, na djelu je ponovo falsificiranje povijesti. Iz njezinog korpusa opet izvlačimo krive likove i događaje koje pritom još i krivo interpretiramo. Dešava se nešto netipično za hrvatsku tradiciju, gubitak osjećaja za mjeru; zapali smo u kič i patetiku. U svakom svojem saborskom istupu, nastojim se suprotstavljati patetično-pedagoškom diskursu koji u sebi guši analitičnost u pristupu problemima. U općoj euforiji i opijenosti slobodom, nezavisnošću i državom, umjesto stvaranja mita društva odlučili smo se posvetiti isključivo stvaranju mita države. Sve dobronamjerne objekcije i kritike tada dobiju drugačiju konotaciju. Samim time, uslijed ulaska kiča, patetike, megalomanije i falsificiranja povijesti, dešava se da neki likovi poput **Gaja** ili **Strossmayera** nepravedno blijede. Više ne možemo prepoznati vlastite vrijednosti, pa to onda svakako ima reperkusija na sadašnje kulturne obrasce. Ministrica obrazovanja, takva kakva jest, uvodi u školski sustav nešto što na ovim prostorima nikad nije egzistiralo, već netko samo naivno misli da jest. Taj konzervativni pristup stran je našem biću.

U knjizi "Gradonačelniče, vrijeme je..." ističete light-motiv sinkronijskog, svakodnevnog i banalnog kao nečeg oko čega se nadograđuje smisao ljudskih života. S druge strane, kao jedan od središnjih motiva provlači se i grandiozna ideja povijesnog ostvarenja hrvatskih težnji za vlastitom državom i isticanje Hrvata kao historijskog naroda. Mogu li uopće takva dva motiva korespondirati?

Zagovornik sam povijesti svakodnevnog života. Tu bi trebalo očitavati pravu hrvatsku povijest. Ne izmišljam toplu vodu, već se nadovezujem na noviju francusku historiografiju koja je shvatila da treba napustiti povijest velikih ideja i velikih odluka, tj. povijest vladara, jer ona je uvijek konstrukcija. Nju stvara ili pobjednik da bi opravdao svoje pobjede, ili poraženi da bi opravdao svoje poraze. Mi se sada, kao narodi, kao društvo, nalazimo na raskrižju: hoćemo li se zadržati na zemlji i suočiti se s realitetom, ili ćemo se ponašati mitomanski i živjeti u iluzijama, u svijetu bajki, i u pričama o sebi kao o vrlo starom narodu i o našoj čudesnoj kulturi. Sve je to lijepo, ali na kraju dođe ono pitanje - a što to meni, **Zlatku Kramariću**, ovog momenta konkretno znači, što je npr. najbogatiji stanovnik Južne Amerike Hrvat?!

Mislite da bi te romantične priče trebalo držati izvan sfere politike?

Upravo tako. One mogu pripadati našoj fakultativnoj literaturi i onom dijelu regala s knjigama koje pokazujemo gostima, ali to ne mogu biti knjige iz kojih trebamo pokušavati tumačiti sadašnjost.

Kako ocjenjujete položaj glavnih kulturnih i znanstvenih institucija: Matice, HAZU-a, sveučilišta?

Još smo živi. I nekako se preživljava. Do kada - ne zna se! Konačno, stranka na vlasti osvojila je sveučilišta i od njihove autonomije nema ništa.

Nakon 1990. započeo je vrlo izražen proces jezičnog diferenciranja. Smatrate li ga jezički opravdanim? U nedavnom intervjuu* Arkzinu *dr Dubravko Škiljan tvrdi da se srpski i hrvatski jezik tipološki i geneološki ne razlikuju. Smatrate li takvu tvrdnju realnom?

Odgovorit ću paradoksom: 1987. godine, u osječkom partijskom biltenu (br. 7/8) mogla se pročitati optužba da uvodim ustaški jezik na Sveučilište. To je konstatirano od strane partijske komisije, i čuli su se zahtjevi da me se izbaci s fakulteta i tako mi se onemogući "subverzivna djelatnost". Danas vjerojatno postoje neka *rodoljubna zanovijetala* koja smatraju da bi moj hrvatski jezik mogao biti i bolji i da bi se moj vokabular mogao oplemeniti nekim čistijim hrvatskim riječima. Ali, to je sve relativno. Ne može se ne vjerovati ozbiljnom lingvistu poput **Dubravka Škiljana**, koji je sigurno u pravu kad govori o razinama geneologije i tipologije. Ipak, mislim da ništa ne bismo izgubili kada bismo hrvatski i srpski promatrali kao dva politička jezika. To bi vjerojatno trebao biti izlaz za uvažavanje znanosti u koju se politika niti na koji način ne smije miješati, a da se ujedno dopusti hrvatskom i srpskom da funkcioniraju kao dva jezika, uz tu sreću da s jednoga na drugi nije potrebno prevoditi. Nimalo nam ne trebaju stvari koje se u posljednje vrijeme dešavaju, da *rodoljubna zanovijetala* uvode nove "hrvatske" riječi, a potom ih znanost demantira i pokaže da npr. riječ *veleposlanik* uopće nije zabilježena kod nas, već dolazi iz srpsko-njemačkog riječnika. Jezik se pedesetak godina razvijao na način koji nije bio do kraja normalan, ali ipak nije bio ni toliko nenormalan kako nam se ponekad čini. Jezik treba pustiti, on će sam za sebe pronaći određena rješenja.

Posljednjih mjeseci dodatno je pojačana kampanja usmjerena na ćudorednost stanovništva, pogotovo onog mlađeg. Zanimljivi su Vaši stavovi o rock kulturi iznešeni u poglavlju o nekim kadrovskim promjenama unutar* Glasa Slavonije*, u knjizi "Gradonačelniče, vrijeme je...". Po Vašem mišljenju, rock'n'roll na ovim prostorima nikad nije bio alternativa totalitarizmu, rock'n'roll "jednako kao i totalitarizam mrzi ozbiljan rad, stručnost i odgovornost", "pogrešno je r'n'r svoditi na disperzivnu, pluralnu svijest", "r'n'r nije ništa ino nego samo jedan od derivata monističke svijesti"... Možete li dodatno objasniti te Vaše stavove? Znače li oni da podržavate recentnu propagandu ćudoredne svijesti!?

Iz četverogodišnje distance gledano, moguće je da su neke od mojih ocjena bile preoštre. Moje tadašnje stavove dovodite u korelaciju s podržavanjem recentne propagande ćudoredne svijesti, a takva korelacija ipak nije logična. Ako imam određene objekcije na rock-kulturu, to ne znači da sam istodobno zagovornik onoga što nam se u posljednje vrijeme pokušava instalirati putem Zakona o mladeži. Taj zakon pokazuje da se i dalje vodi *nojeva politika*, i da se realitet nastoji mijenjati uredbama i zakonima, mada on pulsira na posve drugačiji način. Moje tadašnje pisanje o rock-kulturi bilo je, u stvari, prosvjed protiv nekih mladih momaka koji su izabrali njima tuđu opciju. Umjesto poticanja raznolikosti i maštovitosti i odbacivanja svih elemenata prisile, oni su izabrali onu suprotnu opciju: zapovjedi i naredbe. Izbjegavam govoriti o personalnim sukobima u Osijeku, i stvari obično nastojim sagledati kao konceptualne sukobe. Ljudi stari 25-30 godina, po definiciji ne mogu izabrati koncept koji počiva na prisili, strahu i naredbi, pogotovo ako pritom sebe predstavljaju kao pripadnike rock-generacije i furaju se na rock-image. I to je, u krajnjoj liniji, oblik konvertitstva, kao neizbježne sudbine i sindroma ovih naših krajeva.

Osijek je po mnogim uvjetima svoje sadašnje egzistencije postao grad sličan Splitu: nalazi se "na kraju svijeta", neposredno uz frontu. No, za razliku od Splita, pa i nekih drugih centara u kojima je depresija dovela i do visokog porasta narkomanije, Osijek je od nje uglavnom pošteđen. Kako tumačite tu pozitivnu specifičnost Vašeg grada?

Očito je da fenomen narkomanije u Osijeku nema onu splitsku težinu. S druge strane, Osijek je grad s najviše samoubojstava. Izgleda da se depresija ne artikulira svugdje na istovjetan način. Depresivnim stanjima trebali bismo se daleko više pozabaviti. Uz narkomaniju ili samoubojstva, njezin kakrakterističan izraz je i bijeg ljudi u najvitalnijoj dobi života iz Osijeka u druge dijelove Hrvatske ili izvan nje.

Mi se sada, kao narodi, kao društvo, nalazimo na raskrižju: hoćemo li se zadržati na zemlji i suočiti se s realitetom, ili ćemo se ponašati mitomanski i živjeti u iluzijama, u svijetu bajki, i u pričama o sebi kao o vrlo starom narodu i o našoj čudesnoj kulturi

U KRAJNJOJ LINIJI

Piše: Srđan DVORNIK

Bravo, predsjedniče!

Gotovo dva tjedna nakon Tuđmanovog kopenhagenskog loše prikrivenog poraza u pokeru oko UNPROFORa, doista više nije nikakva fora izlaziti s dijagnozom da je samozvani državni "poglavar" polizao vlastitu pompoznu nepopustljivost i da će se "otkaz" svesti na preimenovanje trupa Ujedinjenih nacija. Doista, već u trenutku prikazivanja slikanja s američkim potpredsjednikom za ovdašnju publiku, bila je potrebna dobra doza očaja da bi se u tome vidjelo išta više od pljuske neuvjerljivom bleferu. Al Gore se nije ni trudio sakriti da se, ako nova kozmetika ne uspije, uvijek možemo osloniti na to da je sve potrebno već ionako raspoređeno po Hrvatskoj. A da ne bi bilo nikakve zabune, i sam se Tuđman odmah po slijetanju na zagrebački aerodrom požurio izričito zabraniti "da netko kaže da UNPROFOR ostaje, samo pod drugim imenom".

Tko je nasjeo Tuđmanu

Današnje iznenađenje, zgražanje ili revolt zbog "nedosljednosti" nije ništa drugo nego suučesništvo u istom tom teatru u kojem je Tuđman pokušao glumiti velikog političkog igrača.

Zar su opozicijski lideri ili HDZ-radikali zaista mislili da iza odluke o otkazu međunarodnim *peacekeeperima* stoji išta čvršće od loše smišljene provokacije? Ta odluka, o čije se autorstvo još i sada nedolično otimaju pozicija i opozicija, nije počivala ni na čemu osim na jalovoj nadi u čudo.

Što bi se to bilo dogodilo da je otkaz sproveden do kraja? On je, kao, imao pospješiti neodređeno zbivanje koje se već treću godinu pokriva riječju *reintegracija*. Čega i čime? Teritorija ili društva? Milom ili silom? Nije teško prozrijeti - mnogi iz vlasti i oko nje to niti ne kriju - da bi se "hrvatska državna politika" vrlo rado zadovoljila samim teritorijem i da se nimalo ne bi osjetila gubitak kad bi se sadašnji stanovnici pritom negdje zagubili. Taj se tračak smisla za realnost dao zapaziti i u formulaciji otkaza UNPROFOR-u, gdje se tvrdilo da Republika Hrvatska garantira sva ljudska prava onima koji danas žive u "Republici Srpskoj Krajini". To je, ujedno, i jedina veza tih "garancija" s realnošću. Mnogi koji žive s ove

Zar su opozicijski lideri ili HDZ-radikali zaista mislili da iza odluke o otkazu međunarodnim peacekeeperima stoji išta čvršće od loše smišljene provokacije?

strane linija razdvajanja i te kako su osjetili čvrstinu vladavine tog "prava". Prema tome, od mirne reintegracije - integracije društva - nema ništa, a svaka pobjeda u nemirnoj reintegraciji bila bi pirova. Jedini koji su nasjeli Tuđmanovom pokazivanju mišića bili su oni koji su u Saboru glasali zajedno s njegovom partijom.

Nisu pametniji ni oni koji sad s olakšanjem misle kako smo, evo, izbjegli još jednu prijetnju *ratne opcije*. Da se ne zavaravamo, nije UNPROFOR kao vojna sila dosad sprečavao rat. Rat u Hrvatskoj prestao je prije no što je ijedna jedinica raspoređena na terenu, a primirje se održavalo onoliko koliko je to objema stranama odgovaralo. Kad je Hrvatska vojska htjela u rat, vojnici UN-a su mogli samo gledati, što su činili i kad je druga strana razbila lokote i uzela natrag svoju artiljeriju, da bi je netom nakon toga i upotrijebila. Kao što je akutni rat bio prestao bez njih, tako se onaj kronični, koji se očituje kao etničko proganjanje i pustošenje, a naziva se *čišćenjem*, nastavio bez obzira na njihovo prisustvo.

Dosljednost ili zazivanje rata

The show goes on: umjesto UN-PROFOR-a dobivamo UN-FICtion (ako Vijeće sigurnosti UN prihvati i toliku promjenu). Tuđmanovi blefovi spram Zapada očito ne uspijevaju ništa bolje nego blefovi Zapada spram Miloševića. Nasjesti Tuđmanovom blefu značilo bi prihvatiti izazov pa nešto zaista učiniti na samom konfliktnom tlu, da se ljudi koji na njemu žive i oni koji se imaju pravo vratiti zaštite od straha, progona, nasilja. Prazno blefirati prema Miloševiću znači pak upravo obrnuto: ne činiti ništa, ili jedva više od toga, što se i pokaže svaki put kada on sačeka da se pokažu karte. On se dosad uspješno kladio da se protiv njega neće povesti pravi rat, kao to su se Zapadna Evropa i SAD kladile da ni Tuđman neće vojno nadoknaditi nemogućnost mirne reintegracije.

Pozivi na dosljednost u ovoj priči zapravo su zazivanje rata. Neovisno o tome na koji se način kroz pijane magle državotvornog zanosa uspjelo utuviti i nešto smisla za realnost, trebalo bi reći: *"Bravo, predsjedniče!"*, koliko god to bilo ironično, kako za onoga tko kaže, tako i za onoga kome se kaže. Možda sramota povlačenja teško pada onima koji su se dvostruko prevarili kad su i iz opozicijskih klupa digli ruke za hadezeovsko isprazno junačenje. One koji su sve svoje nade polagali u *Hrvatsku iznad svega* sada vjerojatno ponižava nastavak života u podijeljenoj zemlji, a bez svake je sumnje sramotno što se stotinama hiljada prinudno raseljenih i opet ne može ponuditi ništa osim još čekanja. Ali i sto godina sramote je bolje od jednog dana rata, od jedne nasilne smrti.

Tko misli da se to baš nikako ne može, slobodan je odbaciti vlastiti život, ali nema pravo u to uvlačiti ikoga drugog.

Da se ne zavaravamo, nije UNPROFOR kao vojna sila dosad sprečavao rat. Rat u Hrvatskoj prestao je prije no što je ijedna jedinica raspoređena na terenu, a primirje se održavalo onoliko koliko je to objema stranama odgovaralo

Govorkanja su se potvrdila. Tuđman je opet odlučio sam bez Sabora i složio se da UN ostane u Hrvatskoj. Samo pod drugim imenom, i s promijenjenim mandatom. Čini se da će "nove" UNFIC jedinice kontrolirati vanjske i "unutarnje" granice Hrvatske. Kako uspješno će to činiti s 500 do 600 vojnika na vanjskim granicama koje su duge nekoliko stotina kilometara, nije teško zamisliti.

Opozicija bjesni i sprema se na raspravu u Saboru dok su međunarodne institucije i političari odahnuli, jer u ovakvom aranžmanu neće doći do novih krvavih sukoba u Hrvatskoj pa mogu cijelu neugodnu priču pustiti da otklizne u zaborav.

Dok se političari još pokušavaju snaći u novonastaloj situaciji, nije lako doznati što se događa u dušama ljudi koji nisu neposredno uključeni u politiku, ali silom prilika razmišljaju što će biti slijedeći koraci - i vode li prema ratu ili miru. Zebnja od novih bitaka možda se najviše osjeća u gradovima koji su najviše stradali u ratu i tek su pokrpali rane. U Osijeku, unatoč naporima Vladi bliskih medija da ljude zainteresira za rat pravog interesa za vojsku nema. Nakon najave odlaska UNPROFOR-a izostala je nacionalna homogenizacija i militarizacija. Raspoloženje na ulici i u kafićima ni najmanje ne podsjeća na atmosferu iz 1991 i 1992.

Rat znači okupirati ljude

U seriji razgovora u osječkom Centru za mir, nenasilje i ljudska prava gdje se odnedavno svake subote okuplja šarolika grupa zabrinutih, mišljenja o tome hoće li biti rata su podijeljena. **Lidija Obad**, iz osječkog Centra za mir smatra da "neće biti rata jer bi to bio kraj za cijeli ovaj prostor. Tako destruktivni ipak nismo. Sad je važno predložiti konkretna rješenja". **Damir Jurić**, iz Ambasade lokalne demokracije u Osijeku ne dijeli njeno mišljenje: "Vjerujem da će rata biti i to će ubrzati rješenje. Sad imamo ranu koja nije otvorena, ali se gnoji. Stalna napetost pothranjuje frustracije, a one pothranjuju nedemokratske političke opcije koje nas onda lupaju po glavi. Ako zagovaramo mirovnu opciju moramo je postaviti na realne političke temelje. Zato sam za kiruršku operaciju". **Tanja Škrbić**, iz Centra za mir ne misli da je potrebno vojno vratiti teritorij. "Za mene to znači okupirati ljude. Apsolutno sam protiv toga da svoje dijete izbatinam, pa mu onda riječima dokazujem".

Da li to znači da je bolje ne činiti ništa nego vući krive poteze? Stanje ni rata ni mira loše je stanje. Ne vodi rješenju već pogoduje procesu sporog propadanja. Sigurno je da nitko ne želi rat, ali - jesmo li dovoljno vješti da osiguramo mir?

Mato Šimić, predsjednik Zajednice prognanika smatra da će se pitanje povratka morat rješavati prije ili kasnije - ili sad, ili za deset godina. UNPROFOR ce jednom morat otići. "Hrvatska će se kad-tad trebati suočiti s činjenicom da moramo s našim građanima s trenutno okupiranih područja razgovarati i pomiriti. Ne želim rat niti ga zagovaram ali, isto tako, ne želim ni ovo stanje. Umire Osijek, Županja, Slavonski Brod. Znate li što se događa sa stradalnicima rata, počev od dragovoljaca? Koliko ima suicida? Gdje su naša ljudska prava? Je li u skladu s poštovanjem ljudskih prava živjeti u prognaničkom naselju Čepin? Volio bih da se dobro naoružamo i tad možemo garantirati mir. U to ime se odričem i boljeg prognaničkog smještaja. Jedina moguća opcija je Hrvatski vojnik i hrvatski policajac na hrvatskoj granici. Kad hrvatski vojnik dođe na hrvatsku granicu i ja ću postati mirotvorac".

Zdravko Marjanović iz mirovne grupe u Bačkoj Palanci, grada na Dunavu nasuprot Vukovara, po prvi puta u Osijeku poslije početka rata, vidi stvari iz druge perspektive: "Moje uvjerenje je da je jedino pravo rešenje mirnim putem. Srbi, kažu, oslobodiše svoje teritorije. Sad Hrvatska kaže, treba osloboditi svoje. Jedan rat izaziva drugi. Znamo kako se to radi u ratu. U Srbiji opozicije praktički nema. Opozicija koja je za građansku opciju je marginalna. Jedina opcija sada je opcija koju gura **Milošević**.

U blijedom tekstu dokumenta Okvirni program rada "Odbora za mirnu reintegraciju hrvatskih okupiranih područja" ne spominje se priprema podrobnog plana za mirnu reintegraciju. Program ostavlja opasnu prazninu u koju sasvim lijepo može stati neželjeni rat.

Razmišljamo kako napraviti još veći pritisak na njega da prizna države nastale na području bivše Jugoslavije. To bi bio najveći doprinos miru. Na žalost, onih snaga koje jesu za mirno rešenje ima premalo na svim stranama".

"Ne znam što da im kažem"

Načini ostvarenja mirnog rješenja jedva se naslućuju. **Biserku Milošević,** pravnicu iz osječkog mirovnog centra prije svega brinu pitanja vezana uz zaštitu ljudskih prava: "Ratna opcija je realna tek ako se ne ponudi ništa drugo. Drugoj strani moramo nešto pružiti. Nekakve garancije. Hrvatska se treba otvoriti Krajini. Ne treba očekivati da će se Krajina otvoriti. Iako ni Hrvatska ne funkcionira kao pravna država, ni u njoj se ne poštuju

Ustavom i zakonom zagarantirana prava, funkcionira bolje nego Krajina. Hrvatska treba dati garancije za povratak prognanika u Osijek".

Katarina Kruhonja, predsjednica osječkog Centra spominje primjer iz svoje radne sredine: "Ne možemo govoriti samo o integraciji teritorija, već i o integraciji stanovništva. Trebamo težiti da Srbi u Hrvatskoj Hrvatsku doživе kao svoju domovinu. Moja kolegica Srpkinja bila je viša medicinska sestra u osječkoj bolnici. Sad više ne može dobiti posao u bolnici, iako i spremačice rade kao sestre, jer je otišla iz Osijeka u toku rata kad je u Osijeku ostalo deset tisuća ljudi. Sve ostale sestre vratile su se na posao, a ona je izgubila pravo na rad. Već dvije godine radi s prognanicama i vodi tečajeve šivanja. Polaznicama tečaja nimalo ne smeta što je Srpkinja. Ako ćemo njoj oprostiti krivnju njezina naroda, napravit ćemo veliki korak u Baranju. Niti je prognaničko trpljenje veće od njezinoga, niti je ona skrivila prognaničko trpljenje".

Milan Ivanović sudjeluje u brojnim programima osječkog Centra i tvrdi da nema periodizacije i rangiranja kad se gradi mir. "Ne prolazi priča: najprije ćemo na granice, pa onda.. Ja danas ne mogu otići u Baranju i reći: 'Ljudi integrirajte se', kad znam da se ovdje krše ljudskih prava. Ne znam što da im kažem".

Marko Matovac, prognanik iz Laslova odgovara: "Možeš im reći da ne možemo zaboraviti što se dogodilo, ali možemo oprostiti. Prošle godine u mojoj školi zaposlili smo nekoliko nastavnika Srba. Mi Srbe ne diskriminiramo. To im reci".

UNPROFOR

Piše: Vesna TERŠELIČ

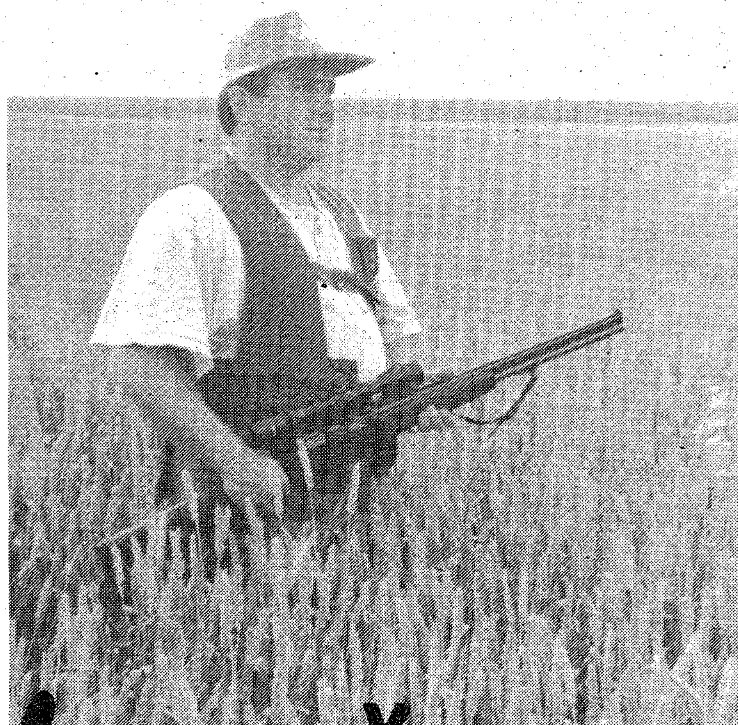
ČETVRTA GODINA PROGNANIČKE TUGE I JOŠ PONEŠTO

Zaboraviti nećemo, oprostiti možemo

Treba riješiti stravične probleme: zašto je počela pobuna? Tko je kriv? Koga optužiti? Koga predati? Težak je problem povjerenja koje treba izgraditi između nas i njih. Kako je onima koji su izgubili rodbinu i kompletno imanje? I Hrvatska ima tešku zadaću jer treba progovoriti o zločincima. Mora reći šta će učiniti sa srušenim kućama Srba u Grubišnom polju. Treba sad reći kako će se popraviti. Ako se te kuće ne poprave, nema za nas povratka u Baranju.

Goli pred državom

U novinskim napisima o mirnoj reintegraciji obično se previđaju teški osjećaji koji priječe i pomisao na početak procesa normalizacije. **Dušanka Ilić** u osječkom Centru za mir koordinira program susreta između obitelji i prijatelja podijeljenih linijom razgraničenja. Dušanka govori o susretu u veljači 1995.: "Strah u Baranji je neopisiv. Prvih dana nakon susreta u Mohaču ježila sam se od sjećanja na njihov strah. Odlaskom UNPROFOR-a ostaju goli pred državom. Postavljaju se mnoga pitanja. Treba riješiti stravične probleme: zašto je počela pobuna? Tko je kriv? Koga optužiti? Koga predati? Težak je problem povjerenja koje treba izgraditi između nas i njih. Kako je onima koji su izgubili rodbinu i kompletno imanje? I Hrvatska ima tešku zadaću jer treba progovoriti o zločincima. Mora reći šta će učiniti sa srušenim kućama Srba u Grubišnom polju. Treba sad reći kako će se popraviti. Ako se te kuće ne poprave, nema za nas povratka u Baranju". Dušanka je prije rata radila u školi u Jagodini i više nego išta želi ponovu raditi u svojoj školi.

Zdravko Marjanović iz Bačke Palanke također strah vidi kao prepreku: "Taj strah više nameću njihovi vođe, oni koji su gurnuli ljude u rat. Često sam u Vukovaru i Iloku pa mogu to reći. Nisu ljudi tamo ratnici. Ne mogu razgovarati kao ovdje. Boje se. Da netko ljude pita, do ovoga ne bi ni došlo".

Nemaju svi razumijevanja za takva objašnjenja. **Ivan Mikulić**, prognanik iz Vukovara, borio se do zadnjeg dana i proveo sedam mjeseci u Mitrovici prije razmjene. "Oni strahuju od povlačenja UNPROFOR-a. A ja se nisam plašio kad su počele padati bombe po Vukovaru. Sad je njih bilo strah, a mene nije. Tad su pobjegli. Svom sam komšiji hranio svinju tri dana. Onda sam vidio da se neće vratiti i pustio je. Da su oni ostali i branili grad Vukovar bi se održao. Mislim da bi s pozicija mira trebalo raditi s druge strane. Mi smo dali dobar gest što uopće pričamo o njima. Ali, u velikoj mjeri to je monolog".

Mirovne inicijative u Hrvatskoj od 1992. intenzivno rade na uspostavljanju dijaloga s drugom stranom. Kontakti s prijateljima i znancima iz Srbije nikad nisu ni prestali, dok je ponovno uspostavljanje komunikacija s ljudima koji su ostali u UNPA područjima Hrvatske bilo izuzetno teško, ali je i taj proces krenuo, najprije pismima, a onda i kroz susrete. Od prvog susreta u Mohaču lipnja 1994 do danas, više od sto ljudi dobilo je priliku da se sretne s onima koje nisu vidjeli od početka rata.

Petar Gazibara, prognanik iz Bilja, nastavnik i član Centra za mir iz Osijeka koji je u procesu susreta od samog početka, kaže: "Kad sam otišao iz svoga Bilja, krenuo sam za djecom. Uvijek sam radio s djecom i smatrao sam da ću im još više trebati na putu u progonstvo. Tad sam mislio da ćemo se vratiti za koji tjedan, a sad teče već četvrta godina. Važno mi je da mogu bar ponekad sresti svoje rođake koji su ostali u Baranji. Sve do nedavno, na susrete su dolazili kriomce. Kad bi se vratili kući ne bi nikome pričali gdje su bili i što su radili. Ali u veljači su prvi puta jasno i javno rekli gdje su bili. Upoznali su se s radom Centra za mir u Osijeku pa se nadam da će neke male mirovne aktivnosti započeti i u Baranji".

Hoću, i bojim se

U Pakracu su se, zahvaljujući naporima **Gerarda Fishera** i generala **Zaballe** iz UNPROFOR-a, susreti između ljudi s obje strane linije razgraničenja odvijali redovito sve do proljeća 1993, kad se slika, njihovim odlaskom, naglo pogoršala. Volonteri iz Projekta društvene obnove Pakraca krenuli su ispočetka, prenosili pisma preko linije razgraničenja i svojim prisustvom i radom doprinijeli stvaranju atmosfere u kojoj se komunikacija uopće mogla zamisliti. **Goran Božičević**, jedan od koordinatora projekta kaže: "Kad je krenuo glas da UNPROFOR odlazi, prilazili su mi ljudi u Pakracu i pitali: "Idete li i vi"? Odgovarao sam im da ostajemo. Rekli su, to je dobro jer im treba netko tko ima kontakte na obje strane. Osjećam da smo konačno dobili potvrdu našeg rada".

Komunikaciju priželjkuju i prognanici. Ali vide i mnoge probleme.

Ilija Mijatović, prognanik iz Vukovara kaže: "Hrvatskoj i jest tendencija da svi mi razgovaramo s dobronamjernim Srbima. Želimo razgovarati. Makar u Palanci ili negdje drugdje".

Mario Čurković je skeptičan: "Bojim se da će brzo doći do kontakta, ali ne na način o kojem mi razgovaramo. Bojim se da će se morati doći silom na granice".

Ivan Mikulić, također prognani Vukovarac: "Sad se i previše priča da neće biti rata. Trebalo bi više raditi tamo preko. Evo, mi smo dali spisak ljudi s kojima se možemo vidjeti. Poslao sam pismo i svom učitelju. On je bio s nama sve vrijeme rata. Mogu s nekima ali ne mogu s onima koji su pucali po meni, bar zasad".

U blijedom tekstu dokumenta *Okvirni program rada* "Odbora za mirnu reintegraciju hrvatskih okupiranih područja" ne spominje se priprema podrobnog plana za mirnu reintegraciju. Ali se u dokumentu kaže: "Jedno od posebno bolnih pitanja na hrvatskim okupiranim područjima, nakon njihove integracije, bit će demografska obnova. Zato bi Odbor u svojoj zakonodavnoj inicijativi posebnu pozornost posvetio upravo tom pitanju". Program previđa da se bez vještog planiranja mudrih koraka ka normalizaciji ne može uopće doći do tog posebno bolnog pitanja, jer mirne reintegracije neće biti.

Okvirni program ne pokušava pripremiti odgovore na pitanja kako uspostaviti komunikaciju, niti kako odrediti prioritetna područja u kojima će se ohrabrivati povratak prognanika. Ne spominje pripreme na povratak ni za medicinsko osoblje, ni za nastavnike. Ne spominje kredite za obnovu kuća, niti kako će se osigurati da u policijskim snagama budu zastupljene sve nacionalnosti prema popisu iz 1991. godine. Tko će se prvi vraćati? Žene? Ili muškarci? Ili zajedno? Tko će pratiti i osiguravati povratak? Ne odgovara na pitanje kako pomoći onima koji će odlučiti ostati gdje jesu, jer se u svim ratovima u ovom stoljeću pokazalo da se veći dio prognanih ne vraća kućama. Kakvi su specifični programi pomoći za one koji će ostati? Nema razloga da i dalje imaju položaj građana drugoga reda.

Program ostavlja opasnu praznину u koju sasvim lijepo može stati neželjeni rat.

Tek milimetar svjetlosne godine

Poput mnogih drugih službenih dokumenata, i taj ignorira beskonačno velik razmak između pozicija zaraćenih strana. Kao što je zapisao **Ratko Bubalo** za *Srpski glas* iz Topuskog: "Da li je uopće moguć dijalog i kompromis između dva isključiva i suprotstavljena nacionalna i politička cilja koja, kad im skinemo njihov politički propagandni plašt, ogoljeno glase: Krajina u Hrvatskoj bez Srba i Krajina izvan Hrvatske bez Hrvata? Nema te političke formule koja može uspješno premostiti ova dva nepomirljiva cilja". O planu Z-4 u istom tekstu kaže: "O ohrabrivanju i olakšavanju povratka hrvatskih izbjeglica u Krajini uvelike će brinuti UN. Takva briga nije predviđena za područje Hrvatske pod kontrolom HDZ vlasti. Ako se vlast, uz čiji blagoslov i podršku se provodi etničko čišćenje Hrvatske od Srba bude 'brinula' o njihovom povratku onda od povratka nema ništa".

Između dvije strane još će stajati snage UN-a, pod ovim ili onim imenom. UNPROFOR je postao dio problema i nije doprinio njegovu rješavanju, osim što je uspio održati prekid vatre, a vjerojatno neće pokazati više kreativnosti ni nakon posljednjih kozmetičkih promjena. Postavljanje bar malog broja *plavih kaciga* na granicu s Bosnom znači neki pomak - ali možda samo nekoliko prijeđenih milimetara svjetlosne godine. Ako ništa drugo, taj kratki predah pruža šansu da se pokuša napraviti više na civilnoj razini. I u "novim" snagama civilno osoblje koje bi moglo najviše doprinijeti procesu normalizacije činit će manje od dest posto ukupnog broja zaposlenih, a vojnici su samo vojnici, čak i kad nose plave kacige, te teško mogu graditi mir. A korištenje vojnih snaga za postizanje mira dio je generalne svjetske strategije.

Bit će da ga zato nema ni za lijek.

MARTINA BELIĆ, KATOLKINJA I FEMINISTKINJA

INTERVIEW

Ekstremno polarizirano stavova uvijek je bacanje kosti oko koje se psi trebaju tući. Time se zataškavaju teme poput načina upravljanja državom, socijale, rata ili mira, deložacija, medijskih sloboda, a osobito pitanja koja se tiču upravo položaja žene - porasta nezaposlenosti žena, cijene vrtića, poreza na školske knjige...

Nedostatak

U pauzi između njenih svakodnevnih obaveza u Centru za žene žrtve rata i sastanka Zagrebačkog ženskog lobbyja, porazgovarali smo s Martinom Belić, budućom liječnicom, feministkinjom i katolkinjom, o aktualnoj kampanji 16, uglavnom katoličkih laičkih udruga za preispitivanje ustavnosti postojećeg zakona koji daje pravo na pobačaj.

Katolička crkva, koliko god lavirala u svojim stavovima o abortusu i kontracepciji, ipak već 500 godina zastupa prepoznatljivu liniju, stav da je abortus zločin, ubojstvo, teški smrtni grijeh i da je svaka kontracepcija osim tzv. "prirodnih" metoda također grijeh pa ovo nije neočekivano. Katolička crkva je ustrojena kao patrijarhalna institucija. Nije li istinita priča da Vatikan nastanjuju samo muškarci, a i činjenica je da žene unutar Katoličke crkve vrlo malo utječu na službene stavove. Pro-life politika Crkve bila je uzrokovana dijelom i povremenim depopulacijskim tendencijama u Evropi, a to je nešto što se danas događa Hrvatskoj, tako da taj zahtjev nimalo ne začuđuje, osobito ako se promotre i svi drugi društveni trendovi koji se trenutno odvijaju u Hrvatskoj.

Osobno imam velikih problema s tim dijelom naučavanja Katoličke crkve, ali i s ovim drugim, izvancrkvenim, konzervativnim tenednicijama.

✱Ipak, unutar Katoličke crkve postoje grupe koje zastupaju pro-choice stavove?

Da, Katolička crkva, na svu sreću, nije monolitna institucija, unutar nje postoje različite struje. Neke značajnije promjene počele su se događati krajem prošlog i početkom ovog stoljeća. Tada su, na primjer, odobrene "prirodne" metode kontracepcije, koje su dotad također ulazile u kategoriju zabranjenih. Pred Drugi vatikanski koncil, u vrijeme pojave anti-baby pilule, Crkva je bila vrlo blizu da je prihvati kao dopuštenu kontracepcijsku metodu, no u zadnji čas je promijenila odluku. Ovo stoljeće je u Katoličkoj crkvi obilježeno i nastankom laičkih ženskih organizacija koje su počele propitivati položaj žene unutar crkvene hijerarhije. Nakon Drugog svjetskog rata veći broja žena studira na teološkim fakultetima i one postaju sve glasnije u zahtjevima za promjenama. Neke od najpoznatijih feministkinja u ovom stoljeću dolaze upravo iz teologije, katoličkog su podrijetla. Francis Kissling jedna od osnivačica Catholic for choice, zatim Charllen Spretnjak, vrlo poznata američka spiritualna eko-feministica, godinama je predavala teologiju na jezuitskom fakultetu. To su pomaci koji su vidljivi. No, promjene u Katoličkoj crkvi su spore i to je posao na dugi rok. Nije za očekivati da će Katolička crkva promijeniti svoj stav prema kontracepciji i abortusu tako skoro, iako jačaju društveni pritisci u tom smjeru.

✱Postoje li i kod nas slične grupe i tendencije unutar Crkve?

Ne. I na Zapadu postoje tendencije da se katolicizam obnovi u svom konzervativnom i rigidnom obliku, a time jačaju i katoličke pro-life organizacije, koje također većinom vode žene. No, u svakom slučaju postoji ravnoteža između liberalnih i konzervativnih struja, dok kod nas tog balansa nema. Zasad su aktivne jedino konzervativne grupe, i ne očekujem da će se uskoro pojaviti išta drukčije.

✱Zašto ne?

Zato što je Crkva dugo bila pod pritiskom i izgrađen je stav "svi se moramo ujediniti". Sad su ljudi relaksirani, Crkva više nije ugrožena izvana, dobila je pravo glasa, pojavljuje se kao moralni autoritet i psihološki se teško oduprijeti tom novom osjećaju moći i priznatosti. Osim toga, percepcija uloge Crkve u Istočnoj Evropi potpuno je različita od percepcije Zapadnjaka. Sjećam se još svojih šokova kad sam se prvi put suočila s načinom na koji prosječna Austrijanka ili Njemica doživljava Crkvu. Mi smo je

SABOR I HRT: PRED VRATIMA DIKTATURE, ILI VEĆ KORAK NAPRIJED

Marš u rezervate!

Novi plan HRTV-a kaže da će izravnih prijenosa ponekad ipak biti - prenosit će se konstituirajuće sjednice, svečane sjednice i predsjednikove poslanice, te ono što - zna se - odluči da je od posebnog značaja

Izrazito politička odluka televizijskih vlasti o ukidanju izravnih tv-prijenosa iz Sabora dodatno je uzdrmala ionako klimave temelje demokracije.

Argumentacija koja joj je predhodila bila je krajnje jednostavna - u razvijenom, zapadnom svijetu koji bi nam trebao biti uzorom nije uobičajeno da pučanstvo gubi vrijeme ispred tv-ekrana izravno prateći rad predstavničkih tijela. Čulo se i to je ionako riječ o najobičnijem kokošinjcu čiji je jedini rezultat zagađenje javnog prostora. Zato je bilo jasno da prijenose treba zaustaviti, bez obzira na proteste manjine zastupnika i potiho gunđanje tv-pretplatnika. Iza retorike koja je prethodila skidanju sjednica našeg zakonodavnog tijela s TV-programa kriju se neke bolne istine o domaćoj političkoj stvarnosti.

Nismo mi na Zapadu

Bitna razlika između Hrvatske i zapadnog svijeta nije, naime, u prenošenju parlamentarnih sjednica, već u položaju Sabora u strukturi državne vlasti i u kvaliteti njegova funkcioniranja. Koliko god neugodno zvučale nediplomatske riječi ministra **Viteza**, nisu daleko od istine. U Saboru se satima vode jalovi razgovori s unaprijed svima znanim ishodom. Saborski zaključci ne obavezuju ni Vladu ni predsjednika Republike. Zbivanja izvan sabornice, a osobito u bifeu i saborskom restoranu u stranim se izvještajima navode kao paradigma političke nekulture i predstavničke neodgovornosti. Zastupnici, pa i oni koji se uopće ne pojavljuju u zgradi Sabora, imaju grofovska primanja koja su sami sebi jednoglasno dodijelili, iako danas većina njih tvrdi da su u dnu duše bili protiv takve odluke. Povrh svega, najveći dio parlamentarne opozicije zavlači glavu u pijesak, ne želeći u ime ekscentrično shvaćenog patriotizma vidjeti u kojem pravcu stvari idu i iz toga povući odgovarajuće političke poteze.

Kad se sve sabere, čovjek se teško može othrvati farmersko-zoološkom diskursu ministra kulture. Kakva je to politika koja hrvatski parlament već gotovo pet godina postepeno srozava na nivo menažerije? U pet godina vlasti HDZ-a značajno su sužene individualne i građanske slobode, što je pravdano ratnim uvjetima življenja. Posljednjim pravosudnim skandalom i ostavkom ministra pravosuđa Predsjednički dvori povukli su odlučujući potez u pokoravanju sudbene vlasti. Istodobno se nameće Zakon o UNS-u koji mimo Ustava određuje da i državnu obavještajnu službu nadzire predsjednik, s time da je gotovo izvjesno da bi mjesto šefa Ureda za nacionalnu sigurnost pripalo njegovom sinu **Miroslavu**. Sveučilišne profesore sudski se kažnjava zbog javno izraženog mišljenja, satiričare se proganja zbog satire...

HDZ u strahu od opozicije?

Razlikujemo se od zapadnih zemalja, bogatih javnim medijima najrazličitijih tehničkih svojstava, vlasničkih statusa i ideoloških opredjeljenja za koje je informacija prije svega ono što može naći konzumenta i kupca, i koji bi posve sigurno našli načina da prenose sjednicu bilo koje javne institucije ako bi to bilo tržišno interesantno - bez obzira radi li se o državnom parlamentu ili o izvršnom odboru neke mjesne zajednice. Mi smo naprotiv, da nije jednog regionalnog dnevnika i nekoliko nezavisnih periodika bili u potpunoj informativnoj blokadi unutar koje državni mediji uskraćuju punu informaciju čak i kad je riječ o obrazloženju ostavke jednog ministra.

Ukidanje prijenosa tako je tek posljednji korak u marginalizaciji, ali i u onemogućavanju javnog djelovanja opozicijskih strahaka. Novi plan HRTV-a kaže da će izravnih prijenosa ponekad ipak biti - prenosit će se konstituirajuće sjednice (da narod ne zaboravi da je parlament još na Markovom trgu), svečane sjednice (na kojima se utvrđuje ideološko gradivo i legitimira sadašnja vlast) i predsjednikove poslanice (pri čemu je Sabor sveden na puku kulisu kojom se dodatno režira veličanstvenost poglavarevog nastupa). "Planira se" i prijenos onih točaka saborskog dnevnog reda koje su *od posebnog značaja*.. Koje su to, u Tuđmanovo će ime vjerojatno odlučivati njegov osobni povjerenik **Ivan Parać**. Zasad znamo što nije bilo od posebnog značaja: ni rasprava o UNS-u, kojom se odlučuje o mogućem suspendiranju određenih političkih sloboda, ni o deložacijama, ni o mandatu međunarodnih mirovnih snaga, pa ni o samoj Odluci Vijeća HRTV-a kojom se ukida izravno prenošenje saborskih sjednica. U raspravi Zastupničkog doma o podnesenom izvještaju Vijeća HRTV-a početkom veljače, čulo se i da glavne informativne tv-emisije ostavljaju dojam da u Hrvatskoj nema višestranačja, a upravo televizija dominantno utječe na formiranje javnog mnijenja. Dok se svakoj provincijskoj proslavi HDZ-a posvećuju udarne minute, opozicija je satjerana u posve besmislene emisije-rezervate tipa *Stranački klub*. Neki su oporbeni prvaci upozorili na sklonost vlasti prema monopolu na cjelokupnom medijskom prostoru. Ne bi valjalo zaboraviti prošlogodišnji prekid opozicijskog bojkota parlamentarnog rada s izraženom namjerom da javnost iskoristi za prezentaciju vlastitih stavova i programa. Sad je i taj rezervat slobode javne političke riječi ukinut. Zbog totalnog neuspjeha vlastite politike očito se HDZ sve više boji opozicije, pa je nastojí do kraja pretvoriti u političku dekoraciju. Pitanje koje je sve umjesnije: nalazimo li se pred vratima diktature, ili smo već neprimjetno u nju zakoračili?

Toni GABRIĆ

uravnoteženosti

Razgovarala: Vesna JANKOVIĆ
Foto: Nino ŠOLIĆ

doživljavali manje kao organizaciju, a više kao duhovno i moralno vodstvo, kao autoritet, za razliku od Zapadnjaka za koje je Crkva bila stvar koju mogu mijenjati svojim uplivom. To je također jedna od prepreka da se vjernici postave u opoziciju prema službenom mišljenju i da ga počnu dovoditi u pitanje.

Luka Vincetić je u posljednjem broju Erazmusa pisao o ženskim laičkim grupama dvadesetih godina ovog stoljeća u Hrvatskoj, koje su se zalagale za ženska prava. Što je s tom tradicijom?

Na žalost, sve je to zaboravljeno. Mada moram reći da je moja prva učiteljica feminizma bila katolička opatica. Ona to, naravno, nikad nije zvala feminizmom, ali me učila samosvijesti po obrascu po kojem žive neki ženski redovi. Upoznajući se s načinom života u nekim samostanima, shvatila sam da su to zapravo idealni obrasci kako bi ženske alternativne komune trebale funkcionirati. One imaju 500 godina staru svijest o dinamici ženske grupe, s jako dobrim mehanizmima rješavanja konflikata. Postoji cijelo jedno naslijeđe ženske povijesti u Katoličkoj crkvi, koje se tek odnedavno počinje iskopavati. Samostani su jako dugo bili jedina mjesta u kojima su žene, koje nisu mogle prihvatiti ponuđeni obrazac ponašanja, mogle živjeti. Puno redova nosi to naslijeđe. To su sve stvari koje treba ponovo otkriti. Crkva koju mi sada živimo je još uvijek Crkva koja se budi i vježba svoje mišiće. Osobito laici tek iskušavaju svoju snagu, i normalno je da su se prvi oglasili "desni" sa zahtjevom za zabranu abortusa.

Zašto misliš da je to normalno?

Prvenstveno zato što je to u ovom trenutku društveno prihvatljivo. Ta tendencija je osobito ojačana prilivom novopečenih vjernika, koji imaju potrebu biti "papskiji od Pape". Ta razumljiva psihološka potreba da se pripada nečemu što je društveno odobreno i afirmirano, a Crkva je to postala nakon izbora, dovela je do pojave mnoštva novih katolika. A dvije su osnovne činjenice po kojima je Crkva danas za većinu naših ljudi prepoznatljiva: činjenica da je Vatikan bila druga država koja nas je priznala te pro-life pozicija. Sve drugo se zaboravlja.

Bila si prošle godine u Kairu na Konferenciji UN o stanovništvu i razvitku. Koji su dojmovi?

Bila sam tamo kao predstavnica NGO-a iz Hrvatske. Vratila sam se s vrlo lošim osjećajem. Konferencija je imala dobre radne dokumente, pripremljene na pred-konferencijama. Dokument je uspio obuhvatiti vrlo važna pitanja i prvi put iskoračio iz dotadašnje prakse pristupa problemu demografske eksplozije na način lifranja tona kontracepcijskih sredstava sa Sjevera na Jug, te poticanjem potpuno nehumanih kontracepcijskih metoda u zemljama trećeg svijeta. Kairo je definitivno raskrstio s upotrebom policijskih metoda u populacijskoj politici. U dokumente je unesena važnost poboljšanja obiteljskog, ekonomskog, obrazovnog položaja žene u sređivanju demografskog stanja. No, na žalost, manji dio vremena se razgovaralo o tim pitanjima. Glavnina rasprave posvećena je abortusu. Osjećala sam se loše jer je rasprava o abortusu bila nebitna u cijelom kontekstu, i poslužila je Zapadu da skrene raspravu s glavnog problema - pitanja alokacije financijskih sredstava, nužne za provođenje uspješne populacijske politike. Isto tako, Zapad je izbjegao raspravu o svom konzumenizmu.

Ne čini li ti se da je trenutno i u Hrvatskoj cijela rasprava o abortusu izvučena zbog sličnih razloga?

Abortus nije kontracepcijska metoda. Mislim da se žene ne osjećaju dobro kad idu abortirati i nisam sigurna da bih ja abortirala. No, važno je da postoji mogućnost izbora. Takvo ekstremno polariziranje stavova za ili protiv uvijek je bacanje kosti oko koje se psi trebaju tući. Time se zataškavaju teme poput načina upravljanja državom, socijale, rata ili mira, delozacija, medijskih sloboda, a osobito pitanja koja se tiču upravo položaja žene - porasta nezaposlenosti žena, cijene vrtića, poreza na školske knjige...

HRVATSKIM POREZOM PO HRVATSKOJ SIROTINJI, ILI KAKO JE VALENTIĆ POJEO RADNIČKI GABLEC

Harač rajo, harač!

Država koja voli svoje građane brine da svatko podnese koliko može i da mu ostane koliko mu treba. Ako ih baš ne voli, onda se brine da joj građani bar ostanu na životu kako bi je mogli opsluživati. Hrvatska se ne razbacuje prevelikim emocijama. Samim time što postoji, ona očekuje da je građani vole. Nju očito ne muči nepravednost porezne politike, nedostatak socijalnog programa, bijeda njezinih građana. Ocjena nije paušalna. Radi se o zbroju niza poteza koji su do kraja razgolitili licemjerje hrvatskih vlasti, pri čemu je porezna politike jedan od najslikovitijih primjera.

Okvir za nezajažljivost

Zaboravljajući na osnovnu definiciju poreza, koji mora biti transparentan, pravedan i prilagođen mogućnostima poreznog obveznika hrvatska je država napravila kompliciran porezni sustav, koji sa pravdom i gospodarskom stvarnošću nema nikakve veze. Ignorirajući stručnjake koji su od samoga početka upozoravali na opasnosti kopiranja njemačkog poreznog sustava, koji je i Nijemcima samima problem, Ministarstvo financija se, po naputcima Vlade, pokušalo umiliti međunarodnim institucijama koje su tražile izvjesne reforme u fiskalnom sistemu države. Strancima, naravno, nije padalo na pamet da hrvatskoj državi propišu deranje vlastitih građana nesuvislim i nepodnošljivim porezima, ali je njoj dobrodošlo da pod "firmom" prilagođavanja svijetu napravi legalni okvir za svoje nezajažljive apetite. Za početak uvela je porez na dohodak i porez na dobit. Prvi za siromašne, koji gotovo bez izuzetka spadaju u porezne obveznike (jer se sve iznad neoporezivih 700 kuna itekako reže) i drugi za bogate kojima se nudi niz mogućnosti da izaberu da li će i koliko platiti. Državi je jasno da sve manje ljudi radi i uzdržava svojim prihodima, sve je više nezaposlenih, otpuštenih i umirovljenika, ali joj to ne smeta da gotovo svakog mjeseca izmisli nova porezna opterećenja. Najnoviji potez kojim je na poreznu reformu nadodana porezna *mini-reforma*, tj. uključena naknada za topli obrok i godišnji odmor u dohodak pokazao je da Vlada nema mjere kada se radi o oduzimanju zalogaja iz ustiju radnika. I dok mirne duše gricka radnički gablec (tamo gdje ga poslodavci još isplaćuju) tvrdeći da su plaće apsolutno i relativno višestruko porasle **Valentić** ima obraza po tko zna koji put velikodušno najavljivati da će nekim drugim (kojim?) poreznim preinakama rasteretiti privredu i odreći se protuvrijednosti od oko 500 milijuna DEM. Samo naivni mogu u to povjerovati, jer je bezdan hrvatskog budžeta općepoznata stvar.

Jedinstveni u Evropi

I dok atmosfera u Ministarstvu financija sluti na mogući skori rebalans budžeta, a "privođenje" guvernera Narodne banke Hrvatske **Pere Jurkovića** na Upravni odbor Privredne banke (koja od njega traži štampanje novca, kao načina da banka koja u vlasništvu ima državu, ispliva iz kronične nelikvidnosti) govori da su sve vrijednosti trajno poremećene. Mali se porezni obveznik može nadati samo novim porezima. Država koja školskim ravnateljima dijeli lopte za djecu iz prenapučenih razreda čiji su roditelji na čekanju ili na minimalcu (25 posto djece je pothranjeno!), i dijeli nacionalne mirovine ljudima koji su u ministarskim foteljama proveli između 20 minuta i četiri godine sigurno je dovoljna maštovita da izmisli još neki porez.

Za razliku od razvijenog svijeta u kojem onaj tko ima plaća, a onaj tko nema dobiva pristojnu pomoć, u Hrvatskoj je postignuto obrnuto. Onaj tko nema za život mora smoći za porez. I po tome smo, tvrde nezavisni porezni stručnjaci, jedinstveni u Europi.

U Hrvatskoj se naime porez na dohodak plaća primjenom stope od 25 posto na oporezivani dohodak do visine trostruke minimalne godišnje plaće, a za sve iznose iznad toga plaća se 35 posto. U Austriji je minimalna stopa 10 posto, maksimalna 50, u Češkoj je odnos 15:44, u Finskoj 7:39, u Portugalu 15:40, u Sloveniji 17:50.

Usporedna analiza poreznih stopa evropskih zemalja pokazuje da smo mi fenomen. Imamo najvišu minimalnu stopu i najnižu maksimalnu stopu. Iz čega proizlazi da će država svakome tko je bio dovoljno pošten ili uplašen pa je prijavio crkavicu od plaće i eventualnog honorara s velikim zadovoljstvom odrezati i neku sitnicu od par tisuća kuna koje će mimo svakomjesečnih rezanja morati uplatiti na odgovarajući račun. I dok druge države i tu poreznu stopu protežu kroz više razreda (od tri u Rusiji i Poljskoj do čak 17 u Španjolskoj) kako bi što više poštivale porezne mogućnosti svojih građana i vrlo ih pažljivo svrstale u kategoriju u koju po svojim prihodima spadaju naša je država rekla: uzet ću najprije svima po 25 posto, a onda većini još i po 35 posto.

Ali kako pravda u Hrvatskoj nije prioritet, ima i onih koji ne strepe od poreznih škara. Hrvatska država, naime, dobro razlikuje bogate od siromašnih, pa čini sve da svoji ljubimcima olakša život.

Privilegije bogatima

Tako osim poreza na dohodak postoji i porez na dobit. Obveznik poreza na dobit jest i poduzetnik-fizička osoba, ako u prethodnoj kalendarskoj godini ima ukupan prihod veći od 500 tisuća DEM ili dohodak veći od 75 tisuća DEM, ili zapošljava više od 30 radnika. Za razliku od radnika čijih je 2000 kuna oporezovano po obje stope, obrtnik ili poduzetnik, čija je ekonomska snaga daleko veća od radničke platiti će samo po stopi od 25 posto, jer će prijaviti dobit. I saborski zastupnici, kao i članovi upravnih i nadzornih odbora porez prijavljuju po stopi od 25 posto. No najveći su dobitnici najbogatiji - vlasnici poduzeća, ljudi s debelim bankovnim računima. Naša je država odlučila da se na dividende i kamate ne plaćaju porezi, uz obrazloženje da ćemo niskom poreznom stopom na dobit i neoporezivanjem dividendi i kamata privući strani kapital. Nije, doduše, odgovoreno zašto stranog kapitala nema i zašto strani poduzetnici plaćaju lihvarske kamate u Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj, umjesto da ulažu kod nas.

Građani Hrvatske, navikli već da sve odluke prihvaćaju kao bogom dane ispunili su svoje porezne prijave (iako je, gle čuda, država iznenađena malim odzivom) i čekaju sredinu travnja da uplate što se još od njih na ime poreza bude tražilo. Pritom im ne pada napamet da putem Udruženja poreznih obveznika (koje postoji) traže objašnjenja i tuže ako treba nepravnu i nepravednu državu.

"U vrijeme kad državno zaduženje doseže rekordne visine i kad, unatoč ogromnom opterećenju građana raznim davanjima predstoje nova povećanja poreza rasipanje poreznog novca predstavlja skandal prvog reda. Država koja od svojih građana zahtijeva porezni moral, duguje tim istim građanima sa svoje strane moral u izdavanju novca. Jer porezni obveznici plaćaju državu". Reče predsjednik Udruženja poreznih obveznika, **Karl Heinz Daeke**. U Njemačkoj!

Piše: Božo MATIC
Foto: Miran KRČADINAC

DELOŽACIJE

Znate li tko će zadnji biti deložiran? Predsjednik Tuđman. I njega će netko deložirati iz one kuće što ju je uzeo staroj Židovki.

Na rubu pameti

Piše: Tatjana TAGIROV

Nakon mjeseci čekanja i produljene neizvjesnosti za tisuće ljudi koji žive u strahu od najavljenih deložacija, ta je tema - usprkos davnim najavama - napokon, tek prije nekoliko dana, dospjela na dnevni red Zastupničkog doma Sabora.

Doista šteta što su tv-kamere izbačene iz sabornice. U suprotnom, biračko tijelo bi se još jednom uvjerilo kako su nam zastupnici uglavnom, svjesno ili nesvjesno, neinformirani kad su posrijedi ljudska prava.

Nakon što je Vlada, nakon trogodišnjeg problema deložacija izradila svoj izvještaj, *Odbor za predstavke i žalbe* Zastupničkog doma konstatirao je slijedeće, posebno se pozabavivši spornim člankom 94. Zakona o stambenim odnosima: "Postupci su vođeni isključivo sukladno važećim propisima, a eventualno ukidanje članka 94. izazvalo bi u praksi *veliki kaos*. Nadležni bi trebali još dosljednije provoditi važeći Zakon i u postupcima iseljenja biti ažurniji i djelotvorniji".

Na njihovu tragu uglavnom, u raspravi su bili zastupnici vladajuće stranke, pa će normalnom čovjeku koji shvati "poruku" citiranog Odbora, prisjesti i pomisao da se žali onima koji, na kraju krajeva, i jesu uzrok svemu. Opozicijski zastupnici pokušavali su u raspravi prizvati pamet, ali uglavnom bezuspješno, i cijela se priča završila na još jednoj tiradi **Vladimira Šeksa** o motivima onih koji su se useljavali u vojne stanove u ljeto 1991. godine, i zaključkom da Vlada što hitnije oblikuje konkretne zakonske prijedloge, nakon čega će tek uslijediti prava rasprava i odluke.

Pro

Evo tek nekih naglasaka: **Borislav Bešlić**, prognanik, kategorički je ustvrdio: "Odbijam bilo kakav vid iseljavanja iz stanova prognanika do povratka njihovim kućama", napavši istovremeno "asocijacije koje s bore upravo za ta *hajde nazovimo ljudska prava*, koje nikada nisu spomenule ni jedno useljenje prognanika, invalida, udovica...". **Dr Željko Bušić**: "Drugovi oficiri, velikosrbi s kokardom u srcu i zvijezdom na čelu, rukovode agresijom na Hrvatsku i istovremeno dijele stanove u Zagrebu i po Hrvatskoj. Oni to čine isključivo da bi nanijeli štetu hrvatskoj državi, hrvatskoj vlasti i hrvatskom narodu. (...) Da li su bili svjesni da im ta rješenja i te stanove uručuju neprijatelji Hrvatske i da su ta rješenja nezakonita?". **Kazimir Sviben**: "Za mene je aksiom da hrvatskim vojnim stanovima ima raspolagati HV i nitko drugi na svijetu, nikakav sud niti civilna uprava, nitko me neće razuvjeriti da je to pravilno". **Vice Vukojević**: "Prosvjedujem protiv upotrebe riječi *deložacija*, koja je stvorena iz zlih namjera. (...) Pojedinac nije sustav i nije red da se iznosi, pitat ću sve one samozvance za zaštitu ljudskih prava: zašto nikada nitko nije intervenirao kad je dragovoljac s četvero djece poslije zakazane treće deložacije, počinio samoubojstvo u, kojeg li paradoksa, Ulici Brune Bušića. (...) Ja sam jednom interveniraо za jednog hrvatskog policajca koji stanuje bez valjane pravne osnove. Ako je Ustavni sud na neki način stopirao iseljavanje protupravno useljenih, zašto bi morao iseliti hrvatski policajac? (...) Pravni poredak nije samo sudstvo, već gospodo i uprava, i u modernoj državi uprava ima daleko veću primjenu i daleko veću snagu nego sudstvo, sudstvo je ograničeno, a uprava je daleko šira". **Marin Mileta**: "Svako zaustavljanje iseljenja moglo bi grubo narušiti načela pravne države i otvoriti put voluntarizmu".

Contra

Predlažući reviziju svih slučajeva deložacija, ukidanje spornog članka 94. Zakona o stambenim odnosima (koji dozvoljava administrativno iseljavanje onih koji su u stanu bez *valjanog pravnog osnova* - što u većini spornih deložacija *nije slučaj*), **Živko Juzbašić** je, među ostalim, pitao: "Tko je dezavuirao predsjednika dajući mu krive podatke da se deložacije vrše na osnovu sudskih odluka?". **Božo Kovačević**, nakon čitanja (prekidan od predsjednika Doma) svjedočenja nekoliko žrtava: "Što je poduzeto protiv službenika i stambene komisije i onih koji su upadali u stanove i da li su za to imali ovlaštenja. Ako jesu, tko im je dao ovlaštenje da nasiljem rješavaju probleme koji se nasiljem ne mogu rješavati?". **Boris Tepšić**: "Da li je neko rješenje pravovaljano ili ne, to se može ustanoviti na sudu, neposrednim saslušanjem stranaka, davanjem svih dokaza i pokušajem da svatko zaštiti svoje pravo". **Velimir Terzić**: "Sablažnjava činjenica da se puno puta taj problem rješava pozivom na ideologiju ili pozivom na oružje". **Mato Arlović**: "Bez ikakvog pravnog osnova do 1994. useljeno je u 2301 stan. Za koliko je takvih stanova upravni organ izdao rješenje za deložaciju? (...) Kako to da se članak 94. primjenjuje na neke, a ne na sve? Kako to da se odredbe Zakona o stjecanju stanarskog prava i dalje na neke primjenjuju, a na najveću većinu ne? Neki još i sad stječu stanarsko pravo". **Snježana Biga-Friganović**: "Alarmantno je neizvršavanje sudskih izvršenja za ponovo useljenje stanara koji su bili protuzakonito deložirani. (...) Zašto se nitko nije sjetio konfrontirati invalide Domovinskog rata s onima koji su se obogatili u ove četiri godine u Hrvatskoj? Onima koji su se debelo okoristili pretvorbom, koji su opljačkali Hrvatsku, nego se konfrontiraju sa sirotinjom koji su ti stanovi pitanje opstanka?". **Vladimir Bebić**: "Ona gospoda iz JNA lako su dijelila stanove. Oni su lako dijelili, a mi imamo drugi kriterij. Mi - lako uzimamo! (...) Dobro znate, najprije su letjeli pripadnici JNA, kao katapultom. Onda su letjeli Srbi, je li tako? Pa su naši snažni ljudi počeli tjerati žene van, pa smo onda tjerali prognanike, pa se odjedanput upalila lampica Hrvatima. Kažu, vidi boga ti, netko se usuđuje i našu vojsku tjerati iz stanova. Vidite koji je to kriterij, to je onaj redoslijed - najprije Židovi, pa komunisti, pa su na red došli Nijemci. Došli smo na red mi, gospodo Hrvati!"

J'accuse

Kao i uvijek, i ovoga su puta u sabornici polovi ostali jasno podijeljeni - dok je opozicija pokušavala nešto objasniti, eksperti HDZ-a za lijepljenje etiketa lupetali su protiv svih onih koji su se usudili tražiti preispitivanje (ne)zakonitosti učinjenih proteklih godina od Ministarstva obrane i ostalih involviranih u cijeli problem.

Summa summarum

Iz sučeljenih stavova, jasno je da je na dnevnom redu ponovo bila - ideologija. Kao i uvijek, i ovoga su puta u sabornici polovi ostali jasno podijeljeni - dok je opozicija pokušavala nešto objasniti, eksperti HDZ-a za lijepljenje etiketa lupetali su protiv svih onih koji su se usudili tražiti preispitivanje (ne)zakonitosti učinjenih proteklih godina od Ministarstva obrane i ostalih involviranih u cijeli problem.

Na kraju krajeva, naznačena je bila i prijetnja koju je Šeks nedavno, na okruglom stolu o deložacijama, neformalno izrekao: "Ako prihvatimo moratorij, onda će se on odnositi na sve deložacije, i na one sudske".

I to jest njihova logika - nakon što je stvar uzavrela, nakon što se otkukalo da "samozvanci i navodni zaštitari ljudskih prava" krnje ugled Hrvatske, da se vlasi ne dosjete gdje i tko je pravi krivac, i tko je doveo do točke vrenje i nepopravljivoga, ponovo se posiže za zamazivanjm očiju i pokušava nastaviti, sada u tišini, tamo gdje se stalo.

Naravno da cijela priča ima širi kontekst. U zemlji gdje se "divlje" izbacivanje ljudi iz stanova, pljačka njihove imovine i poniżavanje, odvija uz blagoslov ministara samih, gdje se to divljaštvo izjednačuje sa sudskim odlukama, ili se sud čak bagatelizira, sve je moguće. Vidljivo je s koliko lakoće pojedini HDZ-ovci napadaju čak i Ustavni sud, vidljivo je s koliko lakoće lupetaju o pravnoj državi, a istodobno biraju i postavljaju suce po svom ukusu i mjeri podobnosti.

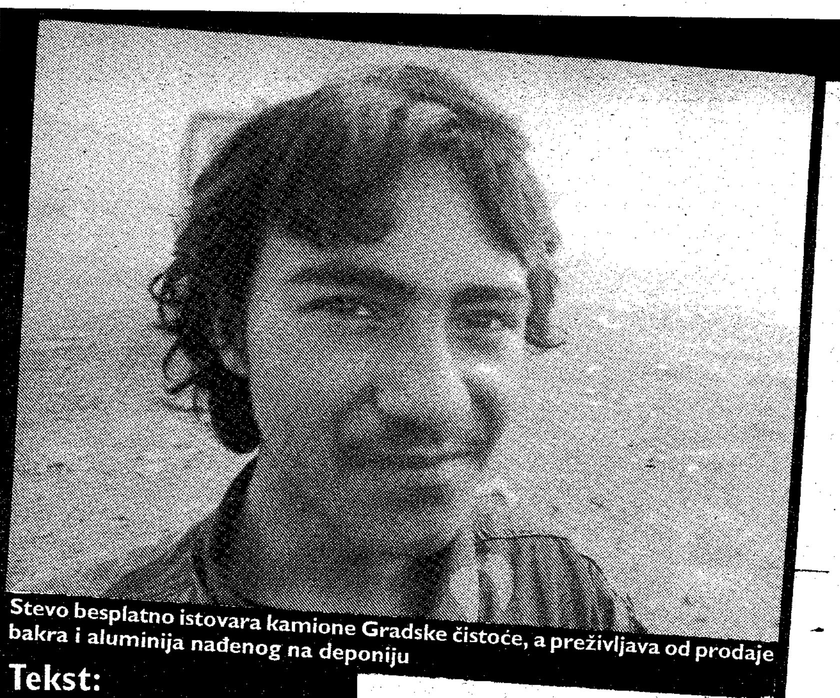
Svjedoči tome i čitav niz mandatno "razrezanih" novčanih kazni aktivistima zagrebačkih organizacija za ljudska prava, koji su svojim prisustvom u stanovima žrtava pokušali spriječiti, na kraju krajeva, hrvatsku sramotu koju su joj priuštila vladajućima.

No, bez obzira na sve, naši stari su znali reći - ničija svijeća nije do zore gorjela.

Pravi čas za još jedno citiranje Bebića (Vladimira, ne Luke, jasno): "Znate li tko će zadnji biti deložiran? Predsjednik **Tuđman**. I njega će netko deložirati iz one kuće što ju je uzeo staroj Židovki. I on će doći na red".

OBAVIJEST

Molimo sve aktiviste za ljudska prava i građane koji su dobili rješenja suca za prekršaje radi prisustvovanja deložacijama u Zagrebu i drugim gradovima da se jave Grupi za direktnu zaštitu ljudskih prava Antiratne kampanje Hrvatske svakodnevno od 17 do 19 sati na telefon (01)422-495.

Stevo besplatno istovara kamione Gradske čistoće, a preživljava od prodaje bakra i aluminija nađenog na deponiju

Tekst: Aleksandar TEŠIĆ
Foto: Frane MILJEVIĆ

Dali su mi rodni list bez matičnog broja. O domovnici nema ni govora. Ne daju ni zdravstvenu knjižicu. Mala je dva mjeseca bila u bolnici jer je imala problema s plućima zbog dima na deponiju. U bolnici su mi rekli da sam platim troškove liječenja. Ne tražim novac od njih. Želio bih da mi država da papire kako bi mogli normalno živjeti jer Hrvatsku smatram svojom domovinom, a ovaj deponij svojim zavičajem

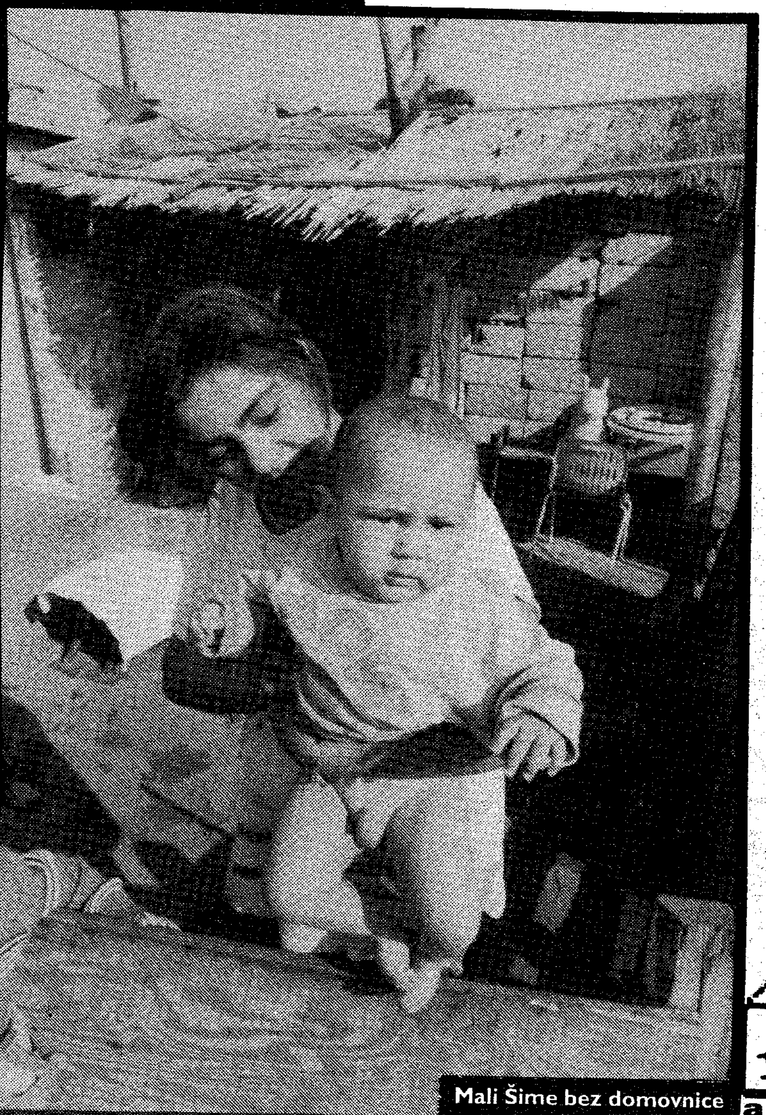
Gradski deponij na Bikarcu najveće je šibensko odlagalište smeća. Svakog dana tamo dovoze i spaljuju tone otpadnog materijala sa područja cijele šibenske regije. Gusti crni dim kao posljedica sagorijevanja golemih količina otpada vidljiv je izdaleka. Jata galebova poput lešinara u kružnoj putanji nad deponijem upotpunjuju prvotni zastrašujući utisak koji neodoljivo podsjeća na scenografiju iz katastrofičnih filmova. Vjerojatno takvih deponija kao što je ovaj na Bikarcu nedaleko Šibenika ima u blizini svih svjetskih grădova i oni se bitnije ne razlikuju jedan od drugoga.

I ovaj deponij ostao bi tek puka spalionica nepotrebnih otpadaka da ga već gotovo pola stoljeća ne održava, po mnogočemu zanimljiva, dvadesetočlana romska **obitelj Jovanović**. Istovaranje kamiona ovdašnjeg komunalnog poduzeća *Gradske čistoće*, čišćenje prilaznih puteva, čuvanje deponija od požara neki su od poslova koje bez ikakve naknade obavlja ova mnogobrojna obitelj. Utržak od prodanog bakra, aluminija i drugih vrijednih materijala nađenih na deponiju zamjena im je za redovnu plaću.

Jovanovići u HV-u

Probijajući se kroz dimnu zavjesu, propadajući do koljena u smeće susrećemo četrnaestogodišnjeg **Stevu**, jednog od Jovanovića. Prekida posao da bi nas pozdravio. Rijetki su ovdje posjetitelji i čudi se Stevo što nas je dovelo na deponij.

"Nemate ovdje što snimiti", uvjerava nas. "Nema na deponiju ništa zanimljivo. Ovdje živi samo moja obitelj.

Mali Šime bez domovnice

Franjo bez domovnice!

Radimo mnogo, od ranog jutra od kada počnu stizati prvi kamioni *Gradske čistoće* pa sve do mraka. Posla ima, ne mogu se požaliti", razgovorljiv je **Stevo**. Nisam zaposlen, nije nitko od nas nego sve džabe radimo. Rekli su u *Čistoći* ako želimo ostati na deponiju onda moramo raditi. Inače... Nađemo nešto bakra i aluminija pa to prodajemo. Da nije toga ne znam kako bi preživjeli", žali se. "Sad moram nastaviti posao. Otiđite dole do šatora, tamo vam je moja obitelj. Oni će vam reći sve što vas zanima", upućuje nas Stevo.

Jedan kamion *Gradske čistoće* je upravo pristizao, pa smo **Stevu** ostavili da se bavi njegovim poslovima. A pred šatorom odmaraju se **Jovanovići**, većina u uniformama *Hrvatske vojske*. Nisu vojnici, objašnjavaju nam, već im je uniforme dala vojska koja često prolazi ovim krajevima.

Duška je najstarija, na deponiju je već 27 godina. "Otkad je počeo rat slabo zarađujemo. Prije su ljudi bacali više vrijednog materijala, a danas nađemo toliko da jedva zaradimo za kruh. Često djeca i jedu sa deponija, ali da nismo ovdje ne znam od čega bi živjeli", žali nam se **Duška**.

Kada dođe do nevolje, kažu oni koji to sigurno znaju, Romi su ti koji najprije odlaze. **Jovanovići** su jedina romska obitelj na širem šibenskom području koja je unatoč ratnim razaranjima i svim nevoljama prouzrokovanim ratom odlučila ostati.

"Nemamo gdje. Ovdje mi je država. Ovdje su mi djeca rođena, ovdje živim i ja ovdje želim ostati. Mislim da smo jedini Romi na šibenskom području. Kada je počeo rat bio je masovni romski eksodus. S ostalim Romima u Hrvatskoj ne kontaktiramo, sebe sada smatramo Hrvatima", zaključuje **Duška**.

No, tako ne misle i ovdašnje vlasti. Iako je većina članova mnogobrojne obitelji **Jovanović** rođena u Hrvatskoj i nije poput mnogih svojih sunarodnjaka lutala po svijetu, nemaju potrebnu dokumentaciju da bi mogli ostvarivati ista prava kao i ostali državljani Republike Hrvatske. Hrvatska država jednostavno ih ne želi ozakoniti kao punopravne građane.

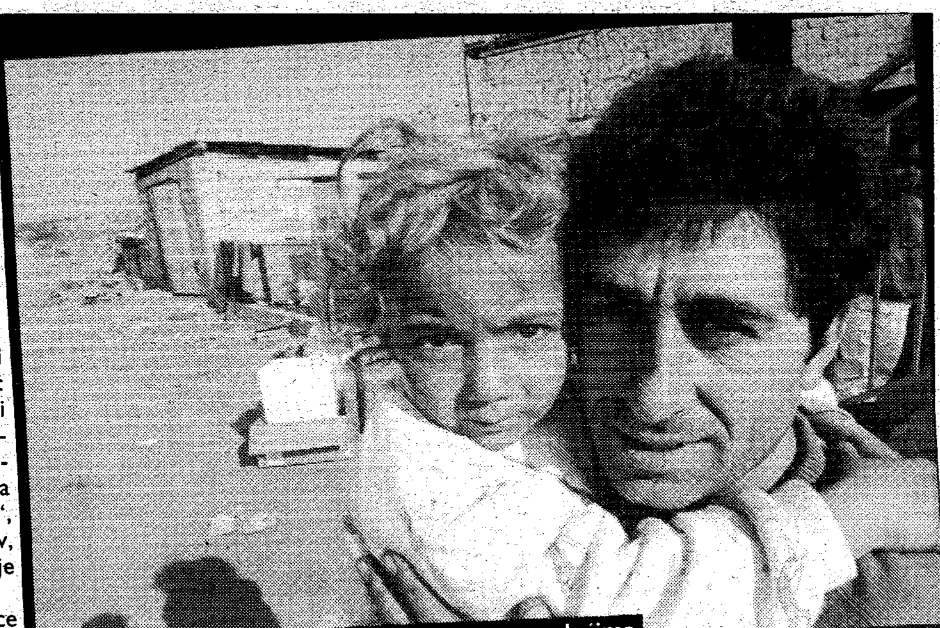
"Dobio sam kćer", govori nam **Aco**. "Išao sam joj napraviti papire. Oni su mi dali samo rodni list i to bez matičnog broja. To je smiješno. O domovnici nema ni govora. Ne daju ni zdravstvenu knjižicu. Mala je dva mjeseca bila u bolnici jer je imala problema sa plućima zbog dima na deponiju. Svi mi imamo takvih problema, ali s vremenom naučimo se na dim i na smeće. Mora se živjeti. U bolnici su mi rekli da sam platim troškove liječenja. Dobro, ja i ne tražim novac od države. Želio bih samo da mi daju papire jer mi smo ipak ljudi koji smo ovdje davno doselili i Hrvatsku smatramo svojom domovinom, a deponij svojim zavičajem", uzrujano će **Aco** pokazujući golemo prostranstvo pod smećem.

Rado ide Miro u vojnike

Pored prava misle **Jovanovići** i na dužnosti i obaveze prema društvu koje ne pokazuje ni najmanje ambicije da im pomogne u ostvarivanju osnovnih ljudskih prava. Najveća želja dvadesetogodišnjeg **Miroslava**, oca troje djece je domovnica bez koje, kaže, ne može odslužiti ni vojni rok.

"Došao sam na deponij kada mi je bila godina dana. Završio sam školu i oženio se. Išao sam na regrutaciju i napravio potrebne liječničke preglede. Nekoliko puta išao sam vidjeti zašto me ne zovu u vojsku, a oni su rekli da mogu ići kad dobijem domovnicu, ako želim. Teško mi je kad u gradu sretnem prijatelje s kojima sam išao u školu. Oni su otišli u vojsku, a neki su se i vratili. Često me pitaju: Zašto ti ne ideš u vojsku? Zar ti ne želiš ovu zemlju? Ja je želim. Moja najveća želja je da dobijem domovnicu kako bih mogao svojim prijateljima pogledati u oči te da mi kažu: Svaka ti čast, i ti si otišao u vojsku! Nakon toga želim nastaviti ovdje živjeti sa svojom porodicom", govori nam Miroslav, razočaran u ovdašnje vojne i civilne vlasti.

Djeca bez domovnice ne mogu u školu tako da dane provode u igri na deponiju. Uče se pomalo ovom nesvakidašnjem zanatu jer, za koju godinu i oni će vjerojatno krenuti stopama svojih roditelja.

Zbog dima na deponiju djeca imaju problema sa plućima

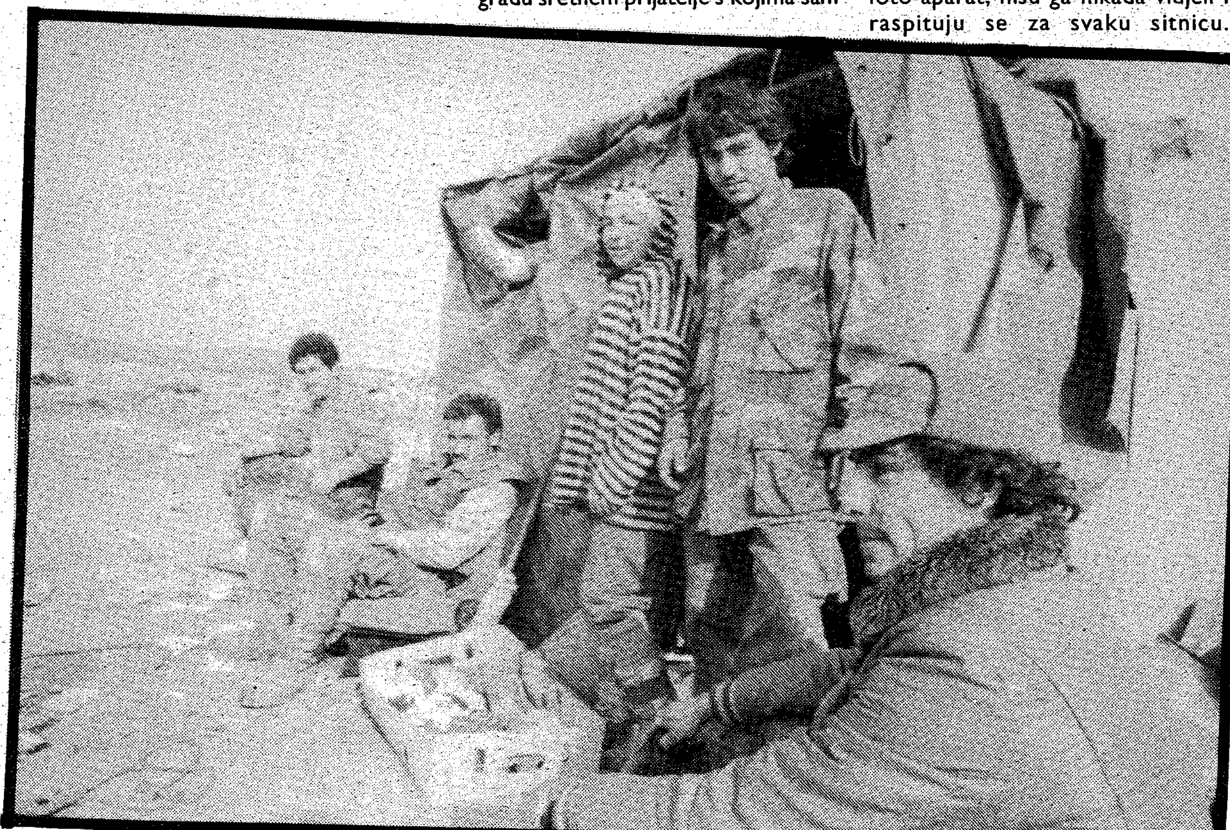
I Franjo na smetlištu!

Vesele ih neobične posjete. Zagledaju foto-aparat, nisu ga nikada vidjeli i raspituju se za svaku sitnicu. Sprijateljili su se i s mladim vojnicima koji u svojoj svakodnevnoj vojnoj vježbi prolaze preko deponija na Bikarcu. Miroslav ne može u vojsku, a neki od njih sigurno nisu htjeli obući maskirnu uniformu. "To ti je sudbina", primjećuje **Miroslav** nakon što je grupica vojnika zamakla. Lojalnost hrvatskoj državi **Jovanovići** pokazuju na još jedan način - novim hrvatskim imenima djece u skladu sa aktualnim političkim zbivanjima. Tako se na deponiju rodio čak i mali **Franjo**, ali ni on iako nosi predsjedničko ime nije dobio domovnicu.

Začarani krug obitelji Jovanović počinje i završava sa domovnicom. Dok brojni Hrvati u dijaspori bez ikakvih problema dobivaju taj papir, Jovanovićima se ne priznaju nikakva prava na njega. Unatoč svim njihovim molbama ovdašnja vlast ostala je gluha. Kako stoje stvari, uskraćivanjem prava na taj vrijedni dokument, ljudima u Hrvatskoj uskraćuju se i neka osnovna životna prava: pravo na liječenje i pravo na školovanje. Čak ni dobra volja za obranu domovine i pomoć u njenom oslobađanju bez domovnice ne mogu se ostvariti. Romska narodnost priznata je u svim svjetskim državama u kojima živi čak i najmanji broj Roma, a u nekim evropskim državama uživaju i posebne povlastice.

No, Hrvatska koja se pred svijetom diči svojim stanovnicima, na Rome je zaboravila. Tko zna, možda ih današnja vlast smatra građanima drugog reda ili ih uopće ne smatra građanima i ljudima, poput vlasti jedne države iz mračne prošlosti ovog naroda. Usprkos svemu, Jovanovići sebe smatraju jedinim pravim stanovnicima deponija na Bikarcu i tu će vjerojatno ostati osim ako država ne odluči poduzeti i neke represivne mjere.

Nemamo gdje. Ovdje mi je država. Ovdje su mi djeca rođena, ovdje živim i ja ovdje želim ostati. Mislim da smo jedini Romi na šibenskom području

Imaju kuću, ali im je šator draži

I moj bi tata u vojsku

VERENA TAYLOR, KOORDINATOR U OMLADINSKOM DIREKTORATU VIJEĆA EVROPE.

Politika je ružna i opscena riječ

Neophodno je da svaki građanin preuzme dio odgovornosti za društvo u kojem živi, jer ako okreneš leđa i samo gledaš što se događa, možeš se odmah predati.

Razgovarao & fotografirao: Igor Marković

Verena Taylor radila je gotovo petnaest godina u različitim nevladinim organizacijama, a od 1989 u Strasbourgu radi u Vijeću Evrope. Danas je koordinator za suradnju sa zemljama Srednje i Istočne Evrope u *Omladinskom direktoratu* Vijeća Evrope. Nedavno je sudjelovala u radu seminara o odnosu mladih prema politici u Poljskoj

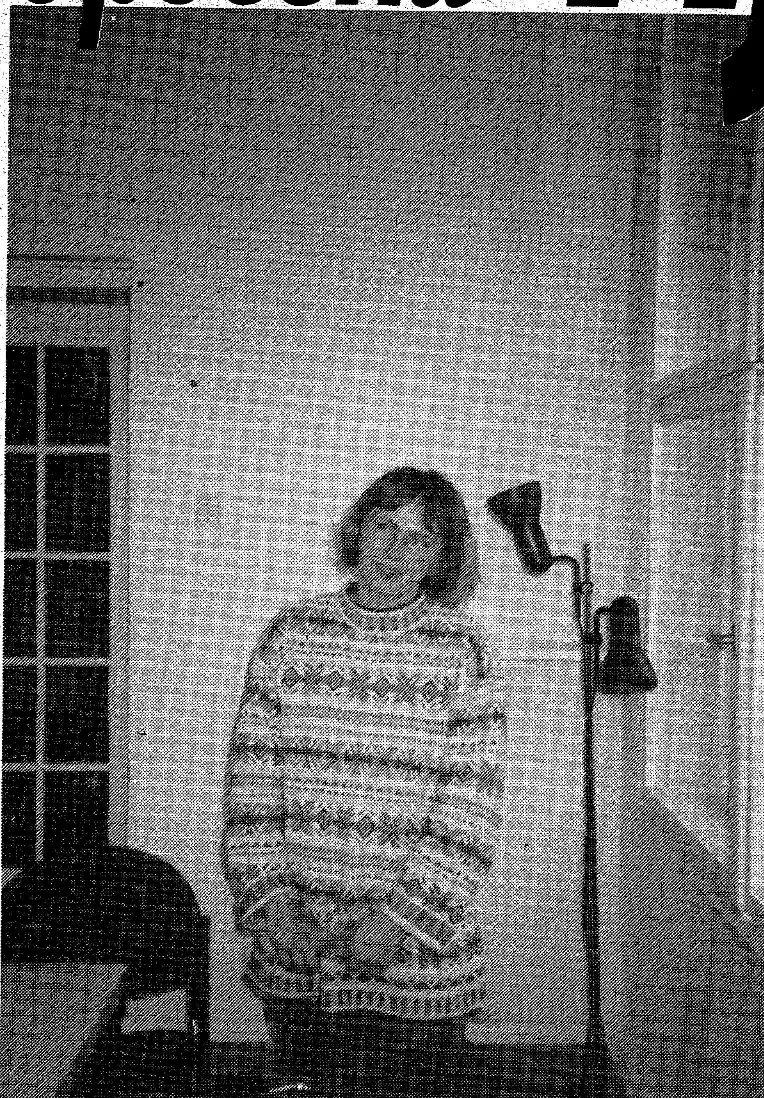
Taj seminar je organiziran na temu "Da li mladi ljudi u Srednjoj i Istočnoj Evropi brinu o politici". Jesi li dobila odgovor na to pitanje?

Mladi, ne samo u Srednjoj i Istočnoj Evropi - ali posebno ovdje - imaju velikih problema s uključivanjem u društvo i društvene aktivnosti, zbog gubitka vrijednosnog sistema, koji nije ničim zamijenjen. Život u ideološkom, ili spritualnom vakuumu za neke od njih danas je rezultirao uključivanjem u različite radikalne sekte ili pak nacionalističke organizacije. Mladi u ovim zemljama nisu posebno ohrabreni za sudjelovanje u tzv. demokraciji, često su zbunjeni potrošačkim društvom, koje je bazirano na liberalnim osnovama, pa da bi preživjeli često moraju raditi dva ili tri posla, i zaista nemaju snage i vremena da bi se bavili aktivizmom.

Jedna je tvoja teza da je svaka aktivnost koja ima konzekvence po društveni ili javni život politički akt. Vjerujem da to nije jedinstveno stajalište, ali je iznimno neobično u zemljama u tranziciji.

Da, zato što je u mnogim, ako ne i u svim tim zemljama, *politika* ružna i opscena riječ. Ljudi izjednačavaju riječ politika sa stranačkom, ili nazovimo je "službenom" politikom, a nju opet izjednačavaju sa korupcionaštvom, što ja ne radim. Viđenje ljudskih bića kao političkih bića u izvornom smislu, znači da ona žive i djeluju zajedno. Svaka aktivnost koja utječe na druge ljude jest na jedan ili drugi način politički akt. Naravno, mora postojati privatna sfera, koja bi morala biti sigurna od javnosti.

No, već sama činjenica da se ljudi organiziraju jest politički akt.

To zvuči zanimljivo sa stajališta jednog Evropljanina, ali u srednjoj i istočnoj Evropi postoji jedna mnogo dublja kriza političkih institucija - kako "službene" politike tako i nevladinih organizacija. Kakve promjene se tu mogu dogoditi?

Mislim da širi razvoj demokracije u tim zemljama može biti proveden jedino kroz mnogo snažniji i aktivniji nevladin sektor. *Council of Europe* polaže velike nade u ideju civilnog društva, što bi pretpostavljalo i to da svaki građanin preuzme dio odgovornosti za društvo u kome živi. Dakle *Vijeće* - a i ja osobno - vjerujemo u podršku nevladinim organizacijama, a mislim da je to i prihvatljivije za mlade ljude, jer su njihovi interesi mnogo bliži i sličniji interesima nevladinih organizacija nego onima političkih stranaka.

Često insistiraš na organiziranju na lokalnom nivou. Zašto?

Naravno da organizacije moraju postajati na svim nivoima, ali lokalni nivo je najpristupačniji mladima, jer djeluju u sredini koju dobro poznaju, a rezultati su im pristupačniji i lakše vidljivi. To je uostalom i jedan od uvjeta pristupanja Vijeću - vlada se mora složiti sa stvaranjem lokalnih i regionalnih autoriteta, i mi uz financijsku pomoć EU pomažemo pojedinim vladama u tim nastojanjima.

Što zapravo Direktorat nudi mladima, koji su njegovi ciljevi?

Želimo podržati inicijative mladih ljudi, njihovo uključivanje u javni život, a u pomalo vizionarskoj verziji želimo podržati NVO-e i civilno društvo uopće.

Zato i imamo širok raspon aktivnosti. Ponajprije, treninge za mlade lidere i javne djelatnike, koji su održani u mnogim zemljama Srednje i Istočne Evrope. Osnovni je cilj mijenjanje stavova mladih prema društvenoj, odnosno političkoj angažiranosti. Važno je na neki način uključiti ih u procese odlučivanja. S vremena na vrijeme nudimo mogućnost mladim liderima da volontiraju izvjesno vrijeme u nekoj od zapadnoevropskih organizacija i vide kako civilno društvo funkcionira u praksi.

Koji je bio razlog posjeta Zagrebu?

U Zagrebu smo bili zbog priprema *training coursa* koji će biti na Visu, krajem svibnja, da dobijemo jasniji pregled situacije u Hrvatskoj. Kontaktirali smo s mladima u školama, u različitim organizacijama, pa i u kafićima. Susreli smo i dosta Vladinih službenika, nekoliko ministara, imali smo bogat "službeni" program...

Impresije?

Problem je prije svega što ne postoji izdvojeno tijelo u Vladi koje bi brinulo o mladima - oni sjede unutar Ministarstva kulture. A problemi mladih su mnogo širi od same kulture. Mladi koje smo sreli imali su dobro znanje o stvarima koje se zbivaju oko njih. Kad smo posjetili gimnaziju bila sam impresionirana načinom na koji su ti mladi ljudi govorili o nastavnom programu. Svi su smatrali da su ratna zbivanja utjecala na njih. Ne toliko zbog neposredne opasnosti, već zbog opće atmosfere.

Hrvatska, uz Albaniju i još nekoliko zemalja još nije članica Vijeća Evrope. Što zapravo Direktorat može ponuditi mladima u Hrvatskoj?

Hrvatska nije članica Vijeća, ali jest potpisnica *Konvencije o kulturnoj suradnji*, što znači da ju se smatra ravnopravnim partnerima. Mi ne pravimo razliku između zemalja članica i onih koje to nisu.

Valja nam odrasti

Treba odustati od ucjenjivanja vlasti odgađanjem "ulaska u Evropu", koje napokon daleko manje škodi vlasti nego kritičarima vlasti.

Piše: Nenad ZAKOŠEK

Zahuktala diplomatska aktivnost u Hrvatskoj i oko nje nije samo posljedica nastojanja da se pronađe odgovor na hrvatski otkaz UNPROFORU. Kraj veljače i početak ožujka protekao je u znaku susreta koji bi Hrvatsku trebali približiti članstvu u evropskim institucijama.

Kako lagati Evropi

Hrvatska se vlast iznimno trudila da ostavi dobar dojam pred Evropljanima. Zamislite, naš predsjednik je čak sedam sati razgovarao s eurodemokršćanima - pokušajmo se sjetiti je li ikad ijedno izaslanstvo neke hrvatske socijalne ili političke skupine dobilo makar polovicu tog vremena da državnom poglavaru prezentira svoje probleme i nazore. U svakom slučaju, čini se da je hrvatska vlast bila uspješna: "Nema više nikakvih principijelnih zapreka da se Hrvatska uskoro ne primi u punopravno članstvo Vijeća Evrope", tvrdi član delegacije Vijeća **Hartmut Koschyk**, a prenosi **Nenad Ivanković**. Slično zvuči i najava potpredsjednika Evropske unije demokršćana **Wima van Velzena** da će "predložiti... i zahtijevati da HDZ postane punopravan član Unije", kao i izjava eurosindikalista Gabaglia da evropska sindikalna organizacija "snažno podržava priključivanje Hrvatske Phare programu i (da će) podržati sklapanje sporazuma s Vijećem Evrope".

No strka oko "europskih poklisara" teško da ikoga može zavarati. Cjelokupna inscenacija susreta s predstavnicima evropskih institucija pokazuje farsične crte koje izazivaju popriličnu nelagodu. Nije riječ samo o providnim trikovima HDZ-ovske vlasti, koja je nastojala ostaviti povoljan dojam na evropske predstavnike. Primjerice, time što se HDZ-ovske ekspoziture poput Bedema ljubavi podmeću pod nezavisne civilnodruštvene organizacije, ili time što čak i u pregovorima s evropskim predstavnicima državni elektronski mediji imaju prednosta, nezavisni mediji ne mogu doći do riječi.

Čini se da su i evropski predstavnici ovoga puta uglavnom bili skloni selektivnom promatranju hrvatskih prilika, iako su zapravo mnogo bolje informirani o pravom (lošem) stanju stvari. Napokon, i manje ili više žestoki kritičari vlasti, od opozicijskih stranaka do različitih nevladinih organizacija i medija, također su se trudili da ne ostave pretjerano negativan dojam o stanju prava i sloboda u Hrvatskoj. Čak je i ministar pravosuđa **Ivica Crnić** tempirao svoju dalekosežnu ostavku tek nakon odlaska evropskih predstavnika iz Zagreba. Istinski katastrofalno stanje građanskih sloboda i političke demokracije u Hrvatskoj tako je ostalo neimenovano, iako se čini da sve strane u ovoj maloj igri prešutno poznaju stvarnu situaciju: nepostojanje pluralističke medijske scene, državno (ili paradržavno) gušenje nekolicine nezavisnih medija, novi iskorak ka potpunom potčinjavanju hrvatskog pravosuđa HDZ-ovskoj stranačkoj kontroli, infiltriranje HDZ-a i njegovih mehanizama političke kontrole u preostale (bar djelomice) nezavisne društvene institucije (sveučilišta, Maticu, HAZU).

Cinkariti ili ne, pitanje je sad?

Nelagoda kojom kritičari vlasti pristaju na tu "igru skrivača" pred Evropom zapravo je izraz stvarne političke dileme: treba li ustrajati na otvorenom "cinkarenju" hrvatske vlasti pred evropskim institucijama, čime se unedogled odgađa toliko željena integracija u evropske organizacije, ili valja stišati kritički glas i pristati na "svrhovito" šminkanje stvarnog stanja? Nije li pritisak Evrope kojim se uvjetuje ulazak Hrvatske u evropske organizacije zapravo jedina zaštita kritičara vlasti i neće li ta zaštita nestati kad se Hrvatska pridruži Evropi?

Ma koliko stvarna bila ta dilema, odgovor na nju trebao bi biti jednoznačan. Treba, naime, shvatiti da ucjenjivanje odgađanjem evropske integracije Hrvatske dugoročno nije nikakva zaštita kritičara vlasti od potencijalne represije. Odgađanje zapravo slabi "evropsko" krilo unutar HDZ-a i jača radikale kojima je beskrajno produžavanje "posebnog statusa" Hrvatske uvjet političkog preživljavanja. Ostanak ispred evropskih vrata najviše pogađa upravo kritičare vlasti: ne nudi im stvarnu zaštitu, a trajno opstruira povezivanje s potencijalnim evropskim saveznicima i osobito onemogućuje efikasan "fund raising" koji je presudan za jačanje nezavisnih civilnodruštvenih inicijativa (u najširem rasponu od udruženja stanara, ženskih grupa i mirovnjaka do velikih sindikalnih centrala). Ukratko, postojeća je situacija analogna situaciji malog djeteta koje se duri: ono se s pravom duri zbog nepravde koju mu nanose, ali svojim ponašanjem najviše škodi samo sebi.

Stoga valja odrasti. Drugim riječima, valja odustati od ucjenjivanja vlasti odgađanjem "ulaska u Evropu", koje napokon daleko manje škodi vlasti nego kritičarima vlasti. Koliko god se to činilo teško, treba se izboriti za evropsku "normalost" Hrvatske, da bi se onda iz pozicije integrirane evropske članice borilo protiv bahatosti autoritarne vlasti - koristeći vještine, fondove i savezništva koje takva insajderska pozicija Hrvatske nudi.

Pitanje je, dakle: može li Hrvatska odrasti?

HRVATSKA PRED VRATIMA EVROPSKIH INSTITUCIJA

INTERVIEW

DAVID BECKER, PSIHOANALITIČAR

Nacije na terapijskom kauču

FOTO: ARKFOTO

Dobar pravni i sudski sustav mogu puno bolje djelovati terapijski na cjelinu nekog društva od individualne terapije, jer pruža sigurnost pravne države i zaštitu!

Razgovarala: Vesna KESIĆ

Knjiga **Davida Beckera** *"Ohne Hass Keine Versohnung - Das Trauma Der Verfolgten"* (*Bez mržnje nema oprosta - trauma mučenih*) postala je od trenutka objavljivanja u Evropi (Kore Verlag, Freiburg 1992.) jedna od nezaobilaznih referentnih točaka velikog broja stručnjaka i paraprofesionalaca koji širom svijeta rade sa žrtvama političkog terora, ratova i svih vrsta socijalnih i političkih konflikata.

Dr Becker diplomirao je psihologiju na Slobodnom Univerzitetu u Berlinu. Godine 1976., sa svojom sadašnjom suprugom koja je i sama terapeutkinja, a u to je doba bila politička emigrantica, otišao je u Čile i s tamošnjim kolegama osnovao ILAS-Latinoamerički Institut za mentalno zdravlje i ljudska prava. Iskustva ILAS-a opisana su u Beckerovoj knjizi, kao i čitav niz teorijskih razmišljanja proizašlih iz psihoanalitičkih zasnovane terapije i njene primjene u situacijama ekstremne traumatizacije velikog broja ljudi usljed kolektivnih tragedija. Te tragedije ponekad imaju snagu elementarnih nepogoda, ali su proizvedene "ljudskim faktorom" - borbom za moć, vlast i dominaciju nad društvenim strukturama, resursima i ljudima.

Kako vidite profesionalnu odgovornost terapeuta u situacijama kad je traumatizacija, bolest ili poremećaj izravna posljedica socijalnih i političkih konflikata?

Etički govoreći, primarna je odgovornost psihijatra da u takvim situacijama prepozna da ima posla sa socijalnim konliktom. Ako problem pokušava tretirati kao izoliranu osobnu bolest, negira realnost. Diktatori vole žrtve svojih režima i represije opisivati kao "kancerogeno tijelo u društvu", dakle kao bolest koju treba odstraniti medicinskim putem, po mogućnosti kirurškim nožem. Ako i liječnik, ili terapeut postupaju usko profesionalno, oni zanemaruju socijalno porijeklo problema, pa i sami postaju dio represivne ideologije.

Kakav odnos prema javnosti nalaže takav etički stav?

Jasno je da mi liječnici ne smijemo javno govoriti o onome što nam pričaju naši pacijenti. Ali ako od njih saznamo o onome o čemu se javno šuti, o ubijanju, mučenjima, nestancima, policijskim prijetnjama i manipulacijama, to moramo javno obznaniti i pronaći javne strukture u kojima ćemo se suprotstaviti. Kao profesionalac osjećam obavezu da pomognemo pri dekodiranju ideologije, na poslu i u cijelome društvu.

Navedite neki primjer iz čileanskog iskustva?

Za nas u Čileu bilo je jako važno razumijeti zašto se stanovite represivne mjere upotrebljavaju u stanovito vrijeme. Na primjer, ne samo da su ljudi nestajali, nego je važno i kako ta nestajanja djeluju na cjelinu društva, svi tada postaju nesigurni, uplašeni, nepovjerljivi. Ili, zašto se represivne mjere mijenjaju kad počnu masovni protesti. I to ne samo protesti malih grupa ljevičara, nego su se na ulicama pojavile velike mase ljudi i postale vrlo vidljive. Vojna vlada pokušala je tada konfrontirati lokalne siromašne zajednice, govoreći da su jedni napali druge i da jedni ugrožavaju druge. Ljudi su se počeli bojati međusobno i zaboravili na diktaturu i njene političke metode. Tako je ono što je u početku bilo protest protiv vlade postalo borba među siromašnima za što nije bilo nikakve racionalne osnove. Slično se zloupotrebljava i religija. Čile je vrlo religiozna zemlja i vlada je nekoliko puta pokušavala to iskoristiti. Prigodom jednog pokušaja atentata na **Pinocheta**, u medijima su prikazivali fotografije njegovog automobila s tragovima metaka, a na prozoru se ogledavala slika Djevice Marije. Htjelo se reći kako ga je ona spasila od atentatora. Ako zdravlje nije samo osobni problem, već ima osobni i socijalni aspekt, onda je zadatak zdravstvenih radnika da se bave čitavim tim kompleksom, naročito s načinima kojima ljudi na vlasti manipuliraju u strukturiranju javnog mnijenja.

Jedan smjer psihoanalize govori o socijalnoj proizvodnji nesvjesnoga. Neki latinoamerički autori, psihijatar Raul Paramo Ortega, na primjer, govori o "traumi koja nas ujedinjuje", misleći na traumu konkviste-španjolskog i portugalskog osvajanja Latinske Amerike. Na osnovi tog povijesnog iskustva ("taloga") i kolektivne traume, Ortega opisuje neke negativne karakteristike mentaliteta i političke kulture ("kolektivnog karaktera") Latinoamerikanaca (sklonost fatalizmu, nedostatak odgovornosti i djelotvornosti). Što Vi o tome mislite?

Mislim da je povijest uvijek važan faktor, u stvaranju kolektivne svijesti, jer se nikad ne radi samo o osobnoj historiji, nego i o kulturnoj historiji, relevantnoj za teme o kojima govorimo. No nisam uvijek, kad govorimo o diktaturama u Latinskoj Americi spreman odlaziti stoljeća unazad, sve do osvajanja kontinenta. U stanovitim dijelovima Latinske Amerike, kulturni identitet je jako vezan uz Španjolsku i Evropu, jer je populacija uglavnom konkvistadorskog porijekla. Osvajači su poubijali Indijance koji su tamo živjeli i današnji su stanovnici njihovi nasljednici. U drugim dijelovima, u Centralnoj Americi, još postoji velika zajednica starosjedilačkog indijanskog stanovništva, pa je, na primjer, represija u Gvatemali usmjerena prema njima. Činjenica je da oba ova kolektivna iskustva iz prošlosti imaju zajednički faktor: smrt, represija i eksploatacija u vrlo dugom razdoblju bili su sastavni i prihvaćeni dio povijesti i formirali su kolektivno nesvjesno. U Čileu postoji legenda o indijanskom poglavici koji se borio protiv Španjolaca i bio ubijen. Po legendi, njegova je žena tada bacila u vatru njihovo dvoje djece, rekavši da ne želi imati djecu kukavice koji je izgubio bitku. Čast i dostojanstvo dugo su bili branjeni prihvaćanjem herojskog umiranja. No, u Čileu demokratski procesi su se postepeno razvijali i zamjenjivali tu kulturu smrti, osvete i časti i doveli do **Allendeove** vlade 1971. Bila je to nada da će demokratske strukture promijeniti situaciju i da se dostojanstvo neće braniti prihvaćanjem smrti, već time što ljudi osvajaju demokratsku vlast. Zato je diktatura, kad je došla na vlast, najprije uništila socijalne strukture, razvlastila ljude i sve oblike strukture participacije. U Čileu je vrlo jasno vidljivo kako se autoritarne strukture koje zapravo potiču još iz srednjovjekovne Španjolske, instaliraju kroz razaranje socijalnih mreža, kroz proces individualizacije ljudi. To se može postići na mnoge načine, kroz represiju, ali i kroz asocijalne tržišne strategije. U Čileu smo u jednom trenutku imali snažnu ekonomsku krizu. U siromašnim kvartovima, za vrijeme ručka, ljudi su proizvodili zvukove kao da jedu, iako nisu imali što za jesti, ali su susjede htjeli uvjeriti da imaju hranu. Umjesto da jedni drugima pomažu, zavaravali su se međusobno. To je shvatljivo jedino kao posljedica uništenih socijalnih struktura i solidarnosti.

Koliko je važno da ljudi koji su žrtve takvih strategija i manipulacija, osvijeste vlastita kolektivna sjećanja i kolektivno nesvjesno?

Bez povijesti i svijesti o povijesti i razornog djelovanja potisnutih trauma na socijalnoj i individualnoj razini nema otpora protiv manipulacije i represije. U Čileu je došlo do takve povijesne svijesti koja je dovela do tzv. mirnog puta u socijalizam. Ljudi su zbog toga postali vrlo ponosni, a onda je sve to sistematski uništavano kroz sedamnaest godina diktature. Kad sada pogledate, vidite što se dogodilo s aktivnom proizvodnjom kolektivnog nesvjesnog u tom periodu. Danas su osnovna uvjerenja kod široke publike vrlo autoritarna i anti-demokratska. Iako imamo demokraciju, ona je više formalna nego stvarna. Ljudi vjeruju u svoju osobnu nemoć i u moć vlade. Vidljivo je da je to proizvedeno u kratkom periodu, jer prije dvadesetak godina, Čileanci su imali visoku političku svijest. Dugotrajna represija i politika vojne vlade dovele su do stvaranja kroničnog straha kao osnove u svim socijalnim interakcijama. A to na dugi rok osnažuje autoritarne strukture. Zato mislim da i nije potrebno govoriti o proteklih 400 godina, jer je sve vidljivo i u mnogo bližem vremenskom razdoblju.

Ipak, nedostatak racionalnog uvida u povijesni razvoj, lako je upotrijebiti da bi se utjecalo (manipuliralo) na ono što ljudi misle i o svojoj povijesti i o suvremenosti.

Zacijelo. Na primjer, vrlo važan element čileanskog nacionalima su ratovi koje je Čile vodio protiv Bolivije, Perua i Paragvaja prije nekih 150. godina. Ti su ratovi bili strasni, Čile je orobio dijelove tih zemalja, vojska je masakrirala itd. Ali kada danas slušate o tim ratovima, čak i u školama, to se razoblje prikazuje kao vrlo herojčko. Memoriraju se i slave samo oni datumi kada su neki Čileanci umirali. Ne slave pobjede, ali slave žrtvovanja. Bazično, svi znaju kakvi su to bili ratovi, ali prevladavajući kolektivni osjećaj jest da je sve to sjećanje na čileanski heroizam i mučeništvo. Povijest se mijenja prema potrebi ideologije koja je trenutno na djelu. To danas čini politička desnica kad govori da je Pinochet spasio zemlju od kaosa. Pokušavaju glorificirati vojnu diktaturu iako su u tih 17 godina počinili užasne stvari.

Ako prepoznamo historijske traume i traumatsko stanje čitavoga društva, stoji primjedba da se ne može čitavu naciju staviti na terapijski kauč.

Treba biti vrlo oprezan. Kad političari govore o psihologiji, oni to obično čine da bi skrenuli ili zamaglili pažnju populacije i prikrili pravu opasnost. U stanovitim trenucima psiholozi i psihijatri trebaju sagledati političku realnost da bi shvatili njene posljedice, ali to ne znači da svakoga trebaju staviti na kauč. Ne volim govoriti o kolektivnim traumama, već o traumatskim situacijama koje pogađaju cijelu populaciju. To ne znači da je svatko traumatiziran na isti način. Žrtve su uvijek traumatizirane izravno. Ljudi na vlasti su dio traumatske situacije, ali nisu nužno i traumatizirani. Postoji i razlika između straha i traume. Ne radi se o miješanju psihologijskih i socioloških kategorija, već o potrebi razumijevanja da u stanovitim trenucima treba uzeti u obzir oboje da bi se shvatilo da je subjektivnost ljudi manipulirana s namjerom da bi se ponašali na stanoviti način. Individualan strah moguće je upotrijebiti da bi se ljude navelo da čine što želiš. U okviru terapije moguće je otkriti i stanovite aspekte socijalno nesvjesnoga, ali to ne znači da je terapija jedini oblik intervencije. Dobar pravni i sudski sustav mogu puno bolje djelovati terapijski na cjelinu nekog društva od individualne terapije, jer pruža sigurnost pravne države i zaštitu. Snažne demokratske strukture liječe "kolektivne traume" mnogo bolje od terapije na kauču.

Psihoanaliza je doživjela i feminističku primjenu ali i snažnu kritiku, po mom mišljenju vrlo kreativnu. Ako latinskoamerička društva smatrate vrlo patrijarhalnima i mačističkima, nije li psihoanaliza dobro oružje za njihovo dublje razumijevanje?

Psihoanaliza je odlično sredstvo za razumijevanje interiorizacije (pounutrenja) patrijarhalnih struktura društava.

Ipak, tradicionalna, Freudova psihoanaliza čini prilično nasilje nad ženama u svom pokušaju da rastumači žensku psihologiju.

Problem počinje sa sjećanjem na čudan Freudov odnos prema ženama i na prilično zastrašujuću realnost u kojoj je on živio krajem devetnaestog stoljeća. Na primjer, njegove čudne teorije o ženskoj zavisti zbog penisa, ili bilo koja slična: Ako ih shvatite doslovno, kao običnu istinu, potpuno su besmislene. Ali ako ih promatrate kao dio inkorporirane ideologije, postaju zanimljive i možda korisne za razumijevanje kako dijelovi ženskog identiteta nisu produkt bazičnog biološkog nedostatka, već nedostatka kojem je žene učilo patrijarhalno društvo u kojem su živjele. Promatrane kritički, te teorije otkrivaju nekritičko pounutrenje socijalnih struktura i dominantnih vrednota. To vrijedi i za muškarce i mnoge druge socijalne fenomene poput rasizma, obiteljskih vrednota, mitova. Razlika je u tome da li psihoanalizu upotrebljavate kao *fact finder* statičnih koncepata identiteta, ili kao točku iz čijeg motrišta možete stići bliže razumijevanju stanovitih konflikata unutar društva i pojedinca. Psihoanaliza je korisna jer je to jedina terapijska znanost koja se pita o nesvjesnim motivima, o dinamici psihičkoga i o načinima na koje se ljudi odnose međusobno. Teorija transfera je jedina koja se pita što se događa između terapeuta i pacijenta. To nije odnos koji bi mogao biti neupitan.

Danas se i u terapiji, kao i u svemu, govori o "spolno", odnosno, bolje rečeno rodno osjetljivoj tera-

Najmanje o mržnji govore oni koji su bili najbliže ratnom konfliktu i najviše stradali. Sreo sam više Hrvata koji žive u Zagrebu i koji o mržnji govore kao o nečem normalnom i prirodnom, nego Bosanaca koji žive u ekstremno teškim situacijama

boris pozdravlja viktora

piji. Biste li se, kao profesionalac/muškarac, usudili ući u terapiju silovane žene? U feminističkim krugovima uglavnom se smatra da je to nemoguće.

Ponekad je neizbježno. Osobno vjerujem da žena koja je doživjela traumu silovanja treba imati ženu terapeuta. Ali postoje situacije kad počnete s terapijom i ne znate da je žena bila silovana. S vremenom to izađe van i s tim se treba nositi. Sjećam se žene koja je bila za vrijeme diktature u zatvoru, u to vrijeme radio sam s njezinom djecom. Jednoga je dana ušla u ured i rekla da treba pomoć za prijateljicu koja je bila silovana.

Znali ste da je riječ o njoj?

Rekao sam da ću joj preporučiti jednu članicu našega tima. No ona je zbog toga što sam radio s njenom djecom željela da ostane moj pacijent. Bila je silovana i mučena na strašne načine. Kad mi je to ispričala, nisam je mogao poslati nekom drugom. Radili smo zajedno najbolje što smo mogli, i ona i ja.

Jeste li imali osobnih dilema tokom rada?

Važno je ne disocirati se. Dok sam radio s njom, najlakše bi bilo misliti: ja tako nešto ne bih nikada mogao uraditi. To su bili zli muškarci, mučitelji itd. I shvaćati sebe isključivo kao terapeuta, a ne i kao muškarca. To bi bio moj zaštitni mehanizam. U mojoj vlastitoj supervizijskoj grupi puno sam se bavio time da ne upotrebljavam takve zaštitne mehanizme. Nisam smio zaboraviti da sam muškarac, da pripadam spolu koji siluje, iako sam terapeut i shvaćam njezin problem. Najlakše je reći - zločesti su drugi, a mi smo dobri.

Koji su, iz vašeg iskustva, najčešći oblici obrane ili nošenja s traumom u situacijama u kojima je trauma socijalno i politički prouzrokovana?

Osnovna je tendencija disocijacije, odvajanja sebe od traumatskog iskustva. To je logičan način, iako nikad ne funkcionira. Tipično je iskustvo razdvojene ličnosti: jedan dio osobe reagira iz traumatskog iskustva, a drugi je ostao neoštećen. Polarizacija je također česti način reagiranja: osoba neke aspekte svog životnog iskustva glorificira, a neke odbacuje ili demonizira. Na primjeru gubitka nekoga koga ste voljeli to izgleda ovako: u realnosti kad nekog volimo, odnos je uvijek složen, sastoji se od ljubavi, mržnje, ravnodušnosti i mješavine svega toga. Nakon traumatskog gubitka ta osoba postaje anđeo. Nestali suprug ili životni partner, kao da je čitavog života bio heroj, ili svetac, a bio je kojekakav.

Kako se to manifestira u odnosu traumatizirane osobe prema realitetu?

Postoje dva tipa reakcije, jedan da ljudi postanu vrlo aktivni, preentuzijastični politički aktivisti, ali popuno nestaje njihov privatni i obiteljski život. Oni žive samo za "stvar". Drugi je način potpuna eliminacija vanjskog svijeta i život u uskom obiteljskom krugu, vrlo depresivan i bespomoćan. Dolazi do konfuzije između socijalne i individualne realnosti što je također svojevrstan disocijativni proces. Stvari se više ne povezuju. Često dolazi i do fragmentacija obiteljske strukture. Ljudi postaju jednodimenzionalni po načinu funkcioniranja. U obiteljima u kojima je otac ubijen ili nestao, majka ili postaje autoritarna, jer nedostaje otac čija je to inače uobičajena uloga, ili postaje potpuno popustljiva ili sentimentalna. Mijenjaju se uloge u obitelji. U takvim obiteljima ponekad imam dojam da djeca postaju fragmenti majke. Iako možda samo majka traži terapiju, potrebno je raditi s cijelom obitelji, jer je to jedini način da se cijelu majku dobije na jednom mjestu. Kao da su dijelovi nje projicirani u ostale članove obitelji.

Naslov je vaše knjige "Bez mržnje nema pomirenja". koja je uloga emocije mržnje u terapijskom procesu iscjeljenja?

Nisam siguran da bih, ako bi knjiga bila prevedena na vaš jezik, dopustio isti naslov, jer postoji mogućnost da bude krivo shvaćen. Naime, ja ne mislim da je agresija kao takva nešto loše, ona je dio života. Ljubav i mržnja, ili psihoanalitičkim rječnikom rečeno, nagoni libida i agresije dio su života. Kod žrtve ponekad, ne samo da vidimo destrukciju kapaciteta za ljubav i rad, nego i za zdravu agresiju. Postoji razlika između agresivnosti i destruktivnosti. Kad govorimo o mržnji, ne govorimo odmah o želji da se nekoga ubije. Nismo li često, kao djeca, kad su roditelji s nama loše postupali, poželjeli da oni padnu mrtvi? Pitanje je koliko je ljutnje potrebno kao zdrav odgovor na stanovitu situaciju. Svatko će vam reći da je bijes vrlo zdrava emocija na traumu silovanja. Ako je žrtva sposobna biti bijesna, terapeut je sretan. Bijes može biti zdrava emocija, ne samo destruktivna.

Zašto sada radije upotrebljavate pojam ljutnja (bijes) nego mržnja? Je li to svejedno?

Postoje riječi koje podrazumijevaju intenzitet emocija. O ljutnji razmišljamo kao o socijalno prihvatljivoj, a mržnja je tako snažna emocija da se ponekad plašimo upotrijebiti i samu riječ. No, mislim da je u redu govoriti i o mržnji. Emocije ne treba prikazivati ljepšima no što jesu. Ako ja umišljam da biste se vi trebali srušiti mrtvi, onda u tom trenutku govorimo o mržnji. No, to ne znači da vas doista želim ubiti. Riječi naprosto treba adekvatno upotrebljavati, a ne izbjegavati ih da bismo svijet emocija prikazali ljepšim. Mržnja je vrlo temeljna emocija, ali...

Ali?

Da, "ali". U konfliktima, kad se govori da bismo se trebali lišiti mržnje da bi se ljudi prestali boriti, obično se misli da bi se trebalo iskorijeniti konflikte, na osobnoj i socijalnoj razini. Općenito se vjeruje da se mir postiže eliminacijom konflikta. No psihoanalitička teorija, kao i neke političke teorije, reći će vam da se mir postiže tako da se postane sposobnim ophoditi se s konfliktom i tenzijama, a ne njihovim

ukidanjem. U Čileu često kažemo: što će nam demokracija ako se svi slažemo u svemu. Demokracija nam je potrebna da bismo mogli izlaziti na kraj s konfliktima i razlikama. I psihička je struktura, što je osnova Freudovog koncepta psihoanalize, konfliktna struktura. Konflikti ljudske odnose čine mogućima i bogatijima. Oni koji propovijedaju da konflikte treba ukinuti, u stvari ne vjeruju u ljudske kapacitete ophođenja s konfliktom. Po mom mišljenju, upravo je politička strategija ukidanja razlika i konflikata, takozvana strategija "glajhšaltovanja", ona koja vodi u ratove. Sposobnost suočavanja i ophođenja s konfliktima na racionalan i zadovoljavajući način koji ne izaziva još veće traume i frustracije mnogo je više pacifistički koncept nego ukidanje konflikata i razlika.

To što govorite zacijelo funkcionira kao koncept, psihološko-politička teorija. Izravne žrtve, međutim, imaju pravo i na svoju mržnju.

Da se razumijemo, žrtve, u situacijama s kakvima mi radimo, obično su posljednje koje govore o mržnji kao konceptu ophođenja s konfliktom. Nikad nisam sreo žrtvu čiji je osnovni odnos prema počinitelju bio mržnja. Mi ponekad želimo da više mrze. Njihova je glavna potreba postizanje pravde, socijalnog prepoznavanja počinjenog zločina. Oni koji najviše govore i o mržnji i o pomirenju su počinitelji, bar je tako u našim uvjetima. Naslovom knjige htio sam reći da, ako ne prepoznamo konflikt, ne može doći ni do pomirenja. Pomirenje je moguće jedino ako govorimo vrlo otvoreno o našim osobnim i socijalnim konfliktima i ako ne pokušavamo biti ahistorični, već usmjereni suočavanju s povijesnim konfliktima.

Mržnja može biti dobro terapijsko sredstvo i povod za političku akciju, ali može postati i vrlo autodestruktivna i destruktivna emocija. Pogotovo ako je proizvedena kao kolektivni osjećaj. Mržnja i manipulacije mržnjom igrali su važnu ulogu u proizvodnji i ovoga rata ovdje.

Govorio sam o mržnji kao zdravoj situaciji u smislu razvijanja kapaciteta za nošenje s konfliktom. S druge strane, vojna hunta u Čileu uglavnom je koristila strah kao sredstvo motivacije vojnika. Govorili su im da se moraju bojati ljevice jer će ih ubiti, da će komunisti pojesti njihovu djecu i slično. Proizvodili su mržnju koja je omogućila da vojnici budu ekstremno brutalni u mučenju ljudi. Evidentno, mržnja je nešto što se može manipulirati i proizvesti da bi se postiglo stanovite političke ciljeve. I iskreno rečeno, čuo sam i ovdje kod vas mnoge racionalizacije mržnje.

Objasnite te racionalizacije?

Na primjer, zašto bi trebalo uvijek biti sumnjičav prema ljudskim osobinama Srba? Zašto treba misliti da su Srbi demoni i da civilizacija i čovječnost na ovim prostorima počinje u Hrvatskoj? Imam dojam da je proizveden strah da bi se omogućila mržnja kako bi svi nešto odmah prepoznali kao opravdano. Svi kažu: rat je užasan, ne bismo smjeli ratovati itd. Ali onda kažu: "Srbi mogu živjeti ovdje ako priznaju da je to 'naš teritorij'". To pokazuje da im je teritorij važniji od ljudi, te da Srbi ovdje neće moći živjeti, dakle bit će opravdano ubijani jer nam prijete ako ne priznaju tu činjenicu. Sve se to onda još umata u neka povijesna iskustva, mitologije i "činjenice" koje, kao što znamo, uvijek podnose različite interpretacije. Ljudi shvaćaju kako je destruktivno ovo što se događa, ali postoje i mehanizmi zbog kojih više ne misle kako je ovaj konflikt proizveden i imaju vrlo rigidne ideje da je proizveden demonskim karakteristikama Srba, pa onda oni zaslužuju sve kazne koje ih mogu stići, a UNPROFOR ih štiti od zaslužene kazne. Uglavnom, ljudi ne prepoznaju paralelne psihološke realnosti u kojima ovdje žive. Imam dojam da je najprije, u svim zaraćenim područjima, proizveden svestrani strah i mržnja. Na osnovi te razorne i zasljepljujuće emocije koja je strukturirana i razvijana tako da ljudi počine stvari koje nijedna zdrava osoba ne bi počinila ni prihvatila i nakon što se stvarno dogodilo toliko užasnih stvari, to je postao proces koji sam sebe proizvodi, nije li besmisleno govoriti "Srbi su zli", ili "Hrvati su zli", kad su svi počinili dovoljno strašnih stvari i postoje stvarni argumenti za svačije "zlo". Realnost je obogatila mogućnosti političke manipulacije. Govori se o ratu, o zločinima ovdje i ondje, ali vrlo malo o potrebi izgradnje demokratskih struktura u svim sredinama. Primjećujem i da najviše o mržnji govore oni koji su bili najbliže ratnom konfliktu i najviše stradali. Bosanci su najviše govorili o mogućnosti razumijevanja. Radikalnije i agresivnije ljude sretao sam češće među onima koji su živjeli daleko od zone konflik-

Zašto treba misliti da su Srbi *demoni* i da civilizacija i čovječnost na ovim prostorima počinje u Hrvatskoj? Imam dojam da je proizveden strah da bi se omogućila *mržnja*

ta. Sreo sam više Hrvata koji žive u Zagrebu i koji o mržnji govore kao o nečem normalnom i prirodnom, nego Bosanaca koji žive u ekstremno teškim situacijama. Tako je bilo i u Čileu. Žrtve su mnogo obazrivije govorile o konfliktu i razumijevanju. Sjećam se mučene žene koja je, kad je čula da je njen mučitelj ubijen u atentatu rekla: "Najprije sam pokušavala biti sretna, jer me on mučio". No, shvatila je da ne želi postati ista kao on. Na kraju je zaključila da bi više voljela da je njen mučitelj bio pravedno kažnjen, nego ubijen. Jedan brutalno mučeni muškarac godinama je sanjao da on dobije mogućnost mučenja svojih mučitelja. No, kad bi došlo do toga, san se prekidao. Bio je željan osvete, ali je i branio svoju sposobnost da bude human i da to ne čini.

Možemo li reći da žrtva ima pravo na svoju mržnju kao dio procesa zacijeljenja ili prevladavanja traume, ali institucije, pogotovo političke i ljudi na vlasti nemaju na to pravo?

Da, jer mržnja je adekvatna reakcija žrtve, a oni koji propovijedaju mržnju najčešće nisu žrtve. Razlika je u osjećaju mržnje i u propovijedanju mržnje što najčešće rade ljudi na vlasti i ideolozi.

Kakvo je vaše mišljenje i viktimologiji, pomodnoj disciplini koja se bavi žrtvama i uvjetima viktimizacije, ali u sebi nosi i prilično kontroverzne potencijale?

Ako žrtvu vječno tretirate kao žrtvu, još ju više viktimizirate i gurate dublje u ulogu i psihološko stanje žrtve. To zna svatko tko je u terapiji. To je odnos "ti si uništen, ja nisam i ja ću ti pomoći" što pacijenta obavezuje na ulogu žrtve. Postoje još neke složene i kontroverzne riječi poput "preživljavači" (survivors). U SAD svi su danas *survivors* nečega - obitelji, Holokausta, mučenja, škole života... Termin je već uvelike zloupotrijebljen, iako mu je namjera da destigmatizira žrtve, da to bude na način da ih se dalje ne stigmatizira.

U općem smislu, mi govorimo o žrtvama, jer je točno da one postoje. Ali u konkretnim slučajevima, radije upotrebljavamo opisne sintagme: govorimo o obiteljima s nestalim članom, o mučenim ljudima, o izbjeglicama pred političkim terorom. Izbjegavamo svako privatiziranje medicinskog jezika koji ljude viktimizira. Vrlo sam sumnjičav prema mnogim terminima iz terapije. Viktimizaciju je najbolje izbjegavati tako da se govori vrlo konkretno o situaciji torture, jer se onda govori i o socijalnim odnosima u kojima je došlo do traume.

I ono što smo čitali o silovanim ženama iz Bosne, najčešće je toliko eksploatiralo traumu da je bilo teško razumjeti o čemu je riječ. Pravljene su tolike generalizacije koje su onemogućavale specifičnosti i različitost situacija i iskustava.

Manipulacija žrtvama, njihova zloupotreba vrlo je osjetljivo pitanje, jer su žrtve najčešće stvarne žrtve i nitko ne želi povrijediti njihove osjećaje.

Tu imamo posla sa socijalnim i političkim problemima s jedne strane, i uništavanjem pojedinaca s druge. Odgovor se ne nalazi nužno u terapijskoj sobi. Organizacije žrtava, njihovo samoorganiziranje, vrlo je važan faktor, iako su i te organizacije ponekad očito upotrebljavane od političkih stranaka, vlada i ideologa. Na njima leži vrlo teška zadaća da se obrane od bilo čije zloupotrebe, ne samo vlada i političara, već i međunarodnih agencija, lokalnih profesionalaca i dušebrižnika. Oni moraju osigurati svoj legitimni politički stav obrane vlastitih interesa.

Ovdje sam sreo predstavnike organizacije, koja se, ako se dobro sjećam, zove "Obitelji nestalih i ubijenih branitelja Hrvatske". Pitao sam da li ta organizacija uglavnom radi sa vojnicima, rekli su ne, s obiteljima. Pitao sam i jesu li svi nestali bili branitelji Hrvatske, ili se možda nekima desilo da su živjeli u području rata pa nisu ni branili ni napadali Hrvatsku. Pomislio sam i - kako opasno ime, jer poziva na pomisao da je to nacionalistička organizacija. Problem ubijenih i nestalih mora biti tretiran vrlo obazrivo i ne može biti ograničen na jedan segmenat, čak niti samo na jednu stranu u ratu. No, njihovo je i pravo da se nazovu kako hoće.

S terapijskog gledišta, što se događa sa žrtvom koja biva dalje viktimizirana.

Osnovni je problem žrtava da shvate u kakvom su kontekstu njihovi gubici i patnje nastali. Onda će lakše proći kroz proces žalovanja. Zloupotreba takvih organizacija od vlada i drugih vrlo je opasna. Čini mi se da je vaša vlada davala podatke o broju nestalih koji je jako varirao. (od 7000 do, trenutno, 2700). Da su to činili meni, ja bih poludio, jer to budi lažne nade i eklatantan je način zloupotrebe i nepoštivanja žrtava. Kad se u stvarnosti doista dogode strašne stvari, onda sve postaje vrlo teško. Rekli smo da su neki srpski zločini upotrijebljeni za demonizaciju Srba, ali činjenica je i da su Srbi počinili strašne stvari u ovome ratu. Dio našeg zadatka u organizacijama za ljudska prava jest da ustrajemo u održavanju kompleksne slike stvarnosti koju diktature i ratni režimi uvijek žele pojednostavniti i svesti na polove kojima se lako manipulira. U Čileu, vlada je uvijek poricala što se događalo, a s naše strane se upotrebljavalo te goleme brojeve, ali time smo i doprinosili povećanju straha u populaciji i tako pomagali diktaturi.

Je li mentalno zdravlje ljudsko pravo?

Trebalo bi biti. Za koncept ljudskih prava važno je da važi za sve. U ratnim i represivnim situacijama uvijek postoji sklonost da se ljude koje se shvaća kao neprijatelje definira kao - neljude. I već je to kršenje koncepta ljudskih prava. Politika ljudskih prava obavezuje da se o svakome misli kao o ljudskome biću i ona je važno oružje za očuvanje ljudskosti i među ljudima koji su u konfliktu, čak i u ratovima.

U ratovima i žestokim obračunima obično se govori o temeljnom ljudskom pravu na život, a mentalno zdravlje se doživljava kao luksuz. Narušeno mentalno zdravlje u tolikoj mjeri da više ne možemo utjecati na svoj doživljaj stvarnosti pretvara nas u lako manipulativne subjekte.

Bio sam vrlo impresioniran kad je netko ovdje rekao: "Trebali bismo barem imati pravo na normalnu smrt". Ta rečenica je vrlo samouništavajuća. Više se ni ne pitaš o pravu na život koje je elementarno ljudsko pravo, već samo o smrti. Je li i smrt bila nedostojanstvena i manipulirana? To pokazuje da je mentalno zdravlje u ovakvoj realnosti narušeno.

No mogli bismo reći i obrnuto. Kad se ljudska prava krše i ignoriraju, nema načina da se očuva mentalno zdravlje.

VUKOVARSKE MAJKE

Ne bacamo ponos pred fukaru

Piše: Alen ANIĆ Foto: Nino ŠOLIĆ

Treća je godina prošla kako Vukovarci uzalud iščekuju svoje sinove, kćeri, muževe i majke, nestale nakon razaranja toga grada.

Prvu godinu, očekivanje vijesti o sudbini njihovih najdražih olakšavalo je dane ispunjene tugom i strepnjom. Kako je vrijeme prolazilo, vjera je presahnjivala. No, nije ih napustila vjera da će vidjeti, saznati nešto o svojim nestalima - kao što se najčešće krivo pretpostavlja - nego vjera o pozitivnoj ulozi pojedinih državnih namještenika koji se "sve češće sprdaju sa odgovornošću" prema onima koji ovise o njima.

U zagrebačkoj Vlaškoj ulici, na broju 87, u maloj prostoriji u prizemlju sive zgrade, nalazi se udruga majki nestalih vukovarskih boraca.

Udruga je osnovana početkom '92. godine, svega nekoliko tjedana nakon okončanja vukovarske tragedije. Majke su se udružile da bi bile efikasnije u traženju svojih mrtvih i živih. Širina majčinskog djelovanja nije bila određena samo njihovim nazivom: prigrlile su one i poginule vojnike, obitelji nestalih, invalide i sve izbjeglice.

Je li Vukovar "ubijen"

Domaćini sobe u koju ulazimo veterani su izbjeglištva. To su oni, kako za sebe običavaju kazati, koji nisu otišli "prije" nego "poslije". Oni koji su ostali do zadnjeg dana. "Prije" su otišli domaći profiteri "koji su sramota grada Vukovara, najcrnji njegov dio", kako kaže jedna vukovarska majka.

Vukovarci se sve više pitaju koja je njihova istina, koja je istina Vukovara i gdje su oni u toj pomutnji.

U prostoriji u kojoj se okupljaju toplo je i ugodno. Miriše na kavu i biljne bombone. Petak je dan kada dolazi najviše ljudi. Prikuplja se članarina i razgovara o temama o kojima se uvijek razgovara: tko je, kada, gdje i što saznao. Je li Marija štogod čula o svom Marijanu? Je li djed Mirko napokon našao unuka? Koliko je točna tvrdnja ili izjava predstojnika ovog ili onog ureda, dokle ovako ili onako, kako dalje i koliko još... Često se miješaju suze i smijeh. Suze kao suze (uvijek suze), a smijeh... Vole se smijati, Vukovarci se često smiju. Najviše grohotom, uglavnom izjavama aktualnih političara. Kao neprikosnoveni izazivač smijeha već dugo se je na vrhu "top liste" **Josip Juras** i njegove prošlogodišnje izjave o "velikoj štednji na svim razinama" i o tome da su "manipulacije humanitarnom pomoći isključene".

Vlada je odustala, mi nismo

"Nas još i sad drži nada. Jedna velika nada. Teško nam je, jer nam naša država gotovo nikad ne izlazi u susret. Naša je Vlada odustala od potrage. Mi nismo. Ona bi htjela sve zataškati da ne bi progovorile vukovarske grobnice" - govori **Marija K.**, majka vukovarskog borca, junaka. Njen muž je ubijen, za sina još ne zna gdje je i da li je živ.

"Ma hajte, nismo mi više naivni. Sramota je da nam iz Sabora nitko nikad nije došao. Mi znamo što oni misle: 'Samo ostavite Sabor, Vladu i sve nas na miru, a vama eto udruge pa se zabavljajte s njom'. Eto, to misle.".

Gdje ste sve bili i koga ste sve molili za pomoć? - pitamo.

"Ljeti '92.", nastavlja majka Marija, "zamolili smo Predsjednika da bude pokrovitelj naše djece. Kao što sigurno pretpostavljate, to se nije dogodilo. Bili smo i u Beogradu, u SSNO, kod **Glumca** i **Štrbca**. Hladno su odgovorili da više nema zarobljenika na teritoriju Srbije. Prije nekoliko mjeseci dobili smo i pismo Ureda Republike Hrvatske iz Beograda u kojem se kaže da su u mislima zajedno s nama. Potpisao je neki **Ivan Kujundžić**. Jesu li oni normalni! Ja hoću svoga sina jedinca, neću misli!!!"

A povratak?

"Što će meni donacije i **Caritas**, ja hoću svoga sina!" - kaže **Marija P.**, jedna od onih koji na svojim mukama održava ovu grupu ljudi.

"To što oni govore o povratku... mene neka preskoče", nastavlja gospođa Marija, i dodaje: "Ja na zgarište neću ići. S kim ću ja, pitam se, kuću graditi? Muža više nemam, za sina godinama nisam čula. Ne znam je li živ ili mrtav. Žalosno je da imamo dojam da bi ova vlast najradije da nema ni V od Vukovara. Za njih bi najbolje bilo da konvoj od petnaest tisuća ljudi nije prošao. Mi smo žrtvovani za priznanje Hrvatske. Prije nisam tako mislila, sada znam".

Sveta mati slobode

Nekoliko mjeseci prije našeg razgovora odaslano je Vukovarcima na njihove adrese u vagonima, barakama i hotelskim sobama, dopis Župe Duha Svetoga iz Zagreba, u kojem se obavještavaju o namjeri izgradnje Svetišta u spomen palima za Domovinu. Svetište bi se zvalo - stoji u dopisu - *Sveta Mati Slobode*. Bilo bi sagrađeno na Jarunu, "jednom od najvećih okupljališta Zagrepčana, poglavito mladih". Don **Petar Šimić**, promicatelj izgradnje svetišta, smatra da bi to mjesto moglo postati "srce jedinstva svih nas koji smo svjesni da smo zaživjeli slobodu iz žrtve sinova hrvatskog naroda Hrvatske, Bosne i Hercegovine i iseljene Hrvatske".

U ideji Svetišta vrijedno je participirao i Kardinal **Kuharić**. Čak je i naslov sugerirao. Sve to isto učinio je i Predsjednik svih Hrvata (kako stoji u dopisu), dr **Franjo Tuđman**.

"Opet mlataraju" - uglas uzviknuli su prisutni na spomen same ideje svetišta. "To nama ne treba. U pismu kažu i da širimo vjeru. Nismo mi Jehove da širimo vjeru. Ma hajte, nismo mi više naivni. Sramota je da nam iz Sabora nitko nikad nije došao. Mi znamo što oni misle: 'Samo ostavite Sabor, Vladu i sve nas na miru, a vama eto udruge pa se zabavljajte s njome'. Eto, to misle" - kaže **Marija P.**

Nakon desetminutne stanke uz kavu i kekse, došlo je još nekoliko ljudi. Raspituju se za članarinu. Sjedaju s nama za stol i u tili čas stvori se graja, koju je uskoro svojom pričom prekinuo **Joža Cugej**, bivši logoraš Sremske Mitrovice i bivši povjerenik Vladinog ureda za žrtve rata. Danas obavlja dužnost koordinatora između udruga.

"Ako netko iz Vlade misli da će novac i "svetišta" riješiti problem, onda se vara. Problem ostaje".

Kada će se riješiti - pitamo.

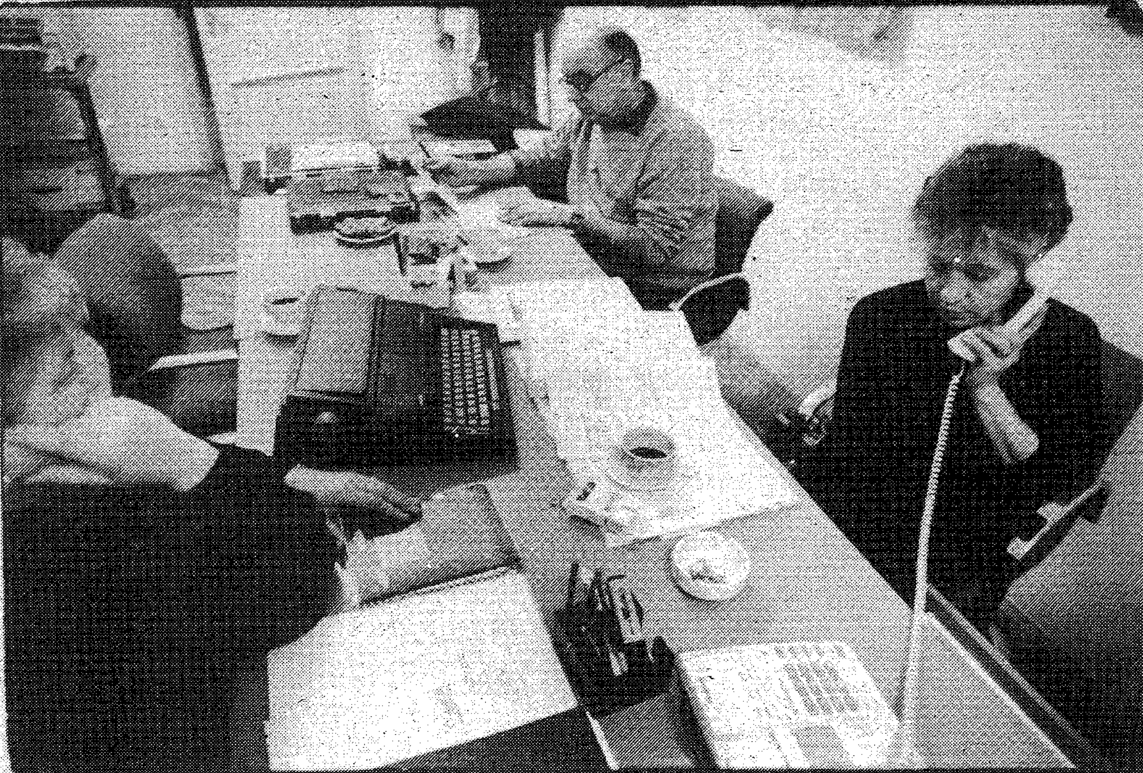
"Možda nikad. Samo želimo da u ovoj zemlji jednom počne vladati pravo i zakon. Tako se rješava većina problema. Nemojte misliti da smo mi ljuti samo na državu. Mi smo ogorčeni i na domaće profitere koji sad imaju više nego ikad. Njima je, kao i državi, uništeni Vukovar dobro došao".

Igre za "bodove"

Pitamo ga gdje živi. Kaže, stanuje u sobici jednog hotela u Zagrebu. Da ih u maloj prostoriji ima puno, previše. "Meni ne treba pajser da rješavam svoje probleme. A to mi gospoda nude. Išli su toliko daleko da su mi predložili da proglasim sina mrtvim, pa da tako dobijem stan. Siromašni jesmo, ali ponosa imamo i ne bacamo ga pred fukaru".

Razgovoru se pridružio i **Kruno**, administrativni referent Udruge i također svojedobno logoraš u Sremskoj Mitrovici. "Čitave se igre preko nas odvijaju. Kad vlasti trebaju *bodovi* pozivaju se na nas. Kad nam trebaju nešto dati, tad kažu: 'Snalazite se sami'. Nas u udruzi ima preko 600, a potražnja je neusporedivo veća. Najviše nas boli što je država obećala identificirati leševe, a danas nas uvjeravaju da se to više ne može. Pa tko je tu lud!"

Ostali smo pričati do ranih popodnevnih sati. Sve o čemu smo u toj prigodnoj kancelariji razgovarali ne može se ispričati na ograničenom prostoru novinske reportaže. U biti, nitko ne može riječima izraziti sve što su ti ljudi proživjeli i što još proživljavaju, ali ovoga puta u "njihovoj Hrvatskoj", kao njen simbol. Prvo što se zamijeti kad se uđe u prostoriju je geografska karta Vukovara koja se nalazi s lijeve strane, na zidu iznad radnog stola i na kojoj su bijelom bojom označene teško oštećene kuće, narandžastom lakše, crvenom potpuno uništene... Crvenih je najviše. Vukovarci sve manje vjeruju u povratak.

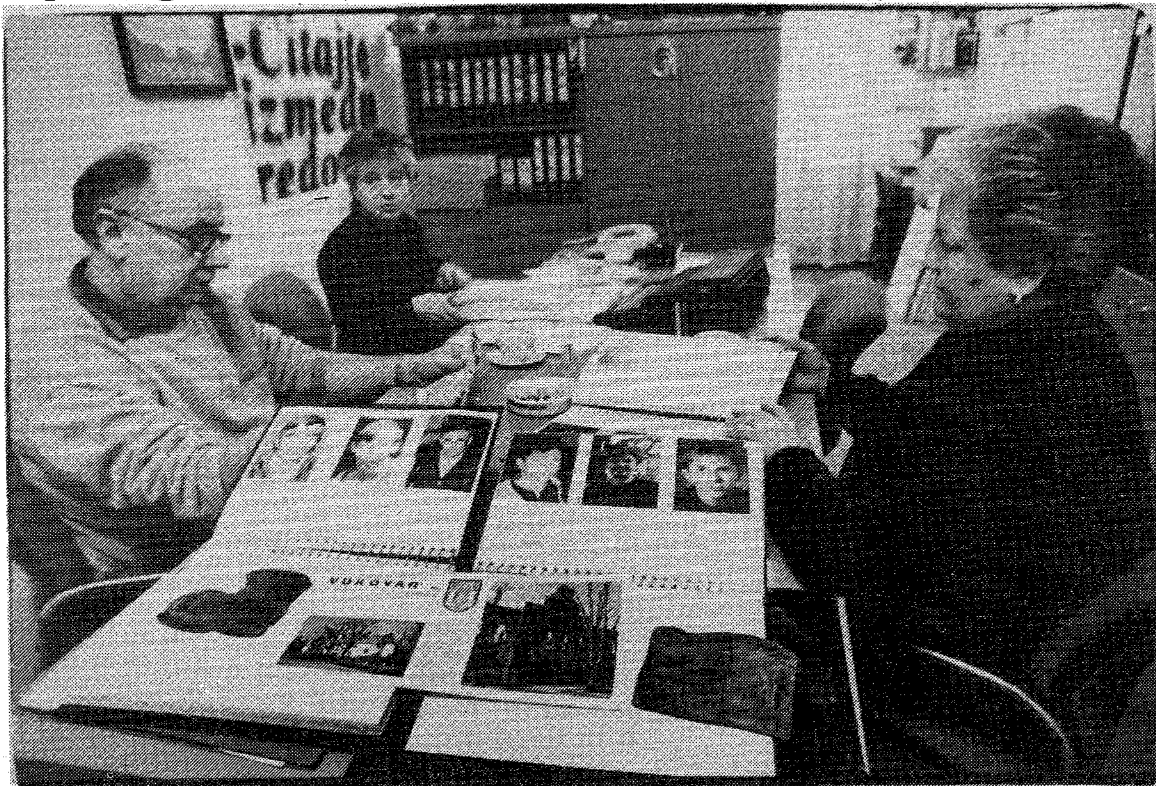

Photo Nino Šolić

Vukovarske majke.

U prostoriji u kojoj se okupljaju toplo je i ugodno. Miriše na kavu i biljne bombone. Petak je dan kad dolazi najviše ljudi. Prikuplja se članarina i razgovara o temama o kojima se uvijek razgovara: tko je, kada, gdje i što saznao. Je li Marija štogod čula o svom Marijanu? Je li djed Mirko napokon našao unuka? Koliko je točna tvrdnja ili izjava predstojnika ovog ili onog ureda, dokle ovako ili onako, kako dalje, koliko još...

BALKAN PEACE TEAM

PRVI CJELOVITI IZVJEŠTAJ O STANJU CIVILNOG DRUŠTVA I LJUDSKIH PRAVA U KNINU I OKO NJEGA

O stanju ljudskih prava na okupiranom teritoriju Hrvatske vrlo se malo zna. Nakon nedavnog boravka **The Balkan Peace Team**-a u Kninu i okolici, **arkzin** objavljuje najzanimljivije dijelove njihova izvještaja - ne samo o ljudskim pravima, nego i ono što već godinama ne znamo - kako žive, i što misle tamošnji "obični" ljudi.

Namjere

Vrlo su slabi kontakti između pojedinaca i organizacija za ljudska prava hrvatske i krajinske strane. Osim toga, rijetko se mogu dobiti točne informacije o situaciji i ljudima kninskog područja, posebno kad je riječ o "vanjskim" grupama koje žele kontaktirati s njima.

S time na umu, **Balkan Peace Team** je u siječnju 1995. godine dobio dozvolu hrvatskih vlasti, UN-a i kninskih vlasti za petodnevni boravak u Kninu i ostalim dijelove UNPA zone Jug. Tri su bila cilja: najvažniji, stanje civilnog društva u tom području, drugi, kontakt s ljudima i uvid u situaciju u kojoj žive, koliko utjecaja obični ljudi imaju na događanja i kakvi su njihovi odnosi s vlastima, i treće, sagledavanje "atmosfere" ili socio-političke klime u regiji.

Stanovništvo

Krajiške vlasti tvrde da na njihovom teritoriju živi oko 400 tisuća ljudi, uključujući 120 tisuća Srba registriranih kao izbjeglice s ostalih područja Hrvatske. Taj broj varira - NVO vjeruju da je broj ljudi koji tamo žive oko 300 tisuća, dok glasnogovornik UN-a u Kninu barata brojkom od 420 tisuća ljudi. Te informacije nemoguće je provjeriti. Srpski izvori tvrde da je 756.781 glasača glasalo na referendumu za srpsku autonomiju u kolovozu 1990. Komparacije radi: prijeratno hrvatsko stanovništvo bilo je 4,2 milijuna. Različiti izvori tvrde da je ukupno oko 300 tisuća Srba napustilo Hrvatsku.

Prije rata Knin je imao između 15 i 20 tisuća stanovnika. Njihov broj je, logično, porastao, a prestankom željezničkog i cestovnog prometa prema glavnom gradu, razvile su se funkcije Knina kao središta. Knin, dapače, ima osjećaj glavnog grada, gdje svatko zna "svačija posla".

Politika

Godine 1993. organizirani su izbori, koje je UN proglasio "prilično poštenima". **Milan Martić**, predsjednik, ima vladu od 17 ministara, s premijerom **Borislavom Mikelićem**. Parlament, kojemu je predsjednik **Branko Vojnica**, ima 84 zastupnika. Postoji šest ili sedam političkih partija, a SDS je dobila većinu na prošlim izborima. Jak je utjecaj partija iz Srbije, a najzapaženiji **Šešeljeve** Srpske radikalne stranke.

Obični ljudi, izvan političkih struktura, ne čine se osobito dobro informiranima i zaintresiranima za politiku, ali mnogi su htjeli razgovarati o međunarodnom aspektu konflikta. Svi s kojima smo razgovarali, međutim, inzistirali su na nezavisnosti Krajine.

Ekonomija

Prema srpskoj humanitarnoj organizaciji *Kolo srpskih sestara* , 80 posto stanovništva je nezaposleno otkako je većina tvornica zatvorena. Najviše je zaposlenih u policiji, bolnicama, sudovima i nekoliko tvornica. Polovina stanovništva prima socijalnu pomoć. Za našeg boravka u Kninu, upravo su nekoliko sati štrajkali učitelji zahtijevajući veće plaće.

U Krajini je u upotrebi jugoslavenski dinar. Službeni kurs dinara i DEM je 1:1, ali DEM se može koristiti svuda, uključujući trgovine, gostionice i

mnoge "srednjovjekovni život" - domaćice su ponosno objašnjavale kako su preživljavali "ni od čega", kuhajući nad otvorenom vatrom, praveći sapun od pepela, iskuhavajući rublje i peglajući s "peglama na žar". Otvaranje auto-puta i koridora omogućilo je snabdijevanje, ali sve je još preskupo. Stanovništvo preživljava od poljoprivrednih i mesnih proizvoda koje lokalno proizvodi.

Svakodnevni život

Usprkos teškoćama, život u gradovima i selima koja smo vidjeli, izgleda vrlo normalan. Kafići su puni, nema policijskog sata, ljudi su svake večeri na ulicama, i nitko se ne doima pod neuobičajnim pritiskom. Struje ima cijelog dana, ali tek odnedavno. S druge strane, vojnici (često naoružani oružjem dugih cijevi) prisutni su u gradu, posebno oko autobusne stanice. Upozoreni smo da Knin noću može biti opasan. Ljudi su neobično sumnjičavi prema strancima, posebno izvan Knina. U Gračacu, policijska prisutnost još je naglašenija - nakon naša posjeta Kolu srpskih sestara, policija nas je ispratila do izlaska iz grada. Naše kretanje nije bilo ograničeno do dolaska pred Drniš, koji je nedaleko fronta, gdje je na kontrolnoj točci policajac zvao stanicu da provjeri imamo li odobrenje za posjet.

Ljudi često putuju u Beograd u kupovinu. Autobusi idu svakoga dana, jednosmjerna karta košta 55 dinara. Karte se prodaju unaprijed, uz upozorenje da se do ponedjeljka mogu kupiti karte za bus srijedom.

Mladi ljudi orijentirani su prema materijalnim dobrima, televizorima, motorima itd., svemu što čini dobar život. To je još izraženije otkako su jedini kojima je "luksuz" dostupan vojne i političke strukture. Kad je riječ o uživanju droga, saznali smo da mladi puše marihuanu, dok su teške droge dovoljno nedostupne i zabranjene da nisu akutni problem. Rečeno nam je i da je u porastu upotreba jakih droga među vojnicima.

Ne istražujući detaljno socijalnu problematiku, nasumce smo saznali tek nekoliko činjenica: srednjoškolci iz sela iz okolice Drniša putuju u školu u Knin (oko 30 km). Moraju pješačiti oko 10 kilometara do autobusa za grad, i stoga u jednom pravcu do škole putuju oko dva sata. U Gračacu je tek jedan liječnik. Humanitarna pomoć je organizirana, uglavnom preko Pravoslavne crkve, Kola srpskih sestara, te Crvenog križa koji ima veliku ulogu.

Nacionalni simboli

Najvidljivije obilježje "srpske zemlje" je gotovo isključiva upotreba ćiriličnog pisma, uvedenog nakon 1990. Prije toga, upotrebljavana je uglavnom latinica. Ljudi se trude upotrebljavati samo ćirilicu, ali smo sreli i čovjeka koji nam je u šali rekao da je polupismen, jer ne zna ćirilicu. Sreli smo i nekoliko osnovoškolki koje imaju problema s čitanjem latinice. Ljudi nisu iskazali ikakvu nelagodu prema nama zato što su naši materijali bili pisani latinicom.

Krajina je pripadala području bivše Jugoslavije koje je koristilo "ije-kavsku", zapadnu varijantu tzv. srpsko-hrvatskog jezika. Mnogi ju i danas koriste, ponekad s uočljivim dalmatinskim akcentom, ali neki ulažu vidljiv napor da govore "e-kavski" i koriste srpsku sintaksu. Što bliže službenim institucijama, to je jači utjecaj "srpskog".

U razgovoru, ljudi bliže vlasti to područje nazivaju "bivšom Hrvatskom", odnosno "bivšom Bosnom i Hercegovinom". Međutim, značajno je da nema zastava na mjestima gdje bi ih bilo normalno očekivati (npr. na vrhu kninske tvrđave, policijske stanice...). Vidjeli smo svega nekoliko nacionalnih

> **Gotovo svatko nam je izražavao stav da Srbi i Hrvati nikad više neće moći živjeti zajedno, ali mogu biti dobri susjedi. U političkom smislu, značilo je to odbijanje svih uvjeta i planova predloženih od međunarodne zajednice (kao nedavnog Z-4 plana). "Hrvatska ne želi ljude, ona želi teritorij", čuli smo više puta. Nekoliko njih, uglavnom policajaca, izrazilo je strah da će biti uhapšeni od hrvatske policije ako Hrvatska uzme Krajinu nazad!**

događanjima. Uvodni tekst s naslovom "Kako smo klevetani" govori o "izdajničkim" Srbima iz Beograda, iz *Beogradskog kruga* i *Žena u crnom* , srpskih opozicijskih grupa.

Nismo vidjeli ni jedne opozicijske novine ili magazin poput *Vremena*..

Iza zatvorenih vrata, ljudi pokazuju jasan interes za hrvatske novine, osobito *Slobodnu Dalmaciju* i *Feral Tribune*.

U našem hotelu mogli smo gledati krajišku i banjalučku TV. Krajiška reemitira beogradsku TV veći dio dana. Ljudi su nam rekli da mogu gledati HRTV, i da ona ima puno kvalitetniji zabavni program, mnogi ga gledaju. Čini se da su dobro informirani o važnijim događanjima u Hrvatskoj i da, pozivajući se na hrvatsku televiziju, znaju točno što Zagreb i **Tuđman** misle o njima.

Obrazovanje

Krajina je osnovala Sveučilište 1993., nazvavši ga

Bihać u prosincu prošle godine, ali su kasnije bili pritvoreni.

Nismo sreli opozicijske grupe ljudi koje bi se glasno izjašnjavale protiv postojećeg režima, no činjenica je da nismo boravili dovoljno dugo da bismo mogli ustanoviti koji načini opozicije režimu mogu postojati. Neki su nam rekli da "sloboda izražavanja nije ograničena - tako dugo dok ste poslušni". Ljudi se, uopće, čine mnogo više zainteresirani za bazično preživljavanje nego za utjecaj na buduća događanja.

Uloga UNPROFOR-a

UNPROFOR je vrlo prisutan u Kninu i na granicama. Naš je dojam da su generalno u dobrim odnosima s lokalnim stanovništvom i njegovim predstavnicima.

Općenito, Srbi u Krajini (vjerojatno i preostali Hrvati) misle da UNPROFOR prevenira napad hrvatske strane.

je naveo telefonske prijetnje, druga dvojica - policajac i sudac - odbili su potpisati lojalnost i njihova su imena objavljena kao "četnici". Jedan je rekao da je policijski centar bio pokraj škole, pa su djeca miješanih nacionalnosti po cijele dane slušala vojne vježbe i nacionalističke pjesme. Svi oni su ostavili svoju privatnu imovinu. Nijedan nije izrazio ni najmanju želju za povratkom: "Vratit se na što?", jedan je rekao, "Teško mogu očekivati da ću opet dobiti posao policajca, kuća mi je minirana, i kako mogu živjeti vrata do vrata sa susjedom koji me je izdao?".

Nemoguće je ustanoviti koliko Hrvata još živi u Krajini. Kolo srpskih sestara ima podatak da je bilo 20 posto Hrvata, ali smo čuli za vrlo mali broj: dvije obitelji u Gračacu, jedna ili dvije u selima oko Drnišu, i nekoliko "džepova" u kojima žive Hrvati budno čuvani od UNPROFOR-a (35 ljudi u jednom selu, 125 u drugom).

ristiti svuda, uključujući trgovine, gostionice i tržnice. Postoji crna burza na kojoj se jedna DEM mijenja za 1,8 jugo-dinara.

Rekli su nam da novinar *Tanjuga* mjesečno zarađuje 156 dinara, a vojnici 30 dinara.

Naša vlastita zapažanja: trgovine u Kninu su polupražne, a cijene ekstremno visoke (500 grama tijestenine je šest dinara, pire od rajčice isto toliko, jaje dinar. Kruh, sir, meso, kava, jaja, toaletni pribor, cigarete i ostalo mogu se kupiti u Gračacu znatno jeftinije). Lokalno proizvedeno vino i jaka alkoholna pića su "medicinski produkti". Gotovo sve je uvezeno iz Jugoslavije ili samoproglašene Republike Srpske. Nedostaje mlijeka (stigli smo u subotu, i rekli su nam da će mlijeka biti tek u srijedu, na dan našeg odlaska), piva i diesel goriva za automobile.

Gotovo da nema međumjesnog automobilskog prometa, ceste su prazne i na njima se mogu vidjeti gotovo isključivo vozila UN -a. Telefonske međumjesne veze teško je, ali moguće uspostaviti. Moguće su veze s Beogradom, te međunarodni TF-promet, ali to nismo sami provjerili.

Ljudi se ne žale, naprotiv, tvrde da je stanje sad bolje nego prije. Ljeto 1992. godine bilo je za

stanice...). Vidjeli smo svega nekoliko nacionalnih simbola i Martićevih slika, dok je Knin pun grafita, ali brojnija su značenja vezana za punk, nego politiku. Pisani su neki ćirilicom, neki latinicom. Nismo vidjeli grafite koji bi iskazivali mržnju prema Hrvatima.

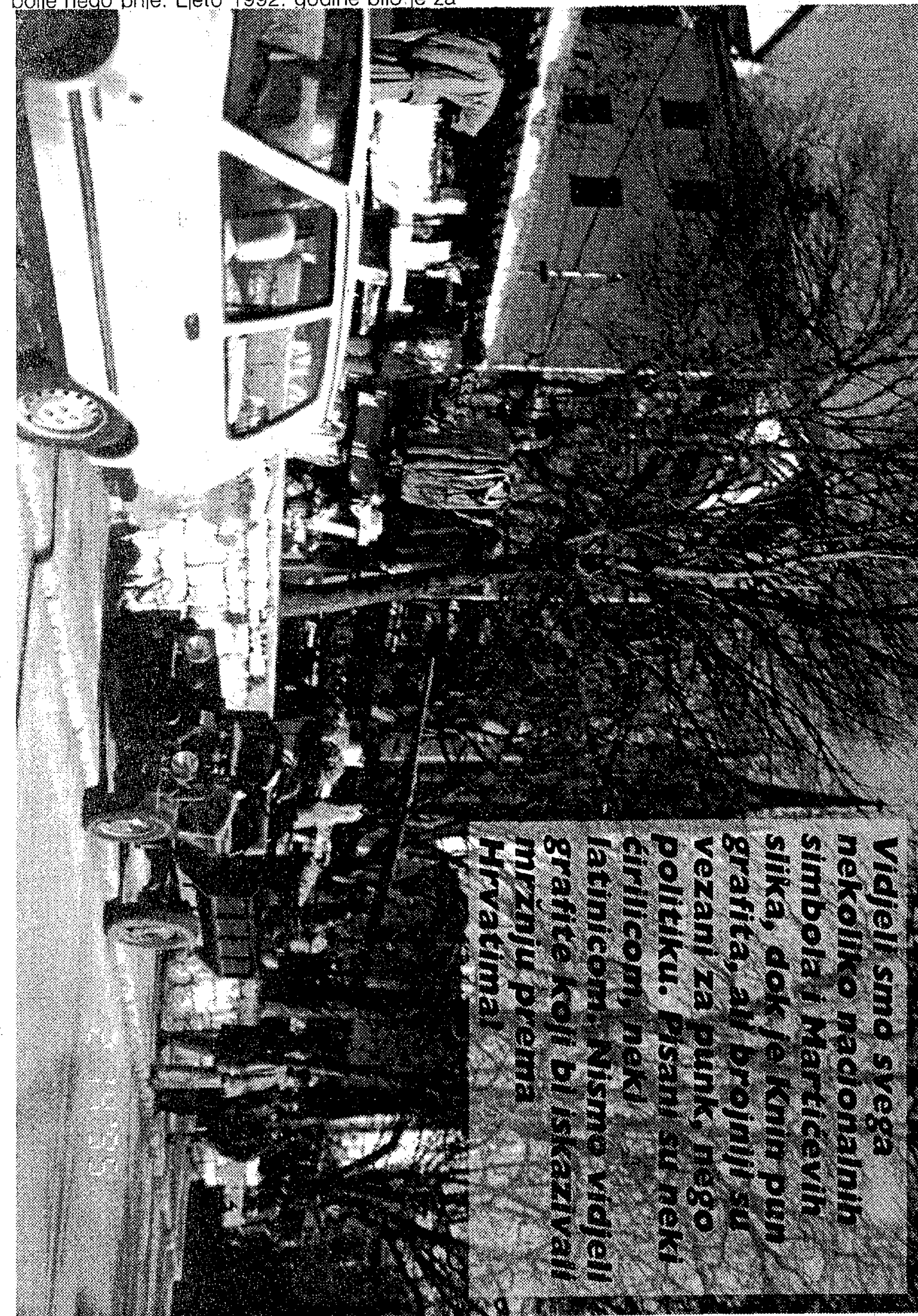
Mediji

Postoji nekoliko dnevnih novina, kao i velik broj magazina (najmanje 20) dostupnih na kioscima, po cijeni od jednog ili dva dinara. Gotovo sve publikacije stižu iz Jugoslavije ili Republike Srpske. Lokalne novine su slijedeće (za neke su nam rekli da su nezavisne):

Nove ličke novine, izlaze dvotjedno, štampaju se u Beogradu na oba, latiničnom i ćiriličnom pismu. Bave se novostima iz Krajine, ističu međunarodnu zabrinutost zbog plana Z-4, situacijom na frontu, te humanitarnim akcijama oko veterana.

Srpski glas, novine srpskog kulturnog društva "Sava Mrkalj", štampane u Topuskom. Članci govore o mirovnom procesu, statusu izbjeglica i kulturnim događanjima. Trebale bi postati tjednik.

Krajiški magazin, najneprofesionalniji, odnedavno financiran od krajiškog kulturno-informativnog centra, govori o političkim analizama i lokalnim

Kad idemo u Haag?

Krajina je osnovala Sveučilište 1993., nazvavši ga imenom **Nikole Tesle**, na kojem studira oko 1100 studenata. U Kninu su fakulteti politehnike, sociologije i ekonomije, u Petrinji umjetnosti, u Vukovaru ekonomije i prava, te u Dardi agronomije. Nedostaje medicinski fakultet. Svuda se krenulo od nule, osim u Petrinji gdje je prije rata postojala učiteljska akademija. Nastavnici su što izbjeglice iz Hrvatske, gosti-nastavnici iz Beograda i ostalih jugoslavenskih univerziteta. Programi su preuzeti s beogradskog Univerziteta, a mnogi kolegiji organizirani su u blokovima od mjesec dana, da bi ih profesori-gosti mogli održati. Studenti su izuzeti od vojne obveze.

Studente-brucoše na ekonomiji pitali smo kako vide budućnost. Jedan nam je odgovorio: "Kakva budućnost, kad ovdje nema mogućnosti!". Drugi, mladi autostoper s kojim smo pokušali razgovor na istu temu, nije bio sklon govoriti i činio se uplašen od razgovora sa strancima.

Situacija s ljudskim pravima

Nismo bili u mogućnosti skupiti dovoljno podataka o internoj situaciji ljudskih prava. Jedina NVO za ljudska prava s kojom smo kontaktirali, *Veritas*, radi isključivo na kršenju ljudskih prava počinjenog od strane Hrvata prije, u ratu i nakon dolaska UNPROFOR-a. Seljaci nedaleko od fronta rekli su nam da je bilo nekih starijih Hrvata koji su ostali u njihovim selima i svjedočili da nemaju problema, te da su svi jednako primali humanitarnu pomoć. Hrvatske crkve u Kninu potpuno su prazne i napuštene. Krov jedne je u potpunosti izgorio. Jedina lokalna organizacija za ljudska prava, čini se, koncentrirana je isključivo na ratne zločine koje su počinili Hrvati.

Rečeno nam je da je formirana komisija za razmjenu ratnih zarobljenika između RSK i Hrvatske, i da su razmjene izvršene.

Čini se da postoji strah od Međunarodnog suda za ratne zločine u Haagu. *Veritas* navodi da je javno mnijenje vrlo jasno protiv njih, jer su pristali na suradnju sa Sudom. Dok smo napuštali kafić s advokatom prijavljenim za suradnju s međunarodnim organizacijama angažiranim oko suđenja, grupa vojnika mu je šaljivo dobacila: "Hej, kad idemo u Haag?".

O prigovoru savjesti nismo dobili nikakvih informacija. Izuzetak od vojnog služenja , čini se, odobrava se na strogo individualnom osnovu. Naši kontakti znaju za slučaj čovjeka koji je odbio nositi oružje zato što je kao dijete svjedočio brutalnom ubojstvu svoje majke - bio je prisiljen kopati rovove. Jedan čovjek, vrlo ciničan u ocjeni političke situacije u regiji i vojnih aktivnosti, rekao je da ga svaki put otpuštaju od vojne službe jer djeluje loše na moral.

Nema izgrađene prakse u mobilizaciji - s obzirom na one koji su bili mobilizirani i do 16 puta, najduži period služenja je šest mjeseci. Rečeno nam je da se živi u "stanju konstantne mobilizacije" i svi se periodično moraju javljati na vježbe u svojim jedinicama. Svjedok nam je rekao da pojedinačni neodazivi često završe zatvorom. Ako treba, svatko uključen u vojsku, može biti u svojoj "pošti" unutar tri sata. Jedina žena u uniformi imala je oznaku liječnika.

Postoji izvještaj o protestu nekih jedinica poslanih u

vatske strane. Oni žele ostanak UN-a, ne samo vlasti, nego svi s kojima smo razgovarali. Seljaci s linije fronta kod Drniša vjeruju da jedino UN može osigurati mir, te ih se ne tiče kako će se stvari razvijati, žele samo da ne bude rata. "Mi smo stalno za mir", često smo čuli, "ali to je izvan naše moći".

Gledišta o uzrocima sukoba

Objašnjenje sukoba bila je glavna tema naših razgovora, i vrlo smo brzo to nazvali "lekcijama iz povijesti", jer nam je najmanje sedam od 12 ljudi s kojima smo razgovarali nametnulo tu temu. Ukratko, ovo su najčešća objašnjenja:

1) Srbi su u Hrvatskoj i Krajini stoljećima, što dokazuju crkve i manastiri poput Krupe i Krke, koji potječu iz sredine 14. stoljeća. Kasnije su Srbi pozvani na granicu Krajine, tada vojnu granicu između Austrougarske i Otomanskog carstva. "Kako mi možemo biti agresori na vlastitoj zemlji, braneći vlastite kuće", "Kako se može reći da smo okupirali Krajinu kad ovdje živimo stoljećima?", bili su glavni argumenti.

2) Zločini koje je ustaški režim počinio nad Srbima još žive u sjećanjima, i danas svjedoče patnje i tlačenje Hrvata nad Srbima. Aktualna vlast u Zagrebu nastavlja hrvatski fašizam - promjenama uslijed izbora Tuđmana 1990. (zastave i valute), uništavanjem spomenika u Jasenovcu.

3) Hrvati su ukinuli jednakost Hrvata i Srba u Ustavu, proglasivši Srbe manjinom. Za Jugoslavije oba su naroda bila konstitutivna, i proglašavanje Srba kao manjine značilo je da oni nemaju pravo zajedno s Hrvatima graditi Hrvatsku. Činjenica manjine stavila ih je u položaj ljudi druge kategorije - 1990. Srbi su bili prisiljavani potpisivati izjave lojalnosti, otpuštani s radnih mjesta, te na druge načine maltretirani i zastrašivani da bi ih se otjeralo iz Hrvatske.

4) Međunarodna zajednica ima ključnu ulogu u podržavanju Hrvatske i zavjeri protiv Srba, uglavnom SR Njemačka, ali i SAD. "Rat će prestati kad oni to odluče", netko nam je rekao. Primarno ističu nejednako tretiranje, bombardiranje krajiških Srba kad su pomagali Abdiću u Bihaću, ali nitko nije kaznio Hrvatsku kad su se njeni vojnici borili u HVO i Armiji BiH. Također, Hrvatskoj je dana mogućnost konfederacije s BiH, ali Krajina ne može u konfederaciju s Karadžićevom Srpskom republikom.

5) Za neke je i Vatikan ključni zavjerenik. Praksa kojom hrvatska katolička crkva oprašta vojnicima grijehe, i forsiranje "preobraćenja" s pravoslavne na katoličku vjeru isticano je kao suradnja crkve u konfliktu, dok se tvrdi da je takva praksa u pravoslavnoj crkvi zabranjena. Evidencija o "prekrštavanju" je vidljiva i u postojećoj školskoj praksi u Hrvatskoj, uvođenjem vjeronauka u škole, čim se otuđuje ili asimilira pravoslavnu djecu.

Srpsko-hrvatski odnosi

Sreli smo pet ljudi koji su prije rata živjeli u drugim dijelovima Hrvatske. Svi su tvrdili da su bili prisiljeni napustiti Hrvatsku jer su druge nacije. Jedan

om selu, 125 u drugom). UNHCR je iznio da između 800 i tisuću Hrvata živi u Sektoru Jug. Sreli smo i Hrvaticu koja je u Krajinu došla sa svojim dečkom, za kojega se kasnije udala i sad imaju dvoje djece, ali nismo dovoljno razgovarali s njom da bi znali kakva je doista njena situacija.

Nismo bili u mogućnosti dobiti "iz prve ruke" informacije što se dogodilo s Hrvatima u Krajini za vrijeme, ili poslije rata u Krajini. Uobičajeni odgovori (ponekad i kad nismo pitali) bili su da su oni otišli svojevoljno u Hrvatsku, ili da su svi civili iz tog područja otišli zbog ratne opasnosti. Vidjeli smo sela s mnogo razorenih kuća koje su vandalski razorene, uništene eksplozivom ili teškom artiljerijom. Nismo vidjeli kuće uništene miniranjem iznutra. U Kninu su dvije vandalski uništene katoličke crkve, ostali su još samo njihovi vanjski zidovi. Prema tumačenju jedne žene iz KSS, katoličke crkve uništene su u mnogim gradovima jer su bile korištene kao vojni objekti, kao najviše građevine u selima. U Gračacu crkva nije oštećena, kaže, jer postoje druge, više zgrade pogodnije za vojne svrhe. Jedan tinejdžer nam je cinično komentirao da su, kad su Hrvati napali Knin, bombe oštetile isključivo hrvatske kuće.

Visoki policijski časnik rekao nam je da je svega nekoliko ljudi nesrpske nacionalnosti došlo u Krajinu, dok je mnogo veći broj napustio mjesta u kojima su bili manjina. Nekoliko ljudi spomenulo nam je zamjene kuća, ali nismo sreli nikoga od njih. Čuli smo za mladog Muslimana čija obitelj živi u Sarajevu, kojega štite njegovi susjedi u Kninu, i koji se nije želio pridružiti svojoj obitelji jer bi to značilo da će tamo biti mobiliziran.

Kad smo pitali o političkoj budućnosti, gotovo svatko nam je izražavao stav da Srbi i Hrvati nikad više neće moći živjeti zajedno, ali mogu biti dobri susjedi. U političkom smislu, značilo je to odbijanje svih uvjeta i planova predloženih od međunarodne zajednice (kao nedavnog Z-4 plana). "Hrvatska ne želi ljude, ona želi teritorij", čuli smo više puta. Nekoliko njih, uglavnom policajaca, izrazilo je strah da će biti uhapšeni od hrvatske policije ako Hrvatska uzme Krajinu nazad.

Često je i nezadovoljstvo što Krajini nije data mogućnost da iskaže svoje vlastite želje za pregovaračkim stolom. "Tuđman uvijek kaže 'Mi vama nudimo to i to', a nikad ne pruža mogućnost da se sjedne zajedno i radi na nekoj soluciji", žali se novinar.

U privatnim razgovorima, s vremena na vrijeme smo čuli "Ljudi su dobri, ali su političari loši". Najvažniji interes je tek preživjeti tamo i na način kako se to oduvijek živjelo. Isti razlozi su opravdanje i zašto ljudi odbijaju sudjelovanje u politici i izražavanje vlastita mišljenja. Nemamo načina ustanoviti jesu li nam to govorili za "naše zadovoljstvo" ili to doista misle.

Jedna nam je osoba rekla da misli da je neodlučnost međunarodne zajednice kriva za rat. "Da je ona u početku rekla da moramo biti dijelom Hrvatske, mi bi morali pristati", "Da su oni rekli Hrvatskoj da imamo pravo na našu vlastitu državu, Hrvatska bi morala pristati. Sad, naravno, šalju kontradiktorne poruke, UNPROFOR da štiti našu nezavisnost, i u isto vrijeme uključuju Hrvatsku u UN s Krajinom u njenim granicama". Priznao je, međutim, da manjina dijeli njegovo mišljenje.

Mnogi ljudi označavaju Dalmatince, posebno Splićane, različitima od ostalih Hrvata, govoreći da su oni "dobri ljudi".

Gotovo svatko ima nekakve veze u Hrvatskoj. Svatko s kime smo bili u dužem kontaktu, molio nas je da ponesemo pisma ili prenesemo poruke. Stvarni izljev mržnje prema Hrvatima sreli smo u samo jednoj situaciji, razgovarajući s običnim policajcem: "Cijeli svijet je protiv Srba, ali mi ćemo se boriti dok ne pobijedimo. Stat ćemo tek kad Hrvatska bude spaljena da ju se ne može prepoznati i svi Hrvati budu mrtvi, pa taman to značilo da će samo pet Srba preživjeti".

Voda i kako je steći

Piše: Igor MARKOVIĆ

Međunarodni prioriteti u zaštiti kvalitete i opskrbe pitkom vodom

◊ Multidisciplinarni razvoj i upravljanje vodnim resursima
◊ Pravilna procjena zaliha vode
◊ Zaštita vodnih resursa, njihove kvalitete i vodenih ekosistema
◊ Sanitacija i opskrba vodom za piće
◊ Briga za vodu u održivom razvoju urbanih sistema
◊ Upotreba vode u održivoj poljoprivredi
◊ Utjecaj klimatskih problema na vodne resurse

Agenda 21, Akcijski program za održivi razvoj

Općenito je prihvaćena činjenica da je upravljanje resursima pitke vode jedna od najkritičnijih komponenti održivog razvoja u mnogim zemljama - faktor koji se u mnogome odnosi na blagostanje današnje, ali i budućih generacija. Voda je neophodna u mnogim ljudskim područjima djelovanja, od kojih je možda najvažnija upotreba vode prilikom procesa navodnjavanja u proizvodnji hrane. Ta aktivnost, globalno promatrana koristi otprilike dvije trećine od ukupne količine pitke vode koju čovječanstvo upotrebljava. S druge strane, iako koristi mnogo manju količinu vode, od gotovo podjednake važnosti je osiguravanje vode za piće i održavanje osnovnih higijenskih uvjeta što u velikoj mjeri utječe na zdravstveno stanje populacije. Više od šezdeset posto bolesti koje nastaju u nerazvijenim zemljama posljedica su upravo nedostatka vode koja bi se koristila u higijenske svrhe.

Već se podosta godina zna da je nepravilna upotreba i nebriga za zalihe pitke vode uzrok mnogim problema u ljudskom okolišu. U većini razvijenih zemalja, na primjer, i površinska i podzemna voda je u velikoj mjeri zagađena, što je posljedica ljudskih aktivnosti koje su se odvijale, ili se još uvijek odvijaju bez brige za zaštitu tog prirodnog resursa. Možda je najbesmisleniji primjer toga suvremena poljoprivreda, koja ne može opstati bez vode, a ipak, bez obzira upotrebljava li je za navodnjavanje ili ne, zagađuje ju prekomjernom upotrebom fertilizatora i pesticida. U najekstremnijim slučajevima takvo zagađivanje ili uništavanje vodnih resursa na druge načine može dovesti do ozbiljnih socijalnih i ekoloških problema u većim regijama - najsvježiji primjer jest nestajanje Aralskog jezera.

Manjak vode: pretjerivanje ili realnost

Neki od navedenih problema često se nalaze i na naslovnicama uglednih magazina i potpiruju uvjerenje da će opskrba piotkom vodom biti jedan od najvećih problema s kojim će se čovječanstvo susresti u slijedećem desetljeću. Nerijetko se takve informacije pružaju javnosti da bi se njome manipuliralo pri odobravanju nekog megalomanskog projekta za upravljanje vodnim resursima, a koji je u osnovi samo još jedno zgrtanje novaca velikih kompanija koje izvode radove. U stvarnosti činjenica je da postoji malo mjesta koja se mogu požaliti na manjak vode za piće u njihovoj regiji - daleko veći problem je loše upravljanje tim dragocjenim resursom.

U posljednje vrijeme aksiomatska brojka od 1000 kubika vode dnevno po stanovniku izabrana je da indicira količinu vode neophodnu jednoj zemlji za normnalan razvoj. Međutim, ukoliko se realno pogleda uviđa se da je ta brojka zaista besmislena, i nema stvarne uporabne vrijednosti u planiranju razvoja pojedinih zemalja - dovoljno je pogledati primjer Izraela u kojemu je količina pitke vode manja od 500 kubika dnevno po osobi, pa ipak usopijevaju održati zadovoljavajuću stopu razvoja.

U Evropi, prosječna količina vode upotrebljene u ljudskim aktivnostima, kreće se oko 15 posto ukupnih vodnih resursa, osim na samom jugu Evrope gdje se ta količina često udvostručuje. Izrael pak koristi 110 posto svojih vodnih resursa, što je moguće jer se dio upotrebljene vode u urbanim sredinama kasnije koristi u agrikulturi. U zemljama koje se nalaze u sušnijim područjima, na Bliskom Istoku ili u Perzijskom zaljevu, zalihe pitke vode često su uzrok sukoba - najnoviji primjer su sporovi između Sudana i Egipta oko upotrebe voda Nila. Ali većina stručnjaka se slaže da bi se svi ti problemi mogli zadovoljavajuće riješiti kada iza njih ne bi postojali dublji i značajniji priblemi političke prirode.

Kvalitetno upravljanje

Dobro upravljanje vodnim resursima - kao uostalom i gotovo svim prirodnim dobrima - mora se bazirati na principu solidarnosti i participacije. Realnost nas nesmiljeno tjera da prihvatimo činjenicu da su prirodni resursi - pa i zalihe pitke vode - nešto što mora potrajati dok traje i čovječanstvo, te se moramo u skladu s time i ponašati. Većina stručnjaka smatra da bi upravljanje resursima pitke vode moralo biti decentralizirano koliko je god to moguće, a participacija svih korisnika vode mora zauzeti posebno mjesto u svakoj zemlji, ali u skladu sa društvenom i kulturno-povijesnom strukturom. Očito je da takvo sudjelovanje zahtijeva i izvjesna tehnička znanja od strane korisnika. Međutim postoji tradicija u takvim stvarima, posebno ukoliko se radi u zemljama sa sušnijom klimom. *Comunidad de Regantes de la Acequi Real* (zajednica uzgajivača koji imaju pravo upotrebljavati vodu iz kraljevskog kanala) u Valencii, a koja funkcionira već više od sedam stoljeća, osličan je primjer za to. Svakog četvrtka *Tribunal Vode* se sastaje u valencijskoj katedrali i sedam sudaca, koje biraju sami korisnici vode, rješavaju različite konflikte koji se javljaju. Njihova odluka je konačna i nitko se još nije na nju požalio.

Potreba za suradnjom još je veća kada se radi o iskorištavanju podzemnih voda, jer se u tom slučaju korisnici upotrebljavaju vodu nezavisno jedni od drugih, i često ne uspijevaju sagledati posljedice njihovih aktivnosti sve dok se ne pojave ozbiljni ekološki i ekonomski problemi, najčešće na drugim mjestima gdje ljudi ovise o istim zalihama koje se pokazuju u drugačijim formama.

Fizičko pomanjakanje vode za piće teško da je pravi problem - daleko ozbiljnije je naše uporno odbijanje da sa tim osjetljivim izvorom upravljamo na održivi način. Veliki problem je i zagađivanje kako površinskih, tako i podzemnih voda i taj problem zahtijeva punu pažnju svih koji sudjeluju u procesima odlučivanja. Kod nas se na žalost još uvijek tom problemu ne posvećuje dovoljna, ili dovoljno kvalitetna pažnja. Opskrba vodom funkcionira na prilično zadovoljavajući način, ali na mnogim mjestima se ne posvećuje nimalo pažnje zagađivanju, posebno podzemnih voda. Najzgodniji primjer za to jest Jakuševac i mnoštvo manjihdivljih deponija koje se mogu pronaći u cijeloj dolini Save, a koje će ukoliko se ništa ne promijeni, nepovratno onečistiti zalihe podzemne vode u ovom kraju. Pitanje zagađivanja površinskih voda također se ne riješava u skladu s međunarodno priznatim principom da se nakon upotrebe u industriji voda mora vratiti u istom stanju u kojem je i uzeta.

Mnogo je problema koje Hrvatska tek treba riješiti, posebno na pitanju zaštite svoje prirodne baštine, ali čini se da se, barem za sada, najmanje pažnje posvećuje upravo zaštiti i gospodarenju pitkom vodom - vodom bez koje nema života.

Principi upravljanja vodom

◊ Čista voda je konačni i osjetljivi resurs, esencijalan za održanje života, dalji razvoj čovječanstva i očuvanje okoliša
◊ Upravljanje resursima pitke vode mora se bazirati na principu zajedničkog upravljanja koji uključuje korisnike, planere razvoja i donosioce odluka na svim razinama
◊ Žene igraju centralnu ulogu u osiguravanju, upravljanju i čuvanju pitke vode
◊ Voda ima ekonomsku vrijednost u svim njezinim uporabnim oblicima i mora biti prepoznata kao ekonomsko dobro

Međunarodna konferencija o vodi i okolišu, Dublin, 1992

Japanski pristup poljoprivredi

Prošloga travnja u Japanu je formirana **Nomin Rengo** *(Asocijacija farmera)* i fantastično brzo prerasla u nacionalnu organizaciju koja okuplja na tisuće poljoprivrednika, ali i ogroman broj aktivista i javnih ličnosti. Glavna novost u odnosu na dosadašnje organizacije, pa i one koje su svojevremeno izlazile na izbore, jest da Nomin Rengo promovira mnogo tješnje veze između sela i grada, a to želi postići preko zajedničke kupovine proizvoda organske poljoprivrede - uglavnom riže i povrća. Kao bazična djelatnost, poljoprivreda je u Japanu trenutno na rubu kolapsa. Zbog marginaliziranja u nacionalnoj ekonomskoj politici tijekom godina ekonomskog rasta i njezine neprofitabilnosti u sustavu tržišne ekonomije često je smatrana iracionalnom industrijom u koju ne vrijedi ulagati. U posljednjih nekoliko godina visoko industrijalizirano japansko društvo koristilo je agrikulturu samo kao polaznu točku u procesu akomuliranja dobara za vlastiti razvoj. Kao rezultat tih procesa japanska samodostojnost u proizvodnji hrane je pala na samo 46 posto (prema kaloričnoj bazi), što je najniži postotak među razvijenim zemljama (Sjedinjene Države i Francuska proizvode više od 120 posto u odnosu na potrebe, Italija 97, a Velika Britanija 77 posto). I dok se japanska poljoprivreda koprca u mukama uslijed velikog uvoza hrane, svjetski istraživački timovi predviđaju sve veći manjak hrane na svjetskom tržišu koji će biti rezultat povećenja stanovništva kao i degradacije okoliša. Ljudsko postojanje kao dijela prirode biće ugroženo ukoliko ne očuvamo prirodne resurse, ne riješimo probleme zaštite okoliša i ne nađemo načine za život u harmoniji s prirodnim ekosustavima. Ukoliko mit o tome da razvoj čovječanstva ovisi o industrijalizaciji kao i ideja ekonomskog razvoja po svaku cijenu preuzme vodeću ulogu, samo preživljavanje ljudske vrste ozbiljno se dovodi u pitanje. Ta paradigma se mora promijeniti hitno i neodložno. Dok su ideologija industrijalizacije i ekonomizma uzrokovali uništavanje prirode i prirodnih resursa, agrikultura i šumarstvo mogu i moraju biti one grane industrije koje mogu živjeti u harmoniji sa prirodom i koristiti njezina bogatstva bez opasnosti da bi ih ugrozila. Umjesto bilo kakva komentara ili pak komparacije sa našom ne posebno blistavom situacijom donosimo zaključak nedavno objavljene *Deklaracije farmera* Nomin Renga: “Mi farmeri moramo preuzeti glavnu ulogu u promoviranju i razvijanju ideologije koja bi poljoprivredu stavila ispred industrije, i koja je jedina mogućnost da čovječanstvo saživi sa nježnim zemljinim okolišem. Poljoprivreda se bazira na korištenju prirode, preciznije od upotrebe zemlje, vode i svjetla. Ljudska civilizacija je, uostalom, izrasla iz viškova koje su proizvodili stariji narodi u svojoj poljoprivrednoj djelatnosti. Poljoprivreda je ishranila i odgojila ljudsku civilizaciju i na nama je da joj sada vratimo u njezinu pravu i prirodnu formu”.

Igor Marković

U isto vrijeme dok su žene vrištale pred saborskom zgradom i političarima postavljale pitanja, mala je *Arkzinova* ekipa udisala svježi zrak u Habjanovcu, selu kraj Vrbovečke dubrave, 55 kilometara istočno od Zagreba, na *Zrnu* - poljoprivrednom imanju za biološko-organski uzgoj hrane, čiji su vlasnici ekonomisti **Zlata Nanić** i **Branko Rakuljić**.

Tradicionalna su seljačka gospodarstva prihvatila metode industrijske poljoprivrede (monokulturu i hibridne sorte, kemijsku zaštitu i gnojidbu, te mehanizaciju) i u želji za kvantitetom zaboravila ono važnije - kvalitetu hrane i brigu za prirodu. Na *Zrnu*, prirodi se služi i njome koristi na suptilan način. Nasilje je svedeno na najmanju moguću mjeru - biljke se uzgajaju bez umjetnih gnojiva, herbicida i pesticida. Pokušava se poštivati priroda, njezini biološki i klimatski zakoni i održavati ravnoteža - miroljubiva aktivna koegzistencija tla, kukaca, biljaka i čovjeka.

Zrno je zasad jedino potpuno biološko-organsko gospodarstvo u Hrvatskoj a nalazi su u prometnom “slijepom crijevu” - prilaznim putem dva puta dnevno prolazi školski autobus i pokoji rijetki automobil. Od gotovo 6 hektara zemlje, 700 m^2 su plastenici, mladi voćnjak i vrt, a ostalo polja. Rano proljeće je vrijeme za uzgoj presadnica. U stakleniku, trenutačno najpoetičnijem dijelu imanja, na malim se gredicama i u još manjim kutijama njeguju sićušne presadnice karfiola, kelja, korabice i raste kineski kupus, rotkvica, mrkva i drugo povrće. Zemlja intenzivno miriše, zelene se busenovi vlasca, a među “flancima” na drvenoj polici spava **Tigar**. Mladi mačak, njegova mama **Točkica** i **Vučko**, pas koji je dolutao na *Zrno* i tu ostao, jedine su domaće životinje na *Zrnu*.

U vrtu se “visoke gredice” siožene od krupnih i sitnijih biljnih ostataka, komposta i zemlje, pripremaju za sadnju krumpira. Takve su gredice veće površinom i bogate hranjivim sastojcima potrebnim za rast povrća.

Neumorna Zlata - kaže da joj dnevno treba samo 4-6 sati sna - osim što biljke uzgaja, zna i kako ih zdravo i ukusno pripremiti. Pravi marmelade i sokove bez šećera, kiseli povrće, mijesi domaći kruh bez kvasca i peče ga u pravoj krušnoj peći, spravlja seitan i tofu. Neki od recepata mogu se naći u njezinoj knjižici *“Jela od ljekovitog bilja”*. Za nas je pripremila vegetarijanske sendviče od domaćeg kruha i seitana, kojima se oduševio i naš boemski fotograf, i odgovarajući na pitanja nastavila pripremati krumpir za sadnju.

Imate dugogodišnje iskustvo u povrtlarstvu, još 1975. ste obrađivali vrt u Vukomeričkim goricama.* Zrno *postoji od 1988. godine. Što vas je zapravo potaklo na biološkl uzgoj?

Iz zdravstvenih mi je razloga bilo važno znati što jedem. Tada sam već bila član *“Društva za unaprijeđenje kvalitete življenja”* i poznavala puno ljudi kojima je to također bilo bitno. Kad sam vidjela ovu prekrasnu zemlju, oduševila sam se i eksperimentalno počela saditi razne kulture. Naš je primarni motiv bio zdravstveni, a njega je slijedio drugi - očuvanje okoline. Jer, čim čuvaš zdravlje, čuvaš i okolinu. Vlade pojedinih zemalja potiču biološku proizvodnju najprije zbog očuvanja okoliša. Naše je selo,

Neobično brdašce je zapravo *trap* - suha slama u koju se slaže korjenasto povrće i pokriva zemljom da se sačuva preko zime

PRVA ORGANSKO-BIOLOŠKA FARMA U HRVATSKOJ

Biljke su živa bića... prijatelji!

Foto: Nino ŠOLIĆ

"Za jednu glavicu salate trebam čekati tri do četiri mjeseca, dok u plasteniku, kemijskim uzgojem ona za mjesec dana naraste na težinu od pola kilograma. No, nju je bolje ne pojesti - jer nema niti minerala ni vitamina, sadrži samo kemikalije".

Razgovarala: Ana JANJATOVIĆ-ZORICA

U zagrljaju Tigra

na sreću, jako zdrava sredina. To potvrđuju i ispitivanja *Instituta za medicinska istraživanja*, koja su usporednim analizama našeg povrća i povrća iz zagrebačkih bio-vrtova pokazala da u ovim potonjim ima puno olova, kadmija i drugih teških metala. U našem povrću toga nema, jer u blizini nema prometa niti industrije.

Kakvi su bili počeci na Zrnu?

Vrt je od samog početka bio organski, na njemu nije bilo nikakvih mineralnih gnojiva. Na poljima su ranije na konvencionalan način ugajani kukuruzi. Svih 9 jutara oranica nismo mogli odmah obrađivati na biološki način, jer tu treba jako puno rada. Mi smo, te 1988., na jutru i pol okopavali kukuruz. Ti su kukuruzi bili dosta loši jer nismo imali domaće sjeme - uzgajali smo hibride. Ipak smo donekle pročistili zemlju i druge godine tu sijali pšenicu. Već prva analiza *Zavoda za zaštitu zdravlja* pokazala je da ta pšenica nema nikakvih zagađenja, osim sto puta manje od dozvoljenih količina DDT-a i ilindana. Čudno je kako su ti pesticidi još bili prisutni iako ih se godinama ne upotrebljava. 1990. smo sijali soju. Na jutru i pol smo je okopavali, a četiri jutra uzgajali na konvencionalan način. Onda smo išli s grahom, pa pšenicom koja nije tretirana. Njezin je prinos, nakon dvije godine mahunarki, bio odličan.

Što sve danas uzgajate?

Ja uvijek kažem da smo mi mali botanički vrt. Uzgajamo sve žitarice osim riže. Imamo nekoliko vrsta pšenice - "durum" koja daje žuto brašno i jako je dobra za tjesteninu i "joštovicu"- odličnu za seitan - pšenično "meso". Uzgajamo tritikale, raž, ječam, zob, proso, heljdu i kukuruz. Sijemo i mahunarke: žutu i crnu soju, japanski grah azuki, crni grah, bubrežasti i domaće vrste: trešnjevac, zelenček i jeruzalemčan. U voćnjaku imamo lješnjake, borovnice, crvene i žute maline, kupine, grožđe i drugo voće, tako da ga u sezoni uvijek ima. Na povrtnjaku uzgajamo sve poznate vrste povrća i neke manje poznate, brokulu i kelj pupčar - biljke koje se smatraju antikancerogenima. Sijemo čičak - zbog njegovog ljekovitog korijena, te dajkon - dugačku bijelu rotkvu, za koju teško nalazimo dobro sjeme.

Vidjeli smo da su neke gredice u vrtu prekrivene. Zašto se to radi?

U bio-vrtu treba nastojati da je tlo što manje golo, da se zaštiti život u tlu, sačuva vlaga i rahla struktura. Pokrivanjem se zapravo imitira šuma čije je tlo pokriveno lišćem bogato humusom. Osim toga, važno je ne miješati tlo. Vilama se zemlja samo rahli.

"Uvijek naglašavam da mi uzgajamo, a drugi proizvode. Kemijska poljoprivreda je proizvodnja, a ovo je uzgoj".

Čime gnojite biljke?

U vrtu se uglavnom koristi kopost i lumbrihumus - glisnjak. imamo nekoliko legala glista. Od susjeda koji stoku vode na ispašu nabavljamo stajnjak kojega dajemo glistama. Gliste ga oplemenjuju, pa je njegova vrijednost i desetorostruka od početne. Na poljima koristimo zelenu gnojidbu. Sijemo uljanu repicu, stočni grašak i jednogodišnju djetelinu. Te biljke, kao soja, te druge grahorice, vežu dušik iz zraka i oplemenjuju zemlju. Sve biljne ostatke zaoravamo, pa se hranjiva organska masa unosi u tlo.

U povrtnjaku ste nam pokazali da blizu rastu naoko nespojive biljke?

Vidjeli ste da zajedno rastu češnjak i jagode. Češnjak je dobar i pod mladim voćkama. Tako i cvijeće, neven i kadificu, često puštam da raste među povrćem jer su to biljke koje štite od nametnika.

Koje još metode koristite protiv štetnika?

U bio-vrtu nema velikih količina štetnika. Tu se stvara prirodna ravnoteža, pogotovo ako je tlo bogato humusom - biljke postaju prirodno otpornije i nametnici ne njih ne idu u velikom broju. Iznimka je krumpirova zlatica koju skupljamo ručno. Uskoro ću noći provoditi u plastenicima loveći puževe golaće. Ustanovila sam da je njihova zadaća u prirodi da uništavaju biološki manje otporne biljke, pogotovo one svježe presađene. Crne lisne uši dođu na blitvu, zadrže se dva tjedna i prođu. Naprave mali zastoj u rastu tih biljaka. Međutim, naše biljke ionako sporije rastu, ali zato imaju vitalnu energiju. Za jednu glavicu salate trebam čekati tri do četiri mjeseca, dok u plasteniku, kemijskim uzgojem ona za mjesec dana naraste na težinu od pola kilograma. No, nju je bolje ne pojesti - jer nema niti minerala ni vitamina, sadrži samo kemikalije.

Kakvi su prinosi biološkog uzgoja?

Na početku, kad se prelazi na biološki uzgoj, javljaju se drastični padovi uroda, jer tlo nije živo. Najprije tlo treba izliječiti, oživiti. Danas kod nas, gdje god pogledate tlo vrvi glistama. To znači da u njemu ima dovoljno mikro i makro organizama koji posredno pripremaju hranu biljkama. Kod mineralnog gnojiva biljka hranu dobiva direktno u topivom obliku. Zato ona tako bujno raste i nema nikakve otpornosti. Konvencionalna je poljoprivreda morala naći sredstva za zaštitu biljaka uzgojenih na takav umjetan način. Biološko gospodarstvo ovisi o vremenu. Ako godine nisu sušne, prinosi su skoro na prosjeku seljačkog gospodarstva. U povrtnjaku nema ujednačenih plodova. Među zeljem imamo, na primjer, krasnih primjeraka i onih glavica koje se jedva zaviju. Naše najveće glavice zelja teške su oko 2-3 kilograma, dok u povrtnjacima u kojima se koriste kemijski preparati imate glavice od 5-6 kila. No, kvaliteta našeg povrća jest u nekoliko puta većoj količini minerala i vitamina potrebnih organizmu.

Prema kriterijima BIOS-a, Saveza za biološko-organsko gospodarstvo, zaštitu okoliša i unaprijeđenje zdravlja Republike Hrvatske vi ste jedino takvo imanje u Hrvatskoj. Kako ste u tome uspjeli, jer prema BIOS-ovim kriterijima nemate zaokruženi ciklus uzgoja - nemate stoku?

Profesor Čižek, predsjednik Saveza oduševio se kad sam mu se 1991. godine javila. Rekao je: *"Hvala bogu, konačno jedan proizvođač. Svi bi samo prodavali, a nitko neće proizvoditi".* Ja se s njim uvijek sporim oko riječi proizvodnja. Uvijek naglašavam da mi uzgajamo, a drugi proizvode. Kemijska poljoprivreda je proizvodnja, a ovo je uzgoj - biljke su živa bića, prijatelji.

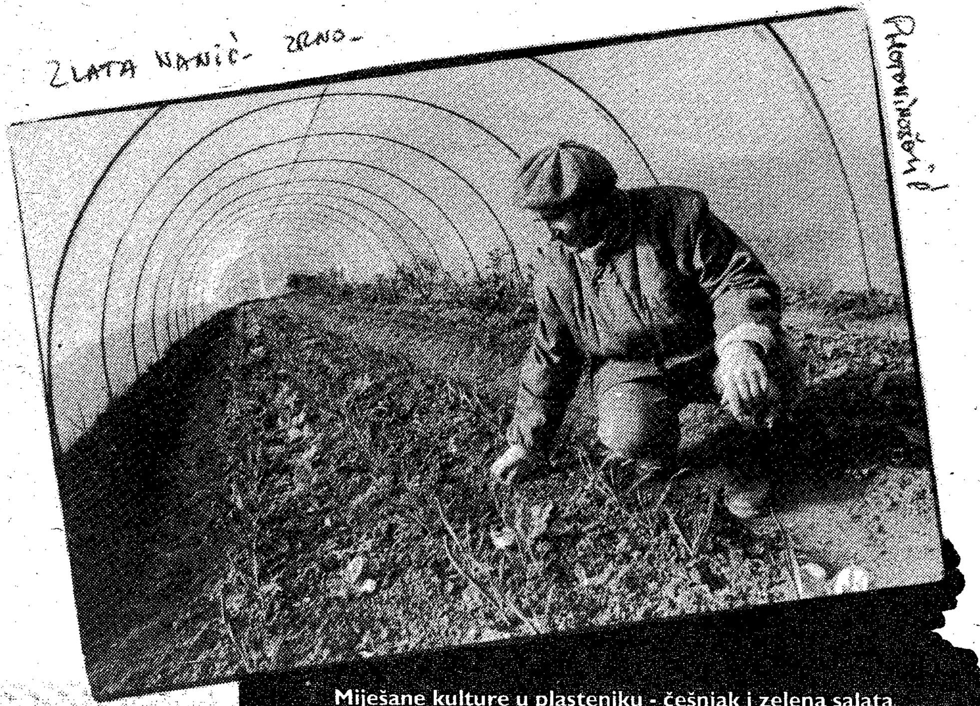
Kontrolna komisija BIOS-a nas je prihvatila jer imamo lumbrihumus, sve ostalo kompostiramo, a zemlju pokrivamo da zaštitimo biljke i tlo. Priznato smo biološko-organsko gospodarstvo i naši proizvodi mogu nositi zaštitnu markicu *BIOS-Croatia*. Mogli bismo izvoziti, no mi sve viškove prodamo u Zagrebu. U trgovinama zdrave hrane i našem skladištu u Ulici grada Vukovara ponedjeljkom. Ponešto šaljemo i u Split, Rijeku i Zadar.

Potražnja za zdravom hranom, unatoč nešto višim cijenama raste?

Da, u ovih šest godina koliko se družim sa našim kupcima, vidim da je broj ljudi kojima je stalo do kvalitetne hrane sve veći. Ovakva se hrana može činiti skupa, no kada bi usporedili hranjive sastojke, shvatili bi da je ona zapravo jeftinija jer organizmu treba daleko manja količina da dobije sve što mu je potrebno. Ljudi počinju razmišljati o kvaliteti hrane tek kad se razbole. Preko 80 posto kupaca naše hrane je bolesno, ima i puno djece sa alergijama, jer odrastaju na nekvalitetnoj hrani. Ona su jako osjetljiva, i za njih je od velike važnosti da jedu zdravu hranu sa kakvim-takvim imunitetom.

Zrno je postalo ogledno imanje, često vas posjećuju budući agronomi, znatiželjnici i učenici osnovnih škola. držite predavanja o biološkom uzgoju, pišete i sudjelujete u radio emisijama.

Lani je tu u organizaciji Turističkog društva općine Vrbovec bilo preko 500 učenika zagrebačkih osnovnih škola. Dolaze nam studenti Agronomskog fakulteta proučavati korove kojih na drugim oranicama nema, jer ih uništavaju herbicidima. Željeli bismo ovdje napraviti edukacijski centar za biološki uzgoj, ali i pripremu takve hrane. Željela bih ljude animirati na takav uzgoj, jer Hrvatska za njega ima komparativne prednosti. Tlo recimo u Žumberku ili Zagorju nije pretjerano zagađeno. Na manjim bi se površinama moglo uzgojiti dosta dobre hrane za izvoz i za naše potrebe. Zaista bih voljela da što više ljudi uspostavi već pomalo zaboravljeni prirodni kontakt sa zemljom.

Miješane kulture u plasteniku - češnjak i zelena salata

Gledatelj neupućen u Ionescov rad u predstavi naprosto ništa ne može razumjeti, ali, na žalost, ne razumiju ni oni koji ga poznaju

Te se večeri nije dogodilo uistinu ništa

*"Wilsone, jeste li primijetili neobičan događaj u vezi s psom?
Ali, pas nije ništa učinio!?
Upravo je to bio neobičan događaj!"*
Sherlock Holmes

Granica između amaterskog i profesionalnog u teatru ne znači da amateri moraju raditi loše. Sedamdesetih i početkom osamdesetih godina amatersko kazalište **Kugla glumište** radilo je vlastite autorske predstave kojima je među publikom steklo kultni status te postalo pojam avangardnog, "spontanog" teatra. Ovi performancei-predstave bili su prave svetkovine za njihove obožavatelje, vjernike-fanatike, njihovu pastvu koja ih je pratila na turnejama - na njihovim pokrštavanjima nevjernika razbijanjem konvencionalnog mišljenja. Izraz duha vremena, preslikana, istrgnuta utroba, neracionalizirana ali duboko osviještena, i stvarni pomak u kazališnom izrazu utkali su "Kuglu" u klasike hrvatskog glumišta. Oni nisu bili profesionalci svojim statusom i produkcijom, no svoj su teatar živjeli 24 sata dnevno. "Kugla" je zapravo jedinstven slučaj u hrvatskom glumištu i stoga ih i ne treba uzimati za mjerilo, ali za primjer svakako.

Sedamdesetih je godina djelovalo i mnoštvo "klasičnih" amaterskih kazališnih skupina, a nekoliko se godina uzastopno u Zagrebu održavao i festival amaterskog kazališta, za kojeg je, da bi se uopće nastupilo, trebalo proći strogu selekciju. U to "zlatno doba" amaterskog (najčešće studentskog) teatra u Hrvatskoj je djelovalo 40-ak amaterskih kazališnih družina. Jedna od zapaženijih zagrebačkih "konvencionalnih" družina bila je izvrsna **Cocco-Le-Mocco**. Ljudi koji su kroz nju prošli i u njoj djelovali imali su sasvim jasnu sliku što rade i što sa svojim radom, u stvari, žele. Briljantno amatersko kazalište s Malog Lošinja koje djeluje i danas, sa svojim je "ozbiljnim zanesenjacima" i tehnički gotovo savršenom i nadahnutom izvedbom Quenoovih "Stilskih vježbi", kao i svojim vlastitim varijacijama u istoj predstavi, objedinilo sve elemente profesionalnog kazališta i sve razloge za opravdanost postojanja i djelovanja amaterskog kazališta - ljubav, veselje, entuzijazam...

No, čemu ovo prisjećanje?

U srijedu, 15 ožujka, u dvorani zagrebačkog SKUC-a održana je predstava (teško je reći premijera, jer planirana je samo jedna izvedba) "Stolica" **Eugenea Ionescoa** u izvođenju amaterskog, studentskog kazališta **"?"**, a u režiji **Denisa Patafte**, studenta sociologije. Redatelj je sasvim slučajno postavio pred sebe zahtjevan zadatak jer je, kako kaže "imao mnogo glumica a malo glumaca". Gdje se radnja odvija, tko su uopće glavni likovi i koliko godina imaju, kakve to osobe dolaze na primanje i zašto, zašto se komad zove "Stolice" i u kojoj su one ulozi - sve su to pitanja koja se dotiču redateljevog (ne)razumijevanja samoga teksta, a na koja ne dobijamo nikakva odgovora. Gledatelj neupućen u Ionescov rad naprosto ništa ne može razumjeti, ali, na žalost, to vrijedi i za one druge.

Nepostojeće nevidljive likove kakvi su zamišljeni u piščevu predlošku, a koje redatelj u svom "viđenju" Ionescoa materijalizira i uvodi na scenu kao stvarne, fizičke, iako nepostojeće osobe, te im stavlja u usta neke druge Ionescove riječi, čime paradoksalno gubimo upravo Ionesca. Broj stolica koje zauzimaju ove materijalizirane prikaze proporcionalan je broju osoba, tako da praznih stolica na sceni uopće i nema. Same stolice, dakle ne igraju više nikakvu ulogu. Time smo ujedno izgubili i smisao čitavog komada, ne dobivši u zamjenu nikakvu novu kvalitetu. Naravno ni vrag nije uvijek sasvim crn. Patafta je postavio zanimljiv međuodnos novouvedenih likova kao i njihovu opravdanost na sceni.

Međutim, nedostatak unutrašnje tenzije kao rezultat slabog rada s glumcima urušava, na žalost, i taj potencijalno najvrijedniji redateljski potez u predstavi.

Druga redateljeva primjetna, svjesna, namjerna i prepoznatljiva intervencija jesu dvije implantirane "domaće" pjesmice koje su ujedno pobrale i jedini pozitivni feedback isključivo radi svoje prepoznatljivosti i suvislosti kakva je čitavoj predstavi nedostajala. Neiskustvo redatelja u iščitavanju teksta kao koherentnog tkiva i transponirnja kroz vlastiti habitus u neko zaokruženo i smisleno obličje primjetna je u svakom elementu, isto kao i opčinjenost medijem i navodnom važnošću trenutka.

Posvemašnja redateljeva zbunjenost i izostanak jasne, profilirane vizije, kao i discipliniranijeg redateljskog procedea, a pogotovo preslobodna interpretacija teksta neminovno se preslikala i na inače simpatičnu glumačku ekipu, koja bi nesumnjivo i bez redatelja napravila primjereniju, a time i zanimljiviju i uspješniju predstavu. Neštrihani, neprilagođeni tekst izgovaran u prvome dijelu od riječi do riječi, kao i nepostojanje bilo kakve dramaturgije unutar pojedinih scena, prepustio je ove hrabre argonaute same sebi i vlastitom nepostojećem iskustvu, dok se skriveni kapetan oslanjao u dobar vjetar, lijepo vrijeme i izjave na radiju poput: "Dođite večeras, osjećam da će se nešto dogoditi!". Uzdanje u višu silu bila je redateljeva nada i jedina mogućnost da će se nešto stvarno na predstavi i dogoditi. Međutim, nije se dogodilo ni najavljeno svlačenje svih aktera na kraju predstave, niti je bilo najavljivanog coctaila nakon nje. Te večeri u SKUC-u se nije dogodilo uistinu ništa. Stoga autorovo pozivanje na veterana avangarde hrvatskog glumišta **Damira Bartola**, legendarnog **Indoša**, jednog od osnivača "Kugle", kao i želja za obnovom teatra sedamdesetih, legitimira samog autora kao dezorijentiranog teorijskog diletanta i osobu zalutalu u bilo kakav, pa i amaterski teatar.

Josip HLADNI

PLESNA PREMIJERA

TANGO *je tužna misao koja se pleše*, ZeKaEm, 12.ožujka 1995. Zagrebački plesni ansambl, koreografija: Ksenija Čorić

1. razgovor
sa SNJEŽANOM ABRAMOVIĆ (plesačica i umjetnička voditeljica Zagrebačkog plesnog ansambla)

Kako okarakterizirati ZPA?

ZPA profesionalni je ansambl suvremenog plesa. Djeluje već punih 25 godina. Za sve to vrijeme kroz ansambl prošlo je nekoliko generacija plesača i koreografa. Neki od njih postali su nezaobilaznim dijelom hrvatske plesne scene. Kroz rad u ZPA afirmirali su se **Katja Šimunić, Jasminka Neufeld, Mare Sesardić, Mirna Žagar, Ljiljana Zagorec**...

Postoji li posebno izrađen stil kretanja koji ZPA koristi pri izgradnji različitih predstava?

Na neki način da, zato što ansamb njeguje tzv. "modern" način kretanja. To je potpuno vjerovanje u ples kao tjelesnost, u ples za koji su potrebni isključivo tijelo i prostor. Da bude jasnije: iako te različite načine uvježbavanja kretnji možemo svrstati pod nazivnik "modern", ipak način izvođenja ovisi o koreografu s kojim radimo.

Što rezultira i stilski posve različitim predstavama!

Da. Ansambl svake godine izlazi s jednom plesnom predstavom koje su doista različito izgrađene. Spomenut ću rad npr. Damira Zlatara-Fraya i predstavu "Raspeće Glorije" (1984) koja bi se stilski mogla svrstati pod nazivnik koreodrame, a opet radili smo i predstave poput "Sub Rose" (1992) koj se u odnosu na "Gloriju" doima prilično apstraktnom. Naše predstave kreću se od tzv. koreodramskog karaktera gdje je dramaturški pristup predstavi narativan do onog koji dramaturgiju otkriva intuitivnom logikom.

S predstavom "Tango je tužna misao koja se pleše" ostvarili ste sa ZeKaEmom dosada neuobičajenu produkcijsku suradnju.

Po prvi put je jedna suvremena plesna predstava izašla u produkciji jedne kazališne kuće te ušla u njen repertoar. Nadam se da će se na taj način ples institucionalizirati u dobrom smislu jer jedino tako može otići dalje od entuzijastičkog nivoa.

2 razgovor
sa KSENIJOM ČORIĆ (koreografkinja "Tanga")

Predstava je rađena prema predlošku kultnog stripa** Corto Maltese **Huga Pratta!?

To je strip u kojemu vlada nostalgija i avantura, čežnja za promjenom svakodnevica. Poetika **Huga Pratta** se tijekom 1991/92 uvlačila u moju svakodnevicu kao onaj elemenat bez kojeg ne znam kako bih preživjela. I evo ovom predstavom htjela sam oživjeti taj, tada putem *Corta Maltesea* pronađen, pozitivan odnos prema stvarima i oblikovanju.

Kako ste ostvarili dramaturgiju predstave?

Dramaturginja **Sanja Ivić** i ja ustanovile smo uvjetnu dramaturšku liniju predstave koja se tijekom rada improvizacijama mijenjala. To mijenjanje uvjetovali su ljudi koji predstavu izvode. Oni su, kao što je i običaj u današnjim modernim strujanjima, i autori nekih svojih događanja. Meni je bilo najvažnije sačuvati pozitivnu energiju i stvoriti ljubav među suradnicima.

Kako ste strukturirali predstavu?

Ideja mi je bila kretati se između čistog plesa i glume. Predstava započinje čistim plesom i govornim tekstom a tijekom predstave to se razrađuje u puno izražajnijem obliku. Dakle, iz čisto koreografskih sekvenci prelazi se na situacije koje su poznate iz stripa i tu se pribjegava glumi i pokretu koji je zaustavljen u oblik stop fotografije. Gluma je ta koja povezuje izrazito plesni dio i zaustavljenu kretnju.

Da li si zadovoljna predstavom?

Bila sam zadovoljnija dok sam ju radila. Sada kad je gotovo osjećam potrebu da doradim neke stvari....

Ljiljana MIKULČIĆ

Isn't it, isn't it just, isn't it just like a woman

INTERVIEW

DRAGAN ŽIVADINOV

NSK

Razgovarao: Bojan MUNJIN

Ime **Dragana Živadinova** već pripada klasici slovenske kazališne avangarde ili *reprezentativnoj avangardi* , kako to u Ljubljani vole reći. Što to znači? Znači da Dragan Živadinov, pojavivši se ranih 80-ih na slovenskoj kazališnoj sceni nakon čitave ere eksperimentalnih kazališta *Glej*, *Pekarna* i drugih, pa i nakon iskustava *Slovenskog mladinskog gledališča*, odgajan na karikaturalnim simbolima kasnog socijalizma i evropskog modernog kazališta, predstavlja radikalni iskorak u kazalište koncepta u negaciju klasičnog poimanja kazališnog susreta glumaca i publike, te pripada onima koji poput svećenika na kazalište gledaju kao na neki novi, doslovce od realnog odvojeni svijet.

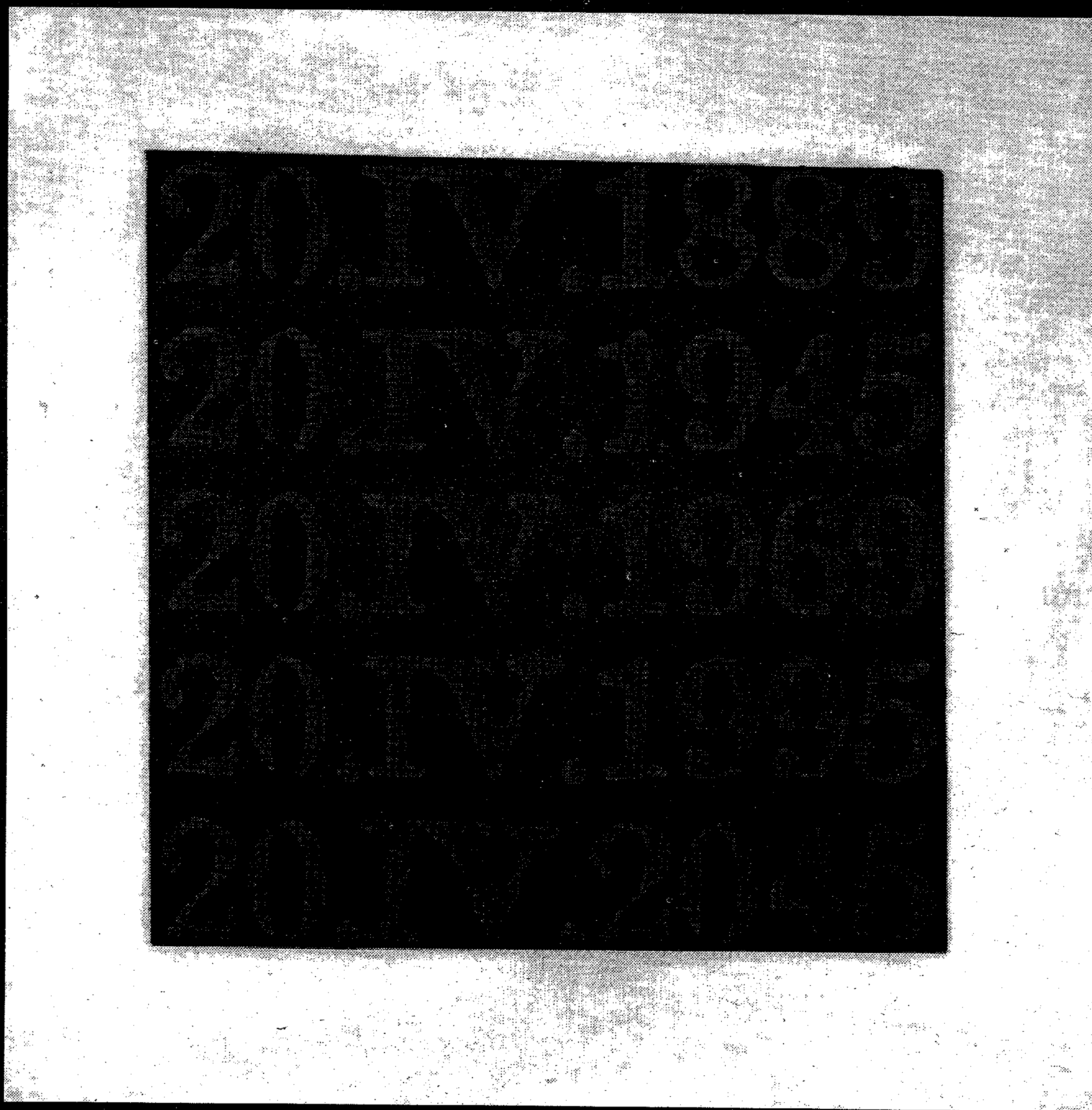
Uvid u nazive njegovih kazališnih grupa i predstava koje je dosad napravio djelomično može dati osnovnu intonaciju njegovih usmjerenja. S **Kazalištem Sestre Scipion Nasice** napravio je tri predstave-retrogardistička događaja: "Hinkeman", "Marija Nablocka" i "Krst pod Triglavom", sa **Kozmokinetičkim teatrom Rdeči pilot** tri opservatorija - predstave: "Fiat", "Zenit" i "Kapital", a sa **Kozmokinetičkim kabinetom Noordung** predstave - naseljene skulpture: "Molitveni stroj" i "Jedan naprama jedan".

Pojednostavljeno rečeno, ono što hoće Dragan Živadinov jest mogućnost ostvarenja superiorne pozicije umjetnika u odnosu na imperativ "oponašanja" koji je u kazalištu toliko važan.

Stoga on "novi" kazališni prostor simbolički vidi u svemiru, zakone sile teže želi zamijeniti bestežinskim stanjem, glumce simbolima, a samoga sebe nebeskim tijelom. Njega nerviraju "klasični" tekstovi koje bi on trebao "režirati" i uopće cijeli predstavljački teatar za njega je prošlost - kultura je ono što se uvijek iznova ponavlja u milijardama sličnih primjera, a umjetnost je jedinstvena, nova i neponovljiva. Svoj stav o kulturi Živadinov je najjasnije izrekao kad je štrajkao glađu, žešće nego borci IRA-e, protiv slovenskog ministra kulture **Capudra**, 1991.

Umjetnost predstavlja poseban svijet, paralelni život u koji je čini se do kraja uronio Dragan Živadinov. I njegovo pojavljivanje pred javnošću, stoga će biti drugačije: konferencije za novinare zbivaju se u "jedanaest detonacija", karte za neke njegove predstave koštaju 2000 DEM s popustom za studente i učenike, njegove plaćene poruke "ispod 12 riječi" o njegovom shvaćanju umjetnosti izlaze već danima u *Delu*. Do sada je, u životu, dao dva intervjua, ovaj za *Arkzin* je treći...

Sve to, među ostalim, znači da Slovenci, kod kojih očito ne teče med i mlijeko, svoju kazališnu avangardu imaju i njeguju, a mi našu nemamo, a i ne njegujemo i ono malo kazališta koje trenutno imamo. Što drugo reći ako znamo da je pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti Slovenije Slovensko narodno gledališče obilježilo stogodišnjicu predstavom "Molitveni stroj" koju je režirao čovjek koji se zove **Dragan Živadinov**...

SVI JUNACI ŽELE NASTUPATI NA TV I SIMULIRATI SVOJA STAJALIŠTA. STALNO SE PROIZVODE SLIKE I STAJALIŠTA, ODNOSNO SIMULACIJE SLIKA O SLIKAMA STVARNOSTI I STAJALIŠTA O STAJALIŠTIMA RELIGIJSKIH I IDEOLOŠKIH UZORAKA. TV JE PRODUŽETAK STVARNOSTI I KAO TAKVA JE DIO NAMJEŠTAJA.

KAZALIŠTE JE UMJETNOST!

▶ ***Odlazite u mirovinu 20. travnja ove godine kao čovjek od 35 godina. Znači li to da konceptualizirate svoju životnu stvarnost?***

Dvadesetog travnja dogodit će se ta čuvena noć koju sam već navijestio 1990. godine. Odigrat ćemo kozmičku akciju "Jedan naprama jedan". Njena prva repriza bit će za deset godina, istog datuma, istog sata, s istim glumcima. I tako će biti svakih deset godina, sve do 2045. Ako tko od glumica ili glumaca umre, nadomjestit ću ih robotiziranim simbolima, a umjesto njihova govora puštat ću za glumce neki ritam, a za glumice melodiju. Godine 2045. bit će u ispunjenoj skulpturi umjesto glumica i glumaca 15 robotiziranih simbola i glazba i sve ću to svemirskim brodom otpremiti u zemljinu orbitu. Robotizirane simbole razmjestit ću na petnaest točaka oko Zemlje, uz informacijske satelite, a sam ću se 1. maja 2045. spustiti u realkozmički prostor. Naime, prvog maja 2045. namjeravam umrijeti.

Da bih sve planirano stigao napraviti, moram živjeti mirno, a ne kao osamdesetih i devedesetih godina. Trebam mir i zato odlazim u mirovinu. Zamijenit ću svoju životnu stvarnost, zamijenit ću glumce simbolima, zamijenit ću nemir mirom, zamijenit ću ovu gravitaciju gravitacijom 0, zamijenit ću život smrću.

▶ ***Odlazite u mirovinu na Hitlerov rođendan?***

Da, zamijenit ću **Hitlerov** rođendan sa "Jedan naprama jedan".

▶ ***Postoji li neko kazalište ili kazališni autor o kojem bi ste htjeli govoriti?***

S velikom bih radošću govorio o kazalištu **Marka Paulina**. Zapravo, to je jedino kazalište o kojem imam visoko mišljenje. Naravno, od onih koja trenutno djeluju. Općenito pak obožavam 20. stoljeće: umjetnost anti-stavova koja je danas već postala klasika. Zašto baš Mark Paulin? Zbog toga što ne stvara kazališne događaje s pozicije kiborg estetike i neponovljivosti. Zamjenjuje tijela strojevima koji se međusobno uništavaju. Prije no što se počeo baviti kazalištem studirao je na vojnoj akademiji robotiku. Bliska mi je njegova metodološka zamjena tijela strojem.

▶ ***Negdje ste izjavili da ste anarhist, legalist i enciklopedist. Što to znači za Vas?***

Prije nego Vam odgovorim, moram naglasiti i potcrtati: borim se za kazalište apstrakcija, za zamjenu ljudskog tijela i za režiju bestjelesnog u gravitaciji 0. Samo nova zbilja može stvoriti novo kazalište. Sve dok živimo u vlasti gravitacije, imat ćemo staru umjetnost, umjetnost kombinatorike i simulacije. Živim za apsolutno ništa, živim za paradoks i pozitivnu beskonačnost.

Sada nakon utvrđivanja aksioma odgovaram na pitanje.

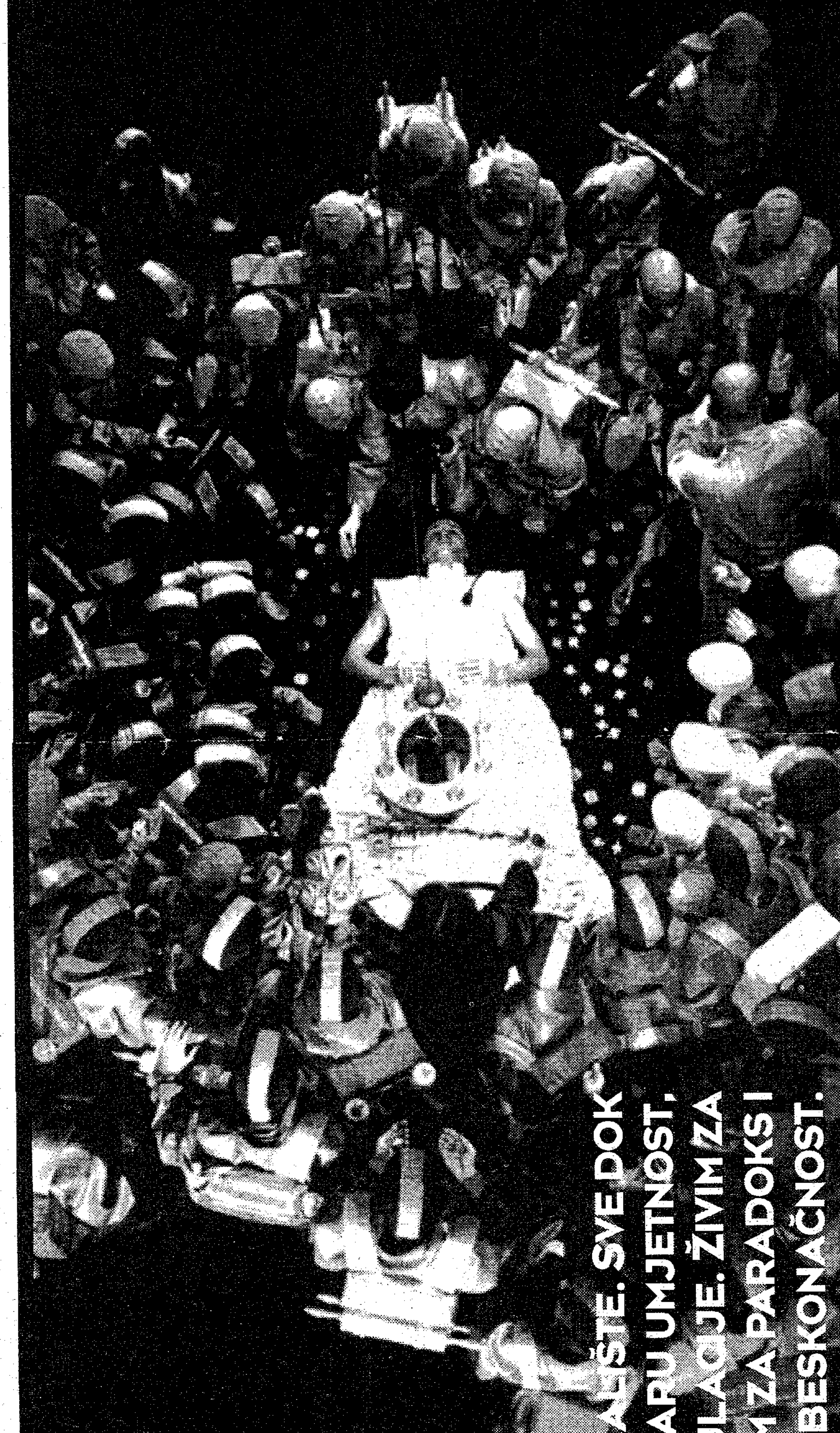
Ta tri pojma koja ste naveli izuzetno su značajna za moju stvarnost, ali ne i za moju umjetnost. Anarhija je moje političko uvjerenje, ali želim naglasiti, ne u smislu kako je doživljavaju ne-umovi, ne kao nered. Ona je za mene užitak kreacije bez utjecaja autoriteta i autoritarne hijerarhije. Anarhist će se uvijek prikloniti užitku koji rađa autoritet duha. Anarhist ne podnosi posrednike i zastupnike.

Legalist i enciklopedist sam u smislu nastavljanja tradicije 19. i 20. stoljeća i njihova fizikalističkog pogleda na svijet pri čemu mislim na materiju. Kao kazališni umjetnik ne stvaram drame ili antidrame, već realiziram ideje konceptualne umjetnosti.

▶ ***Što je za vas apsolutno ništavilo?***

Apsolutno ništavilo je paradoks. Ono je za mene kozmizam koji odbacuje prirodu i bori se za misleći stroj. Konstruira misleći stroj za stvaranje apsolutnog ništavila. Taj stroj utiskuje ideje u buduće

IZ CRNOG KVADRATA U CRNI HUMOR

spektakle koji su pak sami po sebi manifestacija univerzuma ništavila. Bestjelesni realizam je postojanje moje instalacije i 15 simbola na udaljenosti od 36 tisuća kilometara nad Zemljom. Borim se za prijelaz iz retrogardizma u kozmizam, za svoju maksimalnu individualizaciju ništavila. Paradoks će biti otpadak, odnosno takvim će se pokazati u realnoj bestjelesnosti. "Jedan naprama jedan" je moja posljednja retrogardistička ispunjena skulptura. S direktnim pogledom nadolje.

Kozmističkog umjetničkog djela još nema. Pojavit će se 2045 u vidljivom obliku, u odnosu tehnologije i umjetnosti. Ako sve zbrojim - iz ničega u ništa. Iz crnog kvadrata u crni humor.

▶ ***Spomenuli ste autoritarnu hijerarhiju. Ona rađa strah. Kako vi doživljavate strah?***

Vratimo se u stvarnost. Jasno je da strah stvaraju hijerarhizirani autoriteti. Strah kao takav mora biti uključen u umjetničko djelo zbog autoriteta samih.

▶ ***Ali vi ste anarhist i protiv svih autoriteta?***

Da. Jer sam protiv straha. Osamdesetih sam ga se naužio u izobilju. Zato sada trebam spokoj i mirovinu. Zanima me mesijanstvo bez mesije, preobražaj bez žrtvovanja.

▶ ***Rekli ste da danas vlada telekracija, a ne demokracija. Možete li nam to pojasniti?***

Bilo bi bolje postaviti pitanje kako ja mislim da funkcionira anarhija odnosno subverzija u telekraciji. Za mene je neoboriva činjenica da živimo u telekraciji umjesto u demokraciji. Svi junaci žele nastupati na TV i simulirati svoja stajališta. Stalno se proizvode slike i stajališta, odnosno simulacije slika o slikama stvarnosti i stajališta o stajalištima religijskih i ideoloških uzoraka. TV je produžetak stvarnosti i kao takva je dio namještaja. Mi anarhisti o namještaju imamo poseban stav ali o njemu ne bih govorio u ovom intervjuu.

▶ ***Zašto je za Vas u kazalištu važan glagol gledati (u slovenskom jeziku kazalište se i zove gledališče)?***

Zato jer glagol gledati dokazuje istovremenost događanja za izvođače i promatrače. Kad grupa ljudi gleda spektakl, to je dokaz da su svjedoci spektakla. Znači, oni su svjedoci, a ne gledaoci. Gledaoci gledaju TV. Svjedoke zanima mišljenje. TV je namještaj. Kazalište je umjetnost.

▶ ***Negdje sam naišao na Vašu podjelu rituala na numeričke, fascinacijske i na opsesivne neuroze.***

To nije moja podjela. Ali, recimo pojednostavljeno. Numeričke rituale koristi religija, fascinacijske ideologija, a umjetnosti su primjereni rituali opsesivne neuroze. Religija broji od 0,1,2,3, 4,5,6,7,8 do slabe beskonačnosti. Ideologija probija milijun, sto milijuna, milijardu. Umjetnik može svoju opsesivnu neurozu brojati od 0,1,2,3,4,5,6 do dobre beskonačnosti, a ako želi lako probija milijardu i tada je smiren. Umjetnik može što hoće, samo ne smije pristati na postojanje negativnih brojeva. Na to bi ga rado nagovorile i ideologija i religija i ekonomija i znanost i filozofija. Mi umjetnici znamo da ne postoje negativni brojevi.

▶ ***Biste li mi mogli još jednom objasniti, jer mi se čini važnim, razliku između gledaoca i svjedoka?***

Da, ta je razlika uistinu značajna. Pokušao sam je objasniti govoreći o glagolu gledati. Kad gledaš, na primjer, stroj za proizvođenje ljepote, ti si dokaz da taj stroj stvara ljepotu.

▶ ***Možete nešto više reći o kiborg inteligenciji?***

Kiborg inteligencija je skup od 21 čovjeka koji imaju mogućnost upravljanja svijetom. Ti su ljudi po zanimanju umjetnici koji se jednako oblače, jednako žive i različito misle. Oni u ovom trenutku mijenjaju svijet. Jedan od njih se zove **Sergej Bugajev**.

▶ ***Za Vašu nastanjenu skulpturu "Jedan naprama jedan" tekst je napisao Vladimir Stojsavljević pod nazivom "Ljubav i država". Zašto ste odabrali baš ovaj tekst?***

Dramski tekst **Vladimira Stojsavljevića** odabran je zbog više razloga. Glumci u projektu "Jedan naprama jedan" moraju izgovarati dijaloge. Stojsavljevićev tekst odgovara tom zahtjevu. Tema ovoga komada je **Shakespeareova** kazališna družina, a i sam Shakespeare koji je obilježio čitavo tisućljeće. Osim toga ovo je jedna od dvije najbolje drame postmoderne; prva je od **Heinera Millera**: kako sa Stojisavljevićem imam više zajedničkih ishodišta, odlučio sam se za njega, iako je izbor mogao pasti i na Millera. Konačno u ovoj drami se suočavaju stari i novi svijet i oba su prestrašena: stari se boji novoga, a novi staroga. I na kraju poruka mladim umjetnicima: ne pišite drame, osvajajte nove prostore; u njima su nove drame.

I sad na samom kraju - čudna je priroda, tko zna zašto si je stvorila maskirnu boju.

SAMO NOVA ZBILJA MOŽE STVORITI NOVO KAZALIŠTE. SVE DOK ŽIVIMO U VLASTI GRAVITACIJE, IMAT ĆEMO STARU UMJETNOST, UMJETNOST KOMBINATORIKE I SIMULACIJE. ŽIVIM ZA APSOLUTNO NIŠTA, ŽIVIM ZA PARADOKS I POZITIVNU BESKONAČNOST.

NE PIŠITE DRAME, OSVAJAJTE NOVE PROSTORE. U NJIMA SU NOVE DRAME

RIJEKA REPORT

Ovdje je

Uz prisutne ljude i pripadnike muzičke scene, u Rijeki se na svim mjestima, u toku cijelog dana i večeri možete osjećati ugodno. Sve pomalo podsjeća na neka drukčija, ljepša vremena

Piše: Boris TRUPČEVIĆ

Kao i svaki "manji" grad, Rijeka je zaživjela nekim svojim duhom. Rijeka je grad kojem nedostaju "infrastrukture" scene, ponajprije u obliku prostora, no to nije nikoga spriječilo da riječka scena postane nadaleko poznata. Ustvari, možda tom manjku treba zahvaliti što je Rijeka toliko dala. Sjetimo se samo legendarnih **Parafa** i **Termita** koji su kao današnji **Let 3** i **Laufer** zaharali cijelom ondašnjom scenom. Na nedavnom festivalu "Noć uz Rijeku 2" stari dobri Parafi pokazali su u svojem zadnjem nastupu da ono što nastane u Rijeci prelazi u legendu, jer su novi klinci znali sve njihove stvari. Sam festival jedan je od najboljih rock događaja u Hrvatskoj. A osim njega u Rijeci se redovito održava sada već tradicionalni višednevni "RI Rock", festival okrenut mladim bandovima. Taj je festival-takmičenje mladih riječkih bandova i svojevrsna odskočna daska za najbolje od njih. Festival je u organizaciji još duže legende - kluba **Palach**.

Od svih klubova i klubića u samoj Rijeci opstao je samo Palach koji sadašnji voditelj kluba Toni karakterizira kao "ishodište riječke rock scene". Palach, koji je prošle godine proslavio 25 godina postojanja, trenutno je u rukama ekipe koja je odlučila taj prostor otvoriti svima. Kad nam je Toni ispričao sadržaje i program kluba mogli smo samo čeznutljivo gledati. Raznovrsnost programa teško će ikoga ostaviti nezadovoljnim. Primjerice, ponedjeljkom, pod dirigentskom palicom **Prlje** iz Leta 3, vlada alternativa, što u obliku slušaonica, što u obliku koncerata stranih i domaćih manje ili više afirmiranih bandova. Utorkom se može čuti trance, četvrtak je rezerviran za studente, petak za koncerte, a subota za srednjoškolce (izvrsna slušaonica). Nedjeljom klub ne radi, osim poneke matineje za one naj-najmlađe, a srijedom je počela "klubska razmjena". To otprilike znači da se klubovi mijenjaju tj. donose jedni drugima svoj inventar, konobare, D.J.-e, opremu i sl. te prave fešte jedni kod drugih. Tako se uskoro očekuje razmjena s klubovima **Quorum** iz Opatije i **Grga Clubom** iz Grobnika.

Osim Palacha na riječkoj sceni aktuelni su **Python**, koji je trenutno zatvoren, **Guns'n'Roses** i jedno novotvoreno mjesto koje tek treba zaživjeti. Python je, kao prostor, nešto između kluba i birca, a Guns'n'Roses je birc u jednom pothodniku. U njemu se uglavnom skupljaju mladi, općenito nazovimo, alternativci i među njima infiltrirani ljudi s muzičke scene. Osim što je birc, Guns'n'Roses svako-malo priređuje i nastupe na svom malom stageu. Na svim tim mjestima (Palach radi i u ranim popodnevnim satima!) u toku dana i navečer možete se osjećati ugodno uz sve prisutne ljude i pripadnike muzičke scene.

Uz sav manjak prostora Rijeka živi i po danu. Sve pomalo podsjeća na divna vremena zagrebačkog *Pressa, Dijane, Corsa*... Ljudi sa scene viđaju se u redovnim druženjima. Drže se zajedno, posuđuju opremu i naravno da iz takvog okruženja proizlazi kvalitetna ponuda. Veliki je problem (koji uključuje i Pulu tj. cijelu Istru) što se osim "velikih" (Let 3 i Laufer) scena ne probija šire. Muzičari i organizatori se žale na općenitu razbijenost hrvatske scene, jer kako jedan od njih kaže: "Čujem se s ljudima iz Dalmacije, Zagreba ili Slavonije i oni nemaju pojma za naše bandove koji ovdje praše i popularni su nenormalno. Isto tako oni imaju neke bandove za koje mi nismo čuli."

Odlična je i inicijativa D.J. Teama i lista *Chaos* koji su izdali kompilaciju "Welcome to the Chaos" i info o bandovima u listu, i uz sve to organizirali veliki koncert na kojem su se bandovi uživo predstavili. Ta je kompilacija presjek obećavajuće demo-scene i odličan izlaz te scene u okvire cijele Hrvatske (nažalost u premalom tiražu). Tako Rijekom haraju **Gnu**, **Avlijaneri**, **Stargazer**, **Kal** i već jaki **Gipss**, **Nepal**, **Maderfa'n'kerz** i **Grč**. No, bandovi stalno nastaju i nestaju. **Damir Urban** (Laufer) kaže: "Rijekom je prošlo 1000 bandova koji su došli do faze kada su spremni na svoju prvu ploču i u tom momentu se gase". Uzrok tome je uz već spomenutu slabu infrastrukturu i povezanost s "jugom" i "istokom", pomanjkanje medija kroz koje bi ti bandovi doživjeli uspon, a spremni su na to. Postoji Radio Rijeka, neki (nelokalni) listovi, ali to naprosto nije dovoljno.

No, Rijeka ipak ne posustaje. Osim što shema konstatnog konzumiranja domaće muzičke scene i održavanja subkulture jedinstvenom ne zamire dugi niz godina, aktivno se radi na povezivanju s klubovima u ostalim dijelovima Hrvatske i samim time na prezentiranju riječke ponude. Najkonkretnije rečeno, jedna od najskorijih takvih akcija bit će koncertna turneja kompilacije *"Welcome to the Čaos"* po cijeloj Hrvatskoj.

I na kraju, da ne zaboravimo na još jedno važno mjesto - **Luisianu**, popularno zvanu Lujzu, dom prvog riječkog bilijara i pojam za ludi provod. Lujza je jeftina birtija iznad centra grada u kojoj vječno vlada tulum. Ako udete u nju dočekat će vas stariji simpatični vlasnik, stolovi izrađeni od keramičkih pločica, stolni nogometi, hrpa ludih ljudi među kojima i akteri vječne ri-rock scene. Lujza je jedna od rijetkih preživjelih legendi i jedan od najboljih pokazatelja da se Rijeci može desiti svašta, ali da duh koji seže od '78. nikada neće nestati.

rock'n'roll način života

ZORAN ŠTAJDUHAR - ZOFF, "GRČ"

Vladaju odabrani

Legendarna riječka grupa **Grč** poznata je po svom agresivnom, mračnom i krvavom nastupu. Zbog stagea s bakljama iz nekog od prošlih stoljeća i golemom sjekirom na panju iskasapljenih kravljih glava, ovaj riječki band još uvijek ispašta. Još u prošlom sistemu nazivani su antidržavnim elementima/talentima, a i danas su izbjegavani od svih, pogotovo državnih medija. Grč je izdao dvije kasete (jedna split kaseta s riječkom grupom **Mrtvi kanal** i izdanje *Sloboda narodu*), a sad je pred javnost izašao s novim demo-materijalom. Što je, i zašto, Grč, govori frontman grupe **Zoran Štajduhar - Zoff**.

Grč postoji već 13 godina, ali se unatoč kvalitetama nije uspio potpuno afirmirati. Naše pjesme nisu pjevne i ne ulaze u uho na prvo slušanje i to je jedna od glavnih prepreka za širu medijsku pozornost, svejedno je li u pitanju televizija, radio ili sama publika. Mada se, sudeći po nekim naznakama, publici sviđa naš rad.

Ljudi ostaju zapanjeni kad vide što radite na stageu. Što stoji iza takvog "brutalnog" scenskog nastupa, iza samih textova?

Glazba prati tekst, a nastupom pokušavamo pratiti i glazbu i tekst. Želimo to ukomponirati u cjelinu mada smo često hendikepirani prostorom u kojem nastupamo - stage premalen ili prenizak da bi napravili što hoćemo, ali trudimo se u minimalnim uvjetima postići maksimalno. Sve je zamišljeno kao jedna mala kazališna predstava.

Vaši su tekstovi prilično mračni?

Mračni su jer je to naš način shvaćanja svijeta oko nas, područja u kojem djelujemo, te naša razmišljanja o nekim stvarima. Ovo je način rada koji nam najviše odgovara. Kroz to se može isprepleti pjesma, smjeh, plač, režanje, zavisi kako se u određenom trenutku osjećamo. Mada se kroz svaki koncert provlači i mračna doza i "brutalni" scenski nastup, to jednostavno mora biti. Isto mislimo kao i prije deset godina, a tako ćemo misliti i sljedećih deset.

Vaša baza ostaje ista. No što je s okolinom?

Okolina je krenula u lošem smjeru. Zato i ovo naše legendarno *No future* koje stoji dugi niz godina i koje nemamo namjeru micati. Osim ako se neke stvari korjenito ne promjene, u što čisto sumnjam.

Misliš da nema šanse da se bar nešto promijeni?

Mislim da neće doći do neke veće promjene. Mogu biti samo neki pokušaji, ali oni neće bitno utjecati na ovu konstantu pogoršanja.

Još malo filo-zoff-ski. Je li u očima Grča "civilizacijski napredak" uopće napredak?

Možda. Napredak je tehnički, ali ljudski napredak je time malo zakočen. Tehnika preuzima ono što je nekada radio čovjek. Tehnika samo ponavlja ranije izume, radi plagijate. Time se gube ljudske, osjećajne komponente koje čovjek od prapočetka nosi u sebi.

Da li brutalnost pokazana na stageu proizlazi iz vaših života, odnosno otkud ona i na što se preslikava?

Ta je brutalnost oblik ekspresije onog što osjećamo i vidimo oko sebe. Stage je jedino mjesto gdje se ta brutalnost može ispoljiti u najblažem obliku. Današnja prava i slobode ne dopuštaju to nigdje drugdje jer odmah diraš u poredak i sustav, a to nikome ne odgovara, pogotovo vlastima. Kao i prije, i sada imamo ograničenja, ne možemo se pojaviti i napraviti neke stvari kako bi htjeli. Mediji će to automatski izolirati i neće biti nigdje prikazano. Naš novi spot za pjesmu "Klatno" cenzuriran je na HTV pa ga nitko neće ni čuti ni vidjeti. Mediji su monopolistički ustrojeni i njima vladaju oni koji su za to odabrani.

U vašim nastupima osjeća se destrukcija?

Destrukcija u našim nastupima samo je jedna nit koja slikovito prikazuje sve što se ne može reći riječima i glazbom u tom momentu. Ali kao što sam rekao, sve je usko povezano - tekst, glazba i scenski nastup.

Da li ta destrukcija sa stagea poručuje da se prema okolini treba postaviti destruktivno?

Zavisi u kojem slučaju. Nikad nije na odmet imati jedan zid oko sebe koji te dijeli od stvari s kojima se ne slažeš, ali si prisiljen s njima živjeti. Dobro ili loše - to zavisi o pojedincu, kako ih prihvaća, koliko ih razumije, ima li volje za neku aktivnost ako bi to želio promijeniti nabolje, što on smatra boljim, a ne kako sustav ili neka norma određuju pravila ponašanja. Destrukcija je od prapovijesti uvijek prisutna jer stvari koje se nisu mogle obrazložiti, pokazati, dokazati i napraviti lijepim načinom, mogu se destrukcijom. Postoji više oblika te destrukcije, a mi smo izabrali onaj koji nam najviše odgovara u datom momentu, i opet, zavisno od uvjeta u kojima se nalazimo. Destrukcija je tek jedan od elemenata koji ukazuju da nešto nije dobro.

Nikako da se afirmirate. Reci za kraj do kad će Grč gurati unatoč svemu?

Dok bude mogao psihički i fizički pratiti postavljene zakonitosti ovog posla.

Brutalnost je oblik ekspresije onog što osjećamo i vidimo oko sebe. Stage je jedino mjesto gdje se ta brutalnost može ispoljiti u najblažem obliku. Postoji više oblika destrukcije, a mi smo izabrali onaj koji nam najviše odgovara. Ta destrukcija je samo jedan od elemenata koji ukazuju da nešto nije dobro

---

Za arkzin s MADERFA'N'KERZIMA razgovarao *lovac* Damir URBAN. Pribilježio dečko Trupatz zvan "tekstovi stižu na vrijeme"

Postojimo uglavnom na papiru

U vrijeme kad je publiku teško iznenaditi nečim posebnim i novim, riječki **Maderfa'n'kerzi**, band na pragu afirmacije, furaju svoju priču i u tome uspijevaju. Oni su band koji "ne želi tupiti po istome" i vezati se uz neki karakteristični i poznati muzički izričaj. Svjesni da im to otežava put do publike, zadovoljavaju se originalnošću. Riječka publika odlično ih je prihvatila. Kako sami kažu, pjesme sadrže funky podloge, punk, alther, nešto metala, a vokal je na granici pjevnog i rap-vokala. Svirka je kvalitetna, a tekstovi pjevača **Pilleta** (*Ja nisam, Moj put, Pranje mozga*) vrlo zanimljivi. Tekstovi govore o njegovom vlastitom stanju, egu i proučavanju nekog drukčijeg načina života. Kao što sam kaže, Pille "ne montira šprehu u glavi da bi je nekome prodao" već radi kako se u određenom trenutku osjeća. To vrijedi i za ostatak banda, zbog čega je i nemoguće napraviti uobičajen intervju. I zato s frontmanom **Pilletom** razgovara **Damir Urban** iz Laufera.

Reci ti sada meni, kojoj publici se vi uopće obraćate?

Svoj publici.

Znači vi kao Prljavo kazalište, za svih?

Da, za svih. Ne, ne Thompson. Ne Prljavo kazalište, to je ipak ograničeno.

Što ako Thompson ovo pročita i nađe te negdje?

Tražit će me autogram.

Prigovaraju li vam ljudi za to što ne znate svirati?

To uopće nije kolegijalno od tebe. To nisi smio reći.

Zašto onda ne idete na play-back?

Zato što mrzimo play-back. Hoćemo ljudima pokazati da ne znamo svirati, pokazati im koliko su glupi jer ne kuže da mi ne znamo svirati.

Ma, ljudi kuže. Vidio sam - kad vi počnete svirati, 99 posto publike okrene se i ode kući. Na koji način vi mislite napraviti neki proboj s tako glupom svirkom?

Pa, vidiš, ja sam bio uvjeren da rulja ode na šank pa se vrati. Sad ću izbacivače natjerati da ih ne puste van. Hvala što si mi to rekao.

Dobro, ali ti znaš pjevati. Zašto onda vučeš tako glup band za sobom?

A, jebiga.

Čuo sam da vi imate nešto protiv Zagrepčana. Ako je to istina, reci mi zašto?

Pa, je. Ovaj dečko (ja, Trupac!?) kad iziđe van bit će svašta.

Koji dečko?

Ovaj ovdje iz Zagreba.

To zato što je iz komunjarskog lista ili...?

Ne, zato što je iz komunjarskog grada.

Što je Zagreb komunjarski grad?

Što nije? Pa, HDZ je pobijedio.

Bez obzira što stalno kenjate, najsličniji ste toj stranci na vlasti zato što ste band koji uvijek sere protiv nečega. Vama odgovara stanje u kojem je ova zemlja jer imate protiv čega srat'. A što da sada dođe mir, da je sve cool, da je ljubav... O čemu bi vi pjevali?

Srao bih po toj ljubavi, kužiš, to je užasno. Zalagao bih se za vraćanje HDZ-a na vlast da bih imao inspiraciju.

A, to su ti takvi... uvijek seru protiv nečeg, uvijek seru, a da se i promijeni stanje, oni bi okrenuli ploču i opet derali kontru. Uvijek kontra?

Ja to ne krijem. Zašto to sad potežeš kad ja to ne krijem. To je stvarno tako.

Ma, čekaj, da li vi uopće postojite osim kad netko iz Zagreba dođe praviti intervju s vama?

Mi postojimo uglavnom na papiru. Sad radimo na solo projektima. Ja radim na vlastitom solo projektu, na kojem ćeš mi ti biti gost ako budeš dobre volje, bubnjar mi bubnja u HV, gitarist je lud sam po sebi, on ima solo projekt u svojoj glavi i nema veze s mozgom.

Znači, ti si sličan tim bandovima po kojima sereš: zagrebačkim, splitskim...

Ne, oprosti, ja ne serem ni po jednom bandu.

Dobro, znači trenutno nemaš band. Da ti netko ponudi veliku lovu, da li bi pristao šibati solo karijeru na matricu?

Ne bih. Ja sam cjepljen na lovu. Nitko ne može ponuditi dobru lovu.

Znači automatski vi ne možete ni napredovati jer se lova uložena u vas ne može vratiti?

Definitivno ne. Lova koja se uloži u mene i moj band je propala lova. Sve to se popiti, pojesti i zakurvati.

Reci koja je vaša cijena za koncert, tako da mladi manageri znaju.

Četiri prosječne plaće.

Zato i ne svirate!

Zato i ne sviramo!

-Čuo sam da vi imate nešto protiv Zagrepčana. Ako je to istina, reci mi zašto?

-Pa, je. Ovaj dečko (ja, Trupac!?) kad iziđe van bit će svašta.

-To zato što je iz komunjarskog lista ili...?

-Ne, zato što je iz komunjarskog grada!

PROMO INTERVIEW:

DUBRAVKO JAGATIĆ, DALLAS-CROATIA

Who killed the Kennedys?

Piše: Mladen VLAŠKI

Predstavi nam ukratko agenciju Dallas.

Vjerujem da svi ljudi iz glazbenog biznisa, pa i oni drugi znaju za **Dallas** zahvaljujući **Goranu Lisici-Foxu** koji ga vodi vrlo uspješno već dosta godina. Riječ je o agenciji koja se bavi izdavaštvom, distribucijom, menadžmentom. Fox je svojevremeno vodio grupe **Termiti, Paraf**, pa kasnije veći dio slovenačke scene uključujući **Videosex, Borghesiu, Laibach, Miladojku Youneed**, zatim **Mizar** i naravno **Let 3**.

Krajem prošle godine agencija Dallas je registrirana i za područje Hrvatske, a vođenje smo preuzeli **Siniša Bizović** i ja.

Na zajedničkoj press konferenciji slovenačkog i hrvatskog Dallasa bilo je dosta riječi o planiranim aktivnostima za ovu godinu, stoga krenimo redom.

Album *Peace* LET 3 izašao je 27.11.1994. godine i tada je krenula promocija u okviru koje smo pokrili medije iz Slovenije i Hrvatske, a sada je na redu koncertna promocija. U pripremi je nekih 20-30 koncerata po Hrvatskoj, a zatim slijedi Slovenija obzirom da je popularnost otprilike na jednakom nivou. Nakon toga, krajem travnja će se ići na austrijsku turneju jer je poznato da Let 3 u toj zemlji već godinama ima svoju brojnu publiku. U pripremi su i dva albuma od kojih je prvi internacionalni album za koji će Let 3 snimiti ili prebaciti pjesme sa prijašnjih izdanja. To su na primjer "Voulevou" sa *El Desperado* ili "Elefante Elettrico" sa *Peace*, dakle ne isključivo pjesme na engleskom. A drugi album koji se spremamo objaviti jeste *Let 3 Live*.

Let 3 je tek naknadnom intervencijom uvršten u nominaciju za najbolji nezavisni album na PORINU što je predstavljalo veliko iznenađenje!?

Moram reći da sam bio jako neugodno iznenađen kada sa vidio da nisu ušli u nominaciju, s tim da su me bunile dvije stvari. Nekakvih sedam dana prije proglašenja nominacija *Vjesnik* je objavio rezultate glasovanja među pedeset kritičara iz Hrvatske i tada je **Let 3** proglašen za grupu godine, odnosno *Peace* za najbolji album godine. S druge strane među tri grupe, uz **Majke** i **Laufer** su se našli i **Pips Chips And Video Clips** koji su nominirani i prošle godine, što je samo po sebi nelogično jer je riječ o godišnjoj nagradi. Teško da jedna grupa sa istim albumom može ići dvije godine za redom u nominaciju. Međutim sve je na kraju došlo na svoje mjesto i ljudi su dobili ispriku od uprave PORINA i glavnog tajnika **Dražena Vrdoljaka**, te su kao sljedeća grupa sa najvećim brojem glasova ušli u nominaciju. Mislim da nema razloga za brigu i ljutnju obzirom da se sve završilo kako treba.

Priprema se i dugo očekivani koncert Laibacha u Zagrebu?

Taj koncert bi se trebao održati negdje krajem ožujka, početkom travnja. Još uvijek nismo fiksirali datum i ne znamo prostor, međutim to je pitanje dana. Ovaj koncert Laibacha će uslijediti nakon dobrih 4-5 godina ne sviranja u Hrvatskoj. Treba svakako reći i to da su oni već održali koncertnu promociju albuma **N.A.T.O.** po jednom dijelu Evrope, krajem travnja će se krenuti na drugi dio turneje, a na ljeto se planira Amerika. Trenutno se snima spot za drugi singl "In The Army Now".

Osim Parafa i Termita u pripremi su i živi snimci grupe Haustor iz 1982. godine. To je jedan od njihovih prvih koncerata i vjerujem da će svima biti drago da čuju tu prvu postavu banda u njihovom izvornom zvuku

U planu je i nastup u Sarajevu?

Pokušavamo čitavu stvar tempirati tako da taj drugi dio evropske turneje krene iz Sarajeva. Zahvaljujući nekim vrlo poduzetnim i spretnim ljudima iz Sarajeva pokušavamo doći do toga da tao napravimo jednu u nizu N.S.K. ambasada, poput onih koje su već otvorene u Berlinu i Moskvi. Naravno tom prilikom bi održali i koncert. Iskreno se nadam da ćemo uspjeti dobiti prostor Narodnog Pozorišta, plus sve ostalo što će ići uz to, dakle ko god je zainteresiran može doći u Sarajevo.

Bilo je dosta riječi o planiranim izanjima za ovu godinu. Neka od njih su, čini mi se, jako značajna. Recimo prvi oficijalni nosač zvuka grupe Termiti.

To je zapravo jedna Foxova ideja koju on vuče već godinama i iskreno se nadamo da će se to realizirati ove '95. Riječ je o kult grupi koja je počela sa radom krajem sedamdesetih i koja je definitivno obilježila taj period. Oni su bili sinonim za jaku i čvrstu riječku scenu iz koje su kasnije potekli mnogi vrsni muzičari. Na žalost nikada nisu objavili svoj album, te se iskreno nadam da ćemo na jesen sve te snimke malo remiksovati i staviti na CD. Paralelno se radi i na njihovoj turneji koju će zajedno odraditi sa Letom 3.

Tu je i Best Of album od Parafa?

Da, riječ je o kompilaciji njihovih najboljih stvari sa postojeća tri albuma. No, osim ta dva riječka banda u pripremi je i nešto što bi se moglo nazvati raritetom, a riječ je o živim snimcima grupe **Haustor** iz 1982. godine. To je jedan od njihovih prvih koncerata i vjerujem da će svima biti drago da čuju tu prvu postavu banda u njihovom izvornom zvuku.

Vaša suradnja s Mute Records?

Od samog početka rada Dallasa Fox je postao i licencni zastupnik kuće Mute Records za Sloveniju. Registracijom Dallasa ovdje se to automatski prebacilo i na Hrvatsku. Što se tiče zvijezda kao što su **Erasure, Nick Cave And The Bad Seeds, Depeche Mode**... ova godina im najvjerojatnije neće biti posvećena, osim što Depeche Mode namjeravaju izdati *Best Of* album negdje krajem godine i što **Nick Cave** dovršava svoj solo album koji će se zvati *Murder Balance*, na kome će se naći pjesme o poznatim ubojstvima. Zato su tu neka nova imena koja Mute izbacuje, kao što su **Rauncho Diablo, Rosa Mota** zatim je tu prvi oficijelni album velike techno zvijezde **Mobya**, te novi album jednog sjajnog body-electro banda **Nitzer Ebb**.

Prošle godine je u Ljubljani održan prvi Mute festival, dok je ove godine domaćin Zagreb!?

To je bio jedan od najboljih koncerata te godine u Ljubljani. Na žalost posjeta je bila jako slaba. Za ovu godinu je odabran Zagreb i najvjerojatnije da će se festival održati u rujnu. Svoj dolazak su najavili **Juno Reactor, Plasticman**, dok je **Moby** još uvijek pod znakom pitanja.

Od nedavno ste i ekskluzivni zastupnik etikete Helidon za Hrvatsku. Što ćete novo ponuditi ovdašnjem tržištu?

U principu Helidon u Sloveniji predstavlja ono što je u Hrvatskoj Croatia Records, dakle sve ono što je najveće i najjače objavljuje za njih. Nažalost posljednjih godina Helidon nije iao pokriveno tržište u Hrvatskoj tako da je Dallas dobio ekskluzivno zastupništvo, što znači da će se u našim radnjama pojaviti sva izdanja **Buldožera** na CD-u, zatim je tu novi Live album **Lačnog Franza, Anja Rupel, Miladojka Youneed, Magnifico** itd, itd.

Najavimo veliki come back Buldožera.

Buldožeri su se nakon dosta godina nesviranja ponovo okupili i snimili novi album, ovaj put bez **Marka Brecelja**. Postoji i ta čuvena anegdota koja se prepričava, a to je da su oni nakon završetka snimanja kompletnog materijala bili prisiljeni sve raditi ponovo jer je požar u kojem je izgorio studio Tivoli progutao i njihove master trake. Taj album je sada gotov i trebao bi se pojaviti do ljeta. U planu je i promotivna turneja.

Reportaža:

"Ovdje uzimaju benzin Srbi i Hrvati", kaže Wam, "a ponekad se sastaju stari prijatelji". Ovo je top lista nadrealizma, mislim ja!

Svinje u svemiru - Švabe na Balkanu

[Wam]

"Stvarno izgledaš kao čovjek koji zna što je sevdah", netko mi je rekao, i bio je u pravu - to je točno onaj osjećaj koji sam imao već nekoliko tjedana. Zato nisam bio baš sretan kada me Rüdiger pitao hoću li s njim u Novu Gradišku gdje je trebala svirati neka sarajevska grupa. Već sam mislio nešto kao "zaboravi to, želim sjediti u svojoj sobi, buljiti u zidove i osjećat se loše". Pogotovo jer sam bio siguran da će to biti neki *Oi!* ili *punk*, neka muzika koja nije baš moja. Posebno ne trenutno. No, švapski novinar i **Hacky**, fotograf iz Kölna, koji je došao s njim, nastavio me nagovarati, i na kraju sam ipak odlučio pridružiti im se na autobusnoj stanici kod *Vjesnika*, gdje su se trebali naći s bandom čudnog imena: *Top lista nadrealista*.

Dok smo čekali na uglu Savske i Vukovarske, Hacky mi je ponosno pokazao rupe od metaka na prednjem dijelu auta. Iako su mi više izgledale kao napravljene bušilicom, sa stražnjim razbijenim prozorom, auto koji smo posudili, izgledao je kao da je došao ravno iz Bihaća ili bog zna iz kojeg drugog pakla...

Upravo kad sam počeo razmišljati kako je moguće da se ovim reporterima sviđa taj image, Hacky je postajao sve nervozniji zbog čekanja na čudni band iz Sarajeva. Razumljivo, jer su on i Rüdiger u stvari prvotno došli na Balkan radi priče o sjevernoj Bosni, a završili u Hrvatskoj jer im Beograd zbog onog ili ovog razloga nije htio dati vizu za SR Jugoslaviju. I jer, čini se, u ovoj zemlji nema baš puno posla za fotografe, pa Švabo nije htio propústiti barem ovu priliku da se baci u akciju.

Što sam ja morao ispaštati - svakih 10 minuta me pitao: telefonirati ili ići, itd. Što je, također, razumljivo, jer su se dogovorili za nekih dva i pol sata ranije. "Čovječe, ovo su Bosanci, a ne Nijemci", htio sam objasniti svom prijatelju iz Kölna, ali smo se očito Rüdiger i ja predugo muvali po ovom dijelu svijeta - uopće nismo paničarili. A Kad je Hacky postao dosadan, pa čak ni Rüdiger nije mogao više podnijeti jadikovke svoga zemljaka, odlučili su krenuti. I ja, Wam, koji sam već zaboravio svoj sevdah, s njima.

"Fahr'n, fahr'n, fahr'n auf der Autobahn"

(Rüdiger)

"Tu je dosadno", rekao je stari Hippy na stražnjem sjedalu auta. "Oni svi voze potpuno normalno!" Otkad je autocesta koja se nekad zvala *Autoputom bratstva i jedinstva* u prosincu ponovo otvorena, **Wam Kat** nije bio tu. On, dakle, poznaje ovaj dio Hrvatske samo iz vremena kada je kod Novske prva, kod Okučana posljednja UN-kontrola zatvarala put između Zagreba i Beograda. *Sarajevo 320 km*, piše na prometnom znaku odmah iza posljednjeg izlaza prije početka UNPA-zone Zapad. Odavde se autocesta proteže 28 kilometara kroz područje koje neki od početka rata zovu "Republika Srpska Krajina".

Dobro poznajem taj put iz vremena kada je bilo šik odvesti se na kavu u srpski glavni grad - ili na ćevapčiće u sjeverno-bosansku metropolu Banja Luku. Već više od tri godine zatvoren je put prema središtu okupiranog dijela Bosne. Ali oni koji imaju vizu za SR Jugoslaviju opet mogu u Beograd, gdje ponovo ima i kave.

Desno ispod nadvožnjaka stoji argentinski plavac i zapisuje naš broj. Svaka dva kilometera UN-vojnici su, sa svojim *APC-ima* (plavim vojničkim transporterima) s crnim slovima ispisanim *UN*, zauzeli položaje. Sela pored kojih prolazi naš *volvo* očito su nastanjena, bar djelomično. "Ovdje su prije rata

živjeli uglavnom Srbi", kaže Wam, "ali to oficiri JNA-a nisu znali. Tenkovi banjalučkog korpusa su uništili sve što im je stajalo na putu". Tada, kad se Wam prvi put vozio kroz UNPA-zonu prema Banja Luci, seljaci su mu ispričali da bi im trebali dani da objasne vojnicima da u svim tim selima ne žive *ustaše*.

"You are leaving UN-Sector West", piše na natpisu u sredini između cesta, i ja se sjećam Berlina. Sredina je ožujka 1995. i posljednja benzinska stanica u UNPA-zoni ponovo radi već tri mjeseca. "Ovdje uzimaju benzin Srbi i Hrvati", kaže Wam, "a ponekad se sastaju rođaci i stari poznanici". Ovo je top lista nadrealizma, mislim ja.

Novi, stari primitivizam

Kad smo ušli u Novu Gradišku, članovima *Top liste nadrealista*, bosanskim blizancima **Monti Pytona**, izgubio se svaki trag. Ni jednog plakata predstojećem večernjem nastupu dvije zvijezde *Novog primitivizma*. Na sreću, već prvi pješak kojega smo zaustavili zna gdje će se održati veliki događaj. Inače bih pomislio da sam se zabunio u datumu. Trebalo nam je još pola sata da među uništenim fasadama pronađemo put do Doma kulture. Jednosmjerne i slijepe ulice u Hrvatskoj su očito u modi. *Top lista nadrealista* također, sudeći po repu na ulazu.

Elvis J. Kurtović pije limunadu u kafiću nasuprot parkirališta, umjesto da radi provjeru zvuka s ostalima. Jedan od njegovih hitova iz sredine 80-ih odzvanjao je preko ulice: "Dabogda crto rock`n`roll". **Mirko Srdić**, kako se visoki crnokosi zove pravim imenom, izgleda umorno. Prije dobra dva mjeseca napustio je bosanski glavni grad, da bi s ostalim nadrealistima krenuo na turneju po izbjegličkim logorima u Hrvatskoj i Sloveniji. Najveća faca *Novog primitivizma*, kao ni većina ostalih članova grupe, nije u posljednje tri godine nijednom mogao napustiti svoj grad. Psihološke posljedice sam mogao osjetiti prije nekoliko tjedana kod kuće, kad sam s Elvisom i **Zenitom**, dugokosim basistom *Zabranjenog pušenja* i grupom mladića iz Beograda, Zagreba i Sarajeva, napravio malu turneju kroz istočnoberlinski kvart Prenzlauerberg.

"Sve dok su svaki dan pucali bilo je zapravo sve OK", ispričao mi je tad Zenit, "loše je postalo tek kada se vratio mir i kad smo shvatili kako će

Nadrealisti *su predviđali događaje. Još 1988. godine snimili su scenu u kojoj je izgrađen zid nasred Sarajeva. Do tada su svi Berlinčani mislili da je taj skeč iskazivao solidarnost prema našem gradu.*

Sevdah bosanskog nadrealizma

Četveroručno pišu: Wam KAT & Rüdiger ROSSIG
Snimio: Hacky, fotograf iz Kölna

"Zemlja-zemlja rakete, to je nešto što nikada nismo vidjeli, samo zemlja-kuća, zemlja-škola, zemlja-bolnica rakete"

ubuduće izgledati naša svakodnevica". Svakodnevica oko 500 ljudi koji u Domu kulture čekaju na nastup *Nadrealista* nije nimalo ljepša. "Većina su izbjeglice", kaže **Petar Vučelić** iz *IRC-a* (International Rescue Commitee), organizacije koju je 1933., ubrzo po dolasku u Ameriku, osnovao **Albert Einstein**. IRC je organizirala turneju *Nadrealista* i omogućila starom rokeru Peri da pored svojih humanitarnih poslova vodi i *Top listu nadrealista*. Razlika od normalnog rock koncerta je golema, kaže Wam koji kao bivši menadžer i bubnjar poznaje muzički biznis. "Uobičajeno bend dobiva novac za sviranje, a ovdje plaća humanitarna organizacija".

Pa? "Give the people what they want?", rekao je **Roger Daltrey** (*The Who*) prije nekoliko godina, i bio je u pravu. Nakon prvih zvukova s bine publika se počela gibati, pljeskati rukama, lupati nogama. Na žalost, nitko ne zna plesati *Mussolini*, a i stolice u sali sličnoj kinu postavljene su pregusto. No ljudi su se opustili i odjednom se ponovo doimaju onakvima kakvi su bili prije mnogo vremena. Za **Slovena Ansulovića**, sedamnaestogodišnjeg dugokosog i golobradog gitaristu, vrijedi isto. Dok Zenit pjeva pjesmu o **Radovanu**, koja je uzbudila narod, nestaje napetosti s njegova lica. Kako je izgledao s petnaest, kad je rat počeo? Je li već tad imao isti autfit, ili su mu roditelji - kao što je to običaj - odrezali kosu? "Poveli smo ga sa sobom jer je dobar", kaže Elvis. Ipak na njegovom sam licu pročitao nešto drugo — stvar je bila u tome da se mladcu omogući da vidi i nešto drugo osim uništene Baščaršije.

Self-fullfilling prophecies

Zule, koji se prije zvao **Sexon**, pjeva za to vrijeme "Rođen u Sarajevu". Zatim skeč o ženevskim "mirovnim" pregovorima sa refrenom: "Mir, napiši to na papir, mir", s kojega veliki **Batko** prelazi na skeč o nogometnoj utakmici između UNPROFOR-a i Armije BiH, na čijem kraju **Michael Rose** (Zenit) zaglavi u pozadini bih-vojnika. *Top lista nadrealista* je već prije imala tendenciju ka predviđanju. Film "Ratno izdavanje", kojega su prije nekoliko tjedana predstavili na berlinskom filmskom festivalu počinje scenom iz 1988. godine, u kojoj je izgrađen zid nasred Sarajeva. Do tada su svi Berlinčani, uključujući i mene, mislili da je taj skeč iskazivao solidarnost prema našem gradu. U međuvremenu je postalo jasno da su ponovo ispunjena predviđanja *Nadrealista*.

Tad mi je nekoliko tipova u bivšem podijeljenom gradu ispričalo da je to dokaz za to da su Elvis, Zenit, Batko i ostali već od prije znali za četnički plan. Kako bi budale znale da su bili prisutni u Gradiški — dva dana nakon svirke *Nadrealista*, *Vjesnik* je prekrstio UNPROFOR u UNFIC. Tko to izgovori na njemačkom kužit će što mislim...

Top lista novinarstva

[Wam]

Jedan od zadnjih činova: (bosanski) TV-novinar u posjeti na frontu. Nakon što su mu *Slatki branitelji* objasnili da bi se trebao malo sakriti da ne postane još jedna žrtva na top listi mrtvih novinara, pokazao je kako je dobro obavio svoj zadatak: razumije se u svi vojničke sisteme, pita za snajpere, leptir bombe i zemlja-zemlja rakete. No mladići u svojim zelenim bih-uniformama ga samo gledaju razrogačenih očiju: "Zemlja-zemlja rakete, to je nešto što nikada nismo vidjeli, samo zemlja-kuća, zemlja-škola, zemlja-bolnica rakete". Da bi dobili konačni dokaz njegove hrabrosti, reporter pita koliko daleko su četnici: "50 metera?" "Malo više", kažu branitelji. "100 metara?", pita on ponovo, "Malo više", odgovaraju oni. Itd. - kraj priče je da je kazalište u kojem se prikazuje scena bliže prvoj liniji...

Nakon predstave odlazimo u jedan od boljih restorana u Novoj Gradiški gdje je mjesni kulturni organizator organizirao posebnu slavonsku večeru za grupu. Započeo je lijepim govorom objašnjavajući da su bosanski Muslimani i slavonski Hrvati uvijek bili na poseban način povezani. Pogledavši stol, vidim svinjetinu i puno alkohola - sreća za njega da islamizacija *Top liste nadrealista* nije bila tako jaka kao što nas strani novinari (i ne samo oni) pokušavaju uvjeriti.

Ovo je zemlja za nas...

Šaliti se na rubu provalije, šaliti se s vlastitom sudbinom, frontom i mirom, crnim humorom i sevdahom - sve je vrlo blizu jedno drugom. Elvis izgleda još umorniji nego prije koncerta, iako se samo dvaput kratko pojavio na pozornici. Nova Gradiška je jedno od posljednjih mjesta na kraju turneje Za nekoliko dana kreću natrag za Sarajevo. Natrag snajperima, kojih se ljudi iz Slavonije još moraju bojati samo u svojim noćnim morama. Opet smo na autocesti, negdašnjem *Autoputu bratstvo i jedinstvo* - danas to ime ima prizvuk nadrealističkog vica - prolazeći pored izbjegličkih kampova u kojima "žive" ljudi upravo stigli iz Banja Luke, Prijedora ili Bosanske Gradiške.

(Rüdiger)

Ponovo u Zagrebu, Wam, stari hippy iz Nizozemske, i Hacky, fotograf iz Kölna, plešu da ubiju svoj sevdah u *Space Aggressoru*, prostoru tehna u glavom hrvatskom gradu - nešto što ni Elvis, ni Zenit, niti ja, panker iz Berlina, neće nikada razumjeti. Ali kolega Švabo je večeras nešto naučio. Sad razumije što znači biti u top listi nadrealizma.

A, gdje je tu Tanja Tušek?

Quiz show, USA, Robert Redford, 1994, uvoznik i distributer KINEMATOGRAFI, Zagreb

Kada je prije pedesetak godina **Orson Welles** čitao na radiju dramu H. G. Wellesa "Rat svijetova" o invaziji vanzemaljaca na "lijepu našu" tisuće je preneraženih slušatelja (racionalnih bića sa vrha evolucijske hijerarhije budućih svemogućih osvajača cijeloga svemira "a i šire") počelo iskakati kroz prozor tražeći spas - u smrti. Bio je to samo jedan od bezbroj mogućih pokazatelja upravljačke, manipulativne snage moćnoga radija. A tada je stigla televizija, medij koji osim preko osjeta sluha hipnotizira i anestitizira i preko glavnoga osjeta - vida. Oduzetost i podložnost specimena kompletna, užitak, zadovoljstvo i poslušnost - stopostotna. Instrukcije koga voljeti, koga mrziti i koga likvidirati slijede, ostanite pri aparatu i poslije reklama molim.

Priznati glumac **Robert Redford** snimio je prošle godine kao redatelj svoj četvrti film "Quiz show". Film "raskrinkava" jedno od najintrigantnijih i najmoćnijih oružja - televiziju, a nominiran je ove godine za četiri Oscara - u kategorijama za najbolji film, najbolju režiju, najbolji scenarij i najbolju sporednu ulogu. To i nije neko iznenađenje jer nacija koja i nakon 300 godina još uvijek gradi i ispituje svoj identitet, cijeni i nagrađuje svaki pokušaj revaloriacije istog, pogotovo ako to preispitivanje dolazi od jednog neekscesnog, pravovjernog, istaknutog člana vlastite kulturne ljestvice. Scenarij *Quiz showa* rađen je prema knjizi "Remembering America" **Richarda Goodwina**, a po istinitim događajima iz "djetinjstva" američke televizije, kasnih 50-tih, događajima koji su "oduzeli nevinost Americi". Redford je opsesivno želio biti što bliže i "istini" i činjenicama, "stvarnim događajima" i vremenu, tako da je naprosto gubio iz vida sve ostale segmente filma.

Raspodjela uloga vrlo je dobra. međutim glavni lik, rolu nepotkupljivog, vrlog kongresnog istražitelja Richarda Goodwina tumači uvijek iritantni **Rob Morrow** (dr. Fleischmann iz "Života na sjeveru") glumac zahvaljujući čijoj ciničkoj fizionomiji i "profinjenim" gestama ne bi povjerili niti kemijsku olovku na čuvanje, a pogotovo nikad ne bi izabrali da predstavlja nacionalne vrijednosti i vrline. Zašto se uopće u filmu pojavljuje nedefinirani lik njegove žene sasvim je nejasno, jer preko nje ne saznajemo baš ništa niti o mužu niti o njoj samoj.

Drugome glavnome liku Charlesu Van Dorenu (**Ralph Fiennes**) čiji odnos sa Goodwinom zapravo čini okosnicu dramskoga u filmu, Redford je posvetio izuzetnu pažnju. Blagostanje američkog višeg srednjeg sloja, roditelje - priznate i poznate intelektualce, sigurnosti stabilnost porodice kao i vlastitu prestižnu poziciju Van Doren prodaje "zaveden zlom televizijom", kako nam to Redford želi prikazati, odnosno ponukan vlastitim slabostima i nižim nagonima; željom za slavom i zadovoljenjem taštine.

Gotovo svi elementi dramskog izraza u filmu su zapostavljeni. Redfordovi likovi žure kroz film besprekidno izgovarajući nepregledne količine teksta nemajući vremena niti da udahnu. Stalna paralelna montaža u prvoj trećini filma koja ima za cilj da drži tenziju, korištena je bez ikakvog opravdanja. Isto tako, u kojemu su zapravo odnosu Van Doren i Goodwin, i što ih uopće veže sasvim je nejasno. Stoga, kada u završnici filma Van Doren čita svoje "herojsko" priznanje pred čitavom nacijom, a kamera nam otkriva patetično i zgranuto Goodwinovo lice, gledalac je miran i nedodirnut, "drama" se odvija izvan njega.

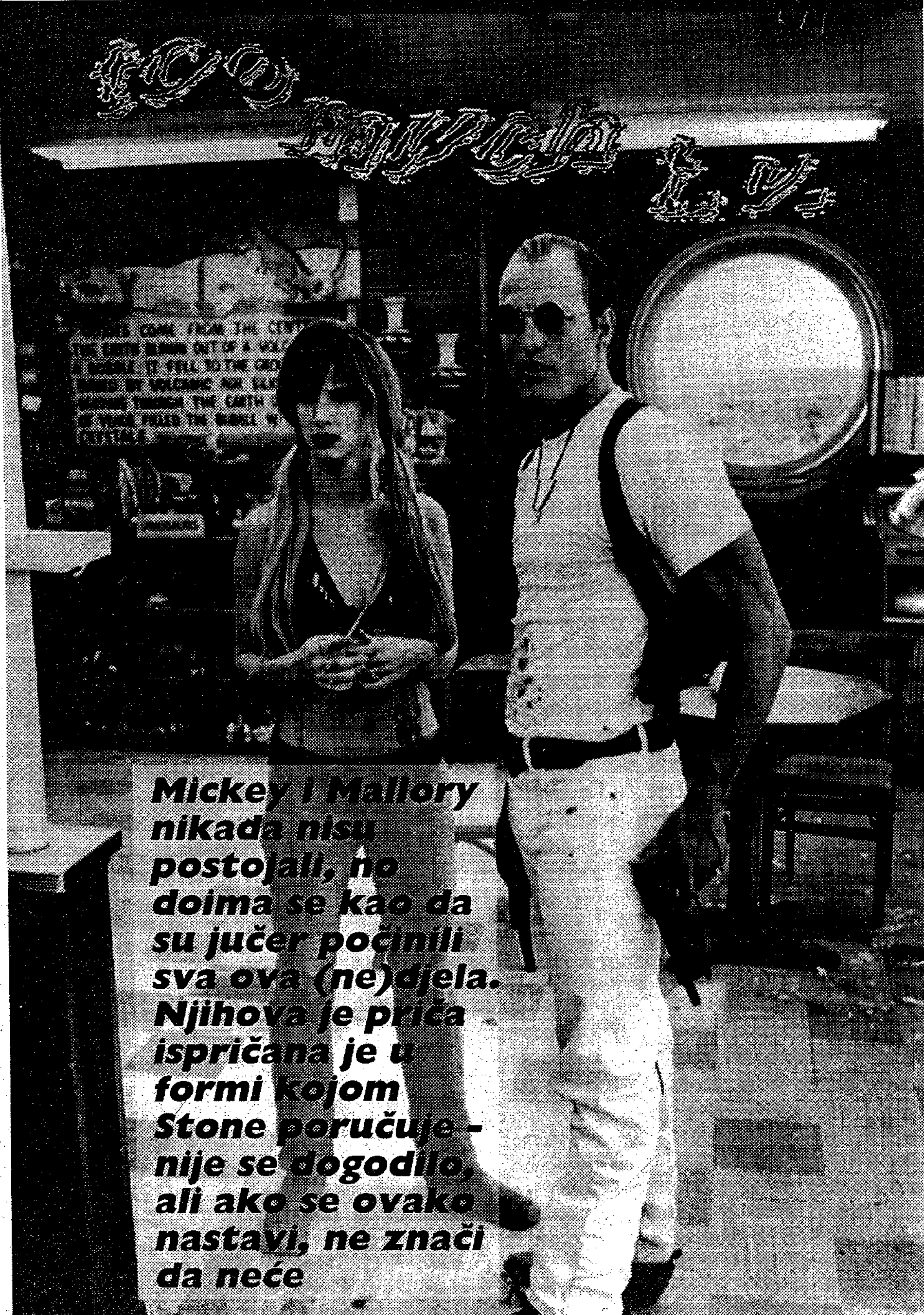
Treći glavni lik Herbert Stempel (**John Torturro**) siromašni židovski radnik iz predgrađa New Yorka predstavnik je treće, siromašne Amerike i obzirom da dramatski njegov lik nije čvršće vezan uz Goodwinov (uostalom i nepotkupljivi Goodwin želi Van Dorenov a ne Stempelov status) on je prilično čist i isprofiliran.

Redfordova je ideja da "pri gubljenju nevinosti Amerike" prikaže i sam "koitus" odnosno, da prikaže prvi javno otkriveni i priznati skandal od čitave serije nadolazećih koji će razoriti mit čistote "obećane zemlje". Redfordova namjera da nas u tom boju sa televizijom (tehnologijom), sa tim persinificiranim zlom, razobliči kao gubitnike, razvodnila se njegovim svrstavanjem među one koji su "veći" i "dostojanstveniji", odnosno bogatiji i priznatiji gubitnici. Izabrati "ispravniju" stranu između salonskog čistoljublja (Van Doren) i gladne pohlepe (Stempel) a sa željom i alibijem da se dokaže i uzdigne nacionalna vitalnost, može samo samozaovoljni, priznati, savršeno implantirani član hipokrizijskoga "zdravog" društva.

Josip HLADNI

NATURAL BORN KILLERS [2X]

Mogu li ubojice biti super-heroji?

Deseti redateljski projekt **Olivera Stonea** pod imenom "Natural Born Killers" jedan je od najkontroverznijih filmova u novijoj hollywoodskoj povijesti. Manji razlog za to je količina naturalistički prikazanog nasilja ili Stoneov "stripovski" redateljski prosede, dok je mnogo veći onaj koji stoji iza samog filma. "Natural Born Killers", Stoneovo najkompletnije ostvarenje, priča je o mladiću Mickeyu (**Woody Harrleson**) i djevojci Mallory (**Juliette Lewis**) koji vezani ludom ljubavlju putuju Amerikom. Njih dvoje su odlučili živjeti slobodno, do krajnjih granica pojma riječi "sloboda". Pravila igre su razbijena kad se Mickey i Mallory sami vjenčaju, bez crkve i sličnih ustanova. Tijekom svojeg ljubavnog tuluma ubit će pedesetak naoko nevinih ljudi, odnosno svakoga tko im stane na put. Mickey i Mallory postaju heroji, dospijevaju u središte medijske pozornosti, a iz zatvora pobjegnu za vrijeme pobune kad se gomila zatvorenika povede za Mickeyevim riječima koje ovaj izgovara pred televizijskim kamerama.

Naizgled, radi se o dvoje bolesnika željnih da ljudima oduzimaju živote. No, kad se u jednom dijelu filma pojavi neki poznati psihijatar koji na pitanje jesu li Mickey i Mallory psihopate odgovara negativno, jasno je da je ljubavni par bolestan koliko i svi oko njih. Za svoja djela najmanje su krivi dvoje rođenih ubojica, krive su njihove obitelji, odnosno društvo i sredina iz koje su proizašli. Zbog toga i nema žaljenja za onima koji dođu na metu Mickeyevog i Mallorynog oružja, jer ti su ljudi naprosto odvratni i zaslužuju da umru. Nitko od tih žrtava ne posjeduje ono što možemo nazvati najmanjom dozom dobrote, poštenja ili časti, osim jednog protagoniste, a to je Indijanac, starosjedilac s američkog kontinenta, čovjek koji je proizašao iz druge kulture. On je jedini spoznao istinu o rođenim ubojicama, a kad ga Mickey sasvim slučajno ubije, on postaje jedinim likom čija će nas smrt rastužiti, i ne samo nas već i dvoje glavnih junaka koji osjećaju žal za jedinom nevinom žrtvom. Kad im Indijančev potomak nakon ubojstva kaže da su zli, u pravu je. Mickey i Mallory to znaju.

Nitko od gomile likova koji će prodefilirati "Rođenim ubojicama" (izuzev Indijanca i njegovog potomka) nije pozitivan, ali ni negativan. Najironičnije u ovom filmu je to što je najlošiji među lošima čovjek koji čuva zakon (glumi ga **Tom Sizemore**), onaj koji radi za državu. Poput svih ostalih, tako će i ovaj lovitelj rođenih ubojica biti oduševljen njihovim djelima, u silnom zanosu ubit će jednu prostitutku kako bi okusio osjećaje koje proživljavaju Mickey i Mallory, kako bi se približio Mickeyu da ga ubije jer mu je krajnji cilj Mallory, djevojka u koju je zaljubljen. Točka na *i* ironije i poistovjećivanja s rođenim ubojicama, ovim super-herojima, je transparent na kojem piše "Murder Me Mickey!", kao i lik uspješnog novinara Waynea Galea (**Robert Downey Jr**) koji snima televizijsku emisiju o Mickeyu i Mallory, a koji će se za vrijeme zatvorske pobune toliko zanijeti da će i sam početi ubijati, postavši tako žrtvom najamoralnije i najmoćnije institucije - televizije, jedine koja može uzdignuti rođene ubojice do razine super-heroja, većih i mnogo realističnijih od Supermana.

Fascinantno je do kojeg je stupnja došla filmska percepcija kada uspijevamo naprežući očne živce samo u prvim minutama filma slijediti priču "Natural Born Killersa". Ona je filmski uobličena kaotično, ali dosljedna u tom principu. Iako je film igrani, on sadrži mnogo elemenata dokumentarnosti, animacije i eksperimentalnog filma, na trenutke je to i televizija u kino-dvorani, nekad kao tv-serija ili reportaža. Prava rijetkost su kadrovi koji "stoje ravno i mirno", a za utvrđivanje logike crno-bijelih kadrova i kadrova u boji valjda je potrebno film vidjeti nekoliko puta ili osobno kontaktirati s Oliverom Stoneom. Iako film teži eliminirati konkretan prostor i vrijeme, bez obzira što fabula i siže stoje na toliko udaljenim polovima i što je prepun asocijativne montaže kojom se ljudska bića poistovjećuju sa životinjskim, ili se daje do znanja da su u našem stoljeću živjeli Hitler, Staljin i ostali negativci, film ostaje na razini igranog čiji sadržaj možemo lako prepričati prijatelju koji nema živaca konzumirati u tako kratkom vremenu toliku količinu informacija (primjerice, fiim sadržava čak 78 glazbenih brojeva).

Istina boli, osobito ona u kojoj je "bezrazložno" proliveno mnogo krvi. Mickey i Mallory nikada nisu postojali, no doima se kao da su jučer počinili sva ova (ne)djela. Njihova je priča ispričana u formi kojom Stone poručuje - nije se dogodilo, ali ako se ovako nastavi, ne znači da neće.

Darko POHVALIĆ

Uživanje selektivnog modela

Hrvoje Turković: Teorija filma, "Meandar", Zagreb

Koječim uzrokovana alarmantna recesija na tržištu tiskovina pogodila je ponajprije najnekomercijalniji i, paradoksalno, po samu kulturu najneophodniji segment tržišta - teorijska izdanja. Kad se pojavi knjiga koja se usuđuje nazvati *teorijom* govori se o iznimnom izdanju, fundamentalnom projektu, o izdanju koje, barem djelomice, pretendira i na status udžbenika. Prisjetimo li se da je prva i dosad posljednja filmska teorija, "Osnove teorije filma" dr. **Ante Peterlića**, rasprodana i da, začudo, unatoč velikoj potražnji nije ponovno

otisnuta, pojava "Teorije filma" dr. **Hrvoja Turkovića** u izdanju Čegecova "Meandra" apriorno dobiva odlike izavačkoga pothvata. Valja napomenuti da u Hrvatskoj, unatoč prepunim kinima i recentnim filmskim naslovima na repertoaru, u ovom trenutku ne postoji nijedan filmski časopis koji bi se sustavnije posvetio fenomenu filma, a ne tek prigodno-popularizatorski-komercijalno fenomenu videa.

Doktor filmologije **Hrvoje Turković** do danas je objavio knjige *"Filmska opredjeljenja"*, *"Metafilmologija, strukturalizam, semiotika"*, *"Razumijevanje filma"* i sada *"Teoriju filma"*, a u tisku mu je i knjiga *"Razumijevanje filma 2"*. Sam naslov *"Teorija filma"* ne pokriva najbolje izloženu problematiku, ali je dobio prednost pred prvotnim, višestruko asocijativnim naslovom *"Neprimjetan rez"*. Čvrsta usustavljenost predočenog materijala nesporna je, usredotočenost zanimanja na montažu kao element kojemu film u prvome redu duguje svoju jedinstvenu kvalitetu također nije sporna, ali obzirom na odabrani naslov ipak ostaje dojam partikularnosti.

Knjiga je utemeljena na prigodno prerađenoj disertaciji, dopunjenoj poglavljem *"Teorija tematizacije"*. Glavna teza knjige pokušava nadići suprotstavljanje gramatičkih i estetskih teorijskih pristupa fenomenu filma. Gramatički pristup bogati teoriju filma deskriptivno-kategorijskim aparatom, tj. uvođenjem nazivlja kao srestva analize, filmska pravila predstavlja kao transindividualna i usredotočuje se na analitičko-empirijsku, proizvodnu orijentaciju. Prepoznajmo ga kao oponašanje, imezu, na filmskom platnu nudi što savršeniju iluziju zbilje, a u svojim su ga teorijama najviše zastupali Andre Bazin i Siegfried Kracauer.

Estetički se pristup zauzima za proučavanje filma kao umjetničkog djela i za proučavanje estetskoga doživljaja recipijenta. Permanentno se pokušava otkloniti od praktičarsko-tehničkih gramatičkih teorija, zagovarajući narušavanje "automatizma" doživljaja, da bi se postigla originalnost, neponovljivost, poetičnost, emotivnost i tomu slično. Teoretsko utemeljenje podastiru radovi Sergeja Ejzenštejna i Rudolfa Arnheima.

Turkovićev se teorijski pristup temelji na tezi o filmu kao epistemološko-komunikacijskom fenomenu, što će reći da je filmu korijen u osnovnim epistemičkim mogućnostima čovjekova duha, a to su spoznajne vještine koje se postupno stječu. Na temelju čovjekovih epistemičkih sposobnosti film nastaje kao specijalizirana izrađevina, po kojoj se modeliraju i modelatvorno variraju naši spoznajni kapaciteti i vještine. Ova činjenica očituje se u sposobnosti filmskog medija da socijalizira duhovno tj. da obavlja društveno komunikatibilnu funkciju.

U prvome poglavlju Turković naširoko izvodi kategorijske distinkcije pojmova priora i prizorne točke promatranja, te navodi funkcije prikazivanja. Elaboracijom epistemičkog temelja čovjekova duha prekida s idejom romantičarskog, epifaničkog stvaranja ni iz čega i inzistira na kompatibilnoj razlikovnosti zatečenog i stečenog, kao prirodne zakonomjernosti i usvojene konvencionalnosti, to jest kao epistemičkog i komunikacijkog.

Drugi dio knjige bavi se scenskim i unutarscenskim problemima kontinuiteta, kao dijelom filma koji se osjeća kao jednistvena cjelina unutar svojih granica i koji podrazumijeva praćenje prizornog odvijanja te uvodi distinkciju između prizornog i promatračkog kontinuiteta.

Treći dio knjige "Neprimjetni rez: motivacije reza" najpraktičniji je, jer se bvi motivacijom montažnoga prijelaza i otkriva cijeli niz vrlo specifičnih motivacijskih načela. Kao takav je pravi priručnik montažne teorije.

Četvrto poglavlje objedinjuje sve izloženo, povezujući analize scene, unutarscenskog kontinuiteta i motivacije s problemima prikazivanja s početka rasprave. To dopunsko poglavlje svezu nalazi u teoriji tematizacije, koju izvodi permanentno sužavajući predmet interesa od odeliranja svijeta, tematske pozadine do uspostave teme, te da bi interes usmjerio na tematizacijski fokus. U sažetku stoji da film nudi doživljajni, selektivni model jednog svijeta. Usput je distinguirana i nova skupina pojmova; *model, tema, tematska pozadina, ikonografija, tematski fokus (rem)*... Ovim je poglavljem teza o komunikacijsko-epistemološkoj funkciji filma provjerena na temi kao predmetu izlagačkog procesa.

Knjiga je opremljena upravo zastrašujuće preciznim i sveobuhvatnim znanstvenim aparatom. Četvrtinu knjige čini bibliografija, kazalo pojmova i kazalo imena i naslova. Šteta je što nije opremljena i fotografijama, otprilike onako kako je to običavao činiti slovenski *"Ekran"*.

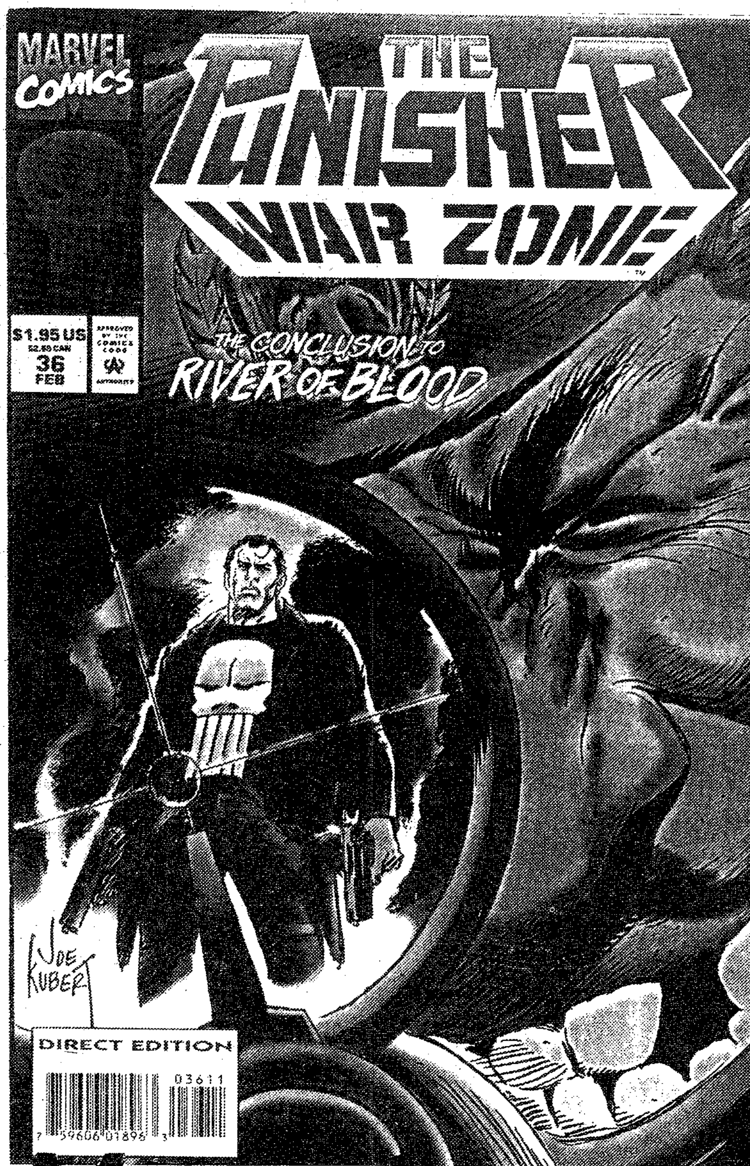
"Teorija filma" je knjiga namijenjena užoj stručnoj publici, koja je u stanju pratiti njezinu zahtjevnu izlagačku metodu i, nesumnjivo, uživati u plodovima toga napora.

KL ili Kleo LOPET

Marvel brani Sarajevo (Ili: Punisher Dixona & Kuberta)

STRIP-TIZ

Čemu to, čujem vas kako vičete. Toliko je dobrih stripova na svijetu (ma koliki mali postotak ukupne mase činili), govorite, da se ne isplati trošiti vrijeme i **arkzinov** prostor na recenziranje tamo nekog *Punishera*, tek jednog od stotinjak Marvelovih junaka koji svakog mjeseca jurnu u dućane i na kioske! Vjerujte, shvaćam vas bijes, vašu uvrijeđenost, ali molim za makar malo strpljenja. Naše bavljenje ovim stripom ima povod dublji od činjenice da mi je rečeni strip dopao ruku. Priča *"River of Blood"*, objavljena u *"Punisher War Zone"* magazinu od broja 31 do 36 izaziva, naime, svojom lokacijom malo dublji interes u čitalaca s ovih prostora i malo gorčine u meni. Dakle...

Neki od vas pamte možda Punishera iz njegovih povremenih prijevodnih strip inkarnacija na našim kioscima ili iz osrednjeg filma u kojem je Dolph Lundgren, djevojke kažu, jako dobro izgledao s crnom kosom. Ti neka preskoče slijedeći odlomak, namijenjen onima koju svoju zadaću iz praćenja pop-kulture nisu ispunili.

Punishera se, po maksimi koju je Hollywood lijepo postavio, a strip industrija je se još ljepše pridržava, može lako opisati u najviše trideset i pet riječi: Pravim imenom Frank Castle, vijetnamski veteran i bivši policajac, Punisher je popizdio kada mu je neka banda pobila familiju te od tada vodi nemilosrdan rat (bez zarobljenika) protiv kriminala. U svom prvom pojavljivanju, u "Amazing Spider-manu" broj 129, Punisher je zbog svoje ubilačke prirode bio negativac. No, vremena su se promijenila, i SAD su u devedesete ušle s dekadom republikanaca iza sebe, jakim lobijem zastupnika vatrenog oružja i generalnim stavom da je zakon Divljeg zapada bio onaj pravi. U tu se koncepciju savršeno uklopio grdi Frankie svojim sudac-porota-i-krvnik pristupom pravdi, istisnuvši iz djetinje mašte pozitivnije heroje poput nokautiraj-ih-i-odvedi-sucu Daredevila. Charlie Bronson filozofija je prevladala i novo doba dobilo je nove junake: mračne, zatvorene u sebe i spremne svijet prekrojiti po svome, koristeći uzije kao šivaće mašine.

Američki su autori krimića uvijek revno pratili kriminalnu zbilju i u svoje romane/filmove/stripove odano trpali svaku novu zlodjelnu doskočicu, svaki primjenu nove tehnologije u bušenju rupa u tradicionalnom zakoniku. Jednako su tako pomno, premda ne i odviše duboko, pratili svjetsku politiku. U *Punisheru* o kojem danas pričamo lako se može vidjeti pomalo od svega: em Punisher prisluškuje mobitel konverzacije, em ima e-mail adresu, em se fajta protiv - ruskog kriminala! "Ako mržnja ima dom, onda je to ovdje - u bivšoj Jugoslaviji", riječi su kojima Dixon otvara Sarajevsku epizodu i dijalog u kojem se najviše potrudio. Vrlo se brzo nakon toga sve raspada u regularnu panišerijadu akcionih klišea i tough-monologa, tek tu i tamo začinjenu činjenicom ili pokušajem drame. Ni toga vjerojatno ne bi bilo da nema Joea Kuberta, odnosno njegova poznanstva s Ervinom Rustemagićem, strip-agentom i Sarajlijom.

Prije rata, Ervin je bio Kubertov producent i agent na osrednjoj seriji "Abraham Stone". Za vrijeme rata dopisivali su se faksovima. Sada je Ervin u Celju, a Kubert radi na albumu "Faxes from Sarajevo" rađenom prema - pogodili ste! Sve bi to nagovještavalo tešku dokumentarnost u podlozi ovog Punishera, no međutim...

Međutim, Kubert je stari rutiner. Počeo je crtati stripove s nekih dvanaest, trinaest godina i pola je stoljeća u poslu. Očekivati od njega da mijenja toliko dugo uhodavane navike bilo bi, vjerojatno, nerealno. Strip o Sarajevu kojeg crta Kubert izgledat će, dakle, uvjetno kao Sarajevo, ali sto posto kao Kubert. Bit će tu realističnih detalja, poput minobacačke granate na sprovodu (tri puta u istom stripu!) ili ljudi u redu za vodu, riječi "prijatelj" i domaćih imena, ali sve to poslužit će samo kao začin istoj, staroj juhi. Vjerujem da nitko ne bi primijetio razliku kad bismo pomiješali stranice iz starih Kubertovih *"Narednik Rock"* stripova s ovima iz *"Punishera"*. Oružje je možda suvremenije, uniforme malkice drukčije, ali opći je dojam isti: Kubert crta rat. Koji rat i gdje, nije važno. Sarajevske se drame dohvatila industrija zabave i sva krv i sve patnje tek su lokalna mirodija u pokušanom receptu.

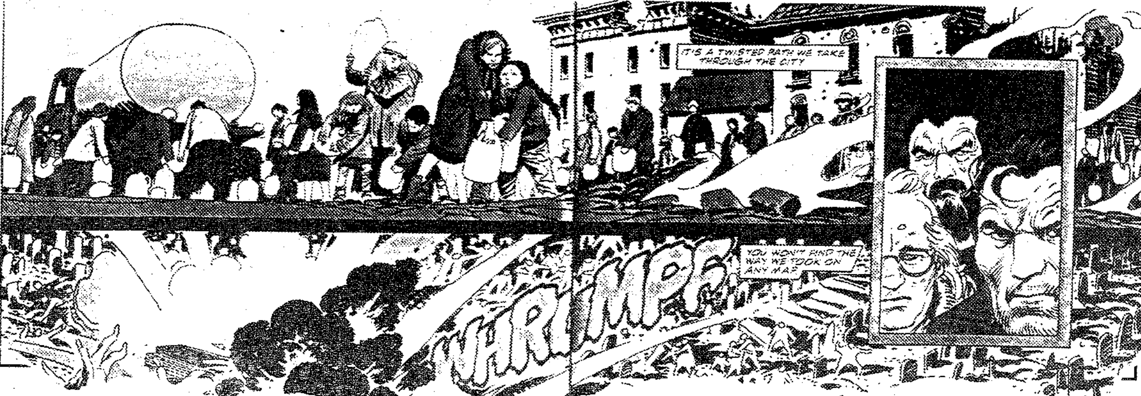
Strip o Sarajevu kojeg crta Kubert izgledat će, dakle, uvjetno kao Sarajevo, ali sto posto kao Kubert. Nitko ne bi primijetio razliku kad bismo pomiješali stranice iz starih Kubertovih stripova s ovima iz "Punishera"

Ekstremni primjer za gornju tvrdnju dolazi nam iz šestog sveska. Na naslovnici je srpski snajperist (Srbi su, shvatili ste već, bad guys u ovom stripu) koji drži Punishera na nišanu i kokarda mu se na kapi lijepo vidi. Međutim, kad se ista scena pojavi u stripu, isti snajperist (i dalje, valjda, Srbin) na kapi ima - šahovnicu! Čitava se smijurija vjerojatno može nategnuti i shvatiti kao zamumuljeni politički komentar, jednako kao što se i sam Punisherov boravak u Sarajevu može napuhati kao propaganda hrvatsko-muslimanske stvari, ali ja vjerujem da je u pitanju najobičniji šlamperaj. Kubert nije primijetio što je napravio, nitko od čitalaca neće primijetiti, i a nama bi bilo bolje da se prestanemo zavaravati da za našim mrtvima pati i našim brigama brine bilo tko izvan neposrednog dohvata metka. Sarajevo je bilo u modi, Čečenija je sada, sutra će oni kojima je dobro već pronaći neku treću bijedu nad kojom će se zgražati dok broje svoje blagoslove.

A jučerašnje će medijske zvijezde sjediti među ruševinama, čuvati pohabane "Punishere" kao dokaz o trenutku kada je veliki bijeli svijet brinuo za njih i pitati se kako da mu opet svrnu pažnju. Još jednim ratom, možda? Nečim gorim, ovaj put?... Ispričajte me sada, moram ispratiti ovu žuč iz grla. A dok se ne vidimo, pročitajte neki dobar strip i, molim vas, brinite vlastite brige.

Cecile QUINTAL

P.S. MOMCI IZ KOMIK-ŠOPA "MORE COMICS" BILI SU DOBRI I POSUDILI MI "PUNISHERA" NA RECENZIRANJE. ZAUZVRAT ĆU VAM REĆI DA U TOM DUĆANU IMA PUNO DOBRIH STRIPOVA, DA JE U POLUKATU ILIČKOG NEBODERA, DA SE U NJEGA DOLAZI IZ BIVŠE MARINKOVIĆEVE I DA MU JE TELEFON 01/423-807.

Intervju Bogdan Denić, arkzin br. 34 - član SDU protiv bivšeg člana SDU

Goodbye idioti

Razgovor s dr Bogdanom Denićem zaintrigirao me iz više razloga, jer se profesor potrudio da napriča i slikovito objasni kako to izgleda kad se ljudi "sistematski uništavaju od idiota".

Profesor Denić, osvrćući se na organizacije za ljudska prava i "civilnu scenu" iz sasvim specifičnih razloga, kaže: "To je problem, jer kad kontaktiramo zapadnjake, koji uglavnom ovise o volonterskom radu, imamo problema kako objasniti zašto nam treba novac da bismo platili aktiviste". "Oni smatraju da se ljudi bore za svoja radna mjesta a ne za principe i to je jedina stvar koja strancima objašnjava zašto kod nas postoji tako mnogo organizacija".

I moja je postavka slična. Veliki broj organizacija u suštini radi isti posao, a rezultati su prilično depresivni. Neki od njih se i diskretno bave politikom, pa preko raznih fondacija i odbora stvaraju uvjete za svoj politički angažman. Profesor Denić to dobro zna, jer je i sam nabavljao novac za formalno organizirane odbore za zaštitu ljudskih prava, a stvarno se cijelo vrijeme bavi političkim aktivnostima. Tako su funkcionirale neke "ljetne škole", pokušavajući ljude animirati prije svega za politiku. I to određene ljude, koje je dr Denić birao. Njegov napad na ostale je samo izraz kulminacije nelogičnosti u radu tzv. nevladinih organizacija od kojih prilično velik broj predstavlja utočište za "hrabre" i snalažljive političare. To što oni čekaju svojih "pet minuta" i nije tako strašno. Problem je što oni zaustavljaju pomoć i sredstva namijenjena za stvarnu organizaciju odbora za zaštitu ljudskih prava. Tako na svoj način čine ono što i država s humanitarnom pomoći, dijeleći je onima koji već imaju previše.

Ne želeći dovoditi u pitanje nečije konkretne uspjehe i rezultate, posebno ne HHO, moram završiti s depresivnom usporedbom. Kad zasjedaju elitni aktivisti NVO u hotelima "Esplanade", "Intercontinental" ili čak u prostorima Mimarine galerije, mora se konstatirati s jedne strane elitizam, a s druge jad i bijeda ljudi koji mijenjaju imena, prodaju ili mijenjaju svoja imanja i odlaze.

Želio bih se osvrnuti na još neke Denićeve "lijeve" bisere. Obično gunđamo, i to s pravom, na one koji su došli u Hrvatsku iz svijeta i sada nam sole pamet kao ministri, ideolozi, demagozi ili "stručnjaci". Kad su ti ljudi u redovima desnice čini nam se normalnim napasti ih iz svih oružja. Ali o onima sa ljevice se malo piše. Po meni, profesor Denić spada u istu kategoriju "pametnjakovića" s državljanstvima i kojekakvim iskaznicama, zapadnih država koji uvijek mogu reći "idiotima goodbye". To govorim zbog onoga što je dr Denić napričao kao *lijevi* socijal-demokrat.

Političko znanje prof. Denića je nesporno, ali je politička etika, uz prilično mutne porive i ciljeve, za njega nepoznat pojam. Njegov doprinos "ljevici" u Hrvatskoj vjerojatno će biti obilježen njegovim specifičnim makijavelizmom. Bilo bi zgodno usporediti aktivnosti i radikalizam, ja bih rekao političku neodgovornost, ministra Šuška i prof Denića.

Zašto? Zato što mi nisu jasni porivi čovjeka, koji sebe naziva "lijevim" socijaldemokratom, kad hladno poziva na unutrašnji sukob u Hrvatskoj i sugerira da se udruže oni koji znaju baratati oružjem. Isto tako, nisu mi jasni porivi hrvatskog "domoljuba" i nacionalista (Šuška) koji podržava rat u uvjetima kada on Hrvatskoj može donijeti samo veće nevolje.

Da se vratim Deniću. Kojoj to socijaldemokraciji pripadaju ljudi koji zagovaraju sistem "što gore to bolje", i koji su to mirovnjaci kojima trebaju lanci i šipke? Naprosto se čovjek iznenadi lakoćom kojom naš uvaženi profesor moguće pucanje u ljude smatra samo prevelikim "skandalom".

Profesorova priča o "komisiji za porijeklo bogatstva" je luk i voda. Koja će komisija npr. meksičkom predsjedniku konstatirati da se nelegalno obogatio dok je on još na vlasti? To mi liči na stare ideje o porijeklu imovine o kojima su se pričali najbolji vicevi.

Ako država i njeni stanovnici nemaju osjećaj da ih netko osiromašuje, krade ili pljačka onda nije riječ o lopovluku već o legitimnom uzimanju.

I na kraju nešto o prinčevima. Opsesija naših političara, pa i prof. Denića koji to pokušava biti, su "prinčevi". Ne vjerujem da bi prof. Denić ili njegovi sadašnji "štićenici" bili bolji od sadašnjeg "princa".

Ljudi na ovim prostorima pate od kompleksa pokornosti "prinčevima". Naš sadašnji "princ" to zna i zato ima lentu, tepih, brod, avion.... Tako je bilo i sa Franjom Josipom, kraljem Aleksandrom, knezom Pavlom, Titom,... I nitko od njih nije izgubio izbore, dragi profesore, i predao vlast.

Rat je uvijek vodila sirotinja. I kad "demokratska ljevica" dođe na vlast, to se neće promijeniti.

Mile SOKOLIĆ,
Karlovac

Nenad Klapčić odgovara na tekst Adriana Kiršića, objavljen u arkzinu br. 34

Adriano je neupućen

Poštovana redakcijo "Arkzina",

Prije svega moram istaknuti da Adriana Kiršića poznajem već 10-ak godina, pa ga u ovom tekstu neću nazivati "gospodine Kiršić", već naprosto - budući da smo približnih godina - sasvim prijateljski: "Adriano". Za Adriana mogu još potvrditi (što smatram važnim u ovoj polemici) da je zadnjih godina u svojim istupima bio najprije "slobodni strijelac", zatim glasnogovornik labinskog HDZ-a, a prema posljednjim informacijama pokušava se afirmirati u labinskom HSLS-u. Ovo smatram važnim jer mi se čini da njegovo stranačko laviranje može biti posljedicom (pored ostalog) i Adrianovog terminološkog nesnalaženja oko dva pojma koja spominje: "civilnog društva" (bolje reći "građanskog...") i "vlasti".

IDS je pragmatična stranka

Možda je najlakše građansko društvo definirati ukazujući na njegovu suprotnost, koja je, prema literaturi, "tamo gdje je provedeno totalno podržavljenje društva". Drugi pak autori smatraju da je razlika između ekonomske i političke moći "pretpostavka razlikovanja građanskog društva i države". Treći vide u Istočnoj i Srednjoj Europi "trajni sukob između 'države' koja teži totalnoj moći i 'građanskog društva' koje se tvrdoglavo i instinktivno odupire okivanju i ukidanju autonomije"... Moglo bi se naći na desetine drugih definicija koje dovode u pitanje Adrianovu tezu da je IDS politička stranka kojoj građansko društvo nije cilj. No već je iz navedenih citata sasvim vidljivo da regionalnim strankama može biti upravo svojstveno zalaganje za razvijanje građanskog društva.

Ako i ostavimo po strani ono što o građanskom društvu piše u njihovim programskim deklaracijama, uočimo da su, po prirodi stvari, regionalnim strankama na razinama na kojima djeluju, mnogo bliži, evidentniji i prozirniji pokušaji "totalnog podržavljenja društva". Adriano izgleda potpuno neupućen u djelovanje regionalne stranke kakav je IDS, protiv kojega je upotrijebljeno more tinte da bi ga se - nakon njegovih javnih pokušaja da ukaže na tendencije totalnog podržavljenja društva - ocrnilo kao "protudržavnu" ili "nedržavotvornu" stranku. Isto se dogodilo nakon IDS-ovih pokušaja da ukaže na ukidanje ili smanjivanje autonomije ne samo teritorijalnih jedinica, već i hrvatskog Sabora i Vlade, hrvatske privrede, sudstva, visokoškolskih ustanova, medija, sportskih klubova...; bez koje (autonomije) je moderno građansko društvo nezamislivo.

Tradiciju i kulturu samouprave i pregovaranja, svaka regionalna stranka želi (re)valorizirati, kao i osnažiti oaze građanskog društva, ne praveći prepreke, već stvarajući uvjete za njihov razvoj. IDS svojim političkim odlukama, koje svoju operacionalizaciju doživljavaju kroz predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave u Istri, pomaže i ne postavlja prepreke razvoju privatnog poduzetništva i slobodnih profesija, ne miješa se u poslove crkvi (katoličke, pravoslavne...), pomaže omladinske subkulturne grupe (kroz klubove mladih u istarskim

gradovima i općinama), pozdravlja i podržava nove pokrete (za ljudska prava, za zaštitu lokalnih kultura-istrorumenske, na primjer), hrabri osnivanje novih medija (na primjer *TV-Nove* u disperziranom vlasništvu, odnedavno djelomično i Vijeća Europe), otvoren je za osnivanje institucija pod "kišobranom" europskih (*Ambasada lokalne demokracije* u Brtonigli), odobrava redovito stranačko sukobljavanja i u njima sudjeluje... itd.

U pogledu svoje ideološke opredijeljenosti, IDS ne pristaje na nadindividualne, kolektivističke ideologije, već svoje djelovanje ravna prema načelima koja mu s pravom priskrbljuju epitet "pragmatične", "praktične" ili "konkretne" stranke.

I još nešto treba reći. IDS dobro poznaje istarski duhovni milje, kojeg obilježava različiti nivo individualizma, vjerojatno etabliran kao posljedica svojevremenog utjecaja protestantizma u Istri, kao i uslijed prometne (robom, kapitalom, idejama...) otvorenosti Istre prema Europi. Zato je IDS na vrijeme uočio potrebu svoje građanske orijentacije, čega je dokaz nepoklapanje nacionalnih kolektiviteta sa rezultatima izbora u Istri: za IDS glasaju i istarski Hrvati (ima ih 55 posto u Istarskoj županiji), i regionalno opredjeljeni Istrani (18 posto) i istarski Talijani (7,5 posto), kao i pripadnici drugih nacionalnih zajednica u Istri ("manjinskih", kako se to znade reći). Ovo je trebalo istaknuti kako bi se potkrijepio stav o povoljnoj klimi u Istri za razvoj građanskog društva, shodno zaključku "da građanskodruštvene inicijative mogu nastati samo trans-'staleškim' povezivanjem autonomnih individua, te širokim i labavim koalicijama pokreta i stranaka koje uspiju okupiti takve pojedince u uvjetima narastajućeg političkog pluralizma". U takvu koaliciju, ne bi se, primjerice, mogao uklopiti HSLS, ostane li njegova ključna intencija da okupi jedino stari i novonastajući poduzetnički sloj srednjeg staleža.

Adriano se ponešto snalazi jedino u termoelektranama

Adriano se jednako gubi u pojmu "vlasti", koji se, strogo uzevši, "smisleno može rabiti jedino za državu kao instituciju koja u moderno vrijeme ima jedina monopol sredstava prinude". U popularnoj upotrebi pojma se pak često čuje da se stranke "bore za vlast", čemu služe izbori. Da li je Adriano primijetio da je u nekom građanskom društvu "visokog stupnja svijesti" (kako piše) prestala stranačka borba za vlast? Adrianu svakako smeta IDS kao prejaki konkurent stranci u kojoj je trenutno, pa bi on

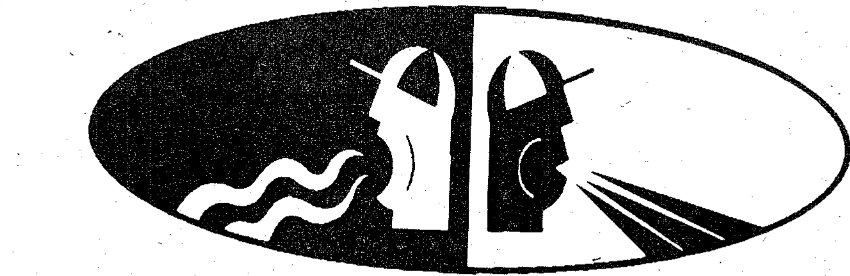
Njemu svakako smeta IDS kao prejaki konkurent stranci u kojoj je trenutno, pa bi on najradije da bude "Istra bez IDS-a", o čemu smo se dovoljno naslušali zadnjih pet godina. Na sreću, to će najmanje ovisiti o Adrianu i njegovom principu "odgođene demokracije"

najradije da bude "Istra bez IDS-a", o čemu smo se dovoljno naslušali zadnjih pet godina. Na sreću to će najmanje ovisiti o Adrianu i njegovom principu "odgođene demokracije" po kojemu bi neki bili u prilici da nameću isključivu temu javne političke rasprave jer se, piše Adriano, "prije demilitarizacije mora razmišljati o mnogim drugim stvarima". Adriano bi bio sretan da bude u prilici odlučivati o i o tome jer bi tada javnost u Istri raspravljala o jednoj jedinoj temi u kojoj se Adriano ponešto snalazi: o plominskim termoelektranama. Ne bi li to onda bila Adrianova "smišljena prijevara kako bi se vladalo", što on imputira IDS-u? Zašto ne ipak raspravljati i o demilitarizaciji, pa bila to samo tema IDS-ove stranačke ideologije, mada sam duboko uvjeren da ona nije ograničena na IDS-ov program, što sam u svoja dva napisa u "Arkzinu" pokušao i dokazati.

Naravno da tema demilitarizacije (koju, premda reagira na članak o njoj, Adriano uopće ne tematizira) ne isključuje rasprave o plominskim termoelektranama. Ova druga upravo je u tijeku u Istri, i IDS je ne priječi, već ohrabruje, zalažući se za referendum kao nužni instrument u odlučivanju. Uostalom, IDS je i započeo kao pokret protiv prljavih tehnologija u Istri. U debatama o tim temama tome su, suprotno Adrianovim konstrukcijama, otvoreni institucijski kanali odlučivanja a institucije sistema su dostupne svakom građaninu. Treba se upitati kako bi sve to izgledalo da politikom u Istri dominiraju stranke sa sjedištem izvan Istre (HDZ, HSLS...) čije stranačke birokracije o plominskim termoelektranama, kao i o svemu što se zbiva u Istri čitaju iz novina i ne vide plominski dimnjak "kroz prozor rodne kuće", kao što je slučaj sa potpisnikom ovog teksta, "IDS-ovim ideološkim jastrebom Nenadom Klapčićem", kako me Adriano laskavo komplimentira.

Nenad Klapčić, Labin/Zagreb

IZ LONDONA, SPECIJALNO ZA arkzin, PIŠE IRENA ŠĆURIĆ

MORALNI POBJEDNIK

Pred 10 godina prvi je put organizirano svjetsko natjecanje DJ-a u Londonu. Direktor i osnivač DMC-a je **Tony Prince**, poznati voditelj glazbene emisije popularne 70-ih i početkom 80-ih na Radio Luxembourgu. Kao i prije deset godina, ove je godine DJ-Mix-Competition održan 13.3. u turistički najposjećenijoj londonskoj diskoteci Hippodrome. Hrvatska je ove godine prvi puta bila prisutna na natjecanju, a predstavljao nas je finalist hrvatskog DMC natjecanja **DJ Fresh Jay**. Ostali natjecatelji su bili iz Austrije, Češke, Danske, Finske, Francuske, Njemačke, Grčke, Hong Konga, Mađarske, Italije, Filipina, Poljske, Španjolske, Švedske, Velike Britanije i SAD. Kao i svake godine nagrade za prvo mjesto su dva zlatna Technics gramofona i zlatni PMX-2 mikser.

U dva sata poslijepodne počelo je polufinale. Nakon Freshovog nastupa znali smo da će ući u finale. Bio je zaista izvrstan. Njegov nastup na finalu bio je skoro bez greške. Jedini je od svih finalista stvarno stvarao glazbu. Publika je bila oduševljena, a žiri je odobravajući klimanjem glava podržavao ritam Freshove glazbe. Nakon nastupa, bio je jedini natjecatelj kojeg su za interview tražili MTV, te engleska i francuska televizija. S nestrpljenjem smo očekivali proglašenje pobjednika.

Max, predstavnik DMC-a za Hrvatsku, DJ Fresh Jay i Damir Cuculić, voditelj Top DJ Maga

Treću nagradu dobili su Francuzi - dva DJ-a pod nazivom **LF.Pee**. Nitko nije pljeskao. Bila je čudna tišina u dvorani. Drugo mjesto dobio je danski **DJ Noise**, koji je program složio od zgodnih i šaljivih tekstova raznih pjesama. Po procjeni mnogih, on je bio prava konkurencija našem Freshu. Prvo mjesto osvojio je američki **DJ Roc Raider** koji je odličan tehničar, ali nije pokazao ništa novo.

DJ Fresh Jay osvojio je četvrto mjesto. Tony Prince izjavio je kako se s pravom moglo očekivati da Fresh osvoji i prvo mjesto, ali da se nikad ne zna kako će žiri odlučiti. Freshu su prilazili mnogi u dvorani, na cesti, pa čak i u restoranu, čestitali mu i tvrdili kako je sigurno trebao biti bar treći, ako ne i prvi.

Za Hrvatsku, koja je zahvaljujući organizatoru, zagrebačkom DJ-u i radio voditelju **Maxu** prvi puta bila prisutna na svjetskom DJ mix natjecanju, i četvrto je mjesto više nego zadovoljavajuće. Fresh Jay je

~~Hrvatska je ove godine prvi puta bila prisutna na DJ Mix Competitionu, a predstavljao nas je finalist hrvatskog DMC natjecanja DJ Fresh Jay~~

izjavio: "Meni je prava satisfakcija to što mi prilaze DJ-i i ljudi iz cijelog svijeta i čestitaju, a za prvo mjesto možemo pričekati i sljedeću godinu."

Sve čestitke Freshu i Maxu. Isto tako i Tonyu Princeu koji je uspio nakon par kriznih godina DMC-u vratiti stari sjaj, a organizirao je i **The Stanton/DMC Dance Music Awards 1995** gdje su uz live actove zvijezda kao što su **Rozalla, Corona** i **Juliet Roberts** podijeljene nagrade za najbolji dance nastup, najboljeg ženskog i muškog izvođača, pop nastup, remix te najbolju diskografsku kuću.

REDAKCIJSKI GNJEVNIK

Naša remitenda 101 posto!

Tog je dana u našem je hedkvotru u krompjuteru zvanom "stol se klima ko mandingo" osvanula genijalno isplanirana turbopromičbica kako bumo mi vas naše jedine čitatelje osvojili do daske. Čist ekstazi!

Daklem, poslije smo ustanovili ko je autor genijalnog probitka promičbenog **Arkzinovog** - novopečeni arijevac **lepi Boro** i **Šiško** koji se nasnifal naših punih pepeljara i šmrcal ožujsku pivu jedne tužne ožujske predvečeri nakon prošlog broja prije nego ga je big bos **Krele** otpustio nakon 57 sati otvorenih očiju da prilegne na sat-dva. Pa kaže:

Draga naša **Ružo** (preko veze),

ovdje ti je plan stvari koje mi se čine nuždne - vidi, razmisli, učini što možeš, pomoli se, nadrogiraj ili što ti je već po volji...

TURBOPROMICHBA!!!

Plakat je odjeknuo, još uvijek jeka odjekuje po ŠIROKOM JARKU i DUBOKOM BRIGUču sam da ga komentiraju, čak i u Saboru, a za brojeve koje smo poslali u klubove zastupnika, da su bili čitani, po sistemu šalji dalje - magarac ko vrati, i komentirani.

Dakle: mislim da **ostatak plakata treba poliepiti po metropoli** i ostaviti samo desetak antologijskih primjeraka jer će to uskoro postati muzejska vrijednost jer takav plakat u Hrvatskoj - što god čovjek o njemu mislio - do sada nije postojao, te ćemo opet na njemu ostvariti nestvarno bogatstvo prodajući ga na ultra-antikvitetnim aukcijama, naravno za velike pare, pa makar to bile i kune?????.

Možemo li napraviti nešto što bi po provokativnosti - naravno, ne i po sadržbi - bilo slično? **IMA LI KRELE KAKVU IDEJU?** **(kao i uvijek NE, on ih posuđuje & prisvaja, te potpisuje imenom, malim svojim)**

Nalepnice treba ljepiti pred menzama, u javnim WC-ima, po frižiderima, bojlerima, na felge BMW-a **IM** registracija, te slikati cijelu redakciju sa naljepnicama naljepljenim na čelu sve zgurane u derutni YUGO 55. To je sitno ali mislim da je jako važno jer na ta mjesta dolazi oko 20000 ljudi. Neka svaki dvadeseti odluči kupiti - to je 1000 čitatelja, a onda ako oduzmeš one koji idući broj sigurno neće kupiti, te još toliko onih kojima će preporučiti da ne ponove njihovu grešku i ako kao faktor varijabilnosti kupovine nakon broja sa mepelltorpeom uzmemo samo umanjenih 0.8 dolazimo do spoznaje da će nam remitenda uskoro biti puno puno veća od tiskanih primjeraka, 101 posto, što će nas sigurno, pored Ginisove knjige, uvrstiti i u sve ozbiljnije analize novinarstva i njihova marketinga, što je svakako idealna reklama za časopis koji se nađe u toj situaciji.

Treba vidjeti koji sve klubovi zastupnika u Saboru postoje, i **svima** slati pisma tempirane bombe jasno adresirane našom adresom kao pošiljaoca - ali ne po tri primjerka kao do sad, jer efekat je isti samo što od iduća dva pisma stradaju nedužna djeca i istovrsne žene saborskih zastupnika - nego svima po jedan, naravno ako efikasno dejstvuje iz prve. Ostali - neka kupe knjižice u kojima se objašnjava kako napraviti molotovljev koktel i neka istim dejstvuju po živoj sili i fortifikacijskim objektima!

Naravno, poslati don Anti Bakoviću određenu količinu probušenih kondoma (najbolje onih kineskih), pa neka on vidi kako je to kad se nađeš pred tim prekrasnim trenutkom da postaneš otac.

Mislim, pače, da je vrijeme da naše redakcijske primjerke držimo na sigurnom (akoprem u sefu nacionalne banke, ali nije loša ni ideja ispod nekoliko feminističkih knjiga), i da ih ne dijelimo šakom i šapkom. Mi iz redakcije možemo uzimati i više primjeraka, te ih krišom preprodavati na jebačić placu ili gdje već želi, samo uz prethodni dogovor o rasporedu lokacija da ne dođe do svađe.....

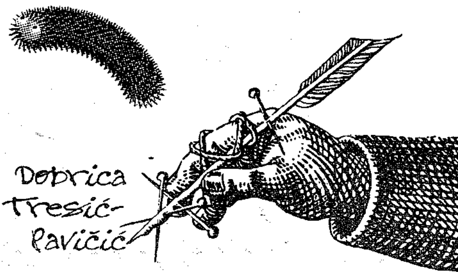
REKLAMA ZA OTV

Možemo ići na varijantu spota od 6 sekundi, nešto **bombastično i efektno** (recimo: **It's O.K.**), koju emitiramo recimo deset puta tokom emisije, a onda u rafalima od šest reklama po pola sata u vremenu od 12, tj. ponoći, pa do jutra... I to onda dođe 4800 kuna, plus porez. To nije puno, a mi bar nemamo novaca. Ionako smo neinteresantni, pa onda je bolje raditi neki **ART** kojim ćemo ući u povijest..

Treba vidjeti hoće li nam HTV emitirati spot. Dobro bi ga bilo dati u život na sjeveru ili u barem život u srbiji ili nekoj sličnoj nam prijateljskoj zemlji, tv-parlament, i dva puta pred dnevnik PTC. Cijenu možemo izračunati kad nam **Duško** najdraži, jer srce drugog neće potvrdi da je sve o.k., a i mora biti jer se O.K., a i **Džilivojin** specijalist za mladenačke pojave i budući ministar garant pojavio definitivno 16. 3. na kioscima

Razgovarati o svemu s Ve$, te ju poslati u tri (fučkam, fukčam) ako se ne slaže!

Ove naljepnice s dva tjedna užića vise kod svih ljudi koje znam (nadolje nažalost). Treba to iskoristiti, pogotovo za perverzne podsvjesne želje. Nije puno, al nema veze, ionako ćemo uskoro propasti.

NEVLADINE ORGANIZACIJE

NVO iNFO

PAZI VAMO!!!!!!!!!!!!!!

Volonterski projekt Pakrac još uvijek održava informativne večeri o i oko projekta u prostorijama ARK-a (Tkalčićeva 38) srijedom od 19-21 sati. Još je nepoznato da li gosti dobivaju čips i ostale grickalice, no bez obzira na to DODITE!

ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKA

GRUPA ZA DIRKTNU ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

poziva

mlade [ne]zaposlene, ili studente prava, politologije, sociologije, psihologije, filozofije, informatike... da se - ako imaju želje, volje, vremena, znanja... - uključe u rad naše grupe!

Mogućnost međunarodnih kontakata, seminara i druženja s aktivistima za ljudska prava u svijetu!

INFORMACIJE svakodnevno od 17-19h na tel:01/422-495

Sastanci s članovima grupe petkom u 17h u Tkalčićevoj 38 [dvorišna zgrada, drugi kat]

VAŠE ZNANJE STEČENO NA FAKULTETU OBOGATIT ĆETE ISKUSTVOM VOLONTIRAJUĆI U GRUPI ZA DIRKETNU ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA ANTIRATNE KAMPANJE HRVATSKA!!!

ZELENA AKCIJA - 01/610-951
ZELENI TELEFON - 01/611-777
problemi zagađivanja i uništavanja okoliša
ANTIRATNA KAMPANJA
- Ljudska Prava - 01/422-495
problemi ljudskih prava/ savjeti
HRVATSKI HELSINŠKI ODBOR
Zagreb 01/432-754, 434-585
Karlovac 047/621-661
problemi ljudskih prava
NEXUS - 01/154-294
peace hostel, humanitarna pomoć
CENTAR ZA MIR, NENASILJE I LJUDSKA PRAVA OSIJEK
- 031/123-218
RIJEKA SUNCOKRET
- 051/423-696
KOMITET ŽENA IZBJEGLICA IZ SARAJEVA - 051/213-331
ZAGREBAČKI ANARHO POKRET - 01/422-495
HOMO - ljudska prava i grad. slobode - 052/34-055
MAKRONOVA - 01/426-352 (Ilica 72, Zagreb)
DRUŠTVO ZA UNAPRIJEĐENJE KVALITETE ŽIVLJENJA - 01/426-352
CENTAR ZA ŽENE ŽRTVE RATA
- 01/434-189
B.a.B.e. - 01/419-302

some NVO NEWZ

- Društvo za unaprijeđenje kvalitete življenja organizira *"Zeleni forum"*, skup nevladinih organizacija koje se bave zaštitom okoliša, koji će se održati 22. i 23.4. u okviru programa Dana planete Zemlje i 13.-16.6. u sklopu sajma Ekonova. Isto to društvo poziva aktiviste nevladinih organizacija za zaštitu okoliša, a i šire, da im se jave na tel: 01/424-432, 423-231 ili na adresu Ilica 28, Zagreb.

-žene iz Splita dobivaju prijetnje zbog proglasa koji su izradile povodom 8. marta. Naime, tako stoji u početku primljene poruke. One imaju organizaciju koja se zove *"Dalmatinski odbor žena"* (valjda) i grupu *"4+"* koja okuplja žene sa četvoro ili više djece. Povodom 8. marta izdale su proglas protiv rata i izrazile solidarnost s majkama iz takozvane Krajine i takozvanije Srbije. Nakon proglasa uslijedile su telefonske prijetnje i vrijeđanja. Eto... cure ak' se treba tuć' odma' ja stižem, i moja teroristička banda! Drž'te se!

U Zagrebu osim ZagrebačkogAnarhoPokreta, djeluje više individualaca i manjih grupica. Dobar dio tih ljudi bavi se izdavanjem razno raznih publikacija (naravno nezavisnih). Na izdavanje takvih publikacija troši se puno energije i novaca. Zbog tih razloga je na jednom manjem sastanku odlučeno da se sastane grupa ljudi koja bi činila redakciju **COMUNITAS**-a. COMUNITAS bi time postao glasilo ne samo Z.A.P.-a, već Zagrebačkih anarhista i anarhistkinja uopće, a i šire. COMUNITAS bi na taj način počeo redovitije izlaziti po mogućnosti kao tromjesečnik? Iako smatramo da redakcija ne smije biti prevelika, svi ljudi koji bi bili voljni suradivati, makar i samo sa tekstovima, neka se jave na našu adresu." javljaju nam to dečki i cure iz ZAP-a.

-Hrvatski institut za pokret i ples organizira seminar na temu "Umjetnost komunikacije i managment" koji će se održati od 2. do 9.4. u prostorijama Poslovnog centra, Lastovska 23, Zagreb. (informacije: HIPP-MAPAZ, Đorđićeva 17, Zg; tel: 01/431-060)

SAVJETOVANJA

#1 **STRUČNA PRAVNA POMOĆ ŽENAMA!** Besplatni telefonski savjeti s područja ženskih prava(radni odnos, obitelj, mntalno i tjelesno nasilje u bilo kojem obliku...) utorkom i četvrtkom od 17-19h na tel: 01/419-302 daje Grupa za ljudska prava žena - B.a.B.e.
#2 **PRIGOVOR SAVJESTI!** Savjtovalište radi čtvrtkom od 17-19h. Glede & sveze prigovora savjesti, civilne službe... Adresa: Tkalčićeva 38, telefon: 422-495
#3. **LJUDSKA PRAVA!** Grupa za direktnu zaštitu ljudskih prava ARK-a daje savjete radnim danom od 17-19h. (telefonski ili osobno)

MAKRONOVA

OTVORENI CENTAR ZA OSOBNU EKOLOGIJU I MAKROBIOTIKU

29.3. informativna večer o makrobiotici
30.3. Quantum predavanje: dr. Vladimir Devide "Može li zapad razumjeti istok?" - uspjesi hrvatskog haiku pjesništva u Japanu
5.4. glazbena večer: "Parama Karuna" večer vedske duhovne glazbe, filozofije i vegeterijanskih specijaliteta
6.4. Quantum predavanje: Mirjana Gračan "Obredi, rituali i ceremonije za 21. stoljeće"
12.4. informativna večer o makrobiotici
13.4. Quantum predavanje: Satsang sa Sašom Ričkovićem

Quantum predavanja i informativne večeri počinju u 19 sati, a glazbene večeri u 19.30 sati. Ulaz je slobodan.

Info: 01/426-352 od 9 do 16 sati

Vrtuljak ljubavi

-neka cura radi u nekoj jako dobroj humanitarnoj organizaciji i obećala se javiti da vas obavijesti o njihovom predivnom radu. Čekamo! ——— puza, tupac

U povodu DANA PLANETE ZEMLJE
DRUŠTVO ZA UNAPREĐENJE KVALITETE ŽIVLJENJA i FRANCUSKI INSTITUT
ORGANIZIRAJU:
SPEKTAKULARNI DOGAĐAJ
KONCERT
LES TAMBOURS DU BRONX
27. 3. u DVORANI "PAUK"
s.d. SJEPAN RADIĆ
u 20 SATOVA
ATRAKTIVAN GLAZBENO-SCENSKI NASTUP 18-ORICE UMJETNIKA koji u duhu tradicionalnih japanskih bubnjara koriste samo palice, bubnjeve i glas.

NIJE NEGO! U POSLJEDNJI TRENUTAK, JAZNAJEMO DA SE KONCERT PREBACUJE U EX-"MOŽU", JER SE U "PAUKU" NEŠTA ZAPLELO!

FAN KLUB VLATKE POKOS OBZNANJUJE!!!!!!!!!!!!!!

Dosadašnji predcjednik *B.R.* smjenjuje se sa navedene dužnosti zbog nesavjesna i samovoljna ponašanja, te funkciju istoga preuzimlje Upravni odbor.
Kandidature za odbor i predcjednika primamo na redakcijsku adresu. *(uvijet potvrda o hrvackom državljanstvu, siguran izvor prihoda i potvrda o porijeklu imovine)*

Kontakt: Javor Dr. Mambor

Zona sumraka

PRENOSIMO IZ TISKA

Glas Slavonije — Petak, 10. ožujka 1995. — 11

KAMERA JE ZABILJEŽILA

Šokantni plakat

OSIJEK - U želji da privuku pozornost javnosti, neki pokretači i idejni tvorci pojedinih tiskovina koje još nazivaju i magazinom, časopisom ili novinama, neukusom svog reklamnog pristupa podsjećaju na bezidejno frustrirane malograđane. Plakati jednog magazina, koji u svom nazivlju spominje politiku i kulturu civilnog društva, a na kojima se nalazi vulgaran prikaz neprimjeren urbanom mjestu, civiliziranom prostoru i korizmenom vremenu, preplavili su Osijek i šokirali prolaznike koji su ga zapazili.

D.Ma.

Snimio: V.KOS

NAJMANJI MALI OGLASNIK U ZEMLJI

APARTMENT 4 SALE

76 SQUARE METERS FOR 136.000 DM, 15 minutes from Central Station on 13th floor. Living room, 2 bedrooms, kitchen, bathroom, two balconies. Telephone, old TV set & great panorama.
Free in May, direct deal possible. This is a very reasonable price too.
Contact Jojo or Sanja at 536880 or at ARKzin 57 19 11

EKSKLUZIVNO

WE ARE SAILING!!!

Fotokopirku van voznog stanja, ali popravljivu poklanjamo ako se pretplatite na **arkzin** (godinu dana). Sve informacije na telefon 57 19 11

URDŽENTLI

Mlada studentica traži podstanarsku sobu po povoljnoj cijeni. Soba koja se prepozna neka ponudu isporuči na broj 21 60 02

čitaj čitaj čitaj me,

Stare brojeve **arkzina** možete nabaviti u redakciji ili uplatite 500 lipa po primjerku te pošaljite uplatnicu redakciji!!

EXTRA! EXTRA!
PRONAŠLI SMO JOŠ NEKOLIKO PRIMJERAKA BROJEVA 1,3,4 i 5!!!
POVIJESNI DOKUMENTI!!!
TURBO!!!

iskoristite ovu jedinstvenu šansu!!!

najbolje, tito radis!!!

Pismo iz Ljubljane

DVA STUDIJA JEDNA EMISIJA

U okviru emisije ***"JA NISAM ODAVDE"***, koja je svake nedjelje u 12 sati na Radiju Študent, 5.3.1995, realizirana je ideja o neposrednoj emisiji između radija Zid i ljubljanskog Radija Študent. Prvo da se dotaknemo samih tehničkih stvari. Emisija "Dva studija, a jedna emisija" realizirana je preko telefonske linije, tako da su slušaoci u Ljubljani i Sarajevu slušali isti program u isti čas. Taj, pre svega financijski poduhvat, je omogućio Co-ordinating Centre Evropskog PEN Cluba u Ljubljani.

Radio Zid postoji u Sarajevu dvije i pol godine. Počeo je skromnom tehničkom opremom i entuzijastičkim zanosom ljudi. Tehnička sredstva ni sad nisu daleko od starta, a sam entuzijazam je isti ili veći, pošto se proširio krug ljudi koji rade za sam radio. Samo usmjerenje radija je emitiranje alternativne glazbe, saopćavanje sasvim praktičnih stvari koje bi Sarajlijama mogle dobro doći, i pre svega ignoriranje rata. Kao radio su politički i nacionalno neopredjeljeni, pa im to ponekad stvara probleme sa legalnom vlašću u SA. Njihov program se emitira 24 sata dnevno, uz to bi posebno napomenuo da imaju u svom programu i program za djecu, kojeg prave djeca sama.

Radio Študent je prije svega studentski radio, koji se bavi glazbom, politikom, kulturom i svim ostalim, što bi moglo zanimati studente i ostale slušatelje.

Emisija je predstavljala kulturnu razmjenu - slušatelji RŠ-a su dobili informacije o kulturnim i zabavnim zbivanjima u SA i informaciju kako RZ radi. Uz to su mogli i slušati snimke koncerta, koji je održan 14.1.1995. u Sarajevu. Tako su slušatelji mogli čuti bendove kao što su **Down, Pesimist Line, Lezi Majmune, KTER, PRPO, Bad Bug.**

RŠ je slušateljima u SA prezentirao zbivanja na području kulture, prije svega glazbe u LJ i šire u Slo.

Emisija sama doživjela je jako dobar odaziv sa obje strane, tako da je želja slušatelja u SA i LJ da bi se takve emisije emitirale što više.

Toliko za čitaoce Arkzina, sa štovanjem
Aleš PUŠNAR

God Bullies, "Kill The King", CD
(Alternative Tentacles, 64 Mountgrove Road, London N5 2LT, GB)
Jedan od boljih diskova na Alternative Tentacles otkad je Jello Biafra definitivno podebilio. GB ne rasturaju kao što su to radili pri AmRepu, ali se noise uz sumanuto zavijanje Mike Harda i nadalje provlači kroz Bowie/Dead Kennedys aranžmane. Jesu li zaista napredovali od turneje s Cows 1990., saznat ćete u ponedjeljak u "Jabuci".

Helmet, "Born Annoying", CD
(Amphetamine Reptile, Gruner Weg 25, D-37688 Beverungen, D)
Kompilacija raritetnih i neobjavljenih materijala iz najboljeg Helmet-razdoblja (1989. do 1993.). Obavezno štivo za fanove heavy gtr noiserocka i one koji to još nisu. A1.

Cows, "Orphan's Tragedy", CD
(Amphematine Reptile)
Cows nisu umorni ni posustali. Rijedak band koji ne želi preći na major label i koji je uživo bar jednako kompetentan kao u studiju.

Kepone, "Ugly Dance", CD
(Quarterstick, c/o Southern S., P.O. Box 59, London N22 1AR, GB)
Uglavnom Jesus Lizard obrazac s povremenim prizivanjem Hammerhead ili GvaB uz prepolovljene baseve; tu i tamo Slint natuknice i bezlične heavy metal solaže te vokal i tekstovi na rubu imbecilnog.

ROUGHAGE "YEN FOR NOISE" CD
(Scratch, 317a Cambie Street, Vancouver, BC V6B 2N4, CAN)
Zev Asher (ex-Nimrod) i gomila kosookih (KK Null, Masonna, Solmania, Merzbow, Omode Hatoba, Mayuko Hino, Shohei Iwasaki, Akifumi Nakajima, Yamamoto) složili su 27 zanimljivih songova kakve bi ožda napravili i Residents na dobrom tripu po Japanu. Umjesto sofisticiranih instrumenata korištene su elektronske igračke, nasnimljeni zvukovi ulice, glasovi s RTV emisija, šumovi, evergreeni...

V/A, "Proud To Be Wrong", CD
(X'N'O, Schlesische Str. 14, D-10997 Berlin, D)
Podnošljiva kompilacija s 20 stilski raznovrsnih bandova (core, punk, noise, rock, metal...), a izdvajaju se Gin Mill, Mindwar, Female Trouble, Crawlpappy, Growing movement.

INFO

Oblivians, "Soul Food", CD
(Crypt, Postfach 304292, D-20325 Hamburg, D)
Caramba! Rani odvaljeni Cramps/Dwarves GALORE. Memphis(to) 10-fi garage rock lobotomy. Monsterpsychopunkkrš. Zakon!

Overflow, "The Worm", 7"
(Goran Živković, Trg kralja Zvonimira 1, 43300 Koprivnica)
Nerazgovijetna mutna produkcija i stravično neukusan omot. Dok Overflow ne objave nešto bar u rangu svojih ranih snimaka, poslušajte "So Shine!" by Don't.

KONCERTI

27.3. God Bullies - "Jabuka", Zagreb
Mule - Ilirska Bistrica
Michael Burley & Bruce Lewis - "K4", Ljubljana

28.3. Mule - WUK, Beč
Terry Lee Hale - "Szene", Beč

04.4. Shellac - "Kulturstation", München
Whiskey Priests - "K4", Ljubljana

11.4. Larry Barrett - "Heaven 88", Zagreb

Art kino, Krsto Papić, "Lisice", četvrtak, 16.3.'95.

Jedan autor, jedna večer, jedan film!

Što reći o samom filmu i cijeloj večeri? Film su neki od vas vjerojatno već i gledali, a meni ne preostaje ništa drugo nego da doslovce skinem podatke s pozivnice: "Nastao 1969, traje 80 minuta. Djelo tzv. crnog vala nagrađeno *Zlatnom arenom* za film i režiju. Bavi se razdobljem IB-a, odnosno psihozom koja se tragično odražava na živote običnih ljudi, snimljen u monumentalnom ambijentu Dalmatinske zagore s radnjom u jednom danu na seoskoj zabavi, uprošćenošću izražajnih sredstava i uzbuđujućom dokumentarnošću navodi na usporedbu s antičkom tragedijom." Toliko o mojoj originalnosti i inventivnosti u predstavljanju ovog filma. Inače, odaziv je i ovoga puta bio u redu, tako da su sva mjesta (uključujući i novopostavljene velike plehnate stolice) bila popunjena. Hrane za "izgladnjele" posjetitelje ovoga puta nije bilo, sve je teklo po planu, uz nekoliko upada zbunjenih ljudi koji su se našli pred projektorom tražeći pivce na obližnjem šanku. Eh, da, moram napomenuti da mi je perceptivne mogućnosti povelike količine kadra zaklanjala glava jedne visoke persone u prednjem redu. Tek toliko da opravdam ono prepisivanje teksta iz pozivnice. Sljedeća večer bit će posvećena Kreši Goliku, dobitniku nagrade za životno djelo na ovogodišnjem DHF-u.

Velimir GRGIĆ

POŽEŠKO ART KINO VI

STRIP NjUZ

*** ZADNJIH SE DANA STRIP NESTO PUNO SPOMINJAO PO OFICIJELNOJ ŠTAMPI. NAŽALOST, POVOD NIJE BIO STRIP SAM VEĆ BALET "TANGO JE TUŽNA MISAO KOJA SE PLEŠE" KOJEG SU, KAO SVOJE REFLEKSIJE I ASOCIJACIJE NA "CORTO MALTESEA" HUGA PRATTA, UPRIZORILE NEKE DJEVOJKE I MOMCI. BALET, MOGU ODMAH REĆI, NIMALO NE KUŽIM PA NI "TANGO" NISAM GLEDAO NITI NAMJERAVAM. TO NE ZNAČI DA JE LOŠ, TU OCJENU PUSTIT ĆU NEKOM KOMPETENTNIJEM, ALI IMA U CIJELOJ PRIČI NEŠTO ŠTO ME JAKO LJUTI. TE ISTE NOVINE, NAIME, KOJE SU BALETU POSVETILE PO CIJELU STRANICU, NAVODEĆI UREDNO (PREPISUJUĆI IZ KATALOGA, VJEROJATNO) DA JE NASTAO PO, PARAFRAZIRAM, ČUVENOM STRIPU HUGA PRATTA, NISU DOMAĆEM OBJAVLJIVANJU TOG ISTOG STRIPA, KOLIKO SE SJEĆAM, POSVETILI NI UPOLA TOLIKO PROSTORA (AKO IŠTA). I TO JE TIPIČNO. PREMIJERA NEKAKVE KLASIČNE UMJETNIČKE FORME, BEZ OBZIRA NA KVALITETU, DOBIJA STRANICU; STRIP DOBIJE POLA STUPCA. 'BEŠ, REKAO BI MATAKOVIĆ.

*** I DUBRAVKO MATAKOVIĆ JE BIO U NOVINE. OBJAVIO "GLOBUS" INTRERVJU S NJIME. POVOD INTERVJUU JE VJEROJATNO NOVI STRIPČIĆ KOJEG DUBRAVKO, AKO SU MI INFORMACIJE TOČNE, CRTA ZA "OKEJ", PRINOVU U "GLOBUSOVOJ" FAMILIJI. STRIP U OKEJU TREBAO JE, INAČE, CRTATI, STIV ŠINIK, ALI JE DUBRAVKO ISPAO JEFTINIJI. ČIME SU PROFITIRALI SVI OSIM DUBRAVKA. I STIVA.

*** ONO ČEGA NIJE BILO U NOVINE, PA ĆE GA ZATO BUDE OVDJE, JE JOŠ JEDAN MEDIJSKI BASTARD RODBINSKI POVEZAN SA STRIPOM. U ĐURI DVA SE, PRIJE TJEDNA DVA, ODRŽALA PROMOCIJA JAZZ CD-A "DRY" AUTORA MIRE KADOIĆA. UZ AUTORA NA PROMOCIJI SU SVIRALE I DRUGE VELIKE DŽEZ-FACE (NEKE POZNATE I VANI) POPUT DAVORA KRIŽIĆA, KRUNE LEVAČIĆA, NENADA JURE VRANDEČIĆA I IVANA KAPECA. KONCERT JE ODRŽAN U PRIJATELJSKOJ ATMOSFERI NA RAZGLASU IZ MIRINOG DNEVNOG BORAVKA, A ONI KOJI SE U DŽEZ KUŽE REKLI SU DA JE BILO FENOMENALNO. E, SAD, KAKVE VEZE SVE OVO IMA SA STRIPOM? PA, UZ STVARI POPUT "ODE TO PLASTIC", "THAT VOODOOBUDDAH NITE" I "IVAN'S SIDEWALK" (TA SE MENI NAJVIŠE SVIDJELA ZATO ŠTO JE BILA GLASNA) MOMCI SU ODSVIRALI I "AXELA MUNSHINEA", POSVEĆENU STRIPU KOD NAS POZNATOM KAO "ASTER BLISTOK". I ETO, ZAR TO NIJE POTPUNO ISTO KAO I GORESPOMENUTI "TANGO"? A ZAŠTO ONI NISU DOBILI STRANICU U "DANICI"? NEMA PRAVDE, KAŽEM VAM! NETKO ODLUČUJE ŠTO JE KULTURA, A ŠTO MARGINA I MOŽEŠ GA FUĆKAT. NEKA, ZATO ARKZIN PROPAGIRA ŠTO VALJA I ŠALJE VAS U CD-SHOPOVE " OUND OF MUSIC" I "DANCING BEAR" DA KUPITE "DRY". I RECITE IM TKO VAS JE POSLAO! I NE OBAZIRITE SE NA BLIJEDE POGLEDE! DA!

*** DINKO ŽIBRAT, KARIKATURIST, U ZADNJA SE DVA TJEDNA POČESTO U "VJESNIKU" OGLASIO SVOJIM GEG-STRIPOM "MARTIN". PREMDA BI BILO LIJEPO POVJEROVATI DA TO ZNAČI "VJESNIKOVO" OTVARANJE STRIPU, NEKAKO MI SE VJEROJATNIJOM ČINI PRETPOSTAVKA DA JE RIJEČ SAMO O INTERMEZZU KRATKA DAHA. ALI, DRŽ'MO FIGE, BOLJE ŽIBRAT NEGO VELIKI BRAT. (BOGMOJ, GLUPOG LI VICA!)

*** OVDJE JE TREBALA BITI VIJEST DA JE EDVIN BIUKOVIĆ ZAVRŠIO CRTANJE NASTAVKA STRIPA O GRENDELIMA, ALI NIJE PA JE NEMA.

*** I ZA KRAJ, UMJESTO NAŠE STALNE PRIČE O KUČIĆIMA I MAČIĆIMA, DANAS IMAMO NA JELOVNIKU JEDNOG DRUGOG NOVINARSKOG LJUBIMCA: **DEMANTI**! NAZVAO NAS JE, NAIME, IVO M. KAKO BI OPOVRGAO SVE ŠTO JE U OVOJ RUBRIČICI IKAD NAPISANO O NJEMU, A DA NIJE BILO POHVALNO. NIJE ISTINA, KAŽE TAKO IVO, DA JE ON IKAD IŠTA OBJAVIO BEZ PLAĆENOG KOPIRAJTA. ŠTOVIŠE, DODAJE, ON JE NA OVIM PROSTORIMA BIO PRVI KOJI JE KOPIRAJTE TRAŽIO I PLAĆAO, DOK SU SVI OSTALI JOŠ KRALI NAVELIKO. TAKOĐER NIJE ISTINITA PO MENI OBJAVLJENA GLASINA DA IVO KUPI ALBUM U KOMIK-ŠOPU PA GA ONDA OBJAVI. ON JE SVOJ IZDAVAČKI PLAN ZACRTAO JOŠ PRIJE GODINU DANA I SADA GA SE DRŽI. NIJE ISTINA NI DA JE POKRAO DIZAJN NJEMAČKOG IZDANJA "SIN CITYA" JER ON TO IZDANJE NIJE NI VIDIO. O SLUČAJU "INDIJANSKOG LJETA" IVO KAŽE DA JE "ANTIBARBARUS" TRAŽIO KOPIRAJT NA KRIVOJ STRANI DOK GA JE ON DOBIO NA PRAVOJ I OBJAVIO SASVIM POŠTENO. ISTO TAKO, IVO KAŽE DA NE PIŠEM TRAČEVE KOJI MU RUŠE UGLED JER DA NEĆU IMATI TIH PARA DA PLATIM ODŠTETU KAD ME TUŽI. I JOŠ, DODAJE IVO, SVATKO TKO SUMNJA U NEŠTO ILI ŽELI BILO KAKVE INFORMACIJE ILI BILO ŠTO PROVJERITI, SLOBODNO MU JE NAZVATI IVU NA 01/442-509 PA ĆE MU IVO SVE OBJASNITI TE ISTO I PAPIRIMA POTKRIJEPITI. ETO, SAD SVI SVE ZNATE I NIKAKVE ZABLUDE VIŠE NEMA.

C. G.

It's O.K. Prot!!!!!!!!!!!!

GOD BULLIES
All I Want Is My Mama

Ispod nasmiješene fasade lažne "Smalltown USA" slike, pritajena je mržnja pulsirala, disala i množila se. I, nekim alkemijskim procesom kojeg tek treba pojmiti, ova je građanska septička jama iskombinirala toksičnu smjesu sadržanih elemenata i stvorila mutant-potomstvo nazvano God Bullies

Kalamazoo je zajednica ugniježđena u srcu jugozapadnog Michigana - u dijelu države za čije postojanje nitko ne želi znati. Grad kamiona, konfederacijskih zastava i naizgled neiscrpnih zaliha ljudi imenom Bob, od kojih su 50 posto mehaničari. Grad murjaka i grad crkvi.

Upravo tu su nastali God Bullies. Bila je 1986. Reagan je bio predsjednik, lokalne fundamentalističke crkve su spaljivale ploče, a inteligentni su ljudi u zapadnom Michiganu bili prava rijetkost. Ispod nasmiješene fasade lažne "Smalltown USA" slike, pritajena je mržnja pulsirala, disala i množila se. I, nekim alkemijskim procesom kojeg tek treba pojmiti, ova je građanska septička jama iskombinirala toksičnu smjesu sadržanih elemenata i stvorila mutant-potomstvo nazvano God Bullies.

Dok je Bob Sager vladao kao kralj gradskih "Kraco" auto-sterea, nova moćna vrst buke počela se izlijevati iz kanalizacije u kojoj su završili izblijedjeli ostaci punka i new wavea... nešto psihodelično, nešto psihotično, nešto veličanstveno-bijesno-rasturajuće bolesno. Svirali su u skladištima, podrumima, napuštenim trgovinama, u oronulim kazalištima uz fleševe stroboskopa u oceanima dima, enormno bučno, sarkastičnih tekstova i besmisleno bestidnih budalaština. Nije da nisu znali što je oral, uglađenost, finoća, ukus - jednostavno, bilo im je svejedno. Nijedan standard nije ostao nepovrijeđen, nijedna linija neprekoračena, nijedna sveta krava nepečena. U zadrtoj su kršćanskoj zajednici religijsku ikonografiju rutinski podvrgli beskurpuloznoj pogrdi; u zatucanoj su domoljubnoj zajednici palili, pljuvali, povraćali i na druge načine osakaćivali beskrajne procesije zastava. Vređanje samo po sebi nije dovoljno a bi se na tome temeljio band - Bullies su posjedovali i instinkt za organiaciju "teatra" te osobit stil pisanja koji su ih izdvajali od hordi plitkih punk/noise/itd bandova.

Prvu su inkarnaciju Bulliesa sačinjavali pjevač Mike Hard, bubnjar Adam Berg (obojica veterani iz Debauched), basist Mike Corso i gitarist Tommy Shannon. Njihovi su nastupi bili acidno začinjene orgije buke, delaya i feedbacka predvođene bezumnim zlokobnim Hardom čije je teatralno manipuliranje hipnotiziralo publiku dok je buka tjerala u pokornost. "I want to fuck my maa-maaa... but she didn't wanna" podrugivao bi se Hard škiljeći i opsceno gestikulirajući.

Klinci su ubrzo poludjeli za njima, roditelji su se užasavali, a njihova se lokalna ozloglašenost počela širiti poput tumora. Već tokom prve godine od nastanka, bili su centralne figure kod zatvaranja kluba, u parnici o skrbništvu te u istrazi o ubojstvu. Priključio im se David Livingstone kao drugi gitarist i producent, a band je snimio i sam producirao single "All I Want Is My Mamma" koji je privukao pažnju Tom Hazelmeyra, vlasnika labele Amphetamine Reptile. Shannon napušta band i odlazi u New York, a Bullies snimaju dva albuma za AmRep ("Mamawombwomb" i "Bog Show") te odrađuju nekoliko turneja po Evropi i SAD prije nego Berg i Corso napuste band zbog "umjetničkih razilaženja".

Tony Oliveri (ranije u Cows) i Eric Poleyn priključili su se prije trećeg i posljednjeg AmRep albuma ("War On Everybody", 1990.) nakon čega

slijedi evro-turneja i raspad po povratku na Laguardia aerodrom, a pauza će potrajati tri godine.

Originalna se četiri člana ponovo okupljaju krajem '93. Kroz nekoliko su mjeseci uspjeli sastaviti dovoljno materijala za svoj debut album pri Alternative Tentacles, "Kill The King". sve je snimljeno u detroitskom studiju "54 Sound" ljeta '94. uz pomoć Davida Livingstonea. Ovim je albumom zatvoren krug - pjesme izviru iz istog otrovnog acido-psihotičnog izvora kao i najraniji materijal, ali su potpomognute s nekoliko godina umjetničkog razvoja sve četvorice. Otvorenije politički i svakim dijelom eksperimentalan i pulsirajući, "King" je još jedna potvrda velikog potencijala Michiganskih otpanika.

Adolphe Builha
(PRIJEVOD: D.K.)

arkzin®

IZLAZI SVAKOG DRUGOG PETKA

ISSN 1330-4011

MEGAZIN ZA POLITIKU I KULTURU CIVILNOG DRUŠTVA, br. 35, 24.3.'95. god. V, cijena 8 kn, 150 SIT, 4 DEM

MIR!

Ekskluzivno iz Haaga: Kome zvono zvoni

Interview: Dr. Zlatko KRAMARIĆ: Ja sam umoran čovjek

Razgovor: David BECKER: Nacije na psihoanalitičkom kauču

Knin Pics: Izvještaj o stanju ljudskih prava u Krajini

Poslije UNPROFOR-a: Umire Osijek, Županja, Slavonski Brod

Reportaža: Rijeka: Ovdje je rock'n'roll način života

Sevdah bosanskog nadrealizma u Novoj Gradišci!

Interview: Dragan Živadinov: Ljubav i država

Šibenik: Jovanovići - život na smetlištu

Polemike: Klapčić, Sokolić

Ekologija - Film - Strip -

Recenzije - Infobahn -

TECHNO & CYBER fanzin

FRACTAL

data dandy

geert lovink
ADILKNO

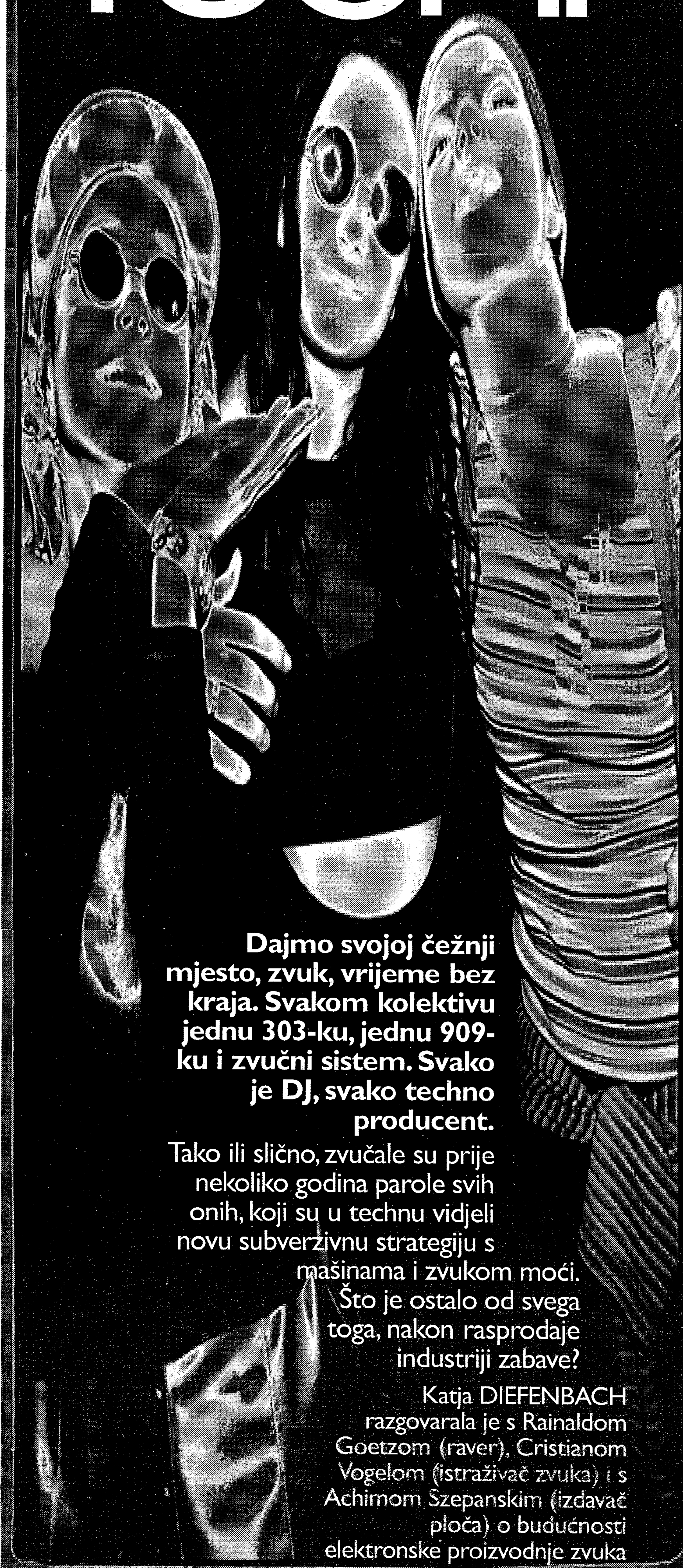
techno 94

infobahn

svemirsko putovanje
- novi mit

novi čovjek je
elektronski dandy
njegovo tijelo,
njegovo odijelo
su njegov prostor!
elektronskom tehnologijom
je uključen u strujne krugove
univerzuma!

Techno'94

Dajmo svojoj čežnji mjesto, zvuk, vrijeme bez kraja. Svakom kolektivu jednu 303-ku, jednu 909-ku i zvučni sistem. Svako je DJ, svako techno producent.

Tako ili slično, zvučale su prije nekoliko godina parole svih onih, koji su u technu vidjeli novu subverzivnu strategiju s mašinama i zvukom moći. Što je ostalo od svega toga, nakon rasprodaje industriji zabave?

Katja DIEFENBACH razgovarala je s Rainaldom Goetzom (raver), Cristianom Vogelom (istraživač zvuka) i s Achimom Szepanskim (izdavač ploča) o budućnosti elektronske proizvodnje zvuka

Photo [illegible]

bye, bye, mala srećo
pobijedite sintetsko vrijeme,
bombardirajte predgrađa snivanja,
dignite u zrak središte sna!
[Jetzt! Subrealistički Manifest]

COCA-COLA SUNCE SIJE NA RAVE DRUŠTVO

Ako je ikada napisana subverzivna teorija o technu i raveu, trebala bi započeti neuspjehom, bolje rečeno, nestajanjem značenja ovih patetičnih parola subverzivne techno prakse. Došlo je rave društvo. I mi smo znali što "Frontpage" nije znao - da je to pobijeda mainstreama.

Kad se subverzivna strategija proširi u društvo, a da ga ne promijeni, onda se nalazimo u zatvoru razonode. I da se pogrešno ne razumijemo, u zatvoru razonode može biti jako zabavno. To je prostor za svestrane individualne strategije zadovoljavanja. Ali ništa više. Inače još samo *coca-cola sunce*, koja sije na sjaj rave društva.

Difuzni program subverzije nasuprot tome, dao je cijeli niz sretnih obećanja. Prvo: veselo prisvojenje elektronskih strojeva. To znači da ne moraš znati svirati nijedan instrument da bi proizveo glazbu. Strojevi su tvoji prijatelji. S njima možeš proizvesti šum i zvuk. Daju ti brzinu i fleksibilnost. Služenje njima neće ostati tajno znanje znanstveno-tehničke elite, već će biti dovedeno u slobodni opticaj.

Drugo: strojevi se koriste suprotno priloženom uputstvu. Sami dovodimo proces stvaranja do zvučnosti. Buka strojeva. Kombinacijom nefiltriranog, bijelog šuma i muzike može se svirati.

Treće: svi postaju potencijalnim prijenosnicima. Potrebno je samo skupiti otpad velikih elektronskih produkcija, vojnih istraživanja i industrijske proizvodnje. Njihova će masovna upotreba promijeniti jednostran odnos pošiljaoca do primaoca, koji je Baudrillard označio kao jedan od najapstraktnijih odnosa moći postkapitalizma. Stalni monolog medija bit će prekinut tvojom vlastitom prljavom malom medijskom praksom.

Četvrto: decentralizacija subjekta. Party je situacija u kojoj se tvoja uvježbana samodisciplina za trenutak može izgubiti. U središtu tog ogromnog, glasnog prostora zvuka, možeš zaboraviti, makar i nakratko, svoj čvrsti poslušni građanski identitet.

Tako je to izgledalo prije nekoliko godina. Sada je sve ispalo drugačije. Gluplje. Nevjerojatno brza integracija undergrounda u veliki spektakl industrije razonode. Poslušajmo tri stajališta o technu, snimljena krajem 1994.

I. ELEKTRONSKA SREĆA

Kad sam u walkman stavila Pre-Release-Tape Rainalda Goetza "Estetski sistem" s albuma "Word", sjedila sam četiri sata za zastakljenim prozorima velikoprostornog vagona ICE-vlaka, na putu iz Münchena prema Frankfurtu.

Čist, zvučan glas, s podlogom čarobnih kapljućih elektronskih tonova, dopirao mi je do uha. I dok sam mislila na svoju dječju ploču "Aladinova čudesna svjetiljka", čula sam kako Rainald Goetz kaže: "Made in Heaven". Tu netko priča, pomislila sam, o provali sreće u njegov život. O totalno superugodnom osjećaju. Netko elektronski reproducira ton sreće, u životu obilježenom negacijom. Sljedećeg ću dana prvo pitati Rainalda Goetza da li je techno za njega izraz pozitivnog mišljenja.

"Ne kao pozitivno mišljenje u smislu dobrog", rekao je, "već pozitivnost u smislu ne-negativnosti. Proces razmišljanja uvijek ide putem negacije. Zato je tako teško, u pisanom govoru direktno zahvatiti stvari. S tim se problemom muče svi koji žele opisati lijepe trenutke pišući. Opis je ili lažljivo kičast ili jednostavno dirljivo kriv. Mogućnosti da se to kaže muzikom su puno veće.

Na jednom mjestu na tvom CD-u uspoređuješ bassline zabave s otkucajima srca majke koje dijete čuje u utrobi. Nudi li techno nešto poput regresivne elektronske sreće?

Na neki način da. Na jednoj zabavi u Berlinu iznenada sam spoznao da sam bio negdje gdje je otkucaj srca bio potpuno blizu, gdje sam glas majke čuo na sasvim drukčiji način koji možda sliči onom kad uho prislonite na prsa osobe koja govori. Te zabave pružaju trenutke spoznaje, koji mogu biti regresivni. Također pružaju trenutke spoznaje koji direktno utječu na društveni život. Počinjete razumijevati kakvi su ljudi kad ih vidite kako plešu, kako reagiraju i pokreću se.

Na svom CD-u spajaš i biologiju i melodiju. Kako zvuči protein?

Uvijek si zamišljam da tijelo proizvodi zvuk. Mislim da je 98 postotaka onoga što uho čuje biološki šumovi u tijelu. Kad promatramo biokemiju, onda se pitamo kako ti događaji zvuče u molekularnom i atomskom polju? Kakav zvuk imaju? Pitanje da li određene melodije koje su vrlo jednostavne tolike ljude pokreću na isti način, dovelo me do pretpostavke da to ima veze s tim da se elektroni kreću na vrlo urednom putu, njihovi skokovi su matematički ekstremno posloženi i kad čovjek čuje te jednostavne melodije, on prepoznaje nešto od te muzike koju mu njegovo tijelo cijelo vrijeme svira. To je samo jedan mali trenutak spoznaje. Inače se radi o socijalnim stvarima.

Techno otvara i medijalni prostor, prostor zvuka, priključak je mašinama, šumovima. Da li je pozitivan drugi kraj svih tih medijskih mašina, gdje priključak više nije otuđen?

Kada ne želim gledati tri televizijska programa odjednom, isključit ću dva, ili sva tri. U tom pogledu nema otuđenja. Ja sam taj koji odlučuje što ću slušati. Ta ponuda teksta kakvu svijet još nije vidio izazvala bi zavist prijašnjih generacija. Ono što spominješ u vezi s technom je osobitost koja kod techno muzike fascinira i E-muzičare jer neprestano rade na tom problemu, zato što doseže daleko u početak stoljeća, zato što se ne radi o tome da se proizvede ton, već šum svijeta. Kao što je John Cage rekao u jednom razgovoru da ne razumije kako ljudi i po sedmi puta mogu slušati sedmu Beethovenovu simfoniju, zato što se, kad on otvori prozor, na Time Squareu svaki dan, svaki sat, čuje kompletno druga muzika.

2. *ELEKTRONSKI UNDERGROUND*

Prošle godine mi je netko iz Londona donio dvije male brošure techno-scene: "Praxis newsletter" i "techNET — bulletin of the digital underground". Brošure pune malih manifesta i tekstova, s rasutim djelovima subverzivne teorije o technu. U njima se radi o kritici instrumentalnog razuma u znanosti, o kapitalističkom i vojnom interesu spoznaja pri proizvodnji kompjutera.

Protiv tih realnosti izrečene su iznenađujuće euforične, borbene i apodiktične izjave. "Tehnologija nama! Van iz zatvora racionalnosti i kapitalističkog tržišta!" Povezanost s beat generacijom i Burroughsom ponovo će se uspostaviti, povezanost sa situacionistima i Raoulom Vaneigemom, s praktikama lutanja i psihogeografskim eksperimentima.

Kad sam srela Cristiana Vogela, DJ-a i techno-producenta iz Brightona, gdje studira muziku 20 stoljeća i kulturne znanosti, ponovno sam susrela taj underground-optimizam, to bezuvjetno održavanje subkulturnog identiteta. "Techno je subkultura", rekao je. "On predstavlja sveobuhvatnu kulturu identiteta. Mašine kod techna, 909-ka, 303-ka, 202-ka i 101-ca ono su što ja nazivam važnim činiocima kulture. Kada čuješ jednu 909-ku koja radi 'butchbutchbutch', tada to stvara ton techna. S time je povezan čitav stil življenja, ostati budan cijele noći, iskustva s drogama, samoizgubljeno plesanje u kutu jedne prostorije, vrijeme, da razmišljaš o stvarima. Na kraju krajeva, taj bi doživljaj trebao biti dostupan svima. Biti kreativan, biti u stanju objaviti nešto putem muzike, putem kompjuterske umjetnosti ili preko Interneta. Izraziti se tehnologijom - strašne su stvari. Svatko bi trebao znati kako jedna 303-ka ili 909-ka funkcionira. Tko sluša techno, ne sluša ništa što i sam ne bi mogao stvoriti."

Kad pogledaš kako je tehnologija primjenjena u društvu, techno bi zapravo mogao biti soundtrack otuđenja u digitalnoj sferi?

Tehnologija je čovječanstvu otvorila novu dimenziju putem dalekosežnog istraživanja i pripreme alata. Ljudi se mogu malo odmoriti, mogu se koncentrirati na razmišljanje, na filozofiju. Techno-glazba je korak otvaranja nove dimenzije čovječanstva. Većina ljudi kaže da tehnologija uništava kulturu. Ja kažem da tehnologija može stvoriti kulturu. To je bit techno-muzike, onoga što rade kompjuterski hakeri, radio-gusari. Tako i DJi koriste tehniku koja je pristupačna. Uzimaju je i koriste na način koji nitko nije očekivao. Stvaraju svoj vlastiti kulturni identitet s modernom tehnologijom. Svoju sam novu maxi-singlicu nazvao "We Equate Machines With Funkiness". To je citat iz eseja u kojem se govori o tome da je techno uništio kult zvijezde u popularnoj muzici. Tip koji je napisao esej pod 'funkiness' je podrazumijevao osjećaj tjelesnog izraza, osjećaj ali i mogućnost izražavanja emocija putem plesa. Danas, s dancefloorom, imamo samo taj elektronski zvuk u prostoru, taj anonimni, bezlični zvuk. Mediji pokušavaju technu nametnuti stari rock'n'roll sistem, ali ljudi su sebe i svoj izraz u zadnjih pet godina naučili izjednačiti s tim mašinama, s tim mašinski proizvedenim zvukom. Kad odeš u neki klub, muzika je dobra i apstraktna, osjećaš vibracije, intenzivno titranje u zraku. Svi znaju da ovisi o njima samima da nešto naprave iz glazbe, da nađu sami sebe, *to get funky*.

Tada Cristianu Vogelu pričam o Rainald Goetzovim tezama "lupanja srca majke i šumu elektrona".

Ono što sam naučio od analize muzike 20. stoljeća i što sam onda primjenio na techno, jest spoznaja da su

> Pitanje da li određene vrlo jednostavne melodije tolike ljude pokreću na isti način, dovelo me do pretpostavke da to ima veze s tim da se elektroni kreću na vrlo urednom putu, njihovi skokovi su matematički ekstremno posloženi i kad čovjek čuje te jednostavne melodije, on prepoznaje nešto od muzike koju njegovo tijelo cijelo vrijeme svira. To je samo jedan mali trenutak spoznaje

struktura, ton i konzistencija ključni elementi elektronske muzike. Ne radi se o melodiji. Smatram da u technu postoje određeni tonovi i konzistencije, koji na sve ljude djeluju na isti način. To je psiho-akustični efekt. Vidio sam jednu emisiju na televiziji, radilo se o bebama. Izgleda da su bebama jako ugodni šumovi koje proizvode strojevi za rublje, strojevi za pranje suđa, sve što radi nešto poput "huihuihui", zato što je konstantno. Podsjeća te na lupanje srca tvoje majke.

3. *PONOVNO DEFINIRANJE TIŠINE*

Od sada više nema riječi o sreći, nema riječi o undergroundu bez veselih teorija. Susrećem Achima Szepanskog u Frankfurtu, u dnevnoj sobi Force Inc. Za njega je došlo vrijeme obračuna. Vrijeme potrage za novim putevima, novim terenima, muzikalno i teoretski.

Osnovali ste sublabel zvan Mille Plateaux. Tako se zove i knjiga Gillesa Deleuzea i Felixa Guattaria o kapitalizmu i shizofreniji. Koju vezu pronalazite između techna i poststrukturalističke teorije?

Mille Plateaux više ne funkcionira toliko u techno-kontekstu, već u eksperimentalnom polju za Novu Elektronsku Muziku. Inspiracija dolazi direktno iz poglavlja Deleuzea i Guattaria, u kojima se izvješćuje o modernoj muzici, synthesizerima i slično. Pitanje je samo kakav će se odnos stvoriti između tonske materije i energije putem novih medija. Postavlja se pitanje da li je tradicionalni način stvaranja muzike zastario. Ne bi li se muzičar danas trebao shvaćati kao posluživač stroja? Sintisajzer je bio prvi stroj koji je proces produkcije i stvaranje tonova učinio samoćujnim.

Razvoj novih medija i nove tehnologije se, općedruštveno, kreće u smjeru automatizacije. Ali, ne postoji društvena diskusija o tome kako bi se nevjerojatne potencijale produktivne snage razvoja mogle emancipatorski koristiti?

Svi kompleksi novih medija su nastali iz vojnih istraživanja. Direktno djeluju kao politički i socijalni kontrolni sistemi. Djeluju, kao što je pokazao Virillio, preko ubrzanja i brzine direktno određujući vlast. To se konkretno može vidjeti pri upotrebi ove mašinerije. Pop-glazba zadnjih je 10-15 godina korištena za stvaranje masi sukladnih i primjerenih činjenica. A sintisajzer je pitanje nove igre s instrumentima. Iz toga sam razloga upotrijebio izraz posluželj stroja. Sa strojnim stvaranjem tonova nastala je tehnologija koja se može slušati, novi zvuk. Potpuni prekid sa stvaranjem i produkcijom svake glazbe do sad. Moguće je stvoriti zvučne efekte koji su - i tu se možda ponovo pojavljuje veza s Deleuzeom i Guattariem - prije bili namijenjeni smirivanju duševno bolesnih. To znači da nastaju produkcije tonova, za koje se do 19. ili čak 20. stoljeća nije znalo, iz razloga što u prirodi ili u raspravi glazbe s prirodom nisu bili čujni, nije ih se moglo zamisliti. Time se pojavljuje cijeli spektar postavljenih pitanja. Dolazi u pitanje klasični autor i skladatelj, ljudski glas koji muzici udahnjuje smisao. Pitanje prava kopiranja mora se ponovno definirati. Tu se pojavljuju pitanja koja je već postavio Cage - kako se ponovno može definirati tišina? Ako se polazi od tog da smo u današnje vrijeme danonoćno okruženi zvukom i glasovima, da li glazba tada može zauzeti kritičnu funkciju?

A odgovori na ta pitanja?

Od kraja 50-tih se u *musique concrete*, kasnije i u pop-glazbi te u industrijskoj sve do techna, čuje raznolikost šumova, krikova, zrikanja, škripanja... Kao što je rečeno, sve su to šumovi, koji bi se prije stotinu godina pripisali nekoj ludnici. Možda bi se moglo reći da su luđaci bili svjesni ovih oblika šumova. Koliko je, međutim, poslije Pink Floyda taj način slušanja postao stereotipom? To usmjerenoslušanje-efekata u međuvremenu je pop-glazbu kategoriziralo i napravilo općenitom. Samo na rubovima te pop-glazbe po mom se mišljenju nalazi ono što bih označio kao ambijent, inteligent ili čak kao techno. Na tim se rubovima uvijek vrše pokušaji koji se, uz uvijek ponovno učestale navike slušanja razbijaju. Techno je u prvom redu bio destrukturacija određenih pravila i navika slušanja u pop-glazbi.

Deleuze bi rekao da bi slanje tonskog materijala na samostalan put bilo otkrivanje novih oblika šumljenja - muzika i nije ništa drugo nego strukturirano šumljenje. Nadilazeći sve to, mora se razmišljati o načinu djelovanja muzike, o oslobađanju energije, koja se ne da ponovno uvesti u stilske i dobro organizirane masovne ravove. Kada se govori o raveu, moramo se pitati kako ovdje funkcionira techno kao masovni bodybuilding. Uskoro će izaći članak koji pokušava naći vezu između techna, genetskog inžinjeringa i kloniranja tijela, prijenosa fordističkih koncepata na industriju razonode. Da je sve to dobrodošlo industriji, koja klupsku scenu upravo otkriva kao ekonomski faktor, podrazumijeva se. To približavanje rave i clubwearscene i industrije možda dosada nismo dovoljno osvijetlili. Vjerovatno je to u technu jače i afirmiranje nego u drugim scenama. Kad pogledate flyer za neki veliki rave naći ćete logotipe dvadesetak velikih firmi koje ih sponzoriraju!

infobahn

Pulp Fiction

Tarantinovi fanovi mogu usmjeriti svoje web browsere prema // www.elmail.co.uk/movie/pulp i podsjetiti se dijelova Pulp Fictiona, primjerice sountracka, pogledati fotografije s castinga (na kojima Travoltin podvoljak i bez svih specijalnih efekata i šminke ipak izgleda genijalno) i zaviriti u kompletan Quentinov background koji će sam otkriti.

Hotwired

Ako mislite da ste pravi trendsetter samo zato što kupujete Wired magazin, promislite još jednom. Posljednji pothvat koji je izvela ekipa američke techno Biblije je on-line prostor nazvan Hotwired. Ovo nije tek jednostavna verzija Wireda u elektronskoj formi, već su korištene i najsuvremenije grafičke metode, asocijativni interface koji vas vodi kroz radove multimedijalnih dizajnera te kroz diskusijske grupe i njihove razgovore o novim tehnologijama kao što su instant news reporti. Dobra zabava na http:// www.hotwired.com/.

Netscape

Net zajednica postaje sve interesantnija zbog novog sistema iščitavanja na World Wide Webu, grafičko-tekstualnom dijelu Interneta, nazvanom Netscape. U suštini, mnogo je brži i mnogo više prijateljski nastrojen od prethodnog sistema, a još uvijek se može besplatno korisititi.

Interaktivna karma

The Vortex: Quantum gate II novi je 'interaktivni' film. Upravo je objavljen na CD-Romu i na granici je igre i filma. Vaša je uloga centralna (glavna!), a lutat ćete misterioznom futurističkom zemljom gdje vam je zadatak razlikovati stvarnost od fikcije. Zemlja je ustrojena po osuvremenjenom srednjevjekovnom obrascu SM igrica, a ovo "virtualno kino" ima čak 90 mogućih završetaka, od kojih je tek jedan happyend. Američki programer Greg Roach objašnjava da je "program podešen da kazni sve vaše negativne egzibicionističke emocije, pa stoga morate biti vrlo pažljivi. Mnogo je ljudi koji se nakon ove igre cijeli dan osjećaju kao nečije žrtve, a njena je poruka da "morate preuzeti odgovornost za vlastite postupke, pa ćete znati uobličiti i vlastitu sudbinu", kaže Greg. Vortex info telefon je 99 44 71 229 8652.

Hi-tech manekenke

Elegantna i luksuzna maštovitost u kojima su glavne uloge dodijeljene Kate, Elle i Veronici. Modna agencija The Storm objavila je CD-Rom katalog s bookovima vlastitih manekenki i manekena za one koji 3D koriste u ozbiljne svrhe. Ovaj CD-Rom predstavlja ono što se uistinu zove tehnologija. Detaljnije informacije na telefon 99 44 71 352 2278.

Bedroom glazba

Ako u svojim lutanjima kroz prostore Neta naletite na ime Daniel Pemberton, svakako se zadržite koji trenutak. To ambiciozno šesnaestogodišnje dijete-čarobnjak kreiralo je vlastitu mrežu kojom iz vlastitog kreveta pristupa Internetu. Najnoviji trač vezan uz Daniela je priča o izdavanju vlastitog debut albuma nazvanog Bedroom, a trenutno je otvorio i vlastiti položaj na World Wide Webu nazvan Bedroom, Boredom And Other Stuff!

Elvis

Štovaoci Kralja rock'n'rolla sad vjerojatno plaču jer je Cyber-Graceland Tour trenutno izbačen iz upotrebe. Presleyeva kuća prva je copyrightom zaštićena institucija koja je dospjela na Internet, a bez dozvole. Predstavnici Elvis Presley Enterprisesa naredili su mladiću, inače studentu iz Texasa, koji je instalirao zvuk Elvisovih pjesama i slike Gracelanada na Internet, da iste u roku 'jučer' isključi s mreže pošto su oni jedini koji imaju zakonska prava za takve poduhvate. Mladić je to učinio, ali još uvijek se ne zna je li bilo nekakvih sankcija ili naknade štete EPE-u. Očigledno je da će pirati morati pripaziti koga biraju za likove na Internetu. A i glavonje iz EPE-a mogli bi biti malo manje pohlepni.

X files

Najnovija verzija stripa X-Men - Generation X, koju je objavila američka izdavačka kuća Marvel Comic's, odnedavno je u svom raskošnom koloru prisutan i na Internetu. I naravno, potpuno besplatna ako idete preko World Wide Weba. Pronađite ga na http:/ / www.st. nepean.uws.edu.au/stuff/g enx.

Advertising

Nakon 30. travnja, National Science Foundation iz Washingtona zaključat će Net onim firmama koje su ga koristile za komercijalne oglase. Naime, instalirana Commercial Internet Exchange mreža od svakog od svojih korisnika naplaćuje 7000 £ godišnje, pa su mnoge firme krenule u oglašavanje na redovnim, besplatnim linijama Interneta. NSF je odlučio uvesti reda, pa će od spomenutog datuma oglašavanje biti dozvoljeno tek školama, koledžima i sličnim neprofitnim organizacijama i udruženjima. Reda ipak treba biti.

Pod vodom

Podvodna zvijezda, delfin Ecco, nedavno se pojavio u podvodnoj chill-out zoni, u potpuno novoj "podvodnoj" igri nazvanoj Ecco: The Tides Of Time (Megadrive). Ovaj put dogodovštine Eccoa obogaćena su stvarčicama poput prstenova za teleport, a kružeći kroz svjetske vodene dubine ovaj će delfin spašavati svijet i njegove ugrožene oceane. Ukoliko odlučite zaigrati ovu igru, vaš će se ekran pretvoriti u (nad)realni podvodni svijet prepun sunčeve svjetlosti, zlatnih ribica, šljaštećih korala, algi, meduza i ostale podvodne flore i faune. Igra je vrlo jednostavna, ali je mnogo interesantnija ukoliko delfina iskoristite kao svog vodiča kroz podvodni svijet. Nevjerojatno je što sve možete otkriti.

SILLY QUOTES FROM INTERNET :-)

KEYBOARD: AN ADD-ON DEVICE FOR ENTERING ERRORS IN A PC
LEARN FROM YOUR PARENTS MISTAKES. USE BIRTH CONTROL.
NO WANNA WORK. WANNA BANG ON KEYBOARD.
NOTHING IS 100% CERTAIN, BUG FREE OR IBM COMPATIBLE.
OF THE THINGS I'VE LOST..I MISS MY MIND THE MOST
PERSONAL COMPUTING ... A TERMINAL DISEASE.
REAL WOMEN DON'T DEFLATE WHEN YOU BITE THEM...
SENILE.COM FOUND . . . OUT OF MEMORY . . .
REALITY.SYS CORRUPTED: RE-BOOT UNIVERSE? (Y/N/Q)
SILENCE IS EVIDENCE OF SUPERB LANGUAGE SKILLS ..
!EDIS GNORW EHT MORF SIHT TA GNIKOOL ERA UOY
"640K OUGHT TO BE ENOUGH FOR ANYBODY." - BILL GATES, 1981
"EATING RADIUM HAS STRANGE RESULTS," TOM SAID BRIGHTLY.
"JUNIOR, QUIT PLAYING WITH YOUR FLOPPY!"
"MOST WHO FAVOR ABORTION HAVE ALREADY BEEN BORN!"
[SIGH] NOSTALGIA JUST ISN'T WHAT IT USED TO BE ...
A BLACK HOLE IS WHEN THE GODS DIVIDE BY ZERO...
A LECTURE ON TIME TRAVEL WILL BE HELD YESTERDAY.
AUNT EM: HATE KANSAS. HATE YOU. TOOK DOG. -DOROTHY
DO YOU THINK JIMI HENDRIX'S MODEM WAS A PURPLE HAYES?
ENGAGING IN FAXUAL CONTACT?... USE COVER SHEETS.
GENERALISSIMO FRANCISCO FRANCO IS STILL DEAD!
I BREATHE - - THEREFORE, I SHOP.
I TRIED OS/2 ONCE, BUT I DIDN'T INHALE.
IF ONLY WOMEN CAME WITH PULL-DOWN MENUS AND ON-LINE HELP
MONEY DOES TALK - MINE SAID "GOODBYE"
SORRY, THE BRAIN YOU HAVE REACHED HAS BEEN DISCONNECTED.
THIS MESSAGE WAS TYPED WITH RECYCLED PIXELS.
WASHING WINDOWS IS BETTER THAN USING WINDOWS.
WINDOWS IS NOT A VIRUS. VIRUSES DO SOMETHING.
WINDOWS: THE GATES OF HELL.

GEERT LOVINK

je iz Amsterdama, grada u sjeni evropskog meteža, grada putnika, švercera i izbjeglica. Bio je aktivan u squatterskom pokretu jer ga je inspirirao više nego fakulteti politologije i filozofije koje je studirao. Kad su squatterske akcije splasnule, osnovao je ADILKNO - Fondaciju za promicanje ilegalnog znanja. Činila ju je ekipa s kompjuterima koja je sama smišljala istraživanja i nikada se nije trudila dopasti profesorima. ADILKNO je u knjizi "Pucanje pokreta" objavio skrivene *fileove* squatterskog pokreta, pokazujući ono što mediji nikada nisu mogli, a squatteri nisu imali hrabrosti priznati - da su plovili u prostoru koji su sami stvorili ne znajući kuda idu, slučajno proizvodeći čitav alternativni labirint za kulturne eksperimente, opasne životne stilove i zadivljujuće pobune. Nakon 1984. većina se ljudi povukla u ilegalu ili nestala u medijima, a ADILKNO se okrenuo istraživanju magičnog svijeta medija radeći na kartografiji tog medijskog prostora i fenomenologiji mnogih tajnovitih kutaka i figura koje se tamo mogu pronaći. Godine 1992. objavili su *"Medienarchiv"* - sabrane eseje o teoriji medija, a 1994. *"Datendandy"*.

Kako definirate medije?

Mediji su materijal, i to je osnovna ideja. Nisu kanal koji prenosi poruku od A premu B, nego materijal s kojim se možeš igrati. Tu ideju o igrivosti kao bitnom aspektu medija imali smo od samog početka, krajem 70-tih, kad smo započeli niz medijskih eksperimenata. Bilo nam je jasno da ne želimo kritizirati velike medije na klasičan način. Nismo se bavili analizom moći. Mediji su određen okoliš u kojem sudjeluješ, a medijski okoliš je prostran poput svemira i sadrži sve moguće kulture, ne samo stvarnost u kojoj se trenutno nalaziš. To ide od rada na malim fanzinima do diskursa o virtualnoj stvarnosti, te netpolitici što postaje sve značajnije pitanje.

Znači li to da se bavite i medijskom praksom, a ne samo teorijom?

Da, za mene je taj spoj vrlo važan. Povremeno je u prvom planu medijski aktivizam, a povremeno pisanje i studiranje, ali uvijek na neki način idu zajedno. Smatram sebe medijskim teoretičarom, intelektualcem 19. stoljeća koji radi u okolnostima 21. stoljeća. Način na koji shvaćam medijsku teoriju nije uobičajen ni proširen. Ideja komunikacijskih studija postala je veliki biznis na svim svjetskim univerzitetima. No, to nije ono što smatram medijskom teorijom. Ne zanima me publika kao ciljna grupa, niti je doživljavam kao žrtvu. Medijska teorija na kojoj radim od sredine 80-tih ne bavi se statistikom ni semiologijom, nego se korijeni u filozofiji i studiju književnosti.

Doživljavaš li sebe kao teorijskog anarhista ili kao dio neke šire teorijske struje?

Oboje. Sada kad naša grupa ima već četiri-pet objavljenih knjiga, nakon desetogodišnjeg postojanja postaje jasnije u kojem pravcu se razvijamo. Odmah na početku jasno smo znali da ne želimo biti dio akademskog svijeta, nismo sanjali o doktoratima, uvijek smo se smatrali teoretičarima izvan univerziteta, što nije lako. Malo je ljudi koji su konzekventno radili izvan univerziteta, ali i izvan medija. Mi nismo urednici velikih magazina. Dugo vremena živjeli smo od socijalne pomoći i postepeno smo počeli raditi različite stvari. Ja živim od organiziranja konferencija i predavanja u zapadnoj Evropi. Dio vremena provodim i u Istočnoj Evropi, radeći na razvijanju projekata, mreža. Drugi članovi grupe rade kao urednici knjiga, u turizmu i slično. Ako izaberete život izvan univerziteta, morate nositi sve posljedice te odluke. Prilično je teško živjeti kao intelektualac. Ako niste novinar - kako možete živjeti od pisanja eseja? Malo je ljudi koji to mogu. Nikad nismo tražili pomoć od fondacija, novac za istraživanja i slično. U tom smislu smo anarhisti, smatramo se dijelom pokreta autonoma, anarhista. Razlog zbog kojeg smo ostali izvan univerziteta je što mislimo da unutar njih nije moguće generirati nova znanja, raditi na stvarima koje se upravo događaju. Na sveučilištu vas prisiljavaju da radite na povijesni način. Mi to ne radimo, imamo književnu inspiraciju, pišemo manifeste i eseje, ne želimo proizvoditi oficijelne studije. Mrzimo to. Nismo objektivni. Mi smo teorijski ekstremisti i ne želimo se pretvarati da pišemo na objektivan način. Nikad ne pišemo o temi već sami želimo biti tema. Pokušavamo prevladati novinarski pristup. Ne pišemo o medijima nego pokušavamo prodrijeti u same medije, a istovremeno, prolazeći kroz taj svemir *data*, pokušavamo pronaći poziciju koja je onkraj medija. Vidjeti da li je danas moguća pozicija koja je radikalno protiv. Pokušavamo stvoriti jak anti-medija pokret, a istovremno biti svjesni da smo dio medijskog carstva. Morate razviti medijsku svijest. Primjerice, moram biti svjestan da govorim u tu mašinu i da će to biti objavljeno. Snažno osjećamo da istovremno postoje različiti svjetovi, različite prisutnosti, svijet užitka, svijet tijela, i drugi svemiri koji ne sadrže *data*. Uvijek tragamo za way out iz carstva medija. Ne zato što se bojimo medija ili što želimo zadržati početni stadij. Naprotiv, želimo što prije proći kroz taj dio i doći do kraja. Zanima nas kako će određeni medij završiti, kako će, na primjer, posljednja virtualna stvarnost umrijeti. To nas na bolji način može pripremiti da budemo nezavisni, autonomni, nego jednostavnim odbijanjem tehnologije kao takve. Također nije nužno projicirati naivne, utopijske elemente u nju. Budući da mediji za nas imaju tu kvalitetu materijalnosti, možemo ih promatrati kao objekte.

Zašto svoje tekstove potpisujete kao grupa, a ne kao autori?

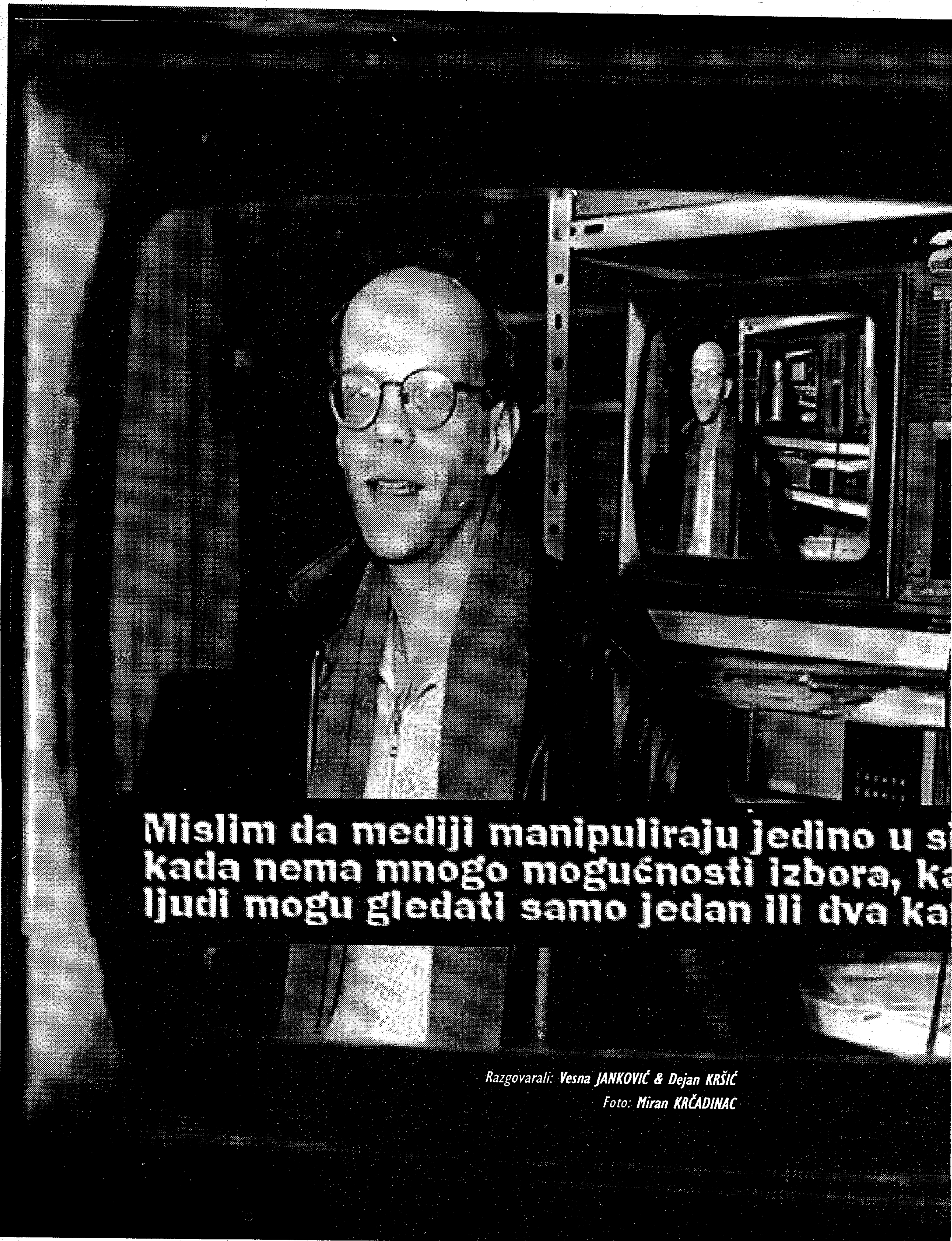
To je objašnjeno u knjizi "Media-archive" gdje smo se poslužili idejom Briana Gysina, prijatelja Williama Burroughsa, idejom "trećeg uma". Treći um nastaje kad dvoje sjednu zajedno i počnu pisati. Oni stvore tekst koji nikad ne bi napisali sami, nastanu misli koje nikad ne bi nastale da pišu pojedinačno. Grupa BILWET je za nas treći um. Nitko od nas pojedinačno to ne može simulirati. Mogu sjesti sam i pokušati pisati na BILWET način, no to ne ide. To ne znači da smo kolektiv, već slobodna asocijacija individualaca.

Što znači i kako konkretno izgleda kombiniranje teorijskog i praktičnog rada?

Podučavao sam u Budimpešti i Bukureštu na odjelima za medije Umjetničkih akademija, uključen sam i u neke projekte Sorosevih centara za suvremenu umjetnost. Upravo se vraćam iz Skopja gdje sam imao predavanje u Muzeju za modernu umjetnost. Radim i različite stvari na području piratskog radija, kojeg smatram važnim dijelom alternativnih autonomnih medijskih struktura koje smo izgradili u Amsterdamu posljednjih petnaestak godina. Jako me zanima kamo će nas odvesti ovaj izlet u svijet radija. Radio je nevažan medij, ljudi i osobito vlasti gube interes

S e-mailom se definitivno uspostavlja prevlast informacije. Kako se snaći među svim informacijama i gdje je čovjek u svemu tome?

Radi se o tome da treba naučiti navigaciju u cyber-spaceu. Kad uđemo u knjižaru ili kad otvorimo novine znamo kako navigirati, ali nismo se još naučili snalaziti u cyber-spaceu. Kako brzo shvatiti o čemu se radi kad se suočiš s gomilom fajlova? U knjizi "Media-archive" upotrijebili smo termin wet-ware. Postoji hard-ware, soft-ware i wet-ware - to je ljudska komponenta, komponenta koja uvijek unosi nered u sistem, proizvodi kaos i uvijek na neki način zezne sistem. U medijskoj tehnologiji uvijek radimo sa svim trima komponentama. Wet-ware je tjelesno iskustvo, na neki način povezano s medijima, u trokutu s druge dvije komponente, ali uvijek unoseći nered, sanjajući, misleći na druge stvari, jedući, idući u WC.

Mislim da mediji manipuliraju jedino u s... kada nema mnogo mogućnosti izbora, k... ljudi mogu gledati samo jedan ili dva ka...

Razgovarali: Vesna JANKOVIĆ & Dejan KRŠIĆ

Foto: Miran KRČADINAC

POSTATI MED...

> **Mediji i techno-muzika?**
>
> Dolazim s radija i gledam malo drukčije na techno. Cijenim subkulturni i muzički aspekt techno pokreta, no imam malih teškoća s njihovim pristupom medijima. Mislim da su previše izolirani i malo previše komercijalni. Techno kultura bi trebala napraviti veliki korak prema emitiranju, malo se previše skriva. Mi koristimo medij kao materijal, za njih je sempl jedini materijal s kojim se igraju. Imam također problema s kultom DJ-a. Za nas to nije nužno, mi smo anonimni ljudi koji radimo na radiju, ne sviđa nam se da DJ prave osobnu promociju i postaju pop-starovi Nikad nam se uostalom nisu sviđali pop-starovi. Mislim da DJ trebaju ići prema medijima, a ne postati pop-starovi, ne ući u to čudno carstvo novca i mode. To za nas ima veze i s tehničkom stranom techno kulture. Ako DJ-i rade s kompjutorima, ne trebaju izdavati CD, nego uključiti transmiter u svoju miksetu i ići u eter, umjesto da prave komercijalne proizvode.

MEDIJSKI TEORETIČAR

G E E R T

IJSKI PISMEN

za radio, te se zato otvaraju neki slobodni kanali koje možete zaposjesti. Pokušavam ohrabriti što više ljudi da se pozabave time, da rade malo u sjeni ovog divovskog medijskog cirkusa. Malo sam skeptičniji o primjeni sličnih metoda na televiziju, jer je TV previše važna i preskupa.

Od '89. se malo više bavimo načinom na koji su izgrađene i kako funkcioniraju kompjuterske mreže. U Amsterdamu je '89. održana prva međunarodna konferencija kompjuterskih hackera pod nazivom "Galactic hacker party" (Galaktički hakerski tulum). Od '90. sam aktivno uključen u manje BBS-e, a od '93. imamo svoj vlastiti Internet on-line sistem, nazvan "Hacktic" pa preimenovan u "Acess for all" što nam daje mogućnost da saznamo kako stvoriti vlastitu on-line kulturu u Amsterdamu. U proljeće '93 održali smo drugu veliku konferenciju u polderima sjeverno od Amsterdama, koja se zvala "Hacking at the end of the Universe". U šumi pod šatorima sakupilo se 600-700 ljudi i bilo je prekrasno prisustvovati i biti uključen u mrežu. Iste godine održana je i konferencija "Next five minutes" o taktičkoj televiziji, kako smo to tada zvali. Na njoj su sudjelovali ljudi koji se bave videom i televizijom, koji su negdje između umjetnosti i kulture s jedne, te politike i aktivizma s druge strane. Njihovi radovi ne ulaze u kategoriju dokumentarnog filma, no nisu ni dio oficijelne video-umjetnosti. To su ljudi koji eksperimentiraju s estetikom, no istovremeno su vrlo zainteresirani za sadržaj, temu.

Koliko se u svojim promišljanjima medija nastavljate na koncepte nastale 60-tih godina?

Pokušali smo izmisliti i razviti koncepte koji ljudima pokušavaju reći da osim stare podjele na velike medije i kontrakulturu koja ih kritizira postoje i drukčiji načini odnošenja. Stara koncepcija iz 60-tih, tzv. koncepcija "megafona", govori o medijima koji proizvode smeće, a mi smo mali, i u pravu smo kad ih napadamo i ljudima donosimo istinu. Mislim da danas živimo u mnogo kompleksnijem medijskom carstvu i tako pojednostavljene dualističke ideje više ne funkcioniraju, mada i dalje postoje razlozi za razvoj radikalne medijske kritike. U redu, postoji manipulacija, no, opiši je, opiši je vrlo precizno, nemoj to samo reći. Također, ako si u medijima budi svjestan da i ti sam manipuliraš. Budi svjestan i toga da je vrlo zabavno raditi s medijima kao takvima, ne radiš to samo zbog ideje, velikog razloga. Ako ne osjećaš zadovoljstvo, bolje odmah prestani, jer će ljudi vrlo brzo shvatiti da se ne trudiš ići dalje i dublje u razumijevanju stvari, nego da ponavljaš staru fundamentalističku poziciju. Mediji se razvijaju tako brzo da smo prisiljeni eksperimentirati, vidjeti što se može a što ne. Nitko ti to neće reći, nema recepata, dakle moraš to učiniti sam. Moraš ići u piratstvo, razvijanje svoje vlastite distribucije. To će te u svakom slučaju odnijeti dalje i dublje u medijski univerzum, dalje na put u carstvo *data*, kako ga ja zovem. Mi još uvijek nismo uistinu medijski pismeni, ali ćemo uskoro biti. Slijedeća generacija će znati kako koristiti kompjutere i možda će oni potpuno odbaciti televiziju, jer će biti tako dobri u dekonstrukciji smeća koje se emitira, da će vidjeti kroz svu simpliciranu glupost TV-poruka. Dakle, postani medijski pismen. A to možeš postati ne samo čitanjem McLuhana, Derridae ili Nietzschea, već praksom. Započni kompjuterski sistem kod kuće, zašto ne?

Time se ponovo vraćamo na političku ravan - kako vidiš jaz između situacije u Amsterdamu danas i ovoga ovdje? Čini se da smo mi ovdje mnogo više opsjednuti ovisnošću o politici?

Ako postoji meta-razina, svi imamo veze s tim, to je razina medijske politike, to je razina svjetskog tržišta gdje postoji tip po imenu Rupert Murdoch, gdje postoji ATT, TELECOM i slični veliki igrači cijele ove igre. Kad se situacija promatra s nacionalnog stajališta, ne može se puno toga učiniti. Ako govorimo o politici, govorimo o vrlo ograničenoj stvari koja je zapravo regulacija na nacionalnoj razini. U tom smislu je situacija u Nizozemskoj i ovdje ista - političari i ovdje i tamo pokušavaju regulirati na toj maloj razini, iako se primjenjuju različiti načini kontrole. Ovdje se još uvijek jako vjeruje da su mediji opasni, u Nizozemskoj ljudi to ne vjeruju. Ako vide nešto u novinama, kažu: ma daj, to su samo novine, to je samo jedno mišljenje koje ne ubija druge ljude. Ovdje to nije tako, jer pojedino mišljenje može, možda, proizvesti ubijanje u ratu. No, možda to i nije istina. Volio bih to pitanje ostaviti otvorenim. Vrlo je opasno misliti da ako nešto kažeš to može proizvesti svjetski rat. Mislim da mediji manipuliraju jedino u situaciji kada nema mnogo mogućnosti izbora, kada ljudi mogu gledati samo jedan ili dva kanala, kada se riječ neke određene osobe, (predsjednika!) doživljava vrlo ozbiljno. Ako imaš samo malo ironičniji odnos prema svijetu medija imat ćeš i distancu prema svemu, a ta distanca je vrlo važna. Osobito mladi trebaju naučiti da ne uzimaju stvari preozbiljno. Ne samo ono što im se prezentira, nego ne uzeti ozbiljno ni same sebe. Treba stvari promatrati kao igru. Naravno da možeš biti ljut, ali treba uvijek sačuvati svijest o pripadnosti paralelnom svijetu. Medijski svijet je paralelan svijet, koji nema puno veze sa stvarnim svijetom. I to je jedna od osnovnih ideja naše medijske teorije.

Nije li to pobijeno novim događanjima s virtualnom stvarnošću, simulatorima i slično.

Live-broadcasting revolucije u Rumunjskoj, te Zaljevskog rata imali su veliki utjecaj na ljude, na način njihova doživljavanja medija. Paradoksalno, ali veća transparentnost koja je došla s prijenosima uživo, rezultirala je većim skepticizmom prema medijima, iako ne bih rekao i skepticizmom prema manipulaciji. Zaljevski rat ima za posljedicu generalnu nevjericu u televizičnost kao takvu. Mediji po sebi, nakon Zaljevskog rata, više nisu isti, TV više nije ista. Zavladalo je veliko nepovjerenje, osjećaj da je to bila velika predstava.

To se odrazilo i na tretman rata u Hrvatskoj i Bosni?

Za mene je uvijek postojala jaka veza između Zaljevskog rata i konflikta u ex-YU. Nakon Zaljevskog rata, sličnu stvar se više nije moglo ponoviti jer se cijeli pristup prijenosu uživo promijenio. S ratom na ovom području ušli smo u drugi period - period dugih konflikata, konflikata koji se po definiciji ne mogu akumulirati u događaj uživo. Slična stvar se sada događa u Čečeniji, konflikt koji će trajati godinama. Nalazimo se u potpuno novoj medijskoj situaciji - rat se ne može prenositi u obliku spektakla.

Je li moguće da mediji, prvenstveno televizija, kod publike izazovu empatiju, suosjećanje prema drugima? Pojedinci u Hrvatskoj bili su vrlo glasni u optuživanju Zapada za nemar prema našim patnjama, ali ni ovdje nitko nije pokazao većeg suosjećanja prema patnjama Čečena?

Bilo je trenutaka u ratu u BiH kada su, osobito američki mediji, pokušali prikazati događaje kao pozornicu, podij za prijenos uživo, što bi napokon isprovociralo nešto konačno. Ako konflikt nakon godinu-dvije ne dolazi do kraja pokušava se završiti ga na umjetni način. No pitanje je zašto se to ne događa, zašto ne doživljavamo patnje ljudi koje vidimo na ekranu, zašto to odbijamo? Zašto ulazimo u period ekstenzivnog lokalnog konflikta, umjesto intenzivnog konflikta? To sve se ne događa izvan medijskog carstva. S tehničkog stajališta, konflikt je pokriven, reprezentiran, možete vidjeti slike svaki dan, ne može se reći da je konflikt pogrešno intrepretiran, ali na neki način nedostaje veća ideja, ne postoji interpretacija. Mediji ne proizvode diskurs od konflikta. U periodu smo izoliranih događaja, izoliranih vijesti, a mediji su prisiljeni pratiti to na ekstenzivan način. I dok god je konflikt sveden na vijest ne može postati *nešto*. Biti vijest je najgore. To znači da si *out*.

Vidiš li mogućnost da se ipak nekako, odozdo, izgradi novi diskurs?

Mislim da je to moguće, ali jedino ako se prihvati činjenica da mediji više ne interferiraju sa svakodnevnim događajima. Ono što radiš je polaganje labirinta mreža i kontakata ispod svega. Umjesto guranja događaja k nekom konačnom rezultatu, treba raditi na dugotrajnoj strategiji diseminacije i to se upravo događa ovdje - raste e-mail mreža, i to je ono što i mene dovodi ovamo. Te dvije stvari - odsustvo živih TV-prijenosa i uspon e-mail kontakata, direktno su povezane. Vidjet ćete da razvoj i rastuća upotreba e-mail komunikacije ima i tek će imati esencijalan utjecaj na društvo. Ovdašnji političari ni ne sanjaju što se zapravo događa.

U posljednje vrijeme se baviš problemom net-planning-a. O čemu se zapravo radi?

Taj problem je povezan s činjenicom da su kompjuterski sistemi, kako ih mi sada poznajemo, vrlo zatvoreni. Postoje unutar institucija i nisu vidljivi za širu publiku. To se odnosi kako na APC-mreže koje postoje unutar NGO-a i manjih grupa, tako i na Internet, koji postoji unutar sveučilišta (mada je nastao unutar američkih vojnih laboratorija i tek kasnije se proširio na sveučilišta). No, Internet-mreža se širi i danas možete vidjeti gomile studenata iz cijele istočne Evrope s e-mail adresama. To je znak otvaranja, izlaska iz zabrana. Ulazimo u fazu otvaranja prema javnosti i to je važno jer unosi nove elemente u vrlo rigidnu raspravu o medijskoj politici, pristupu televiziji, utjecaju na zakone o medijima i slično. Ovo sada unosi jednu potpuno novu komponentu na telekomunikacijsko tržište. Vladi je vrlo lako kontrolirati TV - to je samo jedan kanal. Međutim, koliko je kanala na mreži? Svaku news-grupu, javnu konferenciju možete promatrati kao kanal. Dakle tehnologija je već tu.

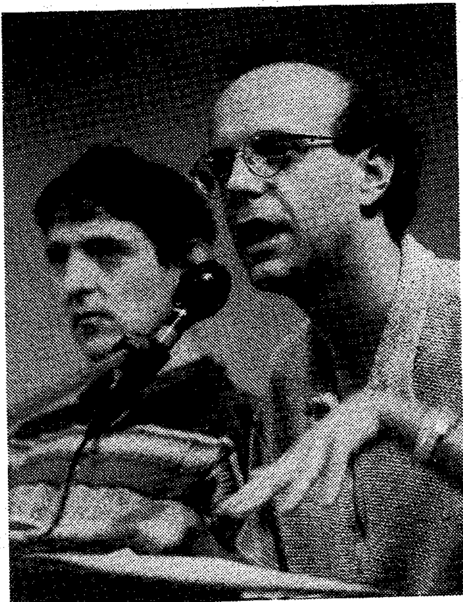
nastavak

I ako pogledate samo malo dalje u budućnost, možete zamisliti tisuće ljudi koji počinju emitirati TV-program s vlastitog PC-a. Tada će cijela diskusija o kontroli nacionalne televizije postati apsurdna. Još nismo otišli tako daleko, no ono što se već događa je da ljudi imaju svoj video-server i emitiraju svoje video-radove. Trenutno smo još uvijek u prvoj fazi širenja e-mail komunikacije, pa je za mene prvenstveno pitanje kako prići ljudima i ponuditi im korištenje.

Koje strategije širenja e-mail komunikacije podržavaš?

Postoje različite strategije širenja e-mail komunikacije. Vrlo je jak koncept na primjer cyber-caffea u Londonu. Radi se o običnom kafiću u kojem su smješteni terminali koji nude on-line mogućnosti i svi koji se znaju koristiti mogu jednostavno ući, popiti pivo i priključiti se, komunicirati. U osnovi radi se o konceptu približavanja novih tehnologija i svih informacija običnim ljudima. Savjetovao bih da se i ovdje promisli i možda započne nešto slično. Iako ljudi misle da je e-mail komuniciranje nešto izolirajuće, nešto što fiksira ljude za ekran, vrlo se lako može učiniti nešto protiv te izolacije - stavljanjem u socijalni kontekst, na način na koji je to napravljeno konceptom cyber-caffea. A to ni financijski nije tako teško učiniti. Briga o sistemu je komplicirana, no približavanje te tehnologije ljudima na ovaj način nije teško. Ono što mi se također sviđa u tom konceptu je da se omogućava korištenje i ljudima koji nemaju kompjuter kod kuće. Drugi koncept je koncept Digital city, koji je tzv. free-net. Nedavno je ustanovljen u Amsterdamu (siječanj '94.), no već duže vrijeme slični projekti free-neta postoje u SAD i Kanadi. Free-net u osnovi znači da su usluge koje se nude na mreži besplatne. Jednostavno činjenicom da ste građanin nekog grada imate pravo koristiti mrežu i sve informacije na njoj. Najčešće su free-net povezane s gradskom skupštinom. Npr. poglavarstvo stavlja na mrežu informacije o porezima, ili se pak mogu postavljati pitanja policiji, dakle mreža je dijelom službena, ima oficijelnu komponentu. Za grad je također važno dobiti povratne informacije od građana. Trenutno je oko 20.000 građana Digital citya, pet javnih terminala i oko 4000 poziva dnevno. Free-net je most između običnih građana i ljudi koji donose odluke. Poznato je da Clinton ima e-mail adresu i da mu se možete direktno obratiti. To je tek jedna od mogućih strategija na kojoj možete raditi - razviti svoju mrežu kao free-net. Cyber-space o kojem govorimo već danas ima divovske razmjere, no istovremeno je i ograničen količinom informacija koje stavljamo u njega. Već sada su kapaciteti uskladištenja svih tih informacija gotovo neograničeni, a naravno, rast će i dalje. Kvaliteta svega ovisi o nama, stoga je vrlo važno da se i vi uključite u međunarodne diskusije o tome kako se te mreže mogu planirati, povezati, te kako osigurati visoku razinu informacija uz uključenje što šire publike.

> Pokušavamo prevladati novinarski pristup. Ne pišemo o medijima nego pokušavamo prodrijeti u same medije, a istovremeno, prolazeći kroz taj svemir *data*, pokušavamo pronaći poziciju koja je onkraj medija. Vidjeti da li je danas moguća pozicija koja je radikalno protiv. Pokušavamo stvoriti jak anti-medija pokret, a istovremno biti svjesni da smo dio medijskog carstva

Spomenuo si dubok utjecaj e-maila na društvo. Kakve su konzekvence?

E-mail smanjuje značenje tradicionalnih struktura moći u državi, u kompanijama, ali i u alternativnom pokretu, u NGO-ima, koje su za mene također birokratske strukture. U svakom slučaju upotreba e-maila učinit će donošenje odluka kompleksnijim. Smanjit će se značenje vertikalne strukture moći, stvari će postati mnogo dinamičnije, konfuznije, kaotičnije. E-mail promovira kaos i to će imati pozitivan efekt na institucije. No, desit će se da će ljudi gubiti posao, ali će se s druge strane kreirati nova radna mjesta. Važno je boriti se protiv struktura moći koje će se uspostaviti i unutar te nove sfere. Arthur i Marie-Luise Krocker iz Montreala zovu to *virtual class*, ljudi koji imaju moć, ljudi koji su vizionari i trenutno planiraju cyber-space za nas. Ti ljudi su većinom čudni anarho-liberteri, koji nemaju pojma o društvenim strukturama, koji mrze svako uplitanje države. Njihov mentalitet je tačerizam odozdo. U mnogim zemljama velik dio populacije ostaje izvan ove sfere. Za neke će to biti pitanje njihovog izbora, no većina jednostavno neće moći sudjelovati. Kako riješiti taj problem, kakav je vaš stav prema tome, hoćete li uništavati mreže ili ćete osigurati ljudima javne terminale? Sve to ovisi o nama, našoj strategiji, našim odlukama. Svega je nekoliko ljudi dovoljno informirano da imaju jasan uvid i jasnu strategiju, još je uvijek dosta konfuzije u svemu tome.

Možemo li očekivati promjene vrijednosnog sustava? Kod nas su svi opsjednuti nacionalnim granicama, jezikom, nasuprot čega stoje internacionalnost mreža, transgraničnost...?

Nacionalne razlike nisu uništene, i ne mislim da bi trebale biti. Ljudi imaju pravo raspravljati na svom vlastitom jeziku i to im pravo ne smije biti uskraćeno. Zašto bi se na mrežama služilo samo engleskim jezikom? Stvorimo novi Babilon. Nacionalne razlike neće niti trebaju biti uništene. Na primjer, u Digital cityu u Amsterdamu sudjeluju i ne-Nizozemci, i to je O.K. Nema razloga da se služe nizozemskim jezikom. Ovisno o zemljama, i sistemi će različito funkcionirati - negdje zatvoreniji, negdje otvoreniji.

don't save   save

datadandy

Agentur BILWET

Datadandy, kojeg ovdje predstavljamo potpada pod kategoriju "potencijalnih medijskih figura". U knjizi Media Archive, koju je ADILKNO objavila 1992 u Nizozemskoj a prošireno njemačko izdanje 1993, niz mogućih medija i potencijalnih medijskih figura je sakupljen pod zajedničkim nazivnikom Neidentificirani Teorijski Objekti. Ti tekstovi su sasvim spekulativni. U elektro-sferi postoji mnoštvo potencijalnih medija i medijskih figura. Njihovo sadašnje ili buduće postojanje je nesigurno, ali definitivno može biti ispitivano. Medijski tekst poigrava se s mogućnošću, opasnošću, snovima i morama. Izaziva potencijalne medije da postanu stvarni. Potencijalni mediji postoje kao mogućnost, ali kad su jednom opisani nailazite na njih svuda. Takav je slučaj i s datadandyjem.

Datadandy sakuplja informacije samo da bi se pravio važan, ne da bi ih prenosio. Jako je dobro informiran, možda malo predobro, ili čak pretjerano dobro. Na svrsishodna pitanja daje neželjene odgovore. Neprekidno dolazi s nečim drugim. Fenotip datadandija susrećemo s istim strahom kao i njegovog historijskog prethodnika kojem su ulica i salon bili prostor za igru. Elegantna ekstravagancija s kojom pokazuje najdetaljnije znanje konverzacije šokira ciljnog korisnika medija. Datadandy se izruguje umjerenoj potrošnji i doziranom prihvaćanju tekućih vjesti i zabave i ne uznemirava ga prevelika količina specijaliziranog znanja. U njegovom brižno sastavljenom informatičkom portfoliju ne može se prepoznati konstruktivna motivacija. On stvari postavlja visoko koliko je moguće da bi ispao arbitraran koliko je moguće. Pitanje je: "zašto naš pozer sve to želi znati?" Ne pokreće ga dosada, već nevoljkost, da bi ostao na visini tekućih događaja i najnovijih poslova drugih.

U doba multimedijalne masovne informacije ne može se praviti razlika između jednostrukosti i mnogostrukosti. Niti velika sinteza niti objašnjavajući detalji ne mogu ublažiti zbunjenost duha. Na ovoj pozadini datadandy dokazuje ono što svatko već zna: da je informacija sveprisutna ali nije bez daljnjega raspoloživa. Određene činjenice su posebno dekorativne i za njih treba razviti poseban nos. Za razliku od sakupljača informacija, datadandija ne pokreće opsesija za cjelovitošću *filea,* nego što veća moguća akumulacija imaterijalnih ukrasa. Dok je Otaku okrenut introvertirano u sebe i nikada ne prekoračuje granice vlastite usamljeničke njegovanosti, datadandy traži najekstrovertnije *newsgroups* da bi lansirao svoje neproduktivne priloge. Ono što je datadandy pokrao - da bi drugdje prodao - je latentno važno, samo da prezentacija nije tako indiskretna. Njegova informativna snalažljivost, ovisna o njegovom raspoloženju, skreće pažnju s dnevnih tema. Ingenioznost njegovih aforizama ima trajanje od trideset sekundi nakon kojih nestaju s ekrana iznenada kao što su se i pojavile. Naš datadandy je posrednik u gigawareu; vaši otpaci su njegov make-up, njegova supstanca je vaš fluid.

EKRAN je zrcalo pred kojim se datadendy uređuje. Svlačenje i presvlačenje odjevnog dendizma pronalazi svoj ekvivalent u kanalskom surfanju on/off dekadencije. Zaokružen najfinijim činjenicama i najbesmislenijim gadgetsima on unosi zbrku u [vremensku] ekonomiju menagera informacija/novca. Najveći dio svog kompjuterskog vremena on provodi u zanosnom uređenju svojeg hard diska i instaliranju rafiniranih spojeva među tisućuama heterogenih software ukrasa. Powerbook kao krucijalni ukras je ponos salonskog digitalista. Izruguje se aktualnosti, hipu i modi: nakratko se pojavljuje jastvo koje se nudi kao vlastiti *anchorman.* Datadandy promatra svoj atavar u cyberspaceu kao centar digitalnog kozmosa. On zna da zahvaljuje ovu poziciju samo dobrohotnosti otvorene strukture kompjuterskog networka. Njegove najtrajnije intervencije imaju opravdanje svog postojanja u otvorenom javnom pristupu, koji se ne razumijeva kao sredstvo promjene non-virtuelnog svijeta. On sagledava network kao prostor u kojem se može izlagati, pozirati, a ne kao prostor za komunikaciju. Simulacija je osnova njegovih "općih principa digitalne elegancije". Ovo odbija esencijaliste koji još uvijek vjeruju u pravo i lažno, pa digitalnu eleganciju čitaju kao "volju za propašću" ili "čisti hedonizam". Datadandy je tajni demokrat koji vodi relaksiranu borbu za neogranično proširenje digitalnih ljudskih prava. Jer ako se utičnica izvuče iz struje nestaje i njegova osobnost.

DATADANDY posjeduje uznemirujuću srodnost s političarom, koji se jednako tako nameće beznačajnim izjavama i ne želi nestati. Ali, budući da su političke klase u svom smrtnom grču otkrile medije i ne mogu se više iz njih istjerati one razvijaju dandijevske crte. Datadandy izranja u praznini politike, koja je rezultat trenutka kada se opoziciona kontrakultura rastočila u dijalektičkoj sintezi sa sistemom. Datadandy je koliko ljubazan toliko i lažan protivnik, izazivajući veliki bijes političara, koji svoj mladopragmatički dendizam promatraju kao marketinško sredstvo a ne kao osobni cilj. Političari kompenziraju svoj bijes na novinarima, stručnjacima i sličajnim osobama koje tvore slučajni diskusioni *cast* studijskog okruglog stola, gdje je jedina tema vlast nad inscenacijom i režijom predstave. Ali najveći probblem im zadaje datadandy koji nije fer protuigrač, jer to ne želi biti, i dobroodgojeno zaboravlja na kritička pitanja. Naš bonvivan se razveseljava svim insceniranim i javnim banalitetom i uopće nije zabrinut nedefiniranim nakanama i poslovima.

BILO BI TAKO DOBRO biti ljut, ali onemogućeni subverzivac pokazuje se upravo svojom najšarmatnijom stranom. Njegov šarm je ubitačan. Dok je underground netalentirano u potrazi za instrumentima kojima bi mogao provocirati establishment, datadandy se mirno prepušta tijeku stvari. Više ne postoje socijalni pokreti, opozicija ili kontrapokret i oni se ne mogu pojaviti iz ničega, u najboljem slučaju mogu se samo i dalje privatizirati. Jednom prazni, mediji ostaju uvijek prazni, protiv toga se ne može nikakovim izjavama. Hackeri i cyberpunkeri uopće se ne manifestiraju jer uopće ne egzistiraju (upravo kao i datadandy). Ove potencijalne figure mogu se zazvati samo kao duhovi. Prizivanje fiktivnih društvenih snaga je čin očaja da bi se još uopće posjedovala referenca neprijatelja. Datadandy se drži proto/neo/retro fašističkim kada se tokom pripremne debate o "nadolazećem fašizmu" kratko pojavljuje u liku teorijskog Petrice Kerempuha kao iluzorni učesnik.

APOSLUTNA nedjelotvornost datadandija sliči uzvišenoj lijenosti Doglas Couplandove generacije X, Slackerima, MacJobberima, Bilwetima, Butheadfanovima ili Vaguerima koji se pokazuju sudbonosno srasli s medijima i odbijaju historijski zadatak biti subjekt tehnoloških promjena. Oni umiru od smijeha nad predodžbom da su miš, joystick i daljinsko upravljanje revolucionarno oruđe za neku novu kreativnost. Kreativni potencijal novih medija prije svega je u sveobećavajućoj podvali s kojom samo malobrojni naprave novac. Cool proizvodi konzumiraju se od X-ova ironično i bez iluzije. Njihova volja za samoreferencijalnim karakterom medija nema plodova. Ovdje se ne radi na mnogostrukosti techna. Romantika garaže osamdesetih već odavno je dosanjana. Digitalizacija se u devedesetim kreće na subproleterskom nivou, s one strane razgrađene države blagostanja. Proizvodnja alata i obrada poda-

1. DANDYZAM JE DOKAZIVANJE APSOLUTNE MODERNOSTI LJEPOTE. 2. JEDINI NAČIN DA NADOKNADITE POVREMENO LAGANO PRETJERIVANJE U OBLAČENJU JEST DA BUDETE UVIJEK PRETJERANO OBRAZOVAN. 3. PRVA DUŽNOST U ŽIVOTU JEST BITI ŠTO JE MOGUĆE VIŠE ARTIFICIJELAN. ŠTO JE DRUGA DUŽNOST U ŽIVOTU TO JOŠ NITKO NIJE OTKRIO. 4. MORA SE ILI BITI UMJETNIČKO DJELO ILI NOSITI UMJETNIČKO DJELO. OSCAR WILDE

Dandy je sunce oko kojega se okreće društvo. U njegovoj duši gori mnogo sunaca taštine...

Dandy ne pozna pravila. On ih ne priznaje. Ali kad društvo prestane da se pokorava raznim pravilima, dandy postaje samo pravilo, iz čežnje za kontrastom, iz prkosa.

Ekstravagancija u odijevanju sastavni je dio dandyjeva bića. Tijelo i odijelo čine jedno.

Neovisnost čini dandyja. On se usuđuje reći sve. Svaki je dandy čovjek koji može sve što hoće, ali zna naći centrum između originalnosti i ekscentričnosti.

Dandy može, ako hoće, ostati deset sati pred ogledalom da se savršeno obuče, ali čim se je obukao zaboravlja na odijelo. Drugi moraju opaziti da je savršeno obučen.

Dandy ne može biti *bonn homme.* On je produkt društva koje se dosađuje, a dosada ne čini dobrim.

Dandy voli da se sviđa.

Dandy više voli da začuđuje.

Dandy! Magična riječ. Herojska pojava. Osvajač srca i duša kojemu nije stalo da osvaja.

ZENIT br.1

taka danas se događa globalno i biva, telematski upravljana, dislocirana u Karibe, Kinu, Indiju ili Istočnu Evropu. Mreža kao nirvana izgubljenih radnih mjesta služi prije svega ironičnom smjehu nad bijednom i kvrgavom komunikacijskom ekstazom drugih.

SASMA DRUGAČIJE nego generacija X datadandy se trudi sakriti svoju svijest o ciničnoj prevari mreže. Što se njega tiče pomodnost interaktivnosti ne treba razotkrivati. Njegovanje negativnosti treba biti bogato paradoksalnim vicevima, i izneseno u stilskoj otmjenosti. To je pravi razlog njegove volje za iluzijom i obmanom. "Duboka melankolija computera" i beskonačna praznina cyberprostora izaziva kod korisnika fantazme koje nadilaze egzistenciju, koje pak, datadandy u svojoj humanoidnoj artificijelnosti zaziva. On obožava prefabricirani kult siromaštva *grungea*, odvratno svježe i vesele [fluorescentne kao i prirodne] boje Swatcha i Benettona kao i dobronamjerne halucinacije cyberkulture. Kompjuterski upravljanom spektaklu unutar mozga, s beskonačnim navigacijama kroz mase data, datadandy suprostavlja gracioznu umjetnost genijalnog duhovnog ispada. On obožava sisteme za pretraživanje, knowbotove, i slične varijante hypercard filozofije.

Njegov zavodljivi potencijal temelji se na tajnovitoj magiji prikaza jednokratnog znanja. Herojska proizvodnja podataka impresionira klasu uslužnih djelatnosti kao i karijerista, koji se iznervirano pitaju gdje bi mogli pribaviti manual za datadandizam. To će jednom nestati, kada se bude znalo da mediji i teoretičari uistinu proizvode samo prazninu a kameleonski datadandy će se moći bez stida smijuljiti nad vlastitom navodnom smrću.

Što je metropolska ulica za historijskog dandija, to je Internet za elektronskog. Šepurenje uz i popreko data-korza se ne može zabraniti i konačno zakrči čitav spektar. Odviše kultivirani razgovor za vrijeme rendezvousa dovodi do svjetla dana nekoliko neprimjerenih i iritantnih podataka, ali nikada ne završava u nesuglasnosti. Samovoljno naopako navigiranje i elegantni joy-riding po elektrookolišu drugih ljudi želi izazvati zavist, smutnju i stoga je upereno samosvijesno prema vlastitom dizajniranom ne-pojmu. Datadandy mjeri ljepotu svoje virtuelne pojave na moralnom zgražanju i smjehu uključenih građana. To je prirodno svojstvo pada, uživati u šoku umjetnog. Zato je on i kod kuće u cyberspaceu sa svim njegovim svojstvima. Mirisna vodica i skupe ružičaste čarape ovdje su samo zamijenjene skupocjenim intelima, nježnim datagloveima i rubinima optočenim datanaočalama a na njegovim trepavicama i nosnicama smješteni su senzori. Dosta više seljačke NASA-estetike cybernauta! Već odavno smo iza sebe ostavili vrijeme pionira, sada je riječ o gracioznosti medijalne geste!

ANONIMNA MASA u ulicama tvorila je igralište i publiku *"passagendandija"*, zarobljeni korisnici mreže su publika i igralište za velikog digitalnog estetu. On je prisiljen druge korisnike promatrati kao anonimnu masu, kao amorfni normalitet, prema kojem on predstavlja oštro razgraničen otklon. Infodandy zna da nije nikada ništa više do jedan od mnogobrojnih luđaka u karnevalu promjenjivosti informatičkog cirkusa. Stoga se neće nikada prikazati kao jedan od brojnih retroidentiteta, ostaci nekih moda 20. stoljeća kao što su hippie, fašist, punk, modernist, feminist, jer se upravo kao ne-identiet može poigravati pravilima mreže. Što je ekskluzivnost u vrijeme razlika? Datadandy nije zainteresiran za tajne kodove i šifre da bi prodro u još zatvorenije datasalone, on traži virtuelne trgove za svoju tragičnu pojavu. Datadandizam nastaje iz nesklonosti prema prognanstvu u vlastitu subkulturu. Veliki neprijatelji dandija su camp i kult koje potrebuje popularna kultura kao borce protiv lifestyla i designa, kao vječne izvore neukusa.

DATADANDY kao lažan souffleur sentimentalnosti ne tuguje za nježnošću, konformnošću, odsustvu angažmana, normama koje postaju nejasne, materijalizmom, individualizmom, depolitizaciji, i za ponovnim neoživljavanjem stare ljevice. Datadandy, upravo suprotno, lansira uvijek nanovo jedan besadržajan Privremeni Opći Nazivnik (PON), u kojem misle da se prepoznaju sve subkulture i koji umije privući zamjetnu sivu masu da bi s njom inscenirao vlastite spektakle. On kreira neobaveznu javnost i testira konvencije. Proizvoljni uzori jakih PON-ova s visokim koeficijentom neodređenosti su LoveParade, demonstracije svijeća i baklji protiv rata u Zaljevu ili Rostocka, svijeća u prozoru za Poljsku, Europride, lanac ljudi za okolinu preko Bospora i drugi tipovi mobilizacije javnog interesa. Datadandy surfa na valovima svojih privremenih općih nazivnika i uživa da tako brojni misle da su pronašli sadržaj u znakovima bez značenja. Stoga je on tako i angažiran i ne sjedi doma i psuje što se ništa ne zbiva. On oživi u svakoj predstavi masa i raduje se javnoj pojavi suosjećanja. Čežnja za povezujućom strašću je dovoljan razlog da se ide na ulice. Nulaprotest je manifestacija kolektivnog prisustva koje kulminira u medijskoj prezenciji. Politički otpor kao reklama za x-ti lifesyle izaziva kod mnogih suze.

JEDINO U MREŽI, ono što pokazuje svojstvo mase nisu korisnici već sama informacija. Čim se otkrije novo područje znanja ono se dijeli i razgrana, tako da beskonačno puno informacija pristiže i nestaje. Ono što je danas nova tema to su sutra 23 newsgroups. Ako datadandy želi biti realni lik, tada to ide samo u fomi dandypodataka. Oni su čudaci: tamo gdje su heteroinformativni podaci normalnih ljudi usmjereni prema kvalifikaciji, asocijaciji, i reprodukciji tako da potiču dezintegraciju, homoinformativni podaci dandija su ekscentrični ali ne specijalistički. Homopodaci se povezuju s drugima i gube se u sebi. Oni privlače, upravo kao PON-ovi isti tip informacije i postižu neproblematičnu koncentraciju unutar informatičkog polja gdje može započeti show. Uistinu je, zapravo, riječ je o prividu susreta ili konfrontacije sa sistemom, ali ovaj kontakt nema produktivni momenat, uzrok ili posljedicu. Dandypodaci su posve situacioni, parazitarni par excellence. Ono što je njihova ostavština, to je jaka priča, legenda, mit, gorivo svih medija i nada teorije.

(prijevod: **Hrvoje Glavač**)

ADILKNO: Post Box 10591, 1001 EN Amsterdam, Netherlands

e mail: geert@xs4all.nl

DENDIZAM U DOBA TELEKOMUNIKACIJA

Kameleonska strategija individualiziranog odijevanja svjesno manipulira značenjima, ulogom i djelovanjem pojedinih stilova i određenih odjevnih predmeta i njihovih kombinacija. Odjeća, sama po sebi, nije važna osim kao izraz ideje, stava, svijesti osobe koja tu odjeću nosi: mada u toj pažnji koja se posvećuje odijevanju i izgledu u cjelini, u toj malo pretjeranoj eleganciji, u tom slavlju ljepote, nesumnjivo postoji, i mora postojati, i neki duboki fetišizam; estetski užitak u neobičnosti teksture, ljepoti materijala i kompozicije, divljenje vještini, zanatu koji je stvorio te prekrasne pojedinačne komade; erotski užitak u dodiru tijela i materijala. Suvremena odjeća ima izražene taktilne karakteristike. Koža, guma, PVC, najlon, lycra... obavijaju tijelo kao druga epiderma. Svila, saten, pamuk, vuna.. ga meko omotavaju i sakrivaju oblike. Sasvim uska ili prevelika i preširoka odjeća stvara novi prostor oko tijela. Astronaut koji lebdi u svemiru simbol je novog vremena. Njegovo tijelo-njegovo odijelo, njegov su prostor. Elektronskim sredstvima je uključen u svjetski nervni sistem.

Novi čovjek je elektronski dandy.

U postindustrijskom društvu moć ima onaj koji kontrolira sisteme informiranja. U trenutku kad se materijalna proizvodnja sve više prebacuje s ljudi na automatske strojeve, društveni položaj više nije određen položajem u proizvodnji već položajem u potrošnji. A tada potrošnja mora biti čin jasnog svjesnog izbora. Pojam "potrošačkog društva" tako dobiva sasvim drugo značenje. Optimistička vizija beskrajne proizvodnje i beskrajne potrošnja više nije tako prikladna kao što je izgledala pedesetih i šezdesetih godina.

Svaka nova tehnologija pretvara staru u umjetničku formu.

Umjetnost je sredstvo promjene načina percepcije. Do dvadesetog vijeka umjetnost je pripadala povlaštenim slojevima. Mediji, kao novi načini percepcije, kao nove umjetničke forme, namijenjeni su i dostupni svima. Film, radio, televizija, novine... su centralizirani sistemi informiranja. Pravi ih mala grupa ljudi za masu anonimnih potrošača. Nove generacije ljudskih produžetaka: xerox, kazetofon, polaroid, video, walkman, kućni kompjuteri, kompjuterske mreže, telefax, četverokanalni kazetofon, sampler, virtualne realnosti... namijenjeni su osobnoj ali ne nužno i privatnoj upotrebi. Omogućuju nam jednostavno i brzo stvaranje i širenje vlastitih poruka, mijenjanje, distrorziranje, obeznačavanje poruka velikih komunikacijskih sistema.

Cut-upom svjesna osoba koristi slučaj i mehaničke postupke u obrani od obavještajnih nepogoda centraliziranih sistema informiranja.

Ambijentalnom muzikom stvara novi prostor oko sebe. Djevojka s walkmanom stvarno hoda drugom ulicom.

Već samim odbijanjem da slijepo konzumiramo sve što nam se nudi kao "prava vrijednost" i "jedino moguće" već bitno utičemo na svoju okolinu.

Cut-up, playback, kolaž, redizajn, remake, retuš, feedback, dub, scratch, sampling... su samo neki od mogućih postupaka.

Cjelokupna baština svijeta, svih zemalja i vremena predstavlja sad katalog ideja.

U doba porasta nezaposlenosti (koja je retultat krive organizacije rada i školovanja, tj. prevaziđene vizije i pogrešnog vrednovanja rada) , moderna muzika i odijevanje angažiraju kreativne snage mlade generacije.

Djeca televizije traže uloge a ne zanimanje. Nema slobodnih radnih mjesta a teško da će ih i biti jer sam koncept radnog mjesta podrazumijeva linearnu industrijsku proizvodnju i zastario je. U vremenu kad bi već trebalo plaćati za učenje - što recimo razne obavještajne agencije i državne institucije već rade - školski sistem je još uvijek zasnovan na nizu negativnih određenja. Umjesto da ljude uči kako učiti, kako čitati, gledati, slušati, kako razumijevati ono što se čita, sluša, gleda.. kako biti kreativan, škola podiže zidove, postavlja fizičke i mentalne granice i zabrane, što se sve ne može, ne smije, nije pristojno, logično, znanstveno, prirodno...

A ono što iza toga stoji je ustvari strah od individualnosti, posebnosti, strah od osobe koja misli svojom glavom i koja to jasno izjavljuje.

Iz linearnog svijeta pisma, knjigotiska i proizvodne trake novom elektronskom ehnologijom prešli smo u svijet slobodno, funkcionalno promjenjivih veza. Taj proces se odvija na svim područjima samo je u muzici i odijevanju najuočljiviji najvećem broju ljudi. Ovo je doba uključenosti, sudjelovanja, prožimanja. Svatko ima mogućnost da djeluje, šalje ili prima poruke. Jasno pojedinac nikad ne ostvaruje sve potencijalne veze, čak ni njihov najveći dio - u svakom trenutku možete okrenuti bilo koji od milijardu telefonskih brojeva na svijetu ali uglavnom stalno nazivate iste. Razmišljajući o mogucnosti povecanja efikasnosti telekomunikacija, Buckminster Fuller je sugerirao da linije, spojevi, koji se više, češće, koriste budu prohodniji, brže dobivaju vezu i adekvatno tome budu jeftiniji.

Takve mreže dominantnih komunikacijskih pravaca stvaraju grupe povezane ne prostorom već po kulturi, zajedničkim interesima, sklonostima...

Nova plemena hodaju preko nevidljivih granica.

U novim uvjetima konstantne promjene velike birokratske organizacije nisu dovoljno savitljive i pucaju. Mogućnost održanja imaju male, mobilne i fleksibilne jedinice. Svjestan pojedinac je najmanja takva jedinica. Stilski kameleoni teže evoluciji jezika, promjeni cjelokupne realnosti i ne žele se zatvoriti u neku klasu, sloj ili subkulturni geto.

Slobodna promjenjivost izgleda, unošenje spontanosti, aritmije i poliritmije promjene u svijet odijevanja, destruira tradicionalni sistem mode kao kontrolirane, ciklične promjene koja je tek iluzija društvene pokretljivosti.

U trenutku kad se društveni položaj određuje položajem u potrošnji, ona ne može biti slučajna, stihijska, tj. prividno slobodna, a ustvari diktirana od industrije svijesti. Svaka potrošnja izražava naše ideološke stavove. Ne smijemo trošiti proizvode koji štete okolini, čija proizvodnja ugrožava prirodu i zdravlje ljudi. Ne smijemo kupovati proizvode kompanija koje povećavaju svoj kapital na političkim i ekološkim katastrofama trećeg svijeta. Ne smije se dopustiti da vam drugi kadriraju poglede i nameću svoje stavove. Treba preuzeti najveći rizik i misliti vlastitom glavom na kojoj je brižljivo uređena kosa i savršen make up.

Svaka velika društvena promjena počinje u glavama pojedinaca!

CYBERSEX

U cyberspaceu, na sreću (ili na žalost?), nitko ne čuje vaše stenjanje! Na još neiscrtanim mapama Interneta, milijuni erotskih pustolova proživljavaju vlastite divlje fantazije u sigurnosti i anonimnosti ekrana svojih kompjutera. U stvari, porno-line je postala toliko popularna da se Pornography Server slomio zbog prevelike navale korisnika. No, jesu li to tek tužni perverznjaci ili hrabri istraživači neistraženih dubina seksualnosti? Zar su stvarno transseksualci izmislili virtual reality? Nevažno. Uzmite svoje terminale za mladiće ili dame i krenite na izlet u svijet futurističkog seksa...

Amber's Virtual Fantasies

Djevojka s ekstremno silovitom imaginacijom, Amber je kompjuterski generirana hostesa koja upravlja vlastitim tele-video-konferencijskim područjem. Korisnici su filmaši s video-kamerama koji prenose sliku ostalim članovima konferencije. Što se stvarno zbiva u njenoj maloj glavici? Vjerojatno ništa značajno, ali ipak provjerite na **ftp://ftp. netcom/ pub/ vi/virtfant /virtfant.html.**

Amsterdam

Ako zbog viška obaveza ne možete otputovati u evropsku prijestolnicu raskalašenosti, ne tugujte - trenutno to možete učiniti u virtualnoj formi preko **http://dds.nl/.** 'Window shopping' dobija potpuno novo značenje kada krenete u proučavanje i razgledavanje najboljih gradskih sex shopova tražeći najpovoljnije cijene i najuzbudljivije ponude.

Anna Nicole Smith

Ta famozna dolarska multimilijarderska djevojka (koja se vjenčala s postarijim teksaškim milijarderom tek nakon što je provjerila dubinu njegova džepa) donosi na Net nešto od kultnih seks-boginja. Provjerite na **http:/ www.df.lth. se/~micke/ annaworship.html~.** Čut ćete najnovije tračeve i vidjeti njene najnovije fotografije. To je istinski svijet izobilja! Naravno, za silikonske fanove.

Binaries

Najosnovnije gledalište za sve žuljevite Net surfere, vrlo popularni binari (tekst pretvaraju u slike) imaju i porno-manifestacije za sve (ali uistinu sve) ukuse. Pokušajte alt.binaries.-pictures.erotica. Unatoč frustrirajuće dugom neiskorištenom vremenu, isplati se čekati.

Brandy's Babes

"Zdravo, moje ime je Kelly, visoka sam 178 i vitkog stasa. Imam plavu kosu, plave oči, velike grudi i voljela bih te povesti..." Tek jedna od djevojaka koje možete upoznati na prvom linijskom bludilištu Neta na **http:// www.ramp.com/~~trisha.** Nakon što vas upozna sa svojim vitalnim statistikama i seksualnim preferencama, sve što trebate učiniti jest uzeti svog miša i pokretati ga.

Cleo Odzer

Vruća, u pripijeni triko odjevena tridesetogodišnja plavuša, Cleo je samostilizirana cybersex boginja ljubavi. Nakon godina provedenih na ulici prodajući drogu i "modeliranja", trenutno "prodaje" svoja iskustva (i "modelira" vrlo slikovito) na **http:// mosaic.echnoyc. com/~-cleo.** Također, možete čitati njenu knjigu o tajvanskoj sex sceni Patpong Sisters (Little, Brown & Co) ili je kontaktirati e-mailom na **cleo@echonyc.com.**

Condom Country

Kolika je, primjerice, prosječna veličina penisa u Vijetnamca? Planirajte svoj slijedeći odmor proučavajući međunarodnu tabelu veličina na **http://www.ag.com/condom/ country.** To je komercijalna linija koja će vam pokušati prodati kondome ukoliko ste dovoljno sretne ruke da se ubacite i uhvatite nešto od istinski dokoličarskog veselja.

Digital Dreams

Nema mnogo magazina koji su kompletni na CD-Romu. Ali Digital Dreams jest. Izdavači su točno pogodili da mnogi i sve rasprostranjeniji kompjuteraši uživaju i u dijelićima Penthouseovih stiliziranih akcija, pa zašto im to oboje ne dati u jednom? Dečki, ako vam je hard premali, možete tražiti pomoć.

Electronic Sex Shop

Posao koji je ostvario potencijal Neta glede oglašavanja i reklamiranja. Bezbožnički prekrasna potrošnja i prodaja oslobođena neprilika, smetenosti i neugodnosti. Ujedno jedna od prvih kompanija koja je dozvolila plaćanje kreditnim karticama putem Neta koristeći kodirani sistem. Sve je više takvih trgovina na CD-Romovima, a možete ih potražiti i na **http:// www.infospiral.com/.**

Fiction

Pripremite se za šok! **Alt.sex.fiction** položaj podrazumijeva mnoštvo tabu-stvarčica (hardcore u izvornom značenju) i isječaka kratkih pričica poput incesta, silovanja, a u nekim slučajevima i malih krznatih životinjica. Ne preporuča se ljudima slaba srca. Pitanje je samo tko uživa u takvim stvarčicama ili - još bolje - tko ih stvara?

Future Sex

Sve češće nazivan "dirty Mac brigada", ovaj magazin iz San Francisca neslužbena je Biblija cyberraskalašenosti. On je slobodan i oslobađa, a sadrži razmišljanja na rubu pameti, preglede i analize svega što možete raditi kombinirajući seks i tehnologiju. I naravno, mnogo gološavih slika ljubavnika.

Gender Swapping

U prijevodu, ovo bi bilo nešto poput 'izmijenjeni spol'. Makar bili i svinjski-ružnjikavi-neugledni-paklenodosadni-odvratni-nitkomeneće tip muškarca, nema razloga za paniku. Jednostavno promijenite spol. Na Netu je milijun takvih muškaraca koji su se preobukli i dotjerali svoj izgled na *a la* Sharon Stone ili Winona Ryder stil. Mnoge od tih naočitih 'žena' u salonima za razgovore i sex-sobama u stvari su muškarci koji svoje fantazije realiziraju u cyberspaceu. Poznata je priča o 'Elizabeth' i 'Jamesu' koji su se sreli na Net-liniji i odlučili se upoznati uživo. 'Elizabeth' je bila malo šokirana kad je otkrila da je 'James' u stvarnom životu žena. Stoga se preporuča telefonski provjeriti sve podatke prije no što dođe do susreta.

Hot Wire

Prvi svjetski magazin za odrasle na CD-Romu, a može se naručiti od **High Society, 801 Second Ave, NYC 10017, USA.** Soft porno o događanjima u školama i uredima diljem Amerike. Plus bonus - nema bojazni da ćete pomiješati stranice. Dapače, uradite li to, pružit će vam se dodatno zadovoljstvo.

Internet Relay Chat

Zahvaljujući softwareima koji su trenutno slobodni na Netu, moguće je ući u virtualne prostore poput "#sex" ili "#hottub" ili nešto devijantniji "#beastsex" - i razgovarati s ostalim cyber-onanistima. Dok ostali odlaze u svoje sobe raditi Bog-zna-kakve elektronske perverzije, razveselite sami sebe svojim vlastitim metodama virtualnog seksa.

Joy Of Sex

Priručnici s početka '70-tih sada se mogu naći i u interaktivnoj formi na Philipsovim CD-ima. Mnoštvo slatkaste muzike i soft-pornografija, a također i sve obične i dosadnjikave stvarčice o važnosti tuširanja i posvećivanja pažnje željama i potrebama partnera. Ali sada, srećom, oslobođene priglupog inata.

Kumitronics

Kumi Akiyoshi student je londonske St Martin's School Of Art i kreator moderne interaktivne erotike. Trenutno radi na razvijanju svog prvog komercijalnog CD-Roma 'Sex Business Milionaires', a 24-godišnji Kumi dokazuje da i obične žene mogu biti porno-dive, izjavljujući: "To je žestoko i divno, kakav bi i seks trebao biti!"

Leather

Fetiš fanovi su se dobro pobrinuli za informatizaciju vlastitog druma. Isprobajte kuriozni senzibilno-zvučni SM, Leather And Fetish Outreach Project na **gopher://tpe.ncm.com/ ll/outreach.** PVC nezadovoljnici nisu dobrodošli. Ali dobrodošli su svi odani učenici vlastitog miša.

Masturbacija

Dečki, jel' vam dojadilo da to radite sami? Moderna tehnologija sada je tu da vam pomogne. The Venus II je prijenosni električki generator kojeg možete nabaviti u tri različite dimenzije "reciver tubesa" oboružanih lubrikantima i koji oslobađaju više od 350 obrtaja u minuti. Kreatori ove spravice obećavaju "orgazam kakav niste doživjeli do sada". Loša vijest za sve seks-eksperimentatore je da spravica košta 1000 US$. Nije li to dovoljan razlog da *to* i dalje radite sami?

Mrs Silk's Magazine

Mrs Silk je engleska cross-dresserica sa svojim vlastitim magazinom na Internetu. Pun je preslatkih outfita i fantazija iz engleskih seoskih kuća iz

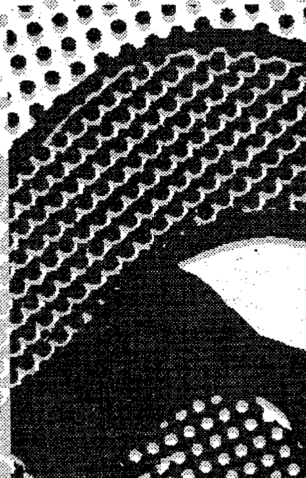
16. stoljeća gdje piće serviraju Mim i Millie, uvijek identično odjeveni u crne taftane kostime poput donjih ženskih haljina engleskih seljanki. Mrs Silk čeka vaš dolazak na **http://www. cityscape.co.uk/users/av73/.**

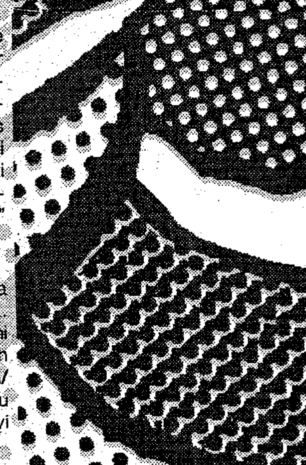
Multi Users Dimension

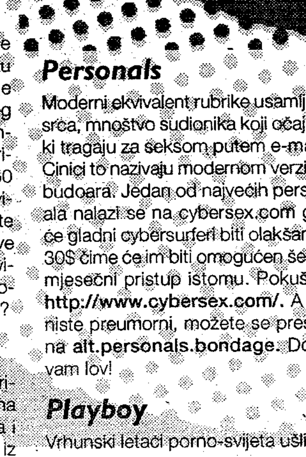
Na tekstu bazirani prostori za zajedničku igru, obično za osobe koje preferiraju zatvorske i slične tipove uloga u igricama (blaža verzija SM-a koja se odigrava po zamcima i starinskim zatvorima). Na raspolaganju je nekoliko interaktivnih sex-roomova. Jedna od najinteresantnijih svakako je Patpong Go-Go Bar (**telnet.-tochiba.picosof.com 7777**) gdje muške i ženske prostitutke čekaju da vas usluže. Potrebno je dosta tehničkog know-how i mnogo vremena, ali ako se probijete, Room 10522 na Lambda Moo navodno je divljački divlja. Ah, ti starčeki...

NeuroDancer

Najuspješnije sekvence živog seksa sakupljene u 3D grafici. Taj popularni CD-Rom uvodi igrače u zabranjeni svijet tamnih misterija, opasnosti i senzualnosti. Ako ste vidjeli jednu sekvencu NeuroDancera, vidjeli ste sve. Sati zabave za vaš joystick.

Personals

Moderni ekvivalent rubrike usamljena srca, mnoštvo sudionika koji očajnički tragaju za seksom putem e-maila. Cinici to nazivaju modernom verzijom budoara. Jedan od najvećih personala nalazi se na cybersex.com gdje će gladni cybersurferi biti olakšani za 30$ čime će im biti omogućen šestomjesečni pristup istomu. Pokušajte **http://www.cybersex.com/.** A ako niste preumorni, možete se preseliti na **alt.personals.bondage.** Dobar vam lov!

Playboy

Vrhunski letači porno-svijeta ušli su i u svijet elektronike. Ne samo da imaju Playboy's Sensual Massage na CD-u, već su značajno prisutni i na Internetu. Tu je Ljepotica mjeseca, kao i vodeći Playboy interviewi, sve to na **http:// www. playboy.com/.**

Queer

Na Cyberqueer Loungeu možete pronaći gay-porno ili stvari poput aktivističkih foruma i kontakte grupa za gay-prava. Otvoreno, ponosno i militantno, njihov je slogan "Ponovo borba, ali tehnologijom". Također vrijedni provjere jesu i Radical Faeries na **http://cyberzine.org/htm/ GLAIDS/glaidshomepage.html.**

Star Trek

Odmah nakon seksa, *Star Trek* su najpopularniji predmet na Netu, što i nije neko veliko iznenađenje jer su erotske fantazije Scottya i Spocka već rasprodavane. Diskusijski forum nazvan je **alt.sex.fetich.startrek.** Pokušajte, ali ne predugo jer postoji realna opasnost da oslijepite.

Supermodeli

Da, na Internetu možete pronaći i slike supermodela. Cindy Crawford, Claudia Schiffer i još neke rade sve što niste ni sanjali. Krenite prema njima kroz **http://www.ai.mit.edu/ people/spraxl O/R/SuperModels. html.**

Teledildonics

Dugačka riječ za VR seks, sveti gral za VR entuzijaste. Ne odmara kao orgasmatron, ali nastoji. Poanta je da se odjene senzorsko odijelo koje će stimulirati druga osoba, makar i stotinama kilometara udaljena. Ali čuvajte se prekomjernih "vešastih" poljubaca. U Torontu, Excelsior Sex Shop razvio je Erotic VR sistem koji možete ugraditi u toku samo jednog vikenda po cijeni 50$, a upravo izdaju i knjigu uputa o virtualnom seksu. Za detaljnije informacije kontaktirajte **Excelsior, 253 College Street, Suite 364, Toronto, Canada M5T 1R5.**

Underwear

Ženske gaćice, grudnjaci i podvezice omiljeni su cybersubjekti za otužne perverznjake. Američke kompanije koje se bave proizvodnjom ženskog rublja bore se za pridobivanje što većeg broja neizživljenih mladića koji na Netu očajnički pokušavaju vidjeti slike polugolih žena, pa im podaruju Net-prisustvo kao marketinšku smicalicu. Club Lingerie jedan je od takvih, a možete ga naći na **http:// netcenter.com/ netcenter/adult llllhtml.**

Urban Desires

Magazin na Internetu prepun soft-sex kulture, s vrlo impresivnim globalnim malim oglasnikom. Ako tražite ljepoticu u Peruu, ljubavnika u Latviji ili tek malo zabave, ovo je mjesto za vas. Šifra -

http:..desires.com/.

X Graphics

Kompjutorski sistem koji sebe pokušava proglasiti najboljim američkim on-line magazinom za odrasle, sa "hot swinger" skanovima i mrežom poruka za odrasle. Ako ste odlučili steći nove prijatelje, zovite 0101 516 921 8312 za pretplatu. Upravo sada očekuju vaš poziv...

Yes

Za široku javnost sigurno najskandaloznij, *Just Say Yes* je pro-safe-sex vodič za američke tinejdžere, a možete ga potražiti na **http:// www.actwin.com/aids/ jsyindex.html.** *Go for it, kids!*

Zoomorphia

Ovo područje neta sadrži informacije o "interspecies seksu" (seksu među različitim vrstama). Čak i ako zoomorfija zvuči respektabilnije od bestijalnosti, još uvijek je dovoljno strašna. Ako ste dovoljno hrabri da bacite pogled, probajte **ftp://ftp.netcom.-com/pub/sa/saltwtr/zoomorph.** Bolje i to nego u stvarnom zoou.

Tom Hodgkinson
e-mail: tom@idler.demon.co.uk